

Національний університет оборони України

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 2 (48)

Видання університету – 2023

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України, м. Київ. – 2023. – № 2 (48). – 362 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України, м. Київ (протокол № 15 від 26 грудня 2023 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голова редакційної колегії

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор

Заступник голови редакційної колегії

Рахманов В.О., доктор педагогічних наук, доцент

Відповідальний секретар

Шабатіна Н.О.

Редколегія

Аббасов Акиф Нурага оглу, доктор педагогічних наук, професор (Республіка Азербайджан)

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Зельницький А.М., кандидат педагогічних наук, професор

Кисленко Д.П., доктор педагогічних наук, професор

Кокарєва А.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Ковтун О.В., доктор педагогічних наук, професор

Крикун В.Д., кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, професор

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, професор

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Оленєв Д.Г., доктор педагогічних наук, доцент

Олійник Л.В., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Присяжнюк С.І., доктор педагогічних наук, професор

Свистун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Тимчук Л.І., доктор педагогічних наук, доцент

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Ягупов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України, м. Київ, тел.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 червня 2020 р. № 886).

ISSN: 2617-1775
ISSN: 2617-1783 (online)

© Національний університет оборони України,
м. Київ, 2023

National Defence University of Ukraine

VIYSKOVA OSVITA
(MILITARY EDUCATION)

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

№ 2 (48)

University Print – 2023

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIYSKOVA OSVITA (MILITARY EDUCATION), Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine. – 2023. – No 2 (48). – 362 p.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine (Protocol No 15 dated 26 December 2023).

EDITORIAL TEAM:

Osodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor, National Defence University of Ukraine

Deputy Editorial Team

Rakhmanov V.O., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor, National Defence University of Ukraine

Executive Secretary

Shabatina N.O., National Defence University of Ukraine

Editorial board

Abbasov Akif Nuraga oglu, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic)

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Kislenko D.P., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kokarieva A.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kovtun O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Krykun V.D., Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Murzalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Oleniev D.H., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor,

Oliinyk L.V., Dr. (Pedagogical Sciences), Scientific Researcher,

Prysiazhniuk S.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Tymchuk L.I., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor,

Torichnyi O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Zelnytskyi A.M., (Pedagogical Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 IIP-21.02.2014 p.

National issue. According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on June 02, 2020, No 886, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775
ISSN: 2617-1783 (online)

© National Defence University of Ukraine
Kyiv, 2023

ЗМІСТ

<i>Володимир Мірненко, Дмитро Вітер, Володимир Оліферук</i> Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи <i>Андрій Вітченко</i>	9
Проблеми підвищення кваліфікації викладачів у сучасній вищій школі: від формотворчості й експериментаторства до інноваційного пошуку <i>Василь Георгієв, Володимир Карпенко</i>	18
Питання мотивації під час підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти..... <i>Олена Дубровська</i>	34
Підходи до методики формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ..... <i>Олег Заболотний</i>	47
Автоматизація зворотного зв'язку військових вишів із військами в системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів..... <i>Андрій Зельницький</i>	56
Моніторинг системи забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності: теоретичні основи і практичні рекомендації..... <i>Володимир Карпенко</i>	73
Визначення показників оцінки якості професійної військової освіти у контексті забезпечення якості освіти..... <i>Владислав Кива, Тетяна Баранова, Віталій Лучний</i>	89
Проблеми впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі <i>Євгеній Кирпенко</i>	97
Сучасний стан сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту у ЗС України..... <i>Дмитро Кисленко, Роман Шостак, Олександр Романюк, Олександр Корнієнко</i>	108
Діагностична компетентність як складова процесу формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності..... <i>Ігор Коваль</i>	119
Обґрунтування авторської моделі неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників..... <i>Ігор Козубцов, Людмила Таршилова, Леся Козубцова, Олексій Бескровний</i>	132
Реалізація академічної мобільності ад'юнктів ВВНЗ шляхом організації дистанційної форми науково-методичного супроводу..... <i>Андрій Кравченко, Іван Кравченко</i>	144
Педагогічний потенціал та практичний досвід організації освітньої діяльності курсантів у вищому військовому навчальному закладі..... <i>Мар'яна Левко, Оксана Совгар</i>	158
Формування іншомовної комунікативної компетентності з іноземної мови за професійним спрямуванням у курсантів військових вищих навчальних закладів <i>Олег Мітягін</i>	168
Система забезпечення якості військової освіти в Україні.....	176

<i>Леонід Олійник, Сергій Іллющенко, Тімур Аксанов, Богдан Гнесь, Андрій Семенов</i> Структурна модель моніторингу якості індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів.....	186
<i>Михайло Орда, Ганна Ефименко, Олег Кітура, Лариса Левицька</i> Напрямки підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України	197
<i>Дмитро Пікус, Анатолій Бондаренко</i> Компетентнісний підхід до підготовки інструкторів навчальних центрів Збройних Сил України в умовах воєнного стану.....	212
<i>Оксана Приходько</i> Особливості підготовки ліцеїстів за стандартами країн-членів НАТО.....	221
<i>Юрій Приходько</i> Системи людської діяльності: парадигмальні основи створення і трансформації	228
<i>Віталій Рахманов</i> Формування діагностуваальної компетентності у майбутніх фахівцях в умовах освітньо-інформаційного середовища закладу вищої освіти.....	241
<i>Валентина Свистун, Віталій Поливанюк</i> Аналіз дефініції “професійна компетентність військових фахівців”.....	251
<i>Олег Цевельов</i> Принципи імплементації інтегрованої моделі системи забезпечення якості професійної військової освіти Сил оборони України.....	267
<i>Юрій Черних</i> Професійна військова освіта: новий погляд на визначення.....	281
<i>Дмитро Чопа, Анатолій Дерев'янчук, Наталія Федотова</i> Інноваційний розвиток військової освіти як стратегічний напрямок якісної підготовки військових фахівців.....	288
<i>Надія Шабатіна</i> Військова освіта в системі забезпечення національної безпеки і оборони України.....	298
<i>Оксана Шемчук, Вадим Шемчук, Руслан Торчевський</i> Психолого-педагогічний погляд на проблему девіантної поведінки військовослужбовців в умовах російсько-української війни.....	308
<i>Василь Ягунов, Ілля Беліков</i> Вплив формувального етапу педагогічного експерименту на формування організаційної компетентності у майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту	323
<i>Василь Ягунов, Денис Коновалов</i> Модель формування фізичної готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до військово-професійної діяльності в процесі військово-професійної підготовки.....	331
<i>Василь Ягунов, Олег Яцино, Олег Тракалюк</i> Забезпечення навчальної суб'єктності посадових осіб кадрових органів як основна детермінанта підвищення їх кваліфікації засобами дистанційного навчання в системі військової освіти.....	343
Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України	356

CONTENTS

<i>Volodymyr Mirnenko, Dmytro Viter, Volodymyr Oliferuk</i> Transformation of the military education system: main tendencies and perspectives	9
<i>Andrii Vitchenko</i> The problems of improving teacher qualification in modern higher education: from formativeness and experimentation to innovative search.....	18
<i>Vasyl Heorhiiev, Volodymyr Karpenko</i> The motivation issue during officers' training within the professional military education system.....	34
<i>Olena Dubrovska</i> Approaches to the method of forming the diagnostic competency of future officers - specialists in physical training and sports in higher military education institutions..	47
<i>Oleh Zabolotnyi</i> Feedback automation from military higher educational institutions and armed forces in the quality control system of professional training of future officers.....	56
<i>Andrii Zelnytskyi</i> Monitoring of the quality assurance system of higher military education and educational activities: theoretical basics and practical recommendations.....	73
<i>Volodymyr Karpenko</i> Determination of quality assessment indicators of vocational military education in the context of ensuring quality of education.....	89
<i>Vladyslav Kyva, Tatiana Baranova, Vitalii Luchnyi</i> Problems of implementation of distance education in higher educational institution...	97
<i>Yevhenii Kyrpenko</i> The Current State of the Formation of Methodological Competence of Future Officers - Specialists of Physical Culture and Sports in the Armed Forces of Ukraine..	108
<i>Dmytro Kislenko, Roman Shostak, Oleksandr Romanyuk, Oleksandr Kornienko</i> Diagnostic Competence as a Component of the Process of Forming the Readiness of Future Officers for Professional Activities.....	119
<i>Ihor Koval</i> Justification of the author's model of continuous self-development of future rescuers	132
<i>Ihor Kozubtsov, Lyudmila Tarshilova, Lesya Kozubtsova, Oleksii Beskrovnyi</i> Implementation of academic mobility of adjuncts of a higher military educational institution by organizing a remote form of scientific and methodological support..	144
<i>Andrii Kravchenko, Ivan Kravchenko</i> Pedagogical potential and practical experience of organizing the educational activities of cadets in a higher military educational institution.....	158
<i>Mariana Levko, Oksana Sovhar</i> Acquiring communicative competence in english for professional purposes by cadets of military higher military educational institutions.....	168
<i>Oleh Mitiahin</i> Quality ensuring system of military education in Ukraine.....	176

<i>Leonid Oliynyk, Serhii Illiuschenko, Timur Aksanov, Bohdan Hnes, Andrii Semenov</i> A structural model for monitoring the quality of individual training of scientific and pedagogical staff of higher military education institutions.....	186
<i>Mykhailo Orda, Hanna Yefymenko, Oleh Kitura, Larysa Levitska</i> Directions for increasing the efficiency of scientific and scientific-technical activities in the system of the Ministry of Defence of Ukraine.....	197
<i>Dmytro Pikus, Anatolii Bondarenko</i> Competent approach to the training of instructors of training centers of the armed forces of Ukraine under the conditions of the state of martial.....	212
<i>Oksana Prykhodko</i> Peculiarities of Training Lyceum Students According to the Standards of NATO Member Countries.....	221
<i>Yuri Prykhodko</i> Systems of human activity: paradigmical basics of creation and transformation...	228
<i>Vitalii Rakhmanov</i> Formation of diagnostic competence in future specialists in the conditions of the educational and information environment of the institution of higher education.....	241
<i>Valentyna Svystun, Vitalii Polyvaniuk</i> Analysis of the definition of “professional competence of military specialists”.....	251
<i>Oleh Tsevelyov</i> Principles of implementation of the integrated model professional quality assurance systems military education of the defense forces of Ukraine.....	267
<i>Yuri Chernykh</i> Professional Military Education: a New Look at the Definition.....	281
<i>Dmytro Chopa, Anatolii Derevianchuk, Nataliia Fedotova</i> Innovative Development of Military Education as a Strategic Direction for Quality Training Military Specialists.....	288
<i>Nadiya Shabatina</i> Military education in the system of the national safety and defense of Ukraine ensuring.	298
<i>Oksana Shemchuk, Vadym Shemchuk, Ruslan Torchevskyi</i> Psychological and Pedagogical View of the Problem of Deviant Behavior of Military Servicemen in the Conditions of the Russian-Ukrainian War....	308
<i>Vasyl Yahupov, Illia Belikov</i> The influence of the formative stage of the pedagogical experiment on the formation of organizational competence among future specialists in physical culture and sports.....	323
<i>Vasyl Yahupov, Denys Konovalov</i> A model for forming the physical readiness of future officers of the ground forces for professional activities	331
<i>Vasyl Yahupov, Oleh Yatsino, Oleh Trakaliuk</i> Ensuring the Educational Subjectivity of Officials of Human Resources Authorities as the Primary Determinant of Their Qualification Enhancement by Means of Distance Learning Tools in the Military Education System.....	343
Procedure for registration and submission of articles to the collection of scientific works “Military Education” of the National Defence University of Ukraine.....	356

УДК 355.5

Володимир Мірненко,
доктор технічних наук, професор,
Міністерство оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-7484-1035>

Дмитро Вітер,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-7330-1280>

Володимир Оліферук,
кандидат технічних наук,
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0722-7561>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/9-17

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто основні тенденції та перспективи розвитку системи військової освіти в Україні в контексті завдань, визначених нормативно-правовими актами, що закріплюють завдання з її трансформації. Показано зв'язок основних структурних елементів системи військової освіти за відповідними рівнями військової освіти. Акцентовано необхідність розвитку нового інструменту державного регулювання у сфері військової освіти, в якості якого розглядається система патронажу держав-членів НАТО над військовими навчальними закладами системи Міністерства оборони України. Окрему вагу приділено перспективам розвитку системи професійної військової освіти за стандартами держав-членів НАТО. Визначено основні завдання щодо подальших етапів трансформації та модернізації системи військової освіти.

Ключові слова: вища освіта; військова освіта; концепція; підготовка; професійна військова освіта; система.

Постановка проблеми. Зміна форм і способів сучасної збройної боротьби, необхідність реалізації основних напрямів воєнної політики держави в контексті всеохоплюючої оборони України, перехід ЗСУ на стандарти НАТО потребує суттєвих змін у системі військової освіти і підготовки військових фахівців. Готовність до застосування сил безпеки і оборони України має охоплювати всі аспекти узгодженого поєднання спроможностей. Одним з визначальних моментів всебічного розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) є нарощування спроможностей сил безпеки і оборони для забезпечення виконання завдань оборонного планування, застосування ЗСУ та інших складових сил безпеки і оборони при проведенні об'єднаних операцій, спільних дій у складі об'єднаних органів військового управління, сумісності із силами оборони держав-членів НАТО. Саме у цьому контексті розвивається сучасна система військової освіти України. Проте, зростання кількості чинників, що визначають рух її розвитку, обумовлює необхідність проведення змін у діючій системі військової освіти, проведення системної трансформації, напрямки якої мають бути чітко визначені та окреслені.

Метою статі є визначення основних тенденцій та перспектив трансформації системи військової освіти.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Для створення передумов трансформації системи військової освіти Департаментом військової освіти і науки Міністерства оборони України у період з 2020 року по вересень 2023 року було розроблено та внесено зміни до низки нормативно-правових актів, що стосуються військової освіти. Основним нормативно-правовим документом у цій сфері є Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція трансформації системи військової освіти» [5]. Ця постанова повністю відповідає стратегічній цілі набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. Урядом України визначено завдання Міністерству оборони України розпочати імплементацію Концепції з 1 вересня 2023 року.

Поряд з цим, значний внесок в отримання позитивних результатів трансформації системи військової освіти зробила програма НАТО з удосконалення військової освіти DEEP-Ukraine. Протягом минулого 2022 року в межах програми НАТО DEEP-Ukraine реалізовано 100 заходів, у яких взяли участь 929 представників ЗС України. Загалом за 10-річний період з початку реалізації цієї програми проведено понад 800 заходів як в Україні, так і державах-членах Альянсу, за участі понад 10 тисяч військовослужбовців та науково-педагогічних працівників. Основними напрямками діяльності у межах програми НАТО DEEP для України є [6]:

- професійний розвиток науково-педагогічних працівників;
- удосконалення освітніх програм за стандартами НАТО;
- розвиток технологій дистанційного навчання та навчальних мереж;
- допомога в організації вивчення військовослужбовцями англійської мови;
- спільна робота експертів України та держав-членів НАТО щодо розвитку системи професійної військової освіти;
- проведення стажувань представників військових навчальних закладів України у військових навчальних закладах НАТО та держав-членів Альянсу;
- організація багаторівневої підготовки сержантів та старшин для потреб ЗС України.

Відповідно до Концепції трансформації системи військової освіти підготовка військовослужбовців сержантського та старшинського складу включає багаторівневу та курсову підготовку. Багаторівнева підготовка здійснюється за базовому, середньому, підвищеному та вищому рівнях (див. рис. 1).

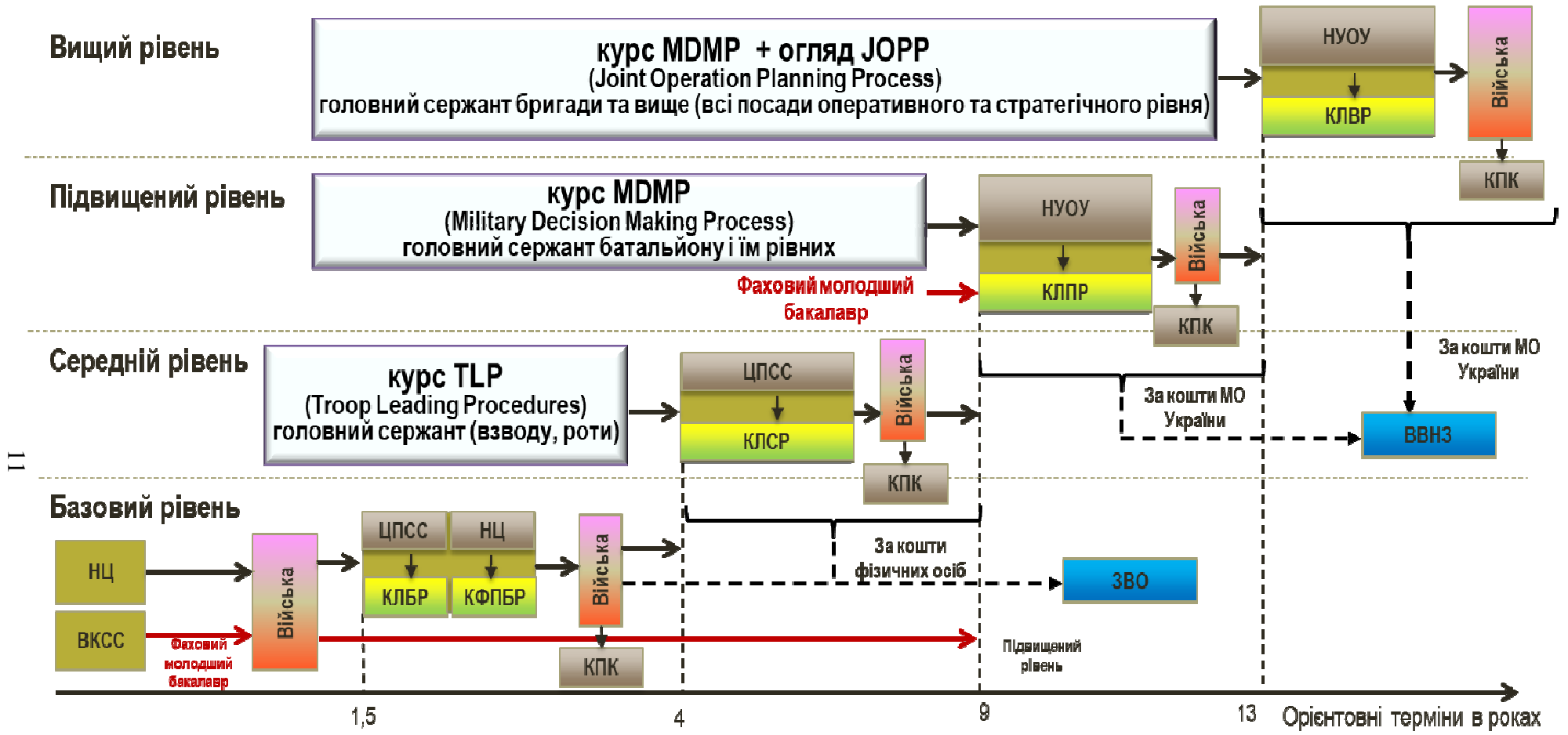

Рис. 1. Підготовка військовослужбовців сержантського та старшинського складу

На середньому, підвищеному та вищому рівні підготовка здійснюється на курсах лідерства, складовою яких є процедури НАТО щодо планування та прийняття військових рішень.

Курсова підготовка сержантського і старшинського складу передбачає підготовку інструкторів, які у подальшому залучаються до проведення занять як носії практичних знань.

За своєю структурою нова система військової освіти та підготовки офіцерського складу для всіх складових сил оборони є схожою та складається з трьох функціональних складових освіти: вищої освіти, професійної військової освіти та підвищення кваліфікації. У підсистемі вищої освіти здобуваються ступені вищої освіти: бакалавр, магістр та доктор філософії, а також науковий ступінь доктора наук.

Здобуття рівнів військової освіти (тактичного, оперативного та стратегічного) здійснюється в підсистемі професійної військової освіти, яка інтегрована з вищою освітою. При цьому кожен курс професійної військової освіти відповідає певному військовому званню та проводиться перед його отриманням та призначенням військовослужбовця на посаду. Для підвищення професіоналізації військовослужбовців до викладання на курсах професійної військової освіти планується залучати інструкторів з-поміж найбільш підготовлених військовослужбовців. У підсистемі підвищення кваліфікації здійснюється підготовка до майбутньої посади, на яку буде призначено військовослужбовця.

Тактичний рівень військової освіти здобувається у військових навчальних закладах сил оборони тактичного рівня. Під час навчання за освітньою програмою підготовки бакалавра, курсанти проходять базовий курс професійної підготовки L1A та фаховий курс професійної підготовки L1B. Така підготовка дасть змогу випускнику обіймати первинні офіцерські посади. Після завершення навчання в бакалавраті випускникам надано право вибору або навчатися далі в магістратурі з одночасним опануванням курсу L1C на базі військового навчального закладу тактичного рівня або проходити службу у військах з подальшим навчанням на цьому курсі. У подальшому підготовка осіб офіцерського складу для призначення на посади тактичного рівня (у тому числі офіцерського складу медичної служби) штатно-посадової категорії “майор” здійснюється на командно-штабних курсах тактичного рівня професійної військової освіти L2.

Оперативний рівень військової освіти здобувається у Національному університеті оборони України на курсі офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня L3 з можливим подальшим навчанням у магістратурі військових навчальних закладів сил оборони.

Стратегічний рівень військової освіти здобувається на курсі вищого керівного складу стратегічного рівня L4 з можливим навчанням у магістратурі за спеціальністю 256 «Національна безпека» для всіх складових сил оборони у Національному університеті оборони України.

Курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики L5 реалізується у Національному університеті оборони України. У цілому ж для

підготовки офіцерів до виконання певних (специфічних) посадових обов'язків на базі військових навчальних закладів функціонує значна кількість курсів підвищення кваліфікації різної тривалості.

Відповідно до розробленої Концепції трансформації системи військової освіти створено нову структуру системи військової освіти, яка забезпечує [7]:

- запровадження спільної підготовки Збройних Сил України з іншими складовими сил оборони за єдиним замислом і планом та під єдиним керівництвом;

- створення єдиної та інтегрованої системи військової освіти для підготовки особового складу сил оборони на основі курсів професійної військової освіти L1-L5. Саме в системі професійної військової освіти буде створено умови для навчання військовослужбовців держав-членів НАТО і ЄС та інших країн;

- централізовану підготовку особового складу сил оборони оперативного та стратегічного рівнів;

- підготовку особового складу сил оборони тактичного рівня за єдиними освітніми програмами;

- реалізацію принципу «Освіта впродовж військової кар'єри»;

- якість військової освіти, яка відповідає вимогам стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка»;

- створення передумов для взаємовизнання сертифікатів, отриманих у військових навчальних закладах НАТО, держав-членів Альянсу та України.

Окрема увага приділяється підготовці військових медиків. Так, освітня програма підготовки військових медиків на кафедрах медицини катастроф також обов'язково повинна включати курси професійної військової освіти L1A, L1B. Зважаючи на специфіку підготовки військових медиків, а саме наявність наскрізної магістратури та те, що з 2022 р. всі заклади вищої освіти медичного спрямування здійснюють випуск тільки магістрів, освітній процес в Українській військово-медичній академії здійснюється виключно в інтернатурі. При цьому загальний термін підготовки в інтернатурі лікарів-інтернів для потреб сил оборони збільшений за рахунок вивчення військових та військово-медичних дисциплін за окремою освітньою програмою, яка включає курс професійної військової освіти L1C. Тривалість освітньої частини інтернатури з урахуванням освітньої програми підготовки офіцерів медичної служби тактичного рівня становить до шести місяців на рік. Практична частина інтернатури проводиться на базі медичних установ Міністерства оборони України.

У свою чергу, з метою приведення військової підготовки громадян за програмою підготовки офіцерів запасу до загальної системи підготовки офіцерів з тактичним рівнем військової освіти, програми військової підготовки повинні включати опанування питань, передбачених програмами курсів професійної військової освіти тактичного рівня L-1A та L-1B.

Пошуки відповіді на складні виклики, пов'язані з повномасштабною війною і потребою в якісній підготовці висококваліфікованих військових кадрів для Збройних Сил України та інших складових сил оборони, привели оборонне

відомство до започаткування нового інструменту – системи патронажу держав-членів НАТО над військовими навчальними закладами системи Міністерства оборони України. На виконання цього завдання Першим заступником Міністра оборони України затверджено відповідну Візію системи патронажу, яка є удосконаленим форматом співпраці військових навчальних закладів НАТО, держав-членів Альянсу та України задля імплементації практик та стандартів НАТО в освітню діяльність військових навчальних закладів і трансформації підготовки офіцерських кадрів та сержантського корпусу за західною моделлю військового лідерства [1]. У пріоритеті – розвиток взаємосумісної з НАТО системи професійної військової освіти та післявоєнне відновлення військових навчальних закладів. З огляду на це, для успішної реалізації проекту розробляється відповідна Дорожня карта з чітким переліком необхідних заходів і розподілом напрямів відповідальності між його учасниками. Відтак, система патронажу концентруватиме зусилля держав НАТО за такими основними групами підтримки: освітня складова, підготовка особового складу, матеріально-технічна допомога. У межах цих складових пропонується розглянути можливість ініціювання спільних освітньо-наукових проектів і залучення нових партнерів до вже існуючих, обмін інформацією та досвідом ведення бойових дій, удосконалення системи мовної підготовки та освітніх програм відповідно до вимог НАТО.

Для цілковитого впровадження нової системи військової освіти необхідно реалізувати низку заходів, серед яких можна виділити такі [8; 9]:

1. Імплементація нової системи військової освіти. Реалізація цього заходу передбачає початок підготовки за стандартами НАТО в системі професійної військової освіти на тактичному, оперативному і стратегічному рівні за новими освітніми програмами професійної військової освіти. Оскільки Національний університет оборони України є лідером у процесі трансформації системи військової освіти, то університету необхідно надати методичну допомогу військовим начальним закладам тактичного рівня з питань:

- підготовки науково-педагогічних працівників, інструкторів до проведення командно-штабного курсу тактичного рівня L2;
- опрацювання освітніх програм, навчально-методичних матеріалів.

Водночас військовим навчальним закладам тактичного рівня спільно з Національним університетом оборони України та замовниками необхідно:

- завершити розробку освітніх програм курсів професійної військової освіти L1A, L1B, L1C;
- почати освітній процес за освітніми програмами курсу професійної військової освіти L2.

2. Удосконалення адміністративних та управлінських процесів, організаційно-штатних структур військових навчальних закладів. Наразі у Національному університеті оборони України, Військовій академії (м. Одеса) та Житомирському військовому інституті імені С.П. Корольова проводиться експеримент щодо зміни організаційно-штатних структур. Вводяться підрозділи професійної військової освіти та забезпечення якості освіти.

Формується чітка вертикаль управління професійною військовою освітою, передбачивши інститут директорів курсів, наставників та інструкторів [4].

3. Досягнення взаємосумісності системи професійної військової освіти з відповідними системами держав-членів НАТО. Всім військовим навчальним закладам спільно із замовниками необхідно:

- завершити удосконалення професійних стандартів, освітніх програм, навчально-методичних матеріалів;
- створити внутрішню систему забезпечення якості військової освіти, яка відповідає вимогам стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка»;
- бути готовими до проведення інституційного аудиту системи професійної військової освіти.

4. Проведення інституційного аудиту системи військової освіти у Міністерстві оборони України. Аудиту буде підлягати система професійної військової освіти:

- організаційно-штатна структура вертикалі управління та підрозділи професійної військової освіти;
- ефективність функціонування внутрішньої системи забезпечення якості військової освіти;
- зміст освітніх програм та навчально-методичних матеріалів [3].

5. Модернізація матеріально-технічної бази військових навчальних закладів у відповідності до розроблених та затверджених із замовниками короткострокових, середньострокових та довгострокових плани модернізації матеріально-технічної бази та відновлення інфраструктури. Вирішення цього питання потребує активної співпраці з державами-членами НАТО та Європейського Союзу.

6. Подавання заявки на проведення сертифікації (акредитації) курсів професійної військової освіти за стандартами НАТО. Військові навчальні заклади спільно з Департаментом військової освіти і науки мають подати заявку на проведення сертифікації (акредитації) курсів професійної військової освіти за вимогами стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка» [2].

7. Сертифікація курсів професійної військової освіти та створення умов для визнання сертифікатів, які військовослужбовці держав-членів НАТО і ЄС будуть отримувати в українських військових навчальних закладах.

Висновки. В узагальненому вигляді можна акцентувати увагу на тому, що основними цілями трансформації системи військової освіти на сучасному етапі є досягнення відповідності критеріям повноправного членства в НАТО та ЄС; забезпечення повноцінно функціонуючої системи професійної військової освіти, яка створює можливості для запрошення офіцерів НАТО на навчання до України; формування сучасних освітніх програм курсів професійної військової освіти за стандартами НАТО та з урахуванням досвіду російсько-української війни; забезпечення спроможності викладачів викладати за методиками НАТО у військових навчальних закладах Альянсу; залучення до освітнього процесу в системі професійної військової освіти кращих офіцерів та сержантів – носіїв практичного досвіду бойових дій у ролі інструкторів (наставників); розвиток

освітнього середовища, яке спонукає військовослужбовця до постійного саморозвитку; комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями, підготовленими за стандартами НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Візія системи патронажу // <http://www.mil.gov.ua>.
2. Вітер Д., Оліферук В., Мигун М. Доктринальне забезпечення розвитку системи військової освіти: методичні рекомендації / Д. Вітер, В. Оліферук, М. Мигун. – К.: НУОУ, 2023. – 128 с.
3. Вітер Д., Оліферук В., Горбачевський С. Оцінювання спроможностей військових організаційних структур (методичне забезпечення інституційного огляду вищих військових навчальних закладів) / Д. Вітер, В. Оліферук, С. Горбачевський // Військова освіта, 2021, № 1(43), С. 56-64.
4. Інноваційний підхід до управління розвитком системи професійної військової освіти: проблеми та перспективи: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та М. Коваля; [Кол. авт.]. – К.: НУОУ, 2023. – 148 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України №1490 «Концепція трансформації системи військової освіти» від 12.2022 // <http://rada.zakon.gov.ua>.
6. Програма НАТО DEEP для України // <http://nato.mfa.gov.ua>.
7. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол. авт.]. – К.: НУОУ, 2021. – 286 с.
8. Руснак І., Мірненко В., Оліферук В., Вітер Д. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / І. Руснак, В. Мірненко, В. Оліферук, Д. Вітер // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку, Сер. “Економіка та менеджмент”, 2022, № 28, С. 238-250.
9. Формування та реалізація державної політики у сфері військової освіти: метод. посіб. / Д. Вітер, В. Оліферук, В. Мірненко, В. Мацьовитий, В. Хома та ін. – К.: НУОУ, 2023. – 144 с.

REFERENCES

1. Visia systemy patronazu // <http://www.mil.gov.ua>.
2. Viter D., Oliferuk V., Migun M. Doctrynalne zabespechennya rozvytku systemy viyskovoї osvity / Viter D., Oliferuk V., Migun M. – K.: NUOU, 2023. – 128 p.
3. Viter D., Oliferuk V., Gorbachevsky S. Ocinuvannya spromoznostey viyskovykh organizaciynykh structur (metodychne zabespechennya instytuciynogo oglyadu vyshtchyh viyskovykh navchalnykh zakladiv) / Viter D., Oliferuk V., Gorbachevsky S. // Viyskova osvita, 2021, № 1(43), P. 56-64.
4. Innovaciynyi pidhid do upravlinnya rozvytkom systemy profesiynoi viyskovoї osvity: problemy ta perspektivy: monograf. / Za zag. red. D. Vitera ta M. Kovalya; [Kol. avt.]. – K.: NUOU, 2023. – 148 p.
5. Postanova KМУ №1490 «Konceptiya transformacii systemy viyskovoї osvity» від 12.2022 // <http://rada.zakon.gov.ua>.
6. Programa NATO DEEP dlya Ukrainy // <http://nato.mfa.gov.ua>.
7. Profesiyna viyskova osvita v Ukraini u suchasnomu bezpekovomu seredovysctchy: monografia / Za zag. red. D. Vitera ta V. Telelyma; [Kol. avt.]. – K.: NUOU, 2021. – 286 s.
8. Rusnak I., Mirnenko V., Oliferuk V., Viter D. Innovaciyna viyskova osvita; stan ta perspektivy rozvytku / Rusnak I., Mirnenko V., Oliferuk V., Viter D. // Problemy innociyno-investyiciynogo rozvytku, Ser. “Ekonomika ta menedzment”, 2022, № 28, P. 238-250.
9. Formuvannya ta realizaciya derzavnoi polityky u sferi viyskovoї osvity / Viter D., Oliferuk V., Mirnenko V., V. Macyovytyi, V. Homa ta in. – K.: NUOU, 2023. – 144 p.

SUMMARY

Volodymyr Mirnenko,Dr. of Technical Sciences, Professor,
Ministry of defence of Ukraine**Dmytro Viter,**Dr. of Philosophical Sciences, Senior Researcher,
National defence University of Ukraine**Volodymyr Oliferuk,**PhD (Technical Sciences),
National defence University of Ukraine**TRANSFORMATION OF THE MILITARY EDUCATION SYSTEM: MAIN
TENDENCIES AND PERSPECTIVES**

Introduction. Contemporary military education system of Ukraine is developing in difficult context that is determined by high quantities of factors which defines the military education system development. There is a need to make changes to the current military education system by transforming the system. The main goals and priorities of these changes must be clearly defined.

Purpose is to define the main trends and perspectives of the military education system transformation.

Methods. To achieve the aims of this article, a system of general and specialized research methods for theoretical and empirical study was utilized, including analysis of scientific literature, systemization and generalization of materials, as well as logical and comparative analysis of content.

Results. This article analyzes the key trends and tendencies for the development of Ukraine's military education system. It specifically examines these in the context of legislative imperatives around transforming these military training programs. This article shows how the different levels of education are connected within Ukraine's entire military training system.

Originality. The main trends and prospects for the development of the military education system in Ukraine are considered in the context of the tasks that defined by the normative legal acts that fix the task of its transformation. The connection of the main structural elements of the military education system according to the corresponding levels of military education is shown. The article emphasizes the need to develop new state oversight tools for military education, examining the potential for a patronage system where NATO member states provide guidance to Ukrainian Ministry of Defence training institutions. Special attention is given to the prospects for the development of the system professional military education according to the standards of NATO member states. The main tasks regarding the further stages of transformation and modernization of the military education system have been defined.

Conclusion. In the article determined that achieving compliance to criteria of full membership in NATO and EU is the main goals of the military education system transformation in contemporary situation.

Key words: high education; military education; conception; training; professional military education; system.

УДК 378.091.12:005.963(477)

Андрій Вітченко,
доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-1694-401X>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/18-33

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВІД ФОРМОТВОРЧОСТІ Й ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСТВА ДО ІННОВАЦІЙНОГО ПОШУКУ

Статтю присвячено висвітленню проблеми оновлення сучасної теорії і практики підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. Досліджено теоретичні та прикладні аспекти професійного розвитку викладачів, проаналізовано актуальні питання підвищення кваліфікації, інноваційні підходи до їх розв'язання у вищій школі.

З'ясовано нагальність оновлення наявної практики професіоналізації науково-педагогічних працівників, налагодження неперервного вдосконалення науково-педагогічної діяльності та забезпечення кар'єрного успіху викладачів, пошуку ефективних шляхів і способів підвищення кваліфікації в умовах нестабільності та конкуренції.

Інтегральний підхід до розв'язання порушеної проблеми проілюстровано на прикладі курсу підвищення кваліфікації з питань планування освітнього процесу у вищій військовій школі. Доведено, що інтегральна модель побудови курсу підвищення кваліфікації, що поєднує теоретичне навчання, практику і дослідницьку роботу слухачів, дозволяє врахувати специфіку навчання дорослих учнів, підвищити їхню навчальну мотивацію шляхом переорієнтації навчання на обговорення та розв'язання актуальних професійних проблем, урізноманітнення видів і форм організації курсової підготовки.

Ключові слова: викладачі; сучасна вища школа; курсова підготовка; післядипломна педагогічна освіта; система підвищення кваліфікації.

Педагоги взагалі – люди, котрим з огляду на їхнє життєве завдання необхідне мистецтво володіти й керувати душами людей...

П. Юркевич. «Характер і спрямованість сучасної німецької філософії»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим чинником оновлення вищої школи в Україні, підвищення її конкурентоздатності виступає кадровий потенціал вітчизняних вишів, професіоналізм професорсько-викладацького складу, який забезпечує якість освітньої діяльності. Саме тому однією з операційних цілей Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки обрано «забезпечення можливостей та стимулювання особистого професійного розвитку викладачів» [19]. Підтвердження пріоритетності порушеної проблеми для Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) знаходимо у чинних Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості, де наголошується на вирішальній ролі викладача у «створенні високоякісного досвіду студентів», що, у свою чергу, зумовлює необхідність створення вишами сприятливого середовища для успішної професіоналізації науково-педагогічних працівників, заохочення їхньої діяльності «для зміцнення

зв'язків між освітою та дослідженнями», «інновацій у методах викладання та використання нових технологій» [18, с. 13–14]. Звідси пояснюється актуальність обраної теми, нагальність пропонованої розвідки для вдосконалення теорії і практики підвищення кваліфікації викладачів.

Мета статті – проаналізувати теоретичні і прикладні аспекти професійного розвитку викладачів, визначити актуальні проблеми підвищення кваліфікації, висвітлити інноваційні підходи до їх розв'язання у сучасній вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи навчання дорослих на андрагогічних засадах, оновлення системи післядипломної педагогічної освіти заклали у своїх працях Т. Браже, Л. Лук'янова, А. Марон, В. Маслов, М. Ноулз, В. Олійник, С. Сисоєва, Т. Сорочан, М. Чагодаєв та ін. Окремі аспекти порушеної проблеми висвітлюються в розвідках Г. Капосльоза, О. Старостіної, І. Якухна та ін.

Фундатору андрагогіки М. Ноулзу належить ідея технологізації андрагогічного процесу, що охоплює такі основні етапи: встановлення сприятливого клімату для учіння дорослих, створення організаційної структури для спільного планування, діагностування навчальних потреб, формулювання напрямів та цілей учіння, розвиток форм навчальних дій, реалізація навчальних дій, повторне діагностування навчальних потреб та оцінювання результатів [21, с. 59].

У характеристиці дорослого учня С. Сисоєва виокремлює такі властивості, як самосвідомість, самостійність, відповідальна та успішна діяльність, досвідченість [16, с. 30]. Щоб досягти успіху в організації андрагогічного процесу, як слушно зазначає автор посібника «Інтерактивні технології навчання дорослих», слід урахувувати особливості навчальної діяльності дорослих, до яких належать «прагнення за допомогою освіти вирішити свої життєва важливі проблеми й досягти конкретної мети», «прагнення до швидкої реалізації отриманих знань, умінь, навичок» [16, с. 30].

Концептуального значення для нашого дослідження набуває виявлена В. Олійником суперечність між випереджальним потенціалом післядипломної педагогічної освіти, її зорієнтованістю на зону перспективного розвитку викладачів і реальним станом «підтримки кваліфікації» [10, с. 91]. Брак інноваційності та перспективності у змісті післядипломної педагогічної освіти, як слушно зауважує автор розвідки «Професійне удосконалення науково-педагогічних працівників: проблеми та шляхи вирішення», нівелює провідні наукові основи її побудови, не відповідає принципам динамічності та усвідомленої перспективи в підвищенні кваліфікації науково-педагогічних працівників [10, с. 94].

Суттєвими недоліками традиційної системи підвищення кваліфікації викладачів авторитетні вчені вважають формалізм, вузькофахову спрямованість, зосередженість на освітньому змісті та предметних методиках викладання, що надто прагматизує і тим самим значно обмежує професійний розвиток освітян, нівелює загальнокультурний, міждисциплінарний, фундаментально-методологічний його контексти. Саме тому слушним видається твердження про те, що «післядипломна педагогічна освіта має

охоплювати всі професійні сфери діяльності науково-педагогічних працівників: педагогічну, наукову та предметну, фахову» [11, с. 115].

В умовах стрімкого поширення COVID-19 та введення протиепідеміологічних обмежень, військової агресії путінської Росії проти України, що спричинили кризу традиційної системи освіти в цілому і підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів зокрема, виникла гостра потреба в антикризовому менеджменті, здатному гнучко реагувати та нестандартно діяти, ухвалювати управлінські рішення, спрямовані на стабілізацію обстановки, «знаходження нових можливостей провадження освітнього процесу, наукової і методичної діяльності без зниження якості освіти» [6]. Пріоритетними завданнями антикризового менеджменту в післядипломній освіті вітчизняні дослідники вважають такі, що забезпечують належну мотивацію і підтримку підлеглих, орієнтують їх на власне професійне зростання. Як слушно зазначають автори статті «Антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації», у кризовій ситуації «важливо посилити прозорість управління і на цій основі узгоджувати інтереси, виробляти пріоритети, координувати дії». Прикладом успішного впровадження концепції антикризового менеджменту підвищення кваліфікації можна вважати розроблення цілої низки спецкурсів на платформі дистанційного навчання Українського відкритого університету післядипломної освіти, що провадить освітню діяльність за різними напрямками, зокрема з «організації ефективної системи перепідготовки та підвищення кваліфікації професорсько-викладацького та керівного персоналу», «реалізації спеціальних проектів з підготовки й підвищення кваліфікації» [3, с. 40].

Більшість дослідників визнають неефективною сучасну практику підвищення кваліфікації викладачів, пояснюючи це надмірним формалізмом в її організації, абсолютизацією окремих форм, зокрема самоосвіти. Поділяємо думку про те, що «самоосвіта не може замінити належним чином організоване підвищення кваліфікації, важливою складовою частиною якого є покращення психолого-педагогічної підготовки, опанування нових технологій навчання, оволодіння прийомами та методами професійної педагогічної діяльності...» [17, с. 125]. Останнє є вкрай важливим, якщо враховувати реальний стан психолого-педагогічної підготовки викладачів вітчизняних вишів, відносно низький відсоток серед них фахівців із базовою педагогічною освітою.

У розвідках з педагогічної компаративістики відзначаються наявні розходження в підходах до організації професійного розвитку викладачів у післядипломній освіті, що пояснюються національними академічними традиціями і досвідом у вирішенні порушеної проблеми. Яскравим свідченням цього є система професійного розвитку викладачів у США, що характеризується наявністю альтернативних програм, різноманітням форм, методів і засобів навчання, гнучкістю умов [5, с. 94]. Серед найпоширеніших виокремлюють аналітичну форму професіоналізації, що передбачає «аналіз викладачем своєї повсякденної педагогічної діяльності, осмислення змін, експериментів та інновацій, які можна реалізовувати у ньому. Аналітична

форма сприяє розвитку професійного мислення викладачів, удосконаленню методики викладання та педагогічної діяльності загалом» [5, с. 94].

Не втрачає своєї актуальності проблема якості післядипломної педагогічної освіти, вирішення якої пов'язане з подоланням формалізму, дегуманізації і комерціалізації в її практичному втіленні. Дотепер зберігається ганебна практика поєднання викладання з підвищенням кваліфікації, внаслідок чого нівелюється сама ідея періодичного (в ідеалі – систематичного) залучення науково-педагогічних працівників до вивчення освітніх інновацій у провідних вітчизняних і зарубіжних університетах, збагачення професійних знань, обміну передовим досвідом викладання у вищій школі. Спостерігається досить небезпечна тенденція приховати інституційну інертність у питаннях сприяння професійному розвитку викладачів під новомодними принципами дуальності, технологізації тощо. Прикладом цього може слугувати твердження про «потребу пошуку нових підходів і організаційних форм підвищення кваліфікації викладачів, які можуть бути реалізовані шляхом створення в університетах власних відкритих систем підвищення кваліфікації викладачів за місцем роботи, *без відриву від виконання службових обов'язків* (курсив наш – А.В.), забезпечуючи не лише формування у викладачів необхідних компетентностей, а й управління процесами впровадження ІКТ в університеті» [20, с. 7]. Процитоване суперечить принципу академічної мобільності викладачів, заявленому в Болонській декларації (1999 р.) та підтверженому в Римському комюніке (2020 р.), де наголошено на пріоритетності забезпечення «мобільності для студентів, аспірантів і працівників» [22].

Сучасна університетська практика демонструє надзвичайно широкий спектр видів і форм підвищення кваліфікації, курсової підготовки для науково-педагогічних працівників. Наприклад, науково-методичний центр досліджень, наукових проєктів та програм Київського університету імені Б. Грінченка пропонує дистанційні 30-годинні курси («Освітні вимірювання», «Основи експертної діяльності в освіті», «Розробка навчальних планів» тощо), короткотривалі курси і тренінги («Інноваційні технології навчання у вищій школі», 10 год.; «Сім секретів риторичного успіху», 12 год. та ін.), майстер-класи («Використання ЕНК та його ресурсів в навчальному процесі», 9 год.; «Методика організації та проведення онлайн-конференцій», 4 год.) [15].

За проєктом «Підготовка керівних, педагогічних та науково-педагогічних кадрів до роботи за інноваційними освітніми технологіями «Академія інноваційного розвитку» Інститутом модернізації змісту освіти МОН України було розроблено та впроваджено систему 3-годинних вебінарів, що охоплювали різні питання методичної підготовки сучасного викладача вищої школи, зокрема «Партнерство учасників освітнього процесу як фактор забезпечення якості дистанційної освіти», «Інтерактивні методи дистанційного навчання» та ін. [1]. Аналогічний досвід накопичений у Науково-методичному центрі вищої та фахової передвищої освіти МОН України, слухачі якого мають доступ до дистанційних курсів «Проектування та створення електронних підручників і посібників», «Проектування та створення масових відкритих онлайн-курсів» (обсяг – 1 кредит) [9].

Схвалення заслуговує сучасна практика диференціації курсів підвищення кваліфікації за рівнями підготовки слухачів. Підтвердження практичної реалізації диференційованого підходу знаходимо в діяльності Криворізького державного педагогічного університету, де у плані підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників цього вишу на 2021-2022 навчальний рік уміщено безкоштовний курс «Інформаційно-комунікаційні технології в очно-дистанційному (комбінованому) навчанні» за двома рівнями – базовим (обсягом 150 год.) і просунутим (обсягом 150 год.) [12].

Кращі вітчизняні університети активно впроваджують європейський досвід щодо професійного розвитку викладачів, залучають до сертифікації відповідних програм зарубіжних експертів. Зокрема Програмою заходів із забезпечення якості освіти у КНУ імені Тараса Шевченка було передбачено створення і сертифікацію програми підвищення кваліфікації викладачів на тривалу перспективу, а її оцінювання проводилося за розробленими критеріями ефективності: «кількість слухачів та їх кар'єрне зростання; національна і міжнародна сертифікація програм; участь у міжнародних програмах підготовки; рейтинг за оцінками керівництва інших ВНЗ і викладачів» [14].

Аналіз програм професійного розвитку викладачів засвідчив існування не лише сприятливих умов для задоволення широкого спектру особистих інтересів і потреб у сфері професіоналізації, але і цілої низки актуальних проблем. Перш за все йдеться про брак державного контролю за якістю курсів підвищення кваліфікації, фальсифікацію комерційних послуг у післядипломній педагогічній освіті, що супроводжується формотворчістю і експериментаторством. Наприклад, на платформі онлайн-освіти зі сталого розвитку *Impactorium* розміщено курс «Компетентності викладачів 4.0», назва якого свідчить про необізнаність його розробників (Центр «Розвиток КСВ», компанія *Servier Ukraine*) із компетентнісним підходом у вищій освіті. В анотації цього онлайн-курсу замість чіткого визначення мети, напрямку, змісту, конкретизації категорії слухачів і прогнозованих результатів їх курсової підготовки – «переліку компетентностей, що вдосконалюватимуться/набуватимуться (загальні, фахові тощо)» [7] – подано декілька запитань, які виявляють хибну спробу розкрити складну проблему проектування професіограми викладача вищої школи на основі механічного поєднання одного елемента компетентності («навички») з одним елементом технологічного забезпечення освітнього процесу («інструменти», тобто методи, прийоми, засоби викладання): «Якими навичками та інструментами мають володіти викладачі нового покоління? Як в умовах шаленого завантаження і безкінечних онлайн-зустрічей залишатися продуктивними, ефективно залучати до навчання студентів і, головне, не втратити інтерес до роботи? Якщо вас цікавлять ці питання, тоді запрошуємо пройти короткий онлайн-курс «Компетентності викладачів 4.0» від Центру «Розвиток КСВ» та компанії *Servier Ukraine*» [13].

З метою вивчення сучасного стану підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти провели електронне анкетування викладачів із використанням програми *Google Forms* [2], що забезпечило відкритий доступ і широке представництво учасників анкетування з різних

регіонів України. Анкета складалася з 15 запитань, спрямованих на виявлення особистісного ставлення викладачів до власного професійного розвитку, цільових переваг, пріоритетних видів і форм підвищення кваліфікації тощо. Більшість респондентів висловили позитивне враження від вітчизняної післядипломної педагогічної освіти (60 %) й визнали, що обов'язкове підвищення кваліфікації викликає у них приємне очікування нового в пізнанні та самореалізації (73,3 %). Вселяє оптимізм вибір анкетованих викладачів, які пов'язали власну успішність на курсах підвищення кваліфікації з подальшим професійним розвитком і кар'єрним зростанням (86,7 %).

Переважає частина викладачів, які взяли участь в анкетуванні, вважають себе повністю або достатньо мотивованими щодо самоосвіти та підвищення кваліфікації (81,3 %), що є позитивним чинником подальшого вдосконалення системи післядипломної педагогічної освіти, її наближення до особистих потреб і професійних інтересів науково-педагогічних працівників. Майже половина анкетованих виявили суб'єктність у ставленні до якості підвищення власної кваліфікації, оскільки обрали варіант відповіді «це персональна відповідальність викладача». Втім 37,5 % вважають, що відповідальність за професійний розвиток та підвищення кваліфікації викладачів належить до компетенції керівництва ЗВО.

У виборі видів підвищення кваліфікації анкетовані продемонстрували сталість і традиціоналізм: 33,3 % обрали курсову підготовку, 26,7 % - стажування, 13 % віддали перевагу сучасним видам (вебінари, тренінги, майстер-класи). 31,3 % викладачів підтвердили, що їхніх професійний успіх забезпечують такі види і форми післядипломної педагогічної освіти, як обговорення проблем у колі експертів, досвідчених фахівців, колег. Чверть від загальної кількості учасників анкетування віддали першість педагогічному бенчмаркінгу («вивчення й узагальнення кращого досвіду»).

Анкетування засвідчило досить стійку тенденцію щодо споживацького ставлення до підвищення кваліфікації: понад 72 % залишаються прибічними пасивної форми організації професійного розвитку та віддають перевагу засвоєнню готових знань, лише 12,5 % висловили готовність проявити ініціативу, поділитися власним досвідом і здобутками з колегами під час навчання на курсах. Третина анкетованих (31,3 %) виступає за навчання під керівництвом досвідчених наставників, а 18,8 % підтвердили власну прихильність до самоосвіти.

Досить показовими, на нашу думку, виявилися відповіді на запитання про умови ефективності курсів підвищення кваліфікації. 62,5 % обрали такою умовою залучення креативних і успішних викладачів, тоді як 18,8 % висловились за створення конкурентного середовища та змагальності між слухачами курсів. Такі відповіді підтверджують наявну тенденцію серед науково-педагогічних працівників покладатись більшою мірою на зовнішні чинники власного професійного розвитку внаслідок недостатньої мотивації до самоактуалізації і самореалізації впродовж курсової підготовки.

З вищевикладеного випливає нагальність оновлення традиційної практики професіоналізації науково-педагогічних працівників задля подолання наявних у

ній недоліків (безсистемність, формалізм, знаннєцентризм, вузькоспеціальна спрямованість, низька мотивація щодо покращення результатів самоосвіти та застосування освітніх інновацій тощо), налагодження неперервного вдосконалення науково-педагогічної діяльності та забезпечення кар'єрного успіху викладачів, пошуку оптимальних підходів до підвищення кваліфікації в умовах нестабільності та конкуренції.

Викладення основного матеріалу. Аналіз теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дозволив визначити цілу низку проблем, пов'язаних з організацією професійного розвитку викладачів вищої школи. Класифікований перелік актуальних проблем, що заважають якісній професіоналізації науково-педагогічних працівників, подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Актуальні проблеми професійного розвитку викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти

№ з/п	Напрямок підготовки	Проблеми
1	Професіографічні вимоги до викладачів	Відсутні кваліфікаційні рівні для визначення персональних досягнень науково-педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації. Брак системи компетентностей за рівнями професійного розвитку. У професійному стандарті [8] вони визначені за посадами (асистент, викладач, доцент і професор) без конкретизації діагностичного інструментарію для вимірювання й оцінювання інтегральних результатів (компетентностей)
2	Управління професійним розвитком і кар'єрою викладачів	Формальний характер планування, організації та контролю ефективності професійного розвитку викладачів, відсутні процедури стимулювання науково-педагогічних працівників до якісного підвищення кваліфікації, немає затвердженої диференційованої шкали залежності між підвищенням кваліфікаційного рівня і кар'єрним зростанням викладача
3	Методика підвищення кваліфікації викладачів	Безсистемність у виборі викладачем видів і форм підвищення кваліфікації, що не відображає рівень його попередніх досягнень і не мотивує до послідовної і наступної побудови індивідуальної траєкторії у професійному розвитку.

Стратегія сталого розвитку вищої освіти, поступове і цілеспрямоване оновлення післядипломної педагогічної освіти забезпечуватимуть успішне розв'язання вищезазначених проблем, унеможливлюватимуть їх появу в майбутньому.

Модернізація системи підвищення кваліфікації у вищій школі повинна забезпечити випереджальне професійне зростання науково-педагогічних працівників, цілеспрямоване вдосконалення і збагачення попередньо набутих ними компетентностей (загальних, професійних, фахових) в умовах неперервної освіти, змінного освітнього середовища, з урахуванням особистих і суспільних потреб, перспектив розвитку. Прискорення процесів інформатизації

і технологізації постіндустріального суспільства позначаються на професійних вимогах до викладачів, а звідси – і на інституційних механізмах їх професіоналізації. Не випадково серед останніх тенденцій розвитку освітньої галузі вказують на те, що «змінюються завдання системи післядипломної педагогічної освіти – з ретрансляційних – на дослідницькі. Зміні підлягають основні завдання післядипломної педагогічної освіти: з компенсування недоліків загальної і професійної підготовки педагога – на професійний і особистісний розвиток» [4, с. 683]. Таким чином потребують уточнення цільові пріоритети оновленої системи підвищення кваліфікації викладачів, а саме:

1. Засвоєння нових професійних і психолого-педагогічних знань щодо організації освітнього процесу у вищій школі.

2. Відпрацювання умінь організовувати навчання на основі сучасних принципів і підходів, освітніх інновацій.

3. Поширення практичних здобутків, актуалізація невирішених проблемних питань у викладацькій діяльності, цілеспрямоване вивчення передового педагогічного досвіду, опанування технології педагогічного бенчмаркінгу.

4. Стимулювання потреби в ефективному вирішенні освітньо-професійних проблем шляхом цілеспрямованого дослідницького пошуку, практичного впровадження науково обґрунтованих змін у навчання.

5. Загальнокультурний особистісний розвиток, огляд останніх подій у різних галузях культурного життя суспільства (література, музика, кіно, театр, образотворче мистецтво), відвідування книжкових виставок, музейних експозицій, вернісажів, театральних постановок тощо.

Професійний розвиток викладача у системі неперервної післядипломної освіти недоцільно звужувати до вузькоспеціальної підготовки. Ефективність цього процесу залежить від продуманого вибору цільових, змістових і технологічних компонентів, що реалізуються в різних методах, видах і формах підвищення кваліфікації:

1. Навчання (засвоєння нових спеціальних і психолого-педагогічних знань), розвиток (відпрацювання загальнонавчальних і спеціальних умінь, збагачення досвіду, творчої уяви, критичного мислення, розширення пізнавальних інтересів тощо), виховання (опанування гуманістичних ідеалів і демократичних цінностей, формування культури науково-педагогічної комунікації, активізація громадянської позиції, відпрацювання етикетних норм і правил поведінки та ін.).

2. Теорія → практика → дослідження.

3. Сприйняття нового, критична рефлексія, постановка проблем та їх обговорення, навчальна дискусія, моделювання та експериментування, узагальнення, формулювання висновків щодо практичного застосування набутих знань і досвіду.

4. Самоосвітня підготовка, інформаційний обмін і взаємоперевірка в парах, пошукова (аналітично-оціночна) робота в малих експертних групах, презентація і колективне обговорення передового досвіду (інновацій), індивідуальне проектування, прилюдний захист проєктів, фронтальна дискусія.

Окремої уваги заслуговують суб'єктивні чинники побудови системи підвищення кваліфікації викладачів, пов'язані з віковими особливостями навчання дорослих, їхніми особистими потребами і пріоритетами, перспективами професійного розвитку та кар'єрного зростання. Дорослий вік характеризується цілою низкою новоутворень, які набуваються викладачем під впливом як зовнішніх (професійна і громадська діяльність, міжособистісні відносини та зв'язки), так і внутрішніх чинників (самовідчуття, саморефлексія, самосприйняття, самодіяльність, самоосвіта, саморозвиток, самовиховання). Діагностика особистих новоутворень допомагає розробити індивідуальну програму професіоналізації для кожного слухача курсів підвищення кваліфікації, налагодити цілеспрямовану роботу з метою зміцнення позитивних і усунення негативних особистих новоутворень (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика новоутворень фахівця дорослого віку

Позитивні новоутворення	Негативні новоутворення
Досвідченість	Стереотипність
Рефлексивність	Скептицизм
Стриманість, обережність	Нерішучість, повільність
Виваженість, передбачуваність дій і вчинків	Консерватизм, упереджене ставлення до нового
Активність, перетворювальний характер професійної діяльності, дієвий професіоналізм	Конформізм, тяжіння до інтроверсії
Самодостатність, прагнення до самоствердження, самореалізації, успішної діяльності	Зосередженість на власному успіху, кар'єрному зростанні, домінування егоїстичних інтересів і прагнень
Універсальність	Недовірливе ставлення до молодших колег і вихованців, прагнення до надмірної опіки над ними, нав'язування іншим власних поглядів і підходів до вирішення проблем
Сталість у відносинах	Самовпевненість, категоричність, безкомпромісність, негнучкість
Чутливість до конкурентного середовища, прагнення до лідерства, вмотивованість до постійного підвищення професіоналізму через самоосвіту, практичну діяльність, ділову комунікацію з успішними колегами	Абсолютизація власного практичного досвіду, зниження інтересу до науки і теоретичних знань, науковий релятивізм
Вибірковість у контактах і спілкуванні	Дидактизм, наративність у взаємодії та спілкуванні

Інтегральний підхід до побудови курсової підготовки керівників структурних підрозділів і науково-педагогічних працівників військових вишів реалізується в Національному університеті оборони України (НУОУ). Наочним прикладом цього став курс підвищення кваліфікації з питань планування освітнього процесу у вищій військовій школі, проведений у грудні 2021 р. з метою поглиблення управлінської компетентності слухачів, опанування ними

кращих академічних практик організації освітнього процесу, підвищення ефективності навчально-методичної роботи на основі наукової організації праці, з використанням нових інформаційних технологій, освітніх інновацій. Успішне досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань курсу:

- формування системи теоретичних знань про методологічну основу сучасної вищої освіти, наукові підходи до управління освітнім процесом у ВНЗ;
- поглиблення практичного досвіду спостереження за навчально-методичною роботою у структурних підрозділах військового вишу, вивчення та узагальнення освітніх інновацій в управлінській діяльності;
- розвиток консультативно-проектувальних умінь, пов'язаних із плануванням освітнього процесу, налагодженням системи розроблення та вдосконалення навчальної документації;
- відпрацювання дослідницьких навичок генерувати ідеї, реалізовувати їх у формі індивідуальних проєктів у процесі самостійного розв'язання проблемних питань планування, організації, контролю якості підготовки майбутніх військових фахівців з вищою освітою.

У структурі курсу було виокремлено три змістових модуля, кожен з яких підпорядкували досягненню програмних результатів.

Змістовий модуль 1 «Методологія, теорія і технології управління освітнім процесом у сучасному ВНЗ» (60 годин) – формування системи теоретичних знань про методологічну основу сучасної вищої освіти, наукові підходи до управління освітнім процесом у ВНЗ. Складається з трьох тем:

Тема 1. Методологія розвитку вищої освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін (14 год.).

Тема 2. Актуальні проблеми управління якістю освітнього процесу в умовах академічної автономії сучасного ВНЗ (16 год.).

Тема 3. Технологічні підходи до планування, організації та контролю за якістю освітнього процесу у ВНЗ (30 год.).

Змістовий модуль 2 «Академічна практика оптимізації управлінської діяльності в умовах інтерактивного освітнього середовища» (14 годин) – поглиблення практичного досвіду спостереження за навчально-методичною роботою у структурних підрозділах військового вишу, вивчення та узагальнення освітніх інновацій в управлінській діяльності, розвиток консультативно-проектувальних умінь, пов'язаних із плануванням освітнього процесу, налагодженням системи розроблення та вдосконалення навчальної документації. Для реалізації сформульованих завдань спланували проведення таких заходів:

1. Вступна лекція на тему «Інноваційний потенціал передового досвіду управління якістю вищої освіти: проблеми вивчення та впровадження» (2 год.).

2. Відеоконференція на тему «Організація освітнього середовища і контролю якості вищої освіти в умовах технологізації системи управління сучасним ВНЗ» (2 год.).
3. Відеопрезентація досвіду організації школи молодого викладача (2 год.).
4. Відеопрезентація досвіду організації інтерактивного освітнього середовища (2 год.).
5. Відеопрезентація досвіду пропагування академічної доброчесності та контролю за її дотриманням в освітньому процесі (2 год.).
6. Самоосвітня підготовка. Опис передового педагогічного досвіду за матеріалами проведених практичних заходів (один – на вибір слухачів). Підготовка до обговорення освітніх інновацій на круглому столі (2 год.).
7. Круглий стіл на тему «Освітні інновації в управлінні якістю вищої освіти: данина моді чи усвідомлена необхідність?» (2 год.).

Змістовий модуль 3 «Розроблення і захист індивідуальних проєктів щодо вдосконалення внутрішніх механізмів забезпечення якості вищої освіти у ВНЗ» (16 годин) – розвиток у слухачів курсу дослідницьких навичок генерувати ідеї, реалізовувати їх у формі індивідуальних проєктів у процесі самостійного розв'язання проблемних питань планування, організації, контролю якості підготовки майбутніх військових фахівців з вищою освітою. Цілеспрямоване опанування слухачами цього змістового модуля забезпечила така послідовність навчальних заходів:

1. Вступна лекція на тему «Проектування в освіті та педагогіці. Кваліфікаційні вимоги до підготовки та захисту індивідуальних проєктів» (2 год.).
2. Наукове обґрунтування теми проєкту, аналіз джерел (2 год.).
3. Формулювання та розроблення проєктного задуму (2 год.).
4. Оформлення тексту індивідуального проєкту (6 год.).
5. Захист індивідуальних проєктів (4 год.).

Курс проводився за дистанційною формою, вибір якої був зумовлений карантинними обмеженнями і залученням слухачів з різних регіонів України. Для належного навчально-методичного та інформаційного забезпечення слухачі отримали доступ до системи дистанційного навчання НУОУ та її ресурсів, зокрема електронної бібліотеки, депозитарію публікацій університетських лекторів за визначеною у програмі проблематикою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отримані на заключному етапі результати засвідчили, що інтегральна модель побудови курсу підвищення кваліфікації дозволяє врахувати специфіку навчання дорослих учнів, підвищити їхню навчальну мотивацію шляхом переорієнтації навчання на обговорення та розв'язання актуальних професійних проблем, урізноманітнення видів і форм організації курсової підготовки. Втім повною мірою не вдалося збалансувати навчальне навантаження слухачів, зростання якого було пов'язане з обмеженим кредитним навантаженням (3 кредити, 90 год.) і значним обсягом завдань у процесі розроблення індивідуальних проєктів. Технологічним варіантом розв'язання виявленої проблеми вважаємо

перехід від однофазового до багатоетапного принципу планування курсової підготовки з виділенням таких етапів:

1 етап («Підготовчий») – теоретичне навчання (30 год.), практична робота (14 год.), організація дослідницького пошуку, постановка завдань щодо розроблення індивідуальних проєктів (2 год.).

2 етап – («Основний») – осмислення попередньо засвоєного матеріалу, виконання поставлених завдань у процесі самостійної роботи (90 год.), розроблення індивідуальних проєктів, онлайн-консультації, підготовка до захисту (10 год.).

3 етап – («Підсумковий») – захист індивідуальних проєктів (4 год.).

Основна ідея такого структурування полягає в тому, щоб надати слухачам час для належного усвідомлення освітніх інновацій, з'ясування реальних можливостей і перспектив для їх упровадження у власну науково-педагогічну діяльність з метою вирішення конкретних професійних проблем. Для цього після опанування перших двох змістових модулів необхідно запланувати тривалий етап самопідготовки, що передбачатиме періодичну взаємодію слухачів із тьюторами під час виконання завдань та розроблення індивідуальних проєктів.

На заключному етапі відбувається презентація слухачами індивідуальних проєктів, що відображають їхню готовність самостійно розв'язувати актуальні проблеми освітньо-професійної підготовки у вищій школі на основі сучасних інновацій, власних технологічних або методичних розробок. У такий спосіб забезпечується подолання знаннєцентризму у підвищенні кваліфікації, а успішність слухачів визначається за критеріями інноваційності, оптимальності, технологічності, розвивальності, випереджальності проєктних рішень.

Скорегована структура курсу узгоджується з унормованим мінімальним обсягом підвищення кваліфікації (6 кредитів ЄКТС) і в подальшому може доповнюватись за накопичувальним принципом у системі неперервної післядипломної освіти.

Перспективні завдання керівників вишів убачаємо в тому, щоб стимулювати подальше професійне зростання викладачів, які можуть набувати в разі офіційного визнання вченими радами їхніх особливих здобутків у науково-педагогічній діяльності іншого статусу в системі підвищення кваліфікації: «запрошений лектор» (для проведення окремих лекцій), «методист або технолог-консультант», «тьютор (наставник)», «керівник проєкту» тощо. Вкрай важливо створити здорову конкуренцію в академічному середовищі, посилити ініціативність і зацікавленість усіх суб'єктів післядипломної педагогічної освіти в досягненні конкурентних переваг у власному професійному розвитку. В обґрунтуванні та розробленні багаторівневої системи підвищення кваліфікації, побудованої за принципами креативного лідерства, гнучкості, інноваційності, технологічності, полягають, на нашу думку, перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академія інноваційного розвитку освіти. Вебінари та скайп-тренінги. URL: <http://www.airo.com.ua/vebinary/> (дата звернення: 12.08.2023).
2. Анкета «Післядипломна педагогічна освіта очима викладачів». URL: <https://docs.google.com/forms/d/1Gh5tNYCQvB6ujGP7uCmPoJNwLEAjRrCENPz3egJGETU/edit#responses> (дата звернення: 12.08.2023).
3. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент : кол. монографія ; за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергеевої. Київ : Інтерсервіс, 2018. 440 с.
4. Енциклопедія освіти ; головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Капосльоз Г., Невмержицький В., Рибчук О., Розумний О. Зарубіжний досвід професійного розвитку науково-педагогічних працівників в системі післядипломної освіти. *Військова освіта*. 2016. № 2 (34). С. 93–102.
6. Карташова Л. А., Кириченко М. О., Сорочан Т. М. Антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 1. Т. 2. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>.
7. Наказ МОН України від 04.12.2020 № 1504 «Про затвердження Методичних рекомендацій для професійного розвитку науково-педагогічних працівників». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-profesijnogo-rozvitku-naukovo-pedagogichnih-pracivnikiv> (дата звернення: 12.08.2023).
8. Наказ Міністерства освіти України від 23.03.2021 № 610 «Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy%20vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 12.08.2023).
9. Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти. Підвищення кваліфікації у 2023 році. URL: <https://nmc-vfpo.com/pidvyshhennya-kvalifikacziyi/> (дата звернення: 12.08.2023).
10. Олійник В. В. Професійне удосконалення науково-педагогічних працівників: проблеми та шляхи вирішення. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. Вип. 27 (31) : V Кримські педагогічні читання «Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти» : в 3 ч. Ч. 1. С. 88–97.
11. Олійник В. В. Неперервне оновлення знань науково-педагогічних кадрів – нагальна проблема національної вищої школи України. *Вісник післядипломної освіти*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 4. С. 109–123.
12. План підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників КДПУ на 2022-2023 н.р. URL: <https://kdpu.edu.ua/nauka/stazhuvannia-ta-pidvyshchennia-kvalifikatsii-vykladachiv/20201-plan-pidvyshchennia-kvalifikatsii-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-kdpu-na-2022-2023-nr.html> (дата звернення: 12.08.2023).
13. Платформа онлайн-освіти зі сталого розвитку Impactorium. Компетенції викладачів 4.0. URL: <https://impactorium.org/uk/courses/kompetencii-vikladachiv-4-0/#learndash-course-content> (дата звернення: 12.08.2023).
14. Програма заходів із забезпечення якості освіти у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qOPAOaYz56AJ:nmc.univ.kiev.ua/docs/P_rogr_zabezp_yakost_osv.doc+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 12.08.2023).
15. Пропозиції Київського університету імені Бориса Грінченка для підвищення кваліфікації викладачами вищих навчальних закладів України. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/anonsidetial/4012-propozytsii-kyivskoho-universytetu-imeni-borysa-hrinchenka-dlia-pidvyshchennia-kvalifikatsii-vykladachamy-vyshchymykh-navchalnykh-zakladiv-ukrainy.html> (дата звернення: 12.08.2023).
16. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посіб. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

17. Старостіна О. В. Досвід підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 72, Ч. 2. С. 122-126.
18. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
19. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 12.08.2023).
20. Щербина О. А. Комп'ютерно орієнтоване середовище проектування електронних освітніх ресурсів для відкритих університетських систем підвищення кваліфікації викладачів : автореф. дис. ...д-ра пед. наук зі спец. 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Київ, 2019. 39 с.
21. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. New York : Cambridge Adult Education, 1980. 400 p.
22. Rome Ministerial Communique. URL: https://ehea2020rome.it/storage/uploads/5d29d1cd-4616-4dfe-a2af-29140a02ec09/BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf (дата звернення: 12.08.2023).

REFERENCES

1. Akademiia innovatsiinoho rozvytku osvity. Vebinary ta skaip-treninhy. URL: <http://www.airo.com.ua/vebinary/> (data zvernennia: 12.08.2023).
2. Anketa «Pisliadyplomna pedahohichna osvita ochyma vykladachiv». URL: <https://docs.google.com/forms/d/1Gh5tNYCQvB6ujGP7uCmPoJNwLEAjRrCENPz3egJGETU/edit#responses> (data zvernennia: 12.08.2023).
3. Vidkryta osvita: innovatsiini tekhnolohii ta menedzhment : kol. monohrafiia ; za nauk. red. M. O. Kyrychenka, L. M. Serheievoi. Kyiv : Interservis, 2018. 440 s.
4. Entsyklopediia osvity ; holovn. red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
5. Kaposloz H., Nevmerzhytskyi V., Rybchuk O., Rozumnyi O. Zarubizhnyi dosvid profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv v systemi pisliadyplomnoi osvity. *Viiskova osvita*. 2016. № 2 (34). S. 93–102.
6. Kartashova L. A., Kyrychenko M. O., Sorochan T. M. Antykryzovyi menedzhment pidvyshchennia kvalifikatsii. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*. 2020. № 1. Т. 2. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>
7. Nakaz MON Ukrainy vid 04.12.2020 № 1504 «Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii dlia profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-profesijnogo-rozvitku-naukovo-pedagogichnih-pracivnykiv> (data zvernennia: 12.08.2023).
8. Nakaz Minekonomiky Ukrainy vid 23.03.2021 № 610 «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (data zvernennia: 12.08.2023).
9. Naukovo-metodychni tsentr vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity. Pidvyshchennia kvalifikatsii u 2023 rotsi. URL: <https://nmc-vfpo.com/pidvyshhennya-kvalifikacziyi/> (data zvernennia: 12.08.2023).
10. Oliinyk V. V. Profesiine udoskonalennia naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: problemy ta shliakhy vyrishennia. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity* : zb. nauk. pr. Kharkiv : NTU «KhPI», 2010. Vyp. 27 (31) : V Krymski pedahohichni chytannia «Pedahohika vyshchoi shkoly 21-ho stolittia ta formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity» : v 3 ch. Ch. 1. S. 88–97.
11. Oliinyk V. V. Neperervne onovlennia znan naukovo-pedahohichnykh kadriv – nahalna problema natsionalnoi vyshchoi shkoly Ukrainy. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. Seria : Pedahohichni nauky. 2017. Vyp. 4. S. 109–123.

12. Plan pidvyshchennia kvalifikatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv KDPU na 2022-2023 n.r. <https://kdpu.edu.ua/nauka/stazhuvannia-ta-pidvyshchennia-kvalifikatsii-vykladachiv/20201-plan-pidvyshchennia-kvalifikatsii-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-kdpu-na-2022-2023-nr.html> (data zvernennia: 12.08.2023).
13. Platforma onlain-osvity zi staloho rozvytku Impactorium. Kompetensii vykladachiv 4.0. URL: <https://impactorium.org/uk/courses/kompetencii-vykladachiv-4-0/#learndash-course-content> (data zvernennia: 12.08.2023).
14. Prohrama zakhodiv iz zabezpechennia yakosti osvity u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka. URL: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qOPAOaYz56AJ:nmc.univ.kiev.ua/docs/PProgr_zabezp_yakost_osv.doc+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qOPAOaYz56AJ:nmc.univ.kiev.ua/docs/Progr_zabezp_yakost_osv.doc+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua) (data zvernennia: 12.08.2023).
15. Propozytsii Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka dlia pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachamy vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/anonsidetail/4012-propozytsii-kyivskoho-universytetu-imeni-borysa-hrinchenka-dlia-pidvyshchennia-kvalifikatsii-vykladachamy-vyshchykh-navchalnykh-zakladiv-ukrainy.html> (data zvernennia: 12.08.2023).
16. Sysoieva S. O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh : navch.-metod. posib. Kyiv : VD «EKMO», 2011. 324 s.
17. Starostina O. V. Dosvid pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv vyshchoi shkoly v Ukraini. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2020. Vyp. 72, Ch. 2. S. 122-126.
18. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG). Kyiv : TOV «TsS», 2015. 32 c.
19. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (data zvernennia: 12.08.2023).
20. Shcherbyna O. A. Kompiuterno oriientovane seredovyshe proektuvannia elektronnykh osvitnikh resursiv dlia vidkrytykh universytetskykh system pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv : avtoref. dys. ...d-ra ped. nauk zi spets. 13.00.10 – informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osviti. Kyiv, 2019. 39 s.
21. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. New York : Cambridge Adult Education, 1980. 400 p.
22. Rome Ministerial Communique. URL: https://eha2020rome.it/storage/uploads/5d29d1cd-4616-4dfe-a2af-29140a02ec09/BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf (data zvernennia: 12.08.2023).

SUMMARY

Andrii Vitchenko,
Dr. (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine

THE PROBLEMS OF IMPROVING TEACHER QUALIFICATION IN MODERN HIGHER EDUCATION: FROM FORMATIVENESS AND EXPERIMENTATION TO INNOVATIVE SEARCH

The article is devoted to the issues of updating the modern theory and practice of professional development of scientific and pedagogical staff in the system of postgraduate pedagogical education. The theoretical and applied aspects of the teachers professional development are investigated, the current problems of advanced training, innovative approaches to their solution in higher education are analyzed.

The urgency of updating the current practice of professionalization of scientific and pedagogical workers, establishing continuous improvement of scientific and pedagogical activities

and ensuring the career success of teachers, finding effective ways and means of professional development in conditions of instability and competition.

An integrated approach to the problemsolving is illustrated by the example of a refresher course on planning the educational process in higher education. It is proved that the integrated model of the refresher course, which combines the students' theoretical training, practice and research work, allows to take into account the specifics of the adult learning, increase their learning motivation by reorienting learning to discuss and solve current professional problems, diversify the types and forms of the refresher course organization.

Key words: *teachers; modern higher establishment; course preparation; postgraduate pedagogical education; system of advanced training.*

УДК 355.237+316.628 (477)

Василь Георгієв,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Військова академія, м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0003-4877-9765>**Володимир Карпенко,**

доктор філософії (освітні, педагогічні науки),

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-3699-353X>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/34-46

ПИТАННЯ МОТИВАЦІЇ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті особливу увагу приділено теоретичному аналізу феномену та сучасним підходам до мотивації як невіршеного питання підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти. Розглянуто питання особливостей мотивації офіцерів у системі професійної військової освіти. Розкрито концептуальне бачення та перспективні напрямки розвитку та удосконалення умов та способів мотивації офіцерів під час підготовки їх у системі професійної військової освіти, що дасть змогу здійснювати якісну підготовку військових фахівців. У цьому контексті у системі професійної військової освіти важливим науковим завданням є створення умов, які забезпечать підвищення мотивації офіцерів під час підготовки їх у системі професійної військової освіти у відповідності до вимог сучасності та стратегії розвитку Збройних Сил України.

Ключові слова: кар'єра офіцера; мотивація; навчання; офіцер; підготовка; професійна військова освіта; професійна діяльність; умови.

Постановка проблеми. Кар'єру офіцера у військовій сфері не слід розглядати вмотивованістю його досягти матеріальних та фінансових статків. Враховуючи особливості проходження військової служби в умовах повномасштабного вторгнення РФ на території України, які призводять до втрати як серед особового складу військових підрозділів так і серед цивільного населення, особистісна (індивідуальна) мотивація офіцерів до виконання бойових завдань є важко зрозумілим соціально та недослідженим феноменом. Мотивація неодмінно впливає на досягнення цілей військовим підрозділом та професійного розвитку офіцерів у системі професійної військової освіти. Створення необхідних умов для забезпечення якісної підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти є одним із головних завдань для Збройних Сил України. У підготовці офіцерів у системі професійної військової освіти крім мотивації їх до навчання, вирішальним фактором залишається їхня особистісна мотивація. Сучасний механізм мотивації офіцерів у Збройних Силах України до необхідності їхнього професійного розвитку та навчання у системі професійної військової освіти недостатньо розроблений, оскільки дослідження у цьому напрямку не проводилися. Крім того, застосування застарілих форм та методів підготовки військових фахівців не дозволяє підготувати офіцерів до реалій сучасного стану проходження військової служби та необхідності навчатися продовж військової кар'єри. Саме тому, створення умов та розроблення шляхів підвищення мотивації у офіцерів спонукатиме

якісній підготовці їх у системі професійної військової освіти, що є необхідною умовою кар'єрного зростання офіцерів під час проходження військової служби [11], чим і зумовлено актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомими іноземними дослідниками в області мотивації є В. Врум, С. Керолл, А. Маслоу та ін. Вітчизняними науковцями здійснено аналіз зарубіжного досвіду організаційних та педагогічних підходів щодо формування мотивації у молоді до військової служби (В. Івашковський, В. Мудрік, К. Масюченко та ін.). Вивченням мотивації до проходження військової підготовки займалися А. Бухтін, С. Герасимчук, В. Лелека, Г. Капосльоз та ін. Мотивацію та її чинники у підготовці майбутніх офіцерів розглянуто Є. Брижатим, І. Козубцовим, Т. Мацевком, Г. Федаком та ін. Проблеми розвитку професійної мотивації військовослужбовців розглядалися М. Ковалем, М. Нещадимом, В. Осьодлом, В. Ягуповим та ін. З урахуванням сучасних вимог у підготовці військових фахівців питання професійної мотивації різних силових структур Сил оборони України досліджують С. Белай, А. Головня, А. Горбенко, С. Гнезділова та ін.

Проведений А. Сірим контент-аналіз наукової літератури показав, що у теоретичному відношенні проблема мотивації військовослужбовців недостатньо розроблена. Автор звертає увагу на необхідності розроблення методики оцінки та діагностики мотивації військовослужбовців. Крім того, А. Сірий зазначив, що структура, зміст та рівні розвитку мотивації військово-професійної діяльності є необхідним напрямком наукових досліджень [15, с. 39].

На актуальності вирішення проблеми поєднання мотивації та професійної підготовки офіцерів наголошують А. Головня та С. Белай. Проведений ними аналіз досвіду провідних країн світу, щодо практичної складової систем мотивації та професійної підготовки офіцерів дав змогу виявити: “що військово-професійний розвиток офіцерів розглядається як основна детермінанта загальної спрямованості особистості” [6, с. 28].

Як зазначає І. Козубцов, у сучасній моделі підготовки офіцерів стратегічна ставка робиться на мотиваційний компонент [13, с. 112]. Автор пропонує модель яка полягає в першочерговому пріоритеті мотиваційного відбору кандидатів до вступу у вищий військовий навчальний заклад. Як зазначає автор, на сучасному етапі розвитку військової освіти та підготовки офіцерів до професійної діяльності в умовах бойових дій пов'язаних з високим ризиком для життя нагальним є покращення системи, щодо кваліфікаційного та мотиваційного відбору кандидатів на вступ до вищого військового навчального закладу. У своїй роботі особливу увагу І. Козубцов звертає на внутрішню мотивацію офіцерів яка зорієнтована на набуття (розвитку) ними стресостійкості та готовності до виконання професійних обов'язків у бойових діях та у ситуаціях невизначеності [13, с. 108].

Професійна діяльність військових передбачає виконання завдань підрозділом в екстремальних умовах з урахуванням наявності загроз життю, здоров'ю, умов працездатності, із високим рівнем психічного напруження та обсягом особистих ресурсів [20]. За таких умов професійна мотивація виступає

одночасно як процес і результат формування та розвитку професійно важливих мотивів, виникненню яких сприяють усвідомлення офіцера значущості своєї діяльності та реалізація своїх можливостей у професійному середовищі.

Погоджуємося, що в сучасних умовах розвитку професійної військової освіти слід звернути особливу увагу на необхідності формування мотиваційної системи військовослужбовців [8, с. 68], а наявність бойового досвіду у офіцерів сприяє розвитку у них позитивного ставлення до необхідності професійного розвитку, що посилюється внутрішньою мотивацією та підвищує рівень їх психологічної стійкості до військової служби [10, с. 40].

З аналізу останніх досліджень і публікацій зроблено висновок, що науковцями було сформовано два типи мотивації до професійної діяльності військового, такі як суспільний та індивідуальний. Крім того, мотивація у військовій сфері має ознаки які базуються на готовності, потребі, бажанні та примусі військовослужбовця до професійної діяльності. Щодо особливостей та умов мотивації під час підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти та безпосередньо під час проходження військової служби на різних етапах кар'єри офіцера науковцями як проблема не розглядалася та досліджень цьому феномену у системі військової освіти не присвячено. У загальному, мотивацію військовослужбовців науковці розглядали як процес, до якого спонукають зовнішні чинники під час навчання у ВВНЗ та які направлено на результат щодо засвоєння знань та ефективної професійної діяльності.

Метою статті є визначити умови та особливості мотивації офіцерів під час підготовки їх у системі професійної військової освіти та визначити шляхи її підвищення, що дасть змогу здійснювати якісну підготовку військових фахівців.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Виклад основного матеріалу. Звернувшись до енциклопедії практичної психології слід виділи різновиди мотивації: внутрішня та зовнішня. Зовнішня мотивація являється спонуканням або примусом іншими до діяльності особистості обставинами або стимулами. Внутрішня мотивація пов'язана зі змістом діяльності особистості та індивідуальним бажанням [4].

Кожен етап нашого життя має виражені певним чином цінності, мотиви та цілі. Однією із найважливіших умов мотивації є прагнення досягти наміченої цілі. Наприклад, у курсантів під час навчання у вищому військовому навчальному закладі мотивація пов'язана зі здачею державних іспитів, успішним завершенням навчання та отримання диплому за спеціальністю для подальшої офіцерської кар'єри. У свою чергу, під час навчання у виші когось із курсантів мотивує бажання реалізуватися як військового фахівця, іншому достатньо визнання рідними та близькими його як дорослого, самостійного та впевненого у своїх вчинках особистості, третім необхідна похвала чи фінансова винагорода. Також є категорія курсантів, мотивація до навчання яких визначається страхом не закінчити ВВНЗ та не отримати відповідний диплом який забезпечить кар'єрне зростання у Силах оборони України або, ще гірше – зазнати невдачі у реалізації свого кар'єрного зростання.

Досить обґрунтовано у своїй роботі виділяє чинники мотивації до навчання дорослої людини Л. Лук'янова та визначає їх як зовнішні (соціальні) та особистісні (індивідуальні) чинники [14, с. 3]. Погоджуємося з автором: “У дорослої людини мотивація знаходить вияв у визначенні цілей, підтриманні уваги протягом діяльності, докладанні зусиль й наполегливості в досягненні. Мотивація керує діяльністю, спонукальною причиною якої стає потреба дорослої людини, суб'єктивна ймовірність успіху, а також індивідуальна оцінка досягнень” [14, с. 2].

У своїй роботі О. Захарко зазначає: “мотивована поведінка здійснюється заради самої себе, спрямована на процес діяльності, виявляється як активність заради активності. Джерело такої поведінки знаходиться в межах виконуваної діяльності, а мотиви діяльності спрямовані на задоволення внутрішніх психологічних потреб, зокрема відчуття людиною своїх можливостей, самоствердження та підтримання значимих соціальних стосунків. Наслідками цього є, з одного боку, підвищення ефективності успішності виконання діяльності, а з іншого – зростання компетентності, саморозвиток та відчуття себе джерелом змін у навколишньому світі” [9, с. 148].

Досліджуючи питання професійної мотивації на різних рівнях (етапах) навчання військовослужбовців Є. Брижаний зробив висновок про неможливе якісне та ефективне навчання і успішної професійної діяльності без мотиваційного осередку. При цьому зауважено, що професійна мотивація має багаторівневу структуру яка характеризується ієрархічністю набуття знань, вмінь та навичок необхідних для успіху, що залежить від сили й стійкості мотивів [2, с. 25]. Автор зазначає, що мотивація до професійної діяльності офіцера проявляється по-різному і відрізняється як на різних етапах навчання так і військової кар'єри, що передбачено подальшою самореалізацією. Є. Брижаний зазначає, що саме під час підготовки офіцерів у вищих військових навчальних закладах відбувається: “усвідомленість професійного покликання, прагнення увійти у професійну спільноту, прагнення до оволодіння професійних знань”. Автор у статті переконаний, що саме під час професійної діяльності у офіцерів поглиблюються мотиви, але в залежності від рівня управління та умов проходження військової служби проходить їх зміна, з'являється задоволеність умовам служби та зростає рівень до професійної мотивації. [2, с. 24]. Крім того, професійну мотивацію як певний стан до професійної діяльності розглядає А. Горбенко [7, с. 53].

Привертає увагу дослідження мотивації фахівців екстримальних видів діяльності Н. Юр'євої. Авторка пропонує дослідження щодо мотивації як фактора професійного розвитку проводити за двома підходами: динамічного та структурного [16, с. 101]. Погоджуємося з позицією Н. Юр'євої, так як на сучасному етапі розвитку Сил оборони України та інтеграцією військової освіти до стандартів НАТО досить доречним буде узагальнення, систематизація, створення механізмів та структурно-функціональної моделі мотивації військовослужбовців, особливо офіцерського складу, з практичною реалізацією та зворотнім зв'язком. Також слід окремо виділити про необхідність формування, розвитку та підтримання мотиваційної складової у

професійній діяльності офіцерів та впровадженням у систему військової освіти на різних етапах військової кар'єри її практичної реалізації.

Досить доречним для нашого дослідження є робота І. Білецької та І. Ушакової. Ними виявлено, що для виконання професійної діяльності військовослужбовців визначальним є рівень стресостійкості, що “впливає й на рівень професійного мотивування, й на мотивацію, як зовнішню, так і внутрішню” [1, с. 318]. У своїй роботі І. Білецька та І. Ушакова звернули особливу увагу на професійну мотивацію офіцерів під час виконання бойових завдань. Як зазначено, майбутніх офіцерів готують до дій в екстремальних ситуаціях та умов коли необхідно прийняти рішення яке вплине на ефективність виконання завдань. Однак, коли офіцер опинившись в бойових (екстремальних) умовах втрачає контроль над ситуацією та не може об'єктивно оцінити її, у такому випадку багато залежить від його професійної мотивації: “він переосмислює власне життя та переглядає свої пріоритети, свої цінності та бажання” [1, с. 319].

Розглядаючи професійну підготовку офіцерського складу А. Головня та С. Белай розкрили, що для досягнень результатів у військовій кар'єрі офіцерів існує певна взаємозалежність мотивації на професійний розвиток офіцера як індивідуальну особистість, що потребує самореалізації. Також науковці обґрунтували “необхідність удосконалення систем мотивації, професійної підготовки, професійного розвитку офіцерського складу шляхом розроблення моделі мотивації та моделі професійного розвитку” [6, с. 27].

Від належного рівня мотивації у військових підрозділах залежить професійна діяльність (бойова підготовка) офіцерів. Виконання завдань в екстремальних умовах, які характеризуються небезпекою для життя вимагає від офіцера високого рівня розвитку певних індивідуально-психологічних якостей, сформованості та розвинених професійних якостей, готовності до виконання завдань за призначенням тощо [12, с. 94]. Досить слушно зазначає автор, що мотивація до військової служби повинна виражатися не тільки у задоволенні власних потреб та досягненні певних результатів, а також у: “діяльності, активності, успішності, розкритті своїх можливостей, в самоактуалізації, самореалізації своїх здібностей”, що безперечно відіграє важливу роль у процесі формування особистості військовослужбовця та розвитку його як професіонала військової справи [12, с. 94].

Поряд з розвідками досліджень щодо мотивації військовослужбовців ми звернулися безпосередньо до закордонного досвіду армій провідних країн світу. У Збройних силах Канади у підготовці офіцерів закладено принципові підходи щодо мотиваційної складової. Безпосередньою мотивацією подальшого проходження військової служби покладено на командирів (начальників) усіх рівнів. Результатом мотивації офіцерів не тільки до військової кар'єри а й до постійного професійного зростання та необхідності підвищувати свій рівень сприяє безперервному навчальному середовищу з метою передачі нових знань та розвитку навичок [18]. Також слід виділити, що мотивацією у військових підрозділах (професійному середовищі) досягають наступних результатів:

– готують офіцерів до вимог прогресивної кар'єри;

– орієнтують офіцерів та посилюють їх розуміння про необхідність військової професії;

– офіцери розвивають необхідні професійні компетентності для успішного виконання обов'язків та завдань за призначенням;

– забезпечується здатність офіцерів до критичного мислення, управління змінами, ефективного керівництва та управління ресурсами на кожному етапі військової служби;

– офіцери проходять військову службу у підрозділах протягом усієї військової кар'єри відповідно рівня професійної військової освіти та отриманої спеціалізації після навчання;

– офіцери відповідають певним вимогам до кожної посади, визначеними у відповідних специфікаціях “Військової структури зайнятості”;

– постійно підтримується та розвивається загальновійськова та професійна якість підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти [18]. Як бачимо із вище наведеного, у Збройних силах Канади впроваджена особлива форма мотивації у військових колективах. Вона зосереджена на вихованні керівниками послідовників у військовій кар'єрі, підготовці офіцерів до реалій військової служби та необхідності бути обізнаним та готовим до виконання завдань за призначенням, при цьому необхідно бути “озброєним” новітніми знаннями. Необхідною умовою у військовій кар'єрі офіцера Збройних сил Канади передбачено саме відповідний рівень професійних знань до посади.

Після проведеного аналізу мотиваційної складової у підготовці офіцерів Збройних сил Канади у цьому контексті не можемо не звернути увагу на особливості професійної мотивації у Збройних силах США. Ще у березні 2013 року у США була опублікована програма розвитку офіцерів (The Department of the Army Pamphlet (DA PAM) 350-58). Програмою передбачено процедури які необхідні для забезпечення стандартизованого процесу з розвитку офіцерів та урахуванням потреб армії з особливостями життєво-професійних етапів військової кар'єри [17]. Аналіз підготовки у Збройних силах США дав змогу дійти висновку, що особливу увагу при підготовці офіцерів звертають на їхню внутрішню (індивідуальну) мотивацію щодо виконання завдань які пов'язані із безпосереднім управлінням, набором професійних якостей та компетентностей для вирішення військових завдань, які відповідають вимогам сьогодення з урахуванням особливостей військової служби та завдань до яких треба бути готовим [19, с. 5]. Внутрішню мотивацію у Збройних силах США розглядають як психологічну винагороду, яку військовослужбовці отримують безпосередньо від результатів своєї професійної діяльності. Теорія внутрішньої мотивації представлена чотирма типами поведінки прийняття рішень офіцерами, які визначають самоуправління: зобов'язання досягти значущої мети, вибір діяльності для досягнення цієї мети, моніторинг якості/компетентності своєї діяльності та моніторинг свого прогресу на шляху до мети (рис. 1) [19, с. 17].

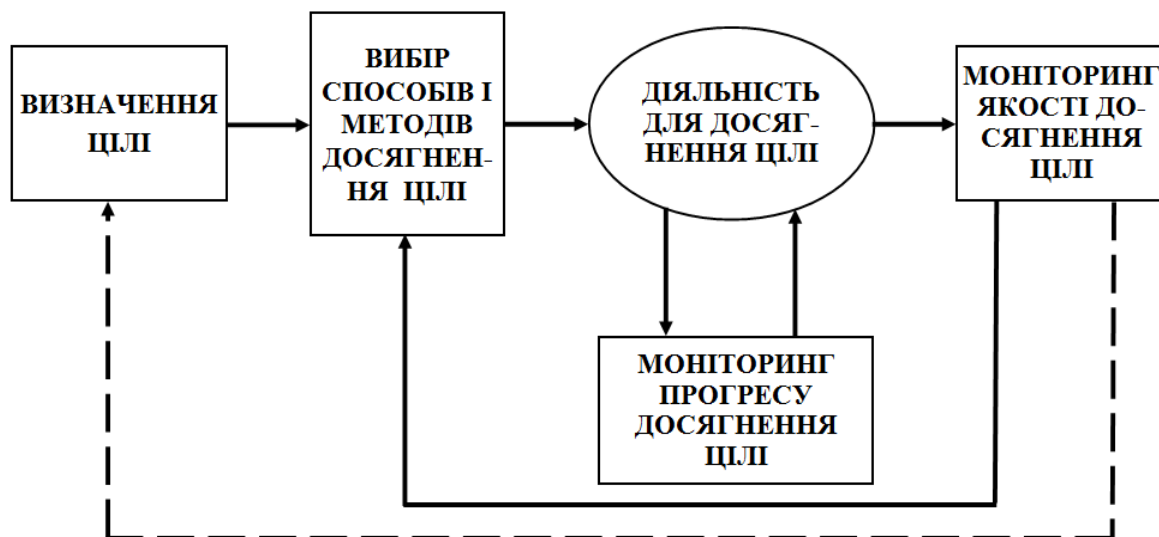

Рис. 1. Процес самоуправління (мотивації) в армії США

Визначальними факторами мотивації офіцерів до навчання є визнання необхідності свого кар'єрного зростання, професійного розвитку та самовдосконалення (самоосвіта). Раніше у роботі нами було з'ясовано, що більшість майбутнім офіцерам притаманні внутрішні соціально значущі мотиви вибору професії та середній рівень мотивації досягнення успіху. Нами було зазначено, що під час навчання у ВВНЗ необхідно більше уваги приділяти формуванню позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності офіцера [5, с. 54]. Враховуючи особливості військової служби та вище зазначене основною ідеєю у роботі закладено саме на особистісній (індивідуальній) мотивації. Провівши узагальнення розглянутого проблемного питання вирішили у своїй роботі висвітлити умови мотивації офіцерів під час підготовки їх у системі професійної військової освіти. При цьому було взято до уваги що особливого значення в оцінці мотивації офіцерів до професійної діяльності так і до підготовки їх у системі професійної військової освіти необхідно надавати сформованості та розвиненості у них, як суб'єкта військової діяльності, професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій та прагнення до самоактуалізації [12, с. 96].

При розробленні контекстної моделі “Особливості мотивації у військовій сфері” (рис. 2) нами було враховано особливості загальноновизнаної мотиваційної складової, особливості військового середовища, необхідність до постійного удосконалення та розвитку військових фахівців, умови виконання завдань офіцерами як у повсякденній діяльності так і в бойових умовах. Крім того, аналіз наукових джерел засвідчив що виконання завдань військовими підрозділами, постійний моніторинг та контроль підлеглих, ієрархічна структура управління у військах, високий ризик загрози свого життя та оточуючих (підлеглих) спонукає до високого стресу як в умовах бойових дій так і у повсякденній діяльності. Тож нами у структурі мотивації офіцера враховано стресове середовище яке впливає на визначення способів і методів досягнення офіцерами індивідуальних і колективних цілей.

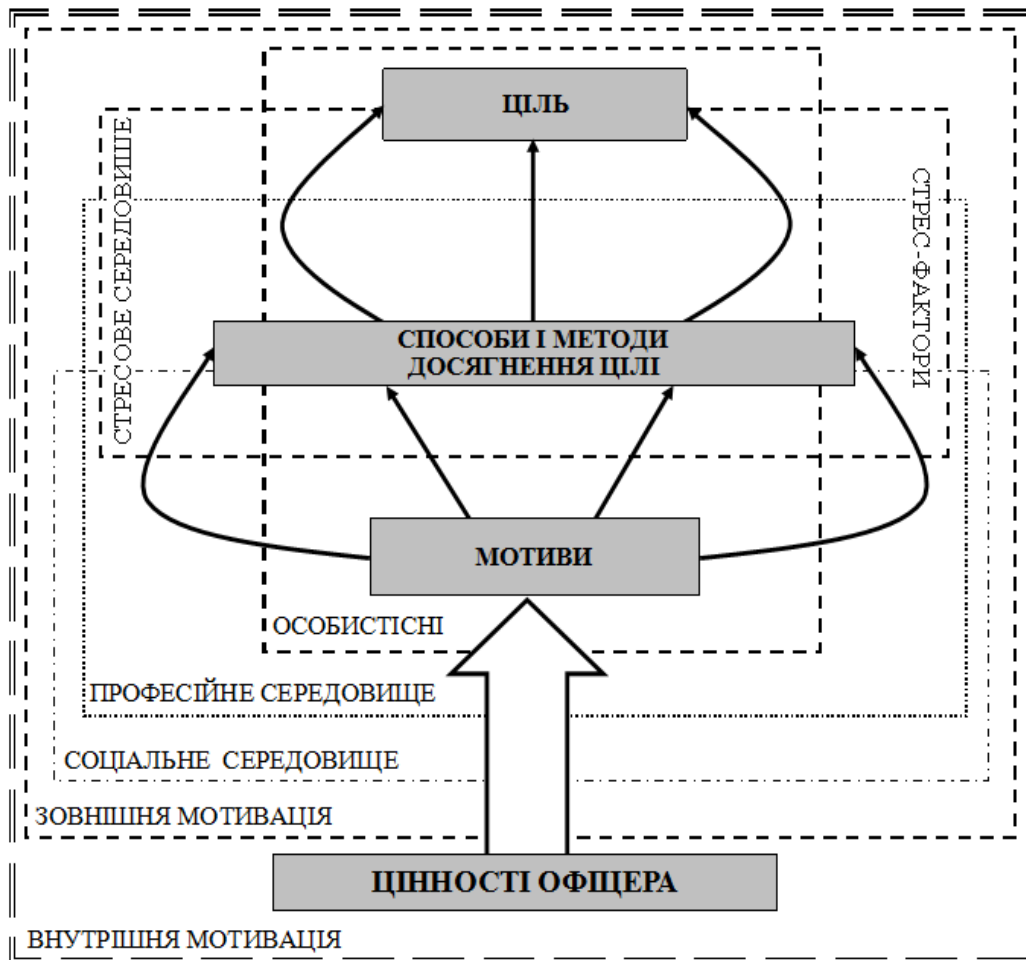

Рис. 2. Особливості мотивації у військовій сфері

У запропонованій контекстній моделі було враховано визначення мотивації Є. Брижатога, що до досягнення мети необхідно врахувати процес формування мотиву, який виникає з потреби військовослужбовця і закінчується спонуканням [3, с.41].

Крім індивідуальної (особистісної) мотивації офіцера як до професійного розвитку так і до виконання завдань за призначенням та зовнішньої (соціальної) мотивації було виокремлено мотивація професійного середовища (військового колективу). Нами вбачається, що саме середовище військового колективу найбільше мотивує до дій офіцера під час проходження ним військової служби та безпосередньо до професійного розвитку. Крім того, кар'єра офіцера залежить не лише від його індивідуальних бажань та можливостей. На кар'єрний зріст впливає також підрозділ яким безпосередньо керує офіцер на певному етапі військової служби. Таким чином, офіцер сам володіти способами впливу та методами мотивації підлеглих до постійного самовдосконалення, професійного розвитку та необхідності отримувати знання, уміння, навички та набувати професійно важливих компетентностей у системі професійної військової освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 3 проведених

досліджень виділяємо окрему ознаку мотивації підготовки офіцерів у системі професійної військової освіти: мотивацію у професійному середовищі (військового колективу). Мотивація офіцера у професійному середовищі – це процес спонукання його до професійної діяльності за допомогою професійно-орієнтованих чинників, які об'єктивно існують або виникають у найближчому оточенні (військовий підрозділ) і вимог до професійної діяльності та умов кар'єрного зростання під час проходження військової служби. Мотивацію професійного середовища слід віднести до нематеріального задоволення офіцера. У свою чергу, за спрямованістю на досягнення цілей у професійній діяльності мотивація професійного середовища може бути позитивною та негативною. Позитивна являється тією, яка спонукає офіцера впливом зовнішніх чинників досягти намічених цілей та допомагає адаптуватися до професійного середовища а також здійснювати кореляцію визначених способів та методів досягнення цілей у військовій кар'єрі на певних етапах військової служби. Негативною мотивацією професійного середовища може бути: некомпетентність вищих керівників та байдужість їх до проходження військової служби, відсутність бажання до особистісного самовдосконалення та професійного розвитку у військовому середовищі як керівництва так і підлеглих та ін.

Неможливо виділити найбільш ефективний метод стимулювання офіцерів, особливо на різних етапах їх військової кар'єри. Адже кожен офіцер має свої особисті цінності та цілі у проходженні військової служби. Саме тому, матеріальні та нематеріальні стимули повинні взаємно доповнювати та збагачувати один одного. Складаючи програму мотивації офіцерів у системі професійної військової освіти, необхідно приймати до уваги усі особливості професійного середовища (військового колективу) та умов проходження ними військової служби. Система мотивації офіцерів до необхідності підготовки їх у системі професійної військової освіти повинна розвиватись не тільки у вищих військових навчальних закладах. Рівень мотивації до навчання у системі професійної військової освіти повинен розвиватись також на рівні військового підрозділу (військової частини), де безпосередньо проходить військову службу офіцер.

Мотивація як до навчання так і до професійного розвитку являється ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності військовослужбовців усіх рівнів для досягнення ними цілей під час виконання завдань за призначенням. На підставі проведеного дослідження доведено, що у військовій кар'єрі визначну роль у досягненні цілей офіцера відіграють особистісні цінності та мотиви. У свою чергу саме завдяки мотивації офіцер здатен визначити способи і методи досягнення своїх цілей враховуючи особистісні мотиви, професійне, соціальне та стресове середовище. Слід зазначити, що особливістю саме досягнення цілей офіцера у військовій кар'єрі виступає професійне та стресове середовище.

Перспективи подальшої роботи щодо порушеного проблемного питання вбачаємо в уточненні структури і змісту мотивації як складової професійної діяльності офіцерів Збройних Сил України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька І., Ушакова І. Взаємозв'язок професійної мотивації офіцерів Збройних Сил України з рівнем їх стресостійкості. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/10016> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Брижатиї Є. Врахування мотиваційних чинників у структурі підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. №3 (34). С. 19–25.
3. Брижатиї Є. Мотиви та мотивація у професійній діяльності майбутнього офіцера. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. №1(7). С. 38-41.
4. Внутрішня і зовнішня мотивація. *Психологіс. Енциклопедія практичної психології*. URL: http://psychologis.com.ua/vnutrennyaya_i_vneshnyaya_motivaciya.htm (дата звернення: 03.10.2023).
5. Георгієв В. Мотиваційний компонент у структурі професійної компетентності майбутніх офіцерів Високомобільних десантних військ. *Наука і освіта*. 2014. №7. С. 51–56.
6. Головня А., Белай С. Аналіз сучасного стану функціонування систем підготовки та мотивації офіцерського складу Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 27–33.
7. Горбенко А. Стан готовності професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. 2012. Вип. 25. С. 53–56.
8. Гром В. А., Георгадзе О. А., Якіменко І. В. Методичний підхід до оцінювання рівня мотивації військовослужбовців Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Центру воєн.-стратег. дослідж. Нац. ун-ту оборони України ім. Івана Черняхівського*. 2016. № 2 (57). С. 67–70.
9. Захарко О. Внутрішня мотивація як психологічний феномен. *Соціогуманітарні проблеми людини*, 2008. №3. С. 143–149.
10. Калиняк О. Т., Прихід М. С. Мотиваційні аспекти військової служби за контрактом в умовах воєнного конфлікту в сучасній Україні. *Вісник Львівського ун-ту*. 2018. Вип. 12. С. 32–47.
11. Кар'єра військового залежатиме від рівня здобутої професійної військової освіти. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=60709> (дата звернення 14.10.2023).
12. Ковальчук О. П. Емпіричне дослідження професійної мотивації офіцерів Повітряних сил Збройних Сил України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 13. С. 93–103.
13. Козубцов І. Модель професійної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони у мотиваційному вимірі. *Військова освіта*, 2023. № 1(47). С. 108–122.
14. Лук'янова Л. Чинники мотивації навчання дорослої людини. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7671/1/%D0%A7%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
15. Сірий А. Мотивація військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом, її психологічна структура та методика дослідження. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2015. № 2(33). С. 39–43.
16. Юр'єва Н. Особливості мотивації військовослужбовців до проходження військової служби: систематизація досліджень. *Честь і закон*. 2020 № 4 (75). С. 96–105.
17. Army Leader Development Program. URL: <https://www.army.mil/standto/archive/2013/04/15/#:~:text=Army%20Regulation%20350-1%2C%20Army%20Training%20and%20Leader%20Development%2C,to%20provide%20visibility%20and%20guidance%20on%20LD%20efforts> (дата звернення: 16.10.2023).

18. Canadian Armed Forces professional development framework. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/education-training/professional-development/framework.html> (дата зверення: 12.09.2023).
19. Kenneth T., Jansen E. Intrinsic motivation in the military: models and strategic importance. Monterey, California. Naval Postgraduate School. September 1996. 35 p.
20. Prykhodko I. Features of the Motivation of Specialists for the Professional Activity in Special Conditions International. Journal of Education and Science. 2018. 1(3-4). 35. DOI:10.26697/ijes.2018.3-4.24 (дата звернення: 30.09.2023).

REFERENCES

1. Bilets'ka I., Ushakova I. Vzayemozv'yazok profesiynoyi motyvatsiyi ofitseriv Zbroynykh syl Ukrainy z rivnem yikh stresostiykosti. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/10016> (data zvernennya: 20.09.2023).
2. Bryzhatyy YE. Vrakhuvannya motyvatsiynykh chynnykiv u strukturi pidhotovky maybutnikh ofitseriv inzhenernykh viys'k. Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy. 2013. №3 (34). S. 19–25.
3. Bryzhatyy YE. Motyvy ta motyvatsiya u profesiyniy diyal'nosti maybutn'oho ofitsera. Zbirnyk naukovykh prats' Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy Universytetu «Ukrayina». 2013. №1(7). S. 38-41.
4. Vnutrishnya i zovnishnya motyvatsiya. Psykholohis. Entsyklopetsiya praktychnoyi psykholohiyi. URL: http://psychologis.com.ua/vnutrennyaya_i_vneshnyaya_motivaciya.htm (data zvernennya: 03.10.2023).
5. Heorhiyev V. Motyvatsiyyny komponent u strukturi profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv Vysokomobil'nykh desantnykh viys'k. Nauka i osvita. 2014. №7. S. 51–56.
6. Holovnya A., Byelay S. Analiz suchasnoho stanu funktsionuvannya system pidhotovky ta motyvatsiyi ofitseriv'koho skladu Natsional'noyi hvardiyi Ukrainy. Chest' i zakon. 2022. № 4 (83). S. 27–33.
7. Horbenko A. Stan hotovnosti profesiynoyi motyvatsiyi ofitseriv orhaniv okhorony derzhavnogo kordonu do operativno-sluzhbovoyi diyal'nosti. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya "Pedagogika, sotsial'na robota". 2012. Vyp. 25. S. 53–56.
8. Hrom V. A., Heorhadze O. A., Yakimenko I. V. Metodychnyy pidkhid do otsinyuvannya rivnya motyvatsiyi viys'kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats' Tsentru voyen.-strateh. doslidzh. Nats. un-tu oborony Ukrainy im. Ivana Chernyakhovs'koho. 2016. № 2 (57). S. 67–70.
9. Zakharko O. Vnutrishnya motyvatsiya yak psykholohichnyy fenomen. Sotsiohumanitarni problemy lyudyny, 2008. №3. S. 143–149.
10. Kalynyak O. T., Prykhid M. S. Motyvatsiyini aspekty viys'kovoyi sluzhby za kontraktom v umovakh voyennoho konfliktu v suchasniy Ukraini. Visnyk L'vivs'koho un-tu. 2018. Vyp. 12. S. 32–47.
11. Kar'yera viys'kovoho zalezhatyme vid rivnya zdotoyi profesiynoyi viys'kovoyi osvity. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=60709> (data zvernennya 14.10.2023).
12. Koval'chuk O. P. Empirychnе doslidzhennya profesiynoyi motyvatsiyi ofitseriv Povitryanykh syl Zbroynykh Syl Ukrainy. Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi. 2013. Vyp. 13. S. 93–103.
13. Kozubtsov I. Model' profesiynoyi pidhotovky ofitseriv sektoru bezpeky ta oborony u motyvatsiynomu vymiri. Viys'kova osvita, 2023. № 1(47). S. 108–122.
14. Luk'yanova L. Chynnyky motyvatsiyi navchannya dorosloyi lyudyny. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7671/1/%D0%A7%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (data zvernennya: 20.10.2023).
15. Siry A. Motyvatsiya viys'kovo-profesiynoyi diyal'nosti viys'kovosluzhbovtiv za

kontraktom, yiyi psykhologichna struktura ta metodyka doslidzhennya. Visnyk Kyyivs'koho Natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viys'kovo-spetsial'ni nauky, 2015. № 2(33).S. 39–43.

16. Yur'yeva N. Osoblyvosti motyvatsiyi viys'kovosluzhbovtziv do prokhdzhennya viys'kovoyi sluzhby: systematyzatsiya doslidzhen'. Chest' i zakon. 2020 № 4 (75). S. 96–105.

17. Army Leader Development Program. URL: <https://www.army.mil/standto/archive/2013/04/15/#:~:text=Army%20Regulation%20350-1%2C%20Army%20Training%20and%20Leader%20Development%2C,to%20provide%20visibility%20and%20guidance%20on%20LD%20efforts> (data zvernennya: 16.10.2023).

18. Canadian Armed Forces professional development framework. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/education-training/professional-development/framework.html> (data zvernennya: 12.09.2023).

19. Kenneth T., Jansen E. Intrinsic motivation in the military: models and strategic importance. Monterey, California. Naval Postgraduate School. September 1996. 35 p.

20. Prykhodko I. Features of the Motivation of Specialists for the Professional Activity in Special Conditions International. Journal of Education and Science. 2018. 1(3-4). 35. DOI:10.26697/ijes.2018.3-4.24 (data zvernennya: 30.09.2023).

SUMMARY

Vasyl Heorhiiev,

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor
Military academy (Odesa)

Volodymyr Karpenko,

PhD (Pedagogical Sciences)
National Defence University of Ukraine

THE MOTIVATION ISSUE DURING OFFICERS' TRAINING WITHIN THE PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION SYSTEM

In the article, special attention is paid to the theoretical analysis of the phenomenon and modern approaches to motivation as an unresolved issue of officer training in the system of professional military education. The conceptual vision and prospective directions of development and improvement of the conditions and methods of motivating officers during their training in the system of professional military education have been revealed, which will make it possible to carry out high-quality training of military specialists.

Introduction. Pursuing a military officer's career should be motivated by more than just the prospect of attaining material and financial wealth. In the professional military education system for training officers, while external motivations to study are useful, the officers' own internal motivation and ambition remain more decisive factors to succeed. The current mechanisms for motivating officers in the Armed Forces of Ukraine toward professional development and continued training are underdeveloped, as there has been insufficient research conducted to inform and enhance motivational strategies within the professional military education system.

The purpose of the article is to determine the conditions and features of the the officers' motivation during their training in the system of professional military education and to determine ways to improve it, which will make it possible to provide high-quality training of military specialists.

Methods. The article uses general scientific methods of literature analysis on the researched problem, systematization and generalization, content analysis.

Result. It was determened that the main factors of officers' motivation to pursue ongoing education are recognizing the necessity of continuous career development, acquiring advanced professional skills, and dedicating themselves to self-improvement. After examining this

problematic issue, we decided in our paper to highlight the factors impacting officers' motivation during their training within the professional military education system.

Originality. *Our research revealed a distinct motivational feature within the professional military education system regarding officer training: the influence of the professional environment and military collective on motivation levels.*

Conclusion. *Through our conducted research, we have identified a distinct motivational characteristic in the training of officers within the system of professional military education: motivation in the professional environment (military team).*

Key words: *career of an officer; motivation; teaching; officer; preparation; professional military education; professional activity; conditions.*

УДК 371.1

Олена Дубровська,

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-0019-9895>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/47-55

ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ДІАГНОСТУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ – ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ У ВВНЗ

У статті розглянуто проблематику підходів застосування більш сучасних методик у вищих військових навчальних закладах. Обґрунтовано теоретично методика формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту. Проаналізовано сучасні підходи в дослідженнях науковців щодо поняття «методика» та запропоновано авторське визначення поняття «методика формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту».

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури; узагальнення теоретичних та емпіричних даних. Методика містить головну ідею, мету, завдання, зміст, методи, засоби її формування та результати. Визначено такі підходи: системний, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний і контекстний до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС у процесі професійно-педагогічної підготовки в ВВНЗ.

Ключові слова: діагностувальна компетентність; начальник фізичної підготовки і спорту; формування; методика; методи; засоби; підходи.

Постановка проблеми. Від початку широкомасштабної агресії росії проти України вищі військові навчальні заклади (далі – ВВНЗ) вносять зміни до освітнього процесу, пристосовуючись до потреб Збройних Сил України. Наша держава наразі реформує свої Збройні Сили, а разом із ними – військову освіту та науку. Найкращі фахівці наразі вивчають закордонний досвід і впроваджують в освітній процес. Аналізуючи величезний масив здобутих знань підготовки військовослужбовців країн-членів Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), які широко використовують інноваційні методики навчання, ми маємо їх трансформувати у наш освітній процес.

У такий тривожний час, навчання майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту (далі – МОФФПіС) у ВВНЗ набуває особливого значення. Навчальні програми, уже сьогодні, повинні бути адаптовані відповідно до досвіду ведення війни з російським окупантом.

Отже, з метою з'ясування фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням необхідним є системне їх діагностування у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ. Саме тому важливо переглянути методологічні підходи, теоретичні основи та сучасні методики її формування. Водночас обґрунтовано вважаємо, що «необхідно в першу чергу формувати діагностувальну компетентність майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту, це є одним із головних умов їх успішної військово-професійної та фахової діяльності» [3, с. 220].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та систематизація наукових джерел щодо діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців шляхом оцінюванням максимальної сили та силової

витривалості у жимі лежачи – В. В. Михайлов [5, с. 64–75], оцінювання їх фізичного стану у ВВНЗ – В. М. Афонін [8, с. 129–131]. Проблемою щодо методики формування діагностувальної компетентності учителів фізичної культури займався Г. О. Гац. Удосконалення контролю рівнів фізичної підготовленості військовослужбовців займалися С. М. Жембровський [8; 10], С. В. Романчук [6], Ю. С. Фіногенов [8]. Наукові підходи до діагностування рівнів фізичної підготовленості військовослужбовців – О. В. Петрачков [13], С. Ф. Костів [8], Д. В. Погребняк [8]. В. В. Ягупов і О. М. Кириченко розв'язують проблему розроблення методики формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів у процесі професійно-педагогічної підготовки [9; 13],

Отже, аналіз наукової літератури показує, науковці цікавляться проблематикою діагностування у фізичній підготовці військовослужбовців, з іншої сторони можна зазначити відсутності конкретної методики формування діагностувальної компетентності МОФФПіС.

Метою статті є теоретичне обґрунтування методики формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ, її підходи.

Виклад основного матеріалу. Стратегія трансформації військової освіти передбачає, на початку, виховання волі до знань. ВВНЗ мають поступово застосовувати більш сучасні методики, методи, засоби та принципи підготовки МОФФПіС – завдання військової освіти в нашій державі. ВВНЗ повинні готувати фахівців, які весь час перебувають в процесі самовдосконалення, критично мислять, готові до нестандартних прийняття рішень.

Наразі, система військової освіти використовує актуальні бази знань, відповідно до аналізу сучасного бойового досвіду з російським агресором. Застосовують у навчанні вивчення сучасних методик планування та ухвалення військових рішень за стандартами НАТО, проведення операцій і таке інше. Важливо застосовувати багаторівневі сучасні етапи методики, форми і методи викладання, практику застосування ведення війн держав НАТО і підтримання навичок їх володіння. Лише даний сучасний кейс дасть змогу втілити в життя ЗС України принцип навчання у ВВНЗ.

Насамперед слід визначитися із поняттям «методика». Науковці дають досить слушне визначення методиці розвитку «...діагностувальної компетентності майбутніх докторів філософії як сукупності основних етапів її розвитку, які в свою чергу складаються зі відповідних принципів, методів, методичних прийомів, засобів і форм їх навчання як майбутніх суб'єктів діагностувальної діяльності в системі вищої військової освіти та сприятимуть розвитку їх цінностей і мотивації, теоретичних і практичних діагностувальних знань, навичок, умінь і здатностей, професійно важливих діагностувальних якостей як суб'єктів педагогічної діяльності у ВВНЗ» [12, с. 508]. Так, у словнику іншомовних слів методика – це «сукупність взаємопов'язаних способів і прийомів доцільного й ефективного проведення певної роботи. Вчення про методи викладання певної науки, предмета» [2, с. 367].

Ми трактуємо поняття «методика» як сукупність концептуальної ідеї, провідних принципів, основних етапів, видів навчальних занять, методичних прийомів і засобів, «...за допомогою яких здійснюється все більш глибоке пізнання різноманітних педагогічних проблем та їх розв'язання» [11, с. 84].

Отже, методика формування діагностувальної компетентності у МОФФПіС у процесі їх професійно-педагогічної підготовки в ВВНЗ – це сукупність концептуальної ідеї, провідних принципів, основних етапів її формування, що складається з методів, змісту (цінності та мотивацію, теоретичні і практичні діагностувальні знання, вміння і навички, здатності до діагностувальної діяльності), видів навчальних занять, методичних прийомів і засобів їх діагностувальної підготовки як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах.

Майбутнім офіцерам створюють квазіситуації, під час якої моделюють обстановку наближену до бойової, з максимальною адаптацією до фахової діяльності як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах шляхом застосування різноманітних методів, засобів і методик. Відповідно, у таких ситуаціях відбувається становлення МОФФПіС як фахівця фізичної підготовки і спорту у військових частинах – суб'єкта діагностувальної діяльності.

Методика має містити завдання, засоби, провідну ідею, принципи, мету, етапи, зміст, методи, методичні прийоми її формування у процесі набуття військово-професійної освіти у ВВНЗ. При розробленні авторської методики формування діагностувальної компетентності у МОФФПіС у процесі військово-професійної підготовки, згідно з сучасними положеннями методологічних підходів нами поставлені такі завдання:

– виховання та формування ціннісно-мотиваційних діагностувальних якостей МОФФПіС як майбутніх суб'єктів діагностувальної діяльності – начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах;

– формування в МОФФПіС практичного мислення як майбутніх суб'єктів діагностувальній діяльності – начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах і водночас як військового професіонала – офіцера ЗС України;

– формування та вдосконалення діагностувальних умінь, навичок і здатностей кожного курсанта як майбутнього суб'єкта діагностувальної діяльності – начальника фізичної підготовки і спорту у військовій частині за допомогою контекстних методів навчання;

– формування та вдосконалення професійної суб'єктності кожного курсанта як майбутнього суб'єкта діагностувальній діяльності – начальника фізичної підготовки і спорту у військовій частині.

До засобів навчання пропонуємо навчальні посібники, методичні матеріали, підручники, мультимедійні засоби навчання, тестові завдання, фізичні вправи. У сукупності вони складають основу авторської методики формування діагностувальної компетентності МОФФПіС, під якою розуміємо провідну ідею, основні принципи, застосування засобів педагогічного впливу, усне викладання матеріалу, показ, групові, семінарські та практичні заняття,

самостійну роботу і контроль їх діагностувальної підготовки у ВВНЗ.

Якщо запропонувати семінар «Мозговий штурм», то заняття потрібно організувати таким чином, щоб приймали участь декілька команд, бажано по 4-5 осіб. Кожна підгрупа отримує завдання, яке повинна вирішити у встановлений час. Інша група повинна запропонувати своє вирішення поставленого завдання. Кожні ідеї, які виникають потрібно записувати, але не висловлюють їх до тих пір, поки всі члени команди не опрацювали відповіді. Після, усі разом обговорюємо запропоновані рішення. Перемагає та команда, за яке рішення проголосувала більшість учасників.

Мета завдання – розкрити їх можливості міркувати і приймати рішення образно, нетрадиційно. Під час проведення навчальних занять за такою формою у МОФФПіС інтенсивно розвиваються творчі здібності. Суттєвого значення набуває діяльність, яка розуміється в опрацюванні змісту наукової інформації і переробляє її в образну, доступну для сприйняття і засвоєння.

До практичних робіт переходимо після вивчення нового розділу для закріплення матеріалу. Вони мають узагальнювальний характер. МОФФПіС виконують різні письмові та усні завдання, працюють з тестовими методиками.

Результативність будь-якої методики залежить від дотримання вимог відповідних методологічних підходів, на яких ґрунтується певна методика. У нашій методиці такими підходами є системний, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний і контекстний до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС у процесі професійно-педагогічної підготовки в ВВНЗ.

Системний підхід до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС передбачає цілісність її формування. Його сутність полягає у системному уявленні щодо її формування як складного психолого-педагогічного явища, що дозволить розкрити сутність нашої методики. Відповідно, за допомогою системних параметрів, таких як простота, надійність і складність усіх елементів, сутність системного підходу полягає в сукупності ідеї, принципів, основних етапів, методів, видів навчальних занять, методичних прийомів і засобів її формування. Засвоєнні теоретичні знання спираються на нові і відтворюють систему сукупності елементів для засвоєння інших діагностувальних знань, формування та вдосконалення нових діагностувальних умінь і навичок як МОФФПіС. Тобто, завдання полягає у вивченні нового об'єкта як цілісної сукупності елементів, у співвідношенні зв'язків між кожним елементом системи. Ефективність усього системного підходу виключно залежить від характеру використовуваних загальносистемних закономірностей, що відтворюють зв'язок між системними параметрами.

Суб'єктно-діяльнісний підхід до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС, який передбачає сприйняття перш за все суб'єктом як творчої, так і діагностувальної діяльності як педагогів так і курсантів; підтримання суб'єкт-суб'єктних взаємин між ними у процесі формування діагностувальної компетентності. Бути суб'єктом, це значить бути творцем своєї діяльності як практичної діяльності, так і моральної. Бути суб'єктом діяльності – ядро організації. Суб'єкт виступає як найголовніша якість особистості, бути здатними творити себе як особистість, створювати

щось нове в соціумі. Можна сказати, що поняття «особистість» і «суб'єкт» це синоніми у своїй діяльності.

Таке ставлення до нашої методики забезпечує формування МОФФПіС як суб'єктної спрямованості їх діагностувальної компетентності, так і суб'єкта діагностувальної діяльності. Кожен із МОФФПіС навчально-виховного процесу, має бути суб'єктом навчальної діяльності, має бути у суб'єкт-суб'єктних взаєминах у військово-педагогічному середовищі у ВВНЗ. Відповідно, у таких взаєминах відбувається становлення МОФФПіС як фахівця фізичної підготовки і спорту у військових частинах – суб'єкта діагностувальної діяльності. Суб'єктно-діяльнісний підхід до формування діагностувальної компетентності фахівців спрямовує нашу методику на вивчення цілісності МОФФПіС як особистість. Це є підставою для системності всіх його психічних якостей.

Компетентнісний підхід до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС є в нашому дослідженні базовим, оскільки компетентнісний підхід спрямований на опануванням МОФФПіС компетентностей, умінь, навичок і здатностей, які дадуть змогу бути їм більш підготовленими до виконання завдань за призначенням, особливо зараз коли наша країна веде війну з російським агресором. Завдання спрямовані на аналіз, діагностування ситуації і подальший прогноз дій. Отже, готовність викладача до реалізації компетентнісного навчання – найголовніша запорука успіху компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід – це динамічне поєднання знань, умінь, навичок та цінностей до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС. Лише в комплексі буде результат. Відповідно, знання в нашому випадку – не самоціль, а це засіб формування умінь та навичок застосування їх на практиці, як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах. Адже малоефективно просто засвоїти знання, головне бути здатним застосовувати їх у типових, так і в нестандартних ситуаціях. Отже, це дасть можливість сформувати ціннісно-мотиваційне ставлення до отриманих діагностувальних знань, бути здатним швидко приймати самостійні рішення та шукати шляхи ухвалення цих рішень у різноманітних ситуаціях.

У зв'язку з цим для нас найголовніше – це творчо формувати всі основні компоненти цієї компетентності, які є головними фіксаторами її сформованості.

Контекстний підхід до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС передбачає створення таких педагогічних умов, що максимально наближені до їх посадових обов'язків, а також відтворення педагогічних ситуацій, які безпосередньо враховують їх майбутню діагностувальну діяльність як фахівців фізичної підготовки і спорту у військових частинах. Найліпшим чином допоможуть в отриманні знань це квазіситуації, які максимально наближені до своєї фахової діяльності.

Контекстний підхід у процесі підготовки базується на застосуванні міждисциплінарного навчання на основі дійсних фахових проблем, які можуть бути використані у зовнішньому контексті для навчання. Під час навчання моделюється ситуація в освітній діяльності, здійснюється трансформація МОФФПіС їх навчально-виховної діяльності у практичну. Контекстний підхід

передбачає виявлення зв'язків між дійсними подіями і явищами, які відбуваються у процесі військово-професійної діяльності, що формуються в процесі навчання. Тому контекстний підхід це спосіб систематизації та узагальнення матеріалу який вивчений і, відповідно, демонстрація його в ракурсі діагностування і рефлексії сукупності намічених проблем, які були опрацьовані раніше. Отже, контекстний підхід спрямований на використання на практиці засвоєних знань, вмінь та навичок на засіб вирішення завдань за призначенням як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах.

Основною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного підходу, що реалізується за допомогою нових і традиційних методів навчання є моделювання змісту майбутньої фахової діяльності. В ході аналізу квазіситуації, ігри-комунікації, ігри-рефлексії та кейс-методів для МОФФПіС моделюють конкретні ситуації для отримання найкращого рішення із усіх ймовірних та можливих – для отримання найкращого результату. Контекстний підхід складається з базових форм діяльності, це лекції, семінари, квазіситуації, що впроваджуються в іграх та спецкурсах.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що контекстний підхід вирішує основні завдання діагностувальної діяльності: залучення МОФФПіС до умов фахової та військово-професійної діяльності; надання МОФФПіС необхідного системного комплексу діагностувальних знань; формування критичного мислення, системи діагностувальних фахових, загальнолюдських і моральних цінностей; формування і вдосконалення навичок комунікативної взаємодії до формування діагностувальної компетентності МОФФПіС [4, с. 74].

Відповідно, основна мета методики полягає у цілеспрямованому формуванні діагностувальної компетентності у МОФФПіС як важливої складової їх військово-професійної діяльності як майбутніх суб'єктів фахової діяльності як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах. У результаті реалізації методики маємо отримати такі результати:

- сформовані цінності і мотивація щодо своєї діагностувальної діяльності як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту у військових частинах;
- сформовані діагностувальні знання як майбутніх начальників фізичної підготовки і спорту;
- сформовані діагностувальні навички та вміння як майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту військовослужбовців;
- сформовані професійно-важливі діагностувальні якості як суб'єкта фахової діяльності взагалі т суб'єкта діагностувальної діяльності, зокрема;
- сформована професійна суб'єктність як майбутнього суб'єкта діагностувальної діяльності у військових частинах.

МОФФПіС мають вміти використовувати на практиці свої діагностувальні вміння та навички, бути здатними здійснювати діагностування результативності фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців до військово-професійної діяльності, що переважно складає зміст їх фахової діяльності.

Висновки. З'ясовано, що педагог має уміло використовувати на практиці сучасні методи та засоби навчання для формуванні діагностувальної компетентності МОФФПіС. Доведено, що для її формування важливим завданням у ВНЗ є розроблення і впровадження інноваційних методик, які сприятимуть формуванню теоретичних діагностувальних знань, формуванню діагностувальних навичок і вмінь, професійно-важливих діагностувальних якостей, які складають основу їх діагностувальної компетентності.

Перспективи подальших досліджень. Перспективою подальших досліджень слід вважати проведення формувального експерименту та статистичне опрацювання його результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохін Є.Д. Фізична підготовка в арміях провідних країн НАТО: навч.-методич. посіб. / Є.Д. Анохін. – Львів, 2005. – 115 с.
2. Бирик С. П., Сьота Г. М. (2005). Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків : Фоліо. 623 с.
3. Дубровська О. М. (2023). Сучасний стан сформованості діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка.* 1(1). С. 219–232. URL: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.23.1.28>.
4. Дубровська О. М., Ягупов В. В. (2023). Педагогічна модель формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту у процесі професійно-педагогічної підготовки Contemporary problems of pedagogy amidst the European integration of educational environment: theory and practice : *Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing"*, October 26, 468 p. P. 72–96. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-353-8-5>
5. Михайлов В. В. (2010) Оцінювання максимальної сили та силової витривалості у жимі лежачи в системі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. *Спортивна наука України.* №1. С. 64–75.
6. Ольховий О. М. (2005). Модульно-рейтингова система підготовки офіцерів-керівників занять з фізичної підготовки: автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 – «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів. 20 с.
7. Романчук С. В., Логінов Д. О., Анохін Є. Д. (2010). Методичний практикум з навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» : навч.-метод. посіб. Львів. 128 с.
8. Семенова О. Є., Афонін В. М. (2010). Комплексний контроль фізичної підготовленості молоді у вищих навчальних закладах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* № 12. С. 129–131.
9. Словник іншомовних слів (2000). / Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К. : Наукова думка. 680 с.
10. Ягупов В. В., Дубровська О. М. (2023). Педагогічні умови формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної підготовки і спорту *Інноваційні освітні та інформаційні технології неперервної освіти* : міжнародна науково-практична конференція Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. (Київ, 28–29 квітня). С. 482–504. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-315-6-23>.
11. Ягупов В. В., Кириченко О. М. (2021). Формування діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки. *Актуальні проблеми розвитку службово-прикладних, традиційних і східних одноборств* : зб. наук. пр. за матеріалами

XV міжнар. конф., присвяч. пам'яті д-ра пед. наук, професора Бізіна Віктора Петровича (Харків, 30 листопада 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека України». Харків. С. 145–146.

12. Ягупов В. В. (2000). Неімітаційні активні методи навчання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Педагогіка і психологія* / відп. ред. Носенко Е. Л. Вип. 5. С. 78–85.

13. Yahupov V., Kyrychenko O. (2022). Diagnostic competence of future officers – specialists in speaking and sport of the armed forces of Ukraine: concepts, contents and content. *Innovative Solutions In Modern Science*. May № 1(53). P. 18–35. URL: [https://doi.org/10.26886/2414-634X.1\(53\)2022.2](https://doi.org/10.26886/2414-634X.1(53)2022.2).

REFERENCES

1. Anokhin Ye.D. Fizychna pidhotovka v armiiakh providnykh krain NATO: navch.-metodych. posib. / Ye.D. Anokhin. – Lviv, 2005. – 115 s.

2. Bybyk S. P., Siuta H. M. (2005). Slovnyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia / Za red. S. Ya. Yermolenko; Khudozh.-oformliuvach B. P. Bublyk. Kharkiv : Folio. 623 s.

3. Dubrovska O. M. (2023). Suchasnyi stan sformovanosti diahnostovalnoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv – fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu. Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: pedahohika. 1(1). S. 219–232. URL: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.23.1.28>.

4. Dubrovska O. M., Yahupov V. V. (2023). Pedahohichna model formuvannia diahnostovalnoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv –fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu u protsesi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky Contemporary problems of pedagogy amidst the European integration of educational environment: theory and practice : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, October 26, 468 p. R. 72–96. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-353-8-5>

5. Mykhailov V. V. (2010) Otsiniuvannia maksymalnoi syly ta sylovoi vytryvalosti u zhymi lezhachy v systemi fizychnoho vykhovannia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Sportyvna nauka Ukrainy. №1. S. 64–75.

6. Olkhovyi O. M. (2005). Modulno-reitynhova systema pidhotovky ofitseriv-kerivnykiv zaniat z fizychnoi pidhotovky: avtoref. dys. kand. nauk z fiz. vykh. i sportu: spets. 24.00.02 – «Fizychna kultura, fizyчне vykhovannia riznykh hrup naselennia». Lviv. 20 s.

7. Romanchuk S. V., Lohinov D. O., Anokhin Ye. D. (2010). Metodychnyi praktykum z navchalnoi dystsypliny «Fizyчне vykhovannia, spetsialna fizychna pidhotovka i sport» : navch.-metod. posib. Lviv. 128 s.

8. Semenova O. Ye., Afonin V. M. (2010). Kompleksnyi kontrol fizychnoi pidhotovlenosti molodi u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. № 12. S. 129–131.

9. Slovnyk inshomovnykh sliv (2000). / Uklad. S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. K. : Naukova dumka. 680 s.

10. Yahupov V. V., Dubrovska O. M. (2023). Pedahohichni umovy formuvannia diahnostovalnoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv – fakhivtsiv iz fizychnoi pidhotovky i sportu Innovatsiini osviti ta informatsiini tekhnolohii neperervnoi osvity : mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia Ukrain'skoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. (Kyiv, 28–29 kvitnia). S. 482–504. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-315-6-23>.

11. Yahupov V. V., Kyrychenko O. M. (2021). Formuvannia diahnostovalnoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv u protsesi profesiinoi pidhotovky. Aktualni problemy rozvytku sluzhbovo-prykladnykh, tradytsiinykh i skhidnykh odnoborstv : zb. nauk. pr. za materialamy KhV mizhnar. konf., prysviach. pam'iaty d-ра пед. наук, професора Бізіна Віктора Петровича (Харків, 30 листопада 2021 р.) / МВС України, Харків. н.с. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека України». Харків. С. 145–146.

12. Yahupov V. V. (2000). Neimitatsiini aktyvni metody navchannia. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Pedagogika i psykholohiia / vidp. red. Nosenko E. L. Vyp. 5. S. 78–85.

13. Yahupov V., Kyruchenko O. (2022). Diagnostic competence of future officers – specialists in speaking and sport of the armed forces of Ukraine: concepts, contents and content. Innovative Solutions In Modern Science. May № 1(53). R. 18–35. URL: [https://doi.org/10.26886/2414-634X.1\(53\)2022.2](https://doi.org/10.26886/2414-634X.1(53)2022.2).

SUMMARY

Olena Dubrovskya,
National Defence University of Ukraine

APPROACHES TO THE METHOD OF FORMING THE DIAGNOSTIC COMPETENCY OF FUTURE OFFICERS - SPECIALISTS IN PHYSICAL TRAINING AND SPORTS IN HIGHER MILITARY EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. *The method of forming the diagnostic competence of future officers - specialists in physical training and sports is theoretically substantiated. The author's definition of the concept of method for the formation of diagnostic competence of future officers - specialists in physical training and sports is proposed. The method contains the main idea, purpose, tasks, content, methods, means of its formation and results. The following approaches are defined: systemic, subjective-activity, competence and contextual to the formation of diagnostic competence in future officers in the process of professional and pedagogical training.*

Introduction. *Curricula should already be adapted in accordance with the experience of warfare with the Russian occupier. In order to determine the physical fitness and readiness of servicemen to perform assigned tasks, it is necessary to systematically diagnose them in the process of military and professional training. That is why it is important to review methodological approaches and modern methods of their training. We believe that "it is necessary, first of all, to form the diagnostic competence of future specialists in physical training and sports, this is one of the main conditions for their successful military professional and professional activity.*

Purpose. *Theoretical substantiation of the method for the formation of diagnostic competence of future officers - specialists in physical training and sports, its approaches.*

Originality. *The main purpose of the methodology is to purposefully form the diagnostic competence of future specialists as an important component of their military professional activity, as future subjects of professional activity, as future chiefs of physical training and sports in military units. As a result of the implementation of the methodology, we should obtain the following results*

- *formed values and motivation for their diagnostic activity as future chiefs of physical training and sports in military units;*
- *formed diagnostic knowledge as future heads of physical training and sports;*
- *formed diagnostic skills and abilities as future specialists in physical training and sports of military personnel;*
- *formed professionally important diagnostic qualities as a subject of professional activity in general and a subject of diagnostic activity in particular;*
- *formed professional subjectivity as a future subject of diagnostic activity in military units.*

Conclusion. *It is important to use modern teaching methods and tools to develop diagnostic competence in future cadets. It is proved that for its formation, an important task is to develop and implement innovative methods that will contribute to the formation of theoretical diagnostic knowledge, the formation of diagnostic skills and abilities, professionally important diagnostic qualities that form the basis of their diagnostic competence.*

Key words: *diagnostic competence; head of physical training and sports; formation; methods; means; approaches.*

УДК 355.233:006

Олег Заболотний,

кандидат військових наук, доцент

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-8020-4721>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/56-72

АВТОМАТИЗАЦІЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ВІЙСЬКОВИХ ВИШІВ ІЗ ВІЙСЬКАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті досліджуються актуальні проблеми використання інформаційно-комунікаційної технології щодо автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами на основі збирання, обробки, зберігання та використання даних про результати службової діяльності офіцерів-випускників вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) в інтересах управління якістю їх професійної підготовки під час навчання у ВВНЗ. Дослідження базується на розробленні, систематизації, оцінюванні та вимірюванні узагальнених показників і критеріїв професійної компетентності військових фахівців з урахуванням вимог Національної рамки кваліфікацій, Європейської кредитно-трансферної системи, Статутів Збройних Сил України, стандартів освіти та професійних стандартів підготовки військових фахівців.

Ключові слова: професійна компетентність; майбутні офіцери; професійно важливі якості; зворотний зв'язок; якість освіти; управління якістю освіти.

Постановка проблеми. Управління якістю підготовки офіцерських кадрів постає як одна з пріоритетних проблем військової освіти. Її вирішення є підґрунтям для подальшого реформування Збройних Сил України (далі – ЗС України) та приведення військової освіти в Україні у відповідність до Європейських та Євроатлантичних освітніх стандартів. Важливу роль у цьому процесі відводиться застосуванню в освітній діяльності військових вишів сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та методик, у тому числі й автоматизованим системам зворотного зв'язку вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) із військами (силами).

Існуюча система зворотного зв'язку вишів із військами на даний час не є автоматизованою. Процес збирання, обробки та аналізу даних про результати службової діяльності офіцерів-випускників, а також їх узагальнення потребує значних витрат часу, що не сприяє оперативному реагуванню ВВНЗ і відповідних структур Міністерства оборони і Генерального штабу ЗС України на виявлені недоліки у функціонуванні вищої військової освіти як цілісної системи та забезпеченню належного рівня якості професійної підготовки майбутніх офіцерів як її основної складової.

Актуальність проблеми автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами також зумовлена низкою інших чинників, зокрема:

потребою своєчасного надання узагальненої інформації замовникам на підготовку військових фахівців щодо підсумків службової діяльності офіцерів-випускників у військах (за спеціальностями та спеціалізаціями їх підготовки);

необхідністю постійного удосконалення практичної підготовки здобувачів вищої військової освіти з урахуванням досвіду військ щодо застосування нових

видів озброєння та військової техніки, змін у тактиці їх використання та взаємодії із відповідними структурами збройних сил країн-членів НАТО;

потребою підвищення відповідальності ВВНЗ за забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців;

потребою інтенсифікації впровадження в педагогічну практику ВВНЗ професіографічного, компетентнісного та кваліметричного підходів.

З огляду на це, у статті викладений один з можливих підходів до вирішення проблеми автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами у системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління якістю вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених В.П. Андрущенко [1,2], І.І. Бажина [3], Т.С. Пічугіної [4], І.А. Семенець-Орлової [5,6], В.Т. Циби [7] та ін. Загальні проблеми управління якістю військової освіти висвітлені у працях В.І. Мірненка [8], М.І. Нещадима [9], А.О. Вітченка і В.І. Осьодла [10,11], С.Т. Полторака [12], В.М. Телелима і Ю.І. Приходька [13,14], В.В. Ягупова [15].

Разом з тим, менш дослідженою залишається проблема управління якістю військової освіти з використанням зворотного зв'язку військових вишів з військами на основі застосування компетентнісного підходу та впровадження в освітній процес сучасних методів моніторингу результатів навчання. Деякі підходи щодо вирішення зазначеної проблеми викладені у наукових працях військових дослідників Національного університету оборони України, насамперед А.М. Зельницького [16,17,18] та В.О. Рахманова [19].

Аналіз результатів зазначених досліджень і публікацій значною мірою сприятиме виробленню концептуальних підходів до автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами в системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Мета статті полягає в обґрунтуванні одного з можливих підходів до вирішення проблеми автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами у системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Методи дослідження: Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізація та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Головною метою функціонування системи військової освіти є забезпечення високої якості підготовки військових фахівців, здатних ефективно виконувати службові обов'язки за посадовим призначенням у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу.

Основним показником якості підготовки офіцера у ВВНЗ є сформованість у нього професійної компетентності як доведеної ним здатності та готовності до виконання функціональних обов'язків на посаді призначення у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок, умінь та ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти [20]. Варто звернути увагу на те, що

компетентність офіцера визначається не рівнем засвоєння академічних знань, а здатністю і готовністю творчо їх застосовувати в змінюваних умовах професійної діяльності.

Відповідно до професійного стандарту компетентність офіцера-випускника ВВНЗ як інтегральне утворення містить у своїй структурі низку пов'язаних між собою окремих компетентностей: соціально-особистісних, загальновійськових та військово-професійних

Підходи до розроблення зазначених компетентностей передбачають дотримання певних вимог, зокрема:

формулюватися із використанням єдиних підходів до організації освітнього процесу, спрямованих на результативність навчання, та однозначно розумітися всіма зацікавленими особами (замовниками, здобувачами, викладачами, управлінцями);

бути діагностичними, для їхнього діагностування може використовуватися кваліметричний інструментарій (інший розроблений набір вимірювальних засобів), що дозволяє об'єктивно оцінювати і вимірювати ступінь сформованості компетентностей у вигляді кількісної оцінки [21];

стиль і термінологія формулювань повинні бути зорієнтовані на кінцевий результат навчання (наприклад: “здатний”, “готовий”, “володіє” тощо);

набір компетентностей має бути мінімізованим за ознаками достатності щодо досягнення визначених цілей освіти й відповідати завданням професійної діяльності.

Беззаперечно, суспільство та держава не можуть дозволити собі готувати (за державний кошт) некомпетентних, непрофесійних офіцерів, бо на них покладається важлива місія щодо захисту Батьківщини. До того ж офіцер несе персональну відповідальність: за життя і здоров'я підлеглого особового складу; за бойову готовність підрозділів і військових частин та успішне виконання ними бойових завдань; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу; за збереження і стан озброєння, боєприпасів, військової техніки та майна. Некомпетентний офіцер у бойових умовах – це, як мінімум, невиконання бойової задачі і великі безповоротні втрати, а декілька сотень некомпетентних офіцерів – це загроза національній безпеці України, що неприпустимо.

Отже, ВВНЗ повинні бути гарантом якості освіти і повною мірою нести відповідальність за сформованість у випускників військових вишів необхідних компетентностей на визначеному рівні [22]. Варто також зауважити, що кожна з компетентностей містить у собі певні професійно важливі якості (далі – ПВЯ), реалізація яких у практичній діяльності офіцера свідчатиме про досягнення ним того чи того рівня сформованості даної компетентності. Під професійно важливими якостями розуміються “індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність професійної діяльності та успішність її засвоєння” [23, с.66].

На основі аналізу наведених підходів, та з урахуванням особливостей військової служби, професійно важливі якості офіцера можна визначити як органічні складові певної компетентності та комплекс його найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних особистісних властивостей, які є достатніми та необхідними для успішного виконання

офіцером основних складових професійної діяльності на посаді призначення, і можуть бути виміряні та оцінені.

Результати оцінювання рівня сформованості визначених ПВЯ та професійних компетентностей офіцера-випускника у військах у подальшому мають передаватися у відповідні ВВНЗ та замовникам на підготовку військових фахівців.

Саме в цьому і полягає суть зворотного зв'язку військових вишів з військами у системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Основою зворотного зв'язку в системі управління якістю підготовки військових фахівців є відгук на випускника (далі – відгук), що являє собою формалізований документ, змістове наповнення якого дає певне уявлення про проходження офіцером військової служби на первинній посаді і його службову перспективу та свідчить про ступінь сформованості у нього визначених професійно важливих якостей та компетентностей при виконанні службово-бойових завдань.

У ВВНЗ за підсумками аналізу відгуків розробляється відповідна система заходів щодо вдосконалення якості підготовки військових фахівців, оперативно корегуються навчальні плани та програми навчальних дисциплін, військових стажувань і практик.

Відгуки мають обов'язково використовуватися при проведенні акредитації, інспектування та перевірок ВВНЗ як показник ефективності їхньої діяльності. Кількість, зміст і своєчасність надання відгуків з військ враховується також при інспектуванні та перевіряннях частин і з'єднань як один з показників стану роботи з особовим складом. Зміст відгуку може уточнюватися у ВВНЗ з урахуванням специфічних вимог професійного стандарту підготовки військових фахівців. У ВВНЗ відгук на випускника є документом облікової звітності та зберігається протягом п'яти років з моменту його отримання.

Розроблення змісту відгуку ґрунтується на таких принципах:

необхідності і достатності інформації щодо всебічної характеристики випускника задля удосконалення освітнього процесу ВВНЗ, оптимізації управління якістю підготовки військових фахівців;

створення інформаційних передумов для індивідуалізації підготовки випускника у військах та його професійного самовдосконалення за результатами ознайомлення з матеріалами відгуку;

технологічності форми, змісту та порядку заповнення відгуку;

можливості внесення коректив у систему індивідуальної і національно-патріотичної підготовки офіцерів у військових частинах (підрозділах) на основі аналізу матеріалів відгуків в інтересах професійного розвитку випускників;

вироблення єдиних концептуальних засад до формування та оцінювання компетентностей і професійно важливих якостей військових фахівців у ВВНЗ і військах;

забезпечення передумов для системності і своєчасності обміну інформацією, що міститься у відгуку, між зацікавленими сторонами.

Реалізація зазначених принципів при розробленні відгуку з військ, як основи зворотного зв'язку ВВНЗ з військами у системі управління якістю підготовки військових фахівців забезпечує можливість:

своєчасно виявляти проблеми стосовно якості підготовки військових фахівців;

аналізувати причини існуючих проблем;

приймати необхідні управлінські рішення щодо поліпшення якості підготовки військових фахівців з урахуванням отриманих відгуків з військ на випускників ВВНЗ;

складати план реалізації рішення і забезпечувати його виконання;

впроваджувати необхідні зміни в освітній процес ВВНЗ;

перевіряти результати виконання рішень.

Разом з тим, практика забезпечення зворотного зв'язку, існуюча на паперових носіях інформації, не відповідає сучасним тенденціям щодо цифровізації управлінських процесів та впровадження в систему вищої військової освіти інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, для автоматизації зворотного зв'язку військових вишів з військами.

Для усунення цієї невідповідності до принципів розроблення форми та змісту відгуку слід додати і реалізувати принцип можливості автоматизованого одержання, передавання, перетворення, узагальнення та зберігання інформації щодо якості підготовки військових фахівців у ВВНЗ за результатами виконання ними посадових обов'язків упродовж першого року офіцерської служби.

Відповідно до цього принципу пропонується наведений нижче варіант відгуку на випускників ВВНЗ Сухопутних військ ЗС України за основними спеціальностями (спеціалізаціями) їх підготовки [24], який дозволяє безпосереднім командирам (начальникам) кількісно (у балах) оцінити рівень сформованості у підлеглих професійно-важливих якостей у межах відповідних військово-професійних компетентностей.

ВІДГУК НА ВИПУСКНИКА ВВНЗ (варіант формалізованого бланку)

1. Загальні відомості

Військове звання _____

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Закінчив _____; _____ року
(скорочена назва ВВНЗ або ВВП ЗВО); (дата випуску)

Спеціальність (спеціалізація, шифр) _____

Проходить службу: (№ військової частини; назва організації) _____

на посаді _____

Відповідність спеціальності (спеціалізації) випускника займаній посаді (відповідає; не відповідає)

2. Рівень професійної підготовки випускника:

(порядок оцінювання сформованості основних компетентностей
та професійно важливих якостей)

Рівень професійної підготовки випускника визначається за результатами оцінювання ступеня сформованості в нього основних компетентностей та професійно важливих якостей (табл. 1.). Оцінювання проводиться безпосереднім командиром, який готує відгук на випускника, шляхом внесення позначки “+” у відповідний стовпчик таблиці за 5-и бальною шкалою: “5”, “4”, “3”, “2”, “0”, де: “5” найвищий бал (“відмінно”), “2” – найнижчий бал (“незадовільно”), а “0” – якість не проявилася.

Оцінки “5”– випускник ВВНЗ (ВВП ЗВО) здатний і готовий самостійно та в повному обсязі виконувати обов'язки за посадовим призначенням, професійно-важливі якості

сформовано на високому рівні. Спроможний творчо вирішувати типові й нетипові завдання у звичайних та екстремальних умовах, схильний до самовдосконалення.

Оцінки “2”– випускник ВВНЗ (ВНП ЗВО) при виконанні обов’язків за посадовим призначенням припускається суттєвих помилок, які самостійно виправити не може, професійно-важливі якості сформовано на низькому рівні. Випускник потребує постійного контролю та допомоги старших командирів і начальників, до самовдосконалення не схильний.

Оцінки “4”, “3” – як проміжні по відношенню до оцінок “відмінно” та “незадовільно”, вирізняються за показниками від балу “5” проявом меншої самостійності та творчості випускника при виконанні ним посадових обов’язків чи виконанні їх не в повному обсязі, що, в цілому, забезпечує досягнення кінцевого результату професійної діяльності.

Оцінка “0” ставиться у випадку, коли командир утруднюється оцінити рівень сформованості компетентності випускника (якість не проявилася внаслідок певних обставин).

Таблиця 1

Рівень сформованості військово-професійних компетентностей та професійно-важливих якостей офіцера-випускника

№	Військово-професійні компетентності та професійно-важливі якості офіцера-випускника	Результати оцінювання (бали)				
		5	4	3	2	0
1	2	3	4	5	6	7
СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ						
1	Морально-етична					
	1.1. турбота про підлеглих					
	1.2. принциповість					
	1.3. свідоме дотримання принципів Кодексу Честі офіцера Збройних Сил України, моральних традицій українського війська та морально-етичних аспектів чинного законодавства,					
	1.4. здоровий спосіб життя					
2	Індивідуально-психологічна					
	2.1. вимогливість до себе					
	2.2. дисциплінованість					
	2.3. професійний саморозвиток, самоосвіта, постійне вдосконалення своїх фахових й методичних навичок					
	2.4. особиста вмотивованість на військову службу					
	2.5. самоконтроль, самовладання, витримка у повсякденній діяльності					
	2.6. виконавчість					
	2.7. стресостійкість, витривалість					
	2.8. сформованість лідерських якостей: авторитетність, здатність впливати на членів колективу, приймати відповідальні рішення, відігравати головну роль в організації спільної діяльності і регулювати взаємовідносини у колективі, вести за собою, націленість на досягнення поставленої мети					
3	Інформаційно-комунікаційна (здатність):					
	3.1. спілкуватися державною мовою					
	3.2. висловлювати власну думку, аргументувати					
	3.3. сприймати іншу точку зору					
	3.4. орієнтуватися в інформаційних потоках					
	3.5. користуватися ПЕОМ в інтересах служби					
	3.6 спілкуватися іноземною (англійською) мовою (наявність сертифіката рівня СМР-2)					

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ТА ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНОСТІ						
4	Загальновійськова, тактична (здатність):					
	4.1. застосовувати у повсякденній службі знання загальновійськових статутів ЗСУ					
	4.2. застосовувати у професійній діяльності знання тактики дій підрозділу в основних видах бою					
	4.3. організовувати ведення розвідки					
	4.4. орієнтуватися на місцевості, вести робочу карту					
	4.5. працювати із секретними документами та інформацією, пов'язаною з виконанням службово-бойових функцій					
	4.6. володіти особистою зброєю					
	4.7. метати ручні гранати у різних умовах					
	4.8. використовувати прилади з визначення РХБ зараження та індивідуальні засоби захисту від ЗМУ					
	4.9. здійснювати інженерне забезпечення дій підрозділу					
	4.10. застосовувати елементи тактичної медицини в практичній діяльності (надання домедичної допомоги пораненим, постраждалим та підготовка до їх евакуації)					
	4.11. постійно вдосконалювати власну фізичну тренованість					
	4.12. постійно вдосконалювати власну стройову підготовленість					
	4.13. нести бойове чергування					
	4.14. нести внутрішню, караульну службу					
	4.15. нести гарнізонну службу					
5	Організаційно-управлінська(здатність):					
	5.1. підтримувати підрозділ у стані постійної бойової готовності					
	5.2. віддавати накази, розпорядження, організовувати, всебічно забезпечувати їх виконання, та нести за це особисту відповідальність					
	5.3. організовувати, забезпечувати та контролювати виконання наказів та розпоряджень старших начальників					
	5.4. проводити службові наради, підбивати підсумки, звітувати					
	5.5. вести облік бойової підготовки підрозділу					
	5.6. забезпечувати додержання особовим складом заходів безпеки на заняттях, стрільбах, навчаннях і під час роботи з технікою та озброєнням					
	5.7. перевіряти наявність боєприпасів, гранат, запалів, вибухових речовин, що могли залишитися у підлеглих після занять, стрільб, навчань					
	5.7. організовувати взаємодію з іншими підрозділами					
	5.8. приймати відповідальні рішення					
	5.9. ефективно спиратися в професійній діяльності на сержантський склад					
	5.10. формувати в особового складу підрозділу навичок бойового виживання в різних умовах					
	5.11. застосовувати правила охорони державної таємниці, роботи зі службовою та іншою документацією.					
	5.12. забезпечувати виконання особовим складом підрозділу правил носіння військової форми одягу, правильним припасуванням спорядження, обмундирування, взуття та додержання правил особистої гігієни					
	5.13. контролювати виконання особовим складом підрозділу виконання розпорядку дня					
	5.14. постійно вдосконалювати фізичну тренованість особового складу					
6	Спеціалізовано-професійна (здатність):					
	6.1. самостійно (без сторонньої допомоги) виконувати типові спеціалізовані задачі в межах професійної діяльності, що передбачає застосування відповідних положень, настанов та інструкцій за спеціальністю у визначених звичайних умовах у мирний час					
	6.2. самостійно (без сторонньої допомоги) виконувати нетипові спеціалізовані задачі в межах професійної діяльності, що потребує застосування нових підходів та прогнозування у непередбачуваних, екстремальних умовах, наближених до бойових					
	6.3. зрозуміло і однозначно доносити власні рішення до підлеглому особового складу у визначених звичайних умовах у мирний час					
	6.4. зрозуміло і однозначно доносити власні рішення до підлеглому особового складу у непередбачуваних, екстремальних умовах, наближених до бойових					
	6.5. взаємодіяти з підрозділами НАТО в ході спільних навчань					

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
7	Військово-технічна (здатність):					
	7.1. володіти всіма видами озброєння і техніки підрозділу (у тому числі автомобільна підготовка)					
	7.2. забезпечувати правильну експлуатацію озброєння та військової техніки підрозділу, її обслуговування і збереження					
	7.3. особисто перевіряти наявність, технічний стан бойову готовність штатної техніки та озброєння					
	7.4. готувати штатне озброєння і військову техніку до виходу на кожне навчання чи заняття					
8	Методична (здатність):					
	8.1. проводити з особовим складом підрозділу заняття з бойової підготовки					
	8.2. керувати навчанням рядового складу, що проводять командири відділень					
	8.3. проводити інструктажі особового складу: із заходів безпеки при виконанні особовим складом визначених службово-бойових функцій; особового складу добового наряду, варті; перед черговим звільненням з розташування військової частини; із заходів протипожежної безпеки					
9	Психолого-педагогічна (здатність): Військово-психологічна					
	9.1. формувати в особового складу почуття особистої відповідальності за підтримання себе, техніки та озброєння підрозділу у стані постійної бойової готовності, мотивувати особовий склад на виконання поставлених завдань					
	9.2. збирати, аналізувати та використовувати в професійній діяльності інформацію щодо потреб, запитів, настроїв особового складу					
	9.3. формувати в підрозділі сприятливий морально-психологічний клімат, прищеплювати особовому складу навички безконфліктного, нерепресивного спілкування, почуття дружби, взаємовиручки, згуртувати колектив					
	9.4. здійснювати конкретні заходи щодо зміцнення військової дисципліни та правопорядку					
	9.5. подавати підлеглим приклад зразкового виконання військового обов'язку					
	9.6. формувати в особового складу навички спільної діяльності несення служби, виконання поставлених завдань					
	9.7. психологічно готувати особовий склад до дій в екстремальних умовах					
	9.8. адаптувати молодих воїнів до специфіки військової служби.					
	9.9. проводити індивідуально-психологічну роботу з підлеглими на основі застосування знань щодо їх особистісних якостей, зокрема: демографічні дані, ділові якості, морально-психологічний стан, віросповідання, захоплення, рід занять до військової служби, родинний стан, адреса батьків (рідних), успіхи й недоліки по службі.					
10	Службово-виконавча (здатність):					
	10.1. забезпечувати несення особовим складом підрозділу бойового чергування					
	10.2. забезпечувати несення особовим складом підрозділу внутрішньої служби					
	10.3. забезпечувати несення особовим складом підрозділу караульної служби					
	10.4. забезпечувати несення особовим складом підрозділу гарнізонної служби					

4.Висновок за відгуком (підкреслити цифру): 1. гідний для зарахування в Резерв для просування по службі на вищу посаду; 2. посаді повністю відповідає; 3. посаді в основному відповідає; 4. посаді не відповідає; 5. доцільно використовувати на іншій посаді з меншим обсягом службово-функціональних обов'язків; 6. доцільно звільнити з військової служби у запас.

Безпосередній командир (начальник)

_____ (підпис)

_____ (посада, в/звання, прізвище, ініціали)

_____ 20 _____

З відгуком згоден:

Заступник командира військової частини з морально-психологічного забезпечення

_____ (підпис)

_____ (посада, в/звання, прізвище, ініціали)

_____ 20 _____

Командир військової частини

Відгук затверджую.

(загальний висновок щодо якості підготовки офіцера-випускника, службова перспектива)

(підпис)

(військове звання, прізвище, ініціали)

М.П.

“ _____ ” _____ р.

З відгуком ознайомлений

(підпис)

(посада офіцера-випускника, в/звання, прізвище, ініціали)

_____ 20_____

Заповнений і підписаний безпосереднім командиром (начальником) відгук надається до кадрового органу, який після затвердження командиром військової частини надсилається до відповідного ВВНЗ.

Отже, цей в відгук на випускника є формалізованим документом, що відображає модель сформованості у нього необхідного набору професійно-важливих якостей, виявлених у процесі виконання службово-бойових завдань за відповідними критеріями.

Дані цієї моделі можуть бути використані як вихідні в програмно-апаратному комплексі (ПАК) зворотного зв'язку військових вищів із військами за підсумками їх службової діяльності у військах. Цей ПАК, як ресурс “зворотного зв'язку”, доцільно розгорнути у Центральному репозиторії ресурсів Системи дистанційного навчання ЗС України [25].

Введення вихідних даних з відгуків в ПаКА може здійснюватися за екстериторіальним принципом (працівниками відповідних кадрових органів військових частин) або централізовано працівниками навчального відділу ВВНЗ після отримання їх із військ.

Програмні алгоритми ПаКА формують певні протоколи обробки та оцінювання даних із відгуків на випускників на основі LCMS (Learning Content Management Systems) MOODLE (Modular Object Oriented Distance Learning Environment) [26].

Розглянемо реалізацію цих алгоритмів на прикладі вимірювання рівня сформованості в і-го випускника *u*-ї спеціалізації професійної компетентності “військово-технічна”. Для цього скористаємось фрагментом заповненого бланку відзиву, наведеного у таблиці 2.

Рівень сформованості професійно важливої якості, оцінений командиром балом “2”, у даному випадку – 7.3, як і будь-якої іншої ПВЯ прирівнюється до “0”.

Визначення відносного показника рівня сформованості в *i*-го випускника *q*-ї професійно важливої якості в межах *j*-ї компетентності за *u*-ю спеціалізацією обчислюється за формулою:

$$K_{iqju} = \frac{P_{iqju}}{P_{j\text{ет}}} \cdot 100\%,$$

де: K_{iqju} – відносний показник сформованості в *i*-го випускника *q*-ї професійно-важливої якості в межах *j*-ї компетентності за *u*-ю спеціалізацією;

Таблиця 2

Фрагмент заповненого відзиву

№	Військово-професійні компетентності та професійно-важливі якості офіцера-випускника	Результати оцінювання (бали)				
		5	4	3	2	0
7	Військово-технічна (здатність):					
	7.1 володіти всіма видами озброєння і техніки підрозділу (у тому числі автомобільна підготовка)		+			
	7.2 забезпечувати правильну експлуатацію озброєння та військової техніки підрозділу, її обслуговування і збереження			+		
	7.3 особисто перевіряти наявність, технічний стан бойову готовність штатної техніки та озброєння				+	
	7.4 готувати штатне озброєння і військову техніку до виходу на кожне навчання чи заняття			+		

$P_{i q j u}$ – абсолютний показник (у балах) рівня сформованості в i -го випускника q -ї професійно важливої якості в межах j -ї компетентності за u -ю спеціалізацією;
 $P_{q \text{ ет.}}$ – еталонний показник рівня сформованості q -ї професійно важливої якості (5 балів).

Тоді результати обчислення відносних показників рівнів сформованості ПВЯ ($K_{7.1}$; $K_{7.2}$; $K_{7.3}$; $K_{7.4}$) у межах зазначеної компетентності будуть такими:

$$K_{7.1} = \frac{4}{5} \cdot 100\% = 80\% \quad K_{7.2} = \frac{3}{5} \cdot 100\% = 60\%$$

$$K_{7.3} = \frac{0}{5} \cdot 100\% = 0\% \quad K_{7.4} = \frac{3}{5} \cdot 100\% = 60\%$$

Визначення показника рівня сформованості в i -го випускника j -ї компетентності K_{ij} як середньоарифметичного від суми (K_{q1} ; K_{q2} ; ...; K_{qn}) обчислюється за формулою:

$$K_{ij} = \frac{\sum_{q=1}^n K_q}{n},$$

де: K_q – відносний показник рівня сформованості q -ї ПВЯ у межах j -ї компетентності;

n – кількість ПВЯ у межах j -ї компетентності.

Тоді для нашого прикладу отримуємо такий результат обчислення рівня сформованості компетентності “військово-технічна” – K_7 :

$$K_7 = \frac{80\% + 60\% + 0\% + 60\%}{4} = 50\%$$

При цьому, в алгоритм оцінювання рівня сформованості військово-професійної компетентності, узагальнена блок-схема якого наведена на рис. 1, закладено таку достатньо жорстку норму. Якщо $K_j < 60$, то $K_j = 0$. Це обумовлено особливостями професійної діяльності офіцера, пов’язаними, перш за все, з підвищеною власною відповідальністю за життя і здоров’я особового складу військового підрозділу при виконанні службово-бойових завдань та з їх впливом на загальний успіх виконання службово-бойових завдань іншими структурними підрозділами військової частини (військових частин).

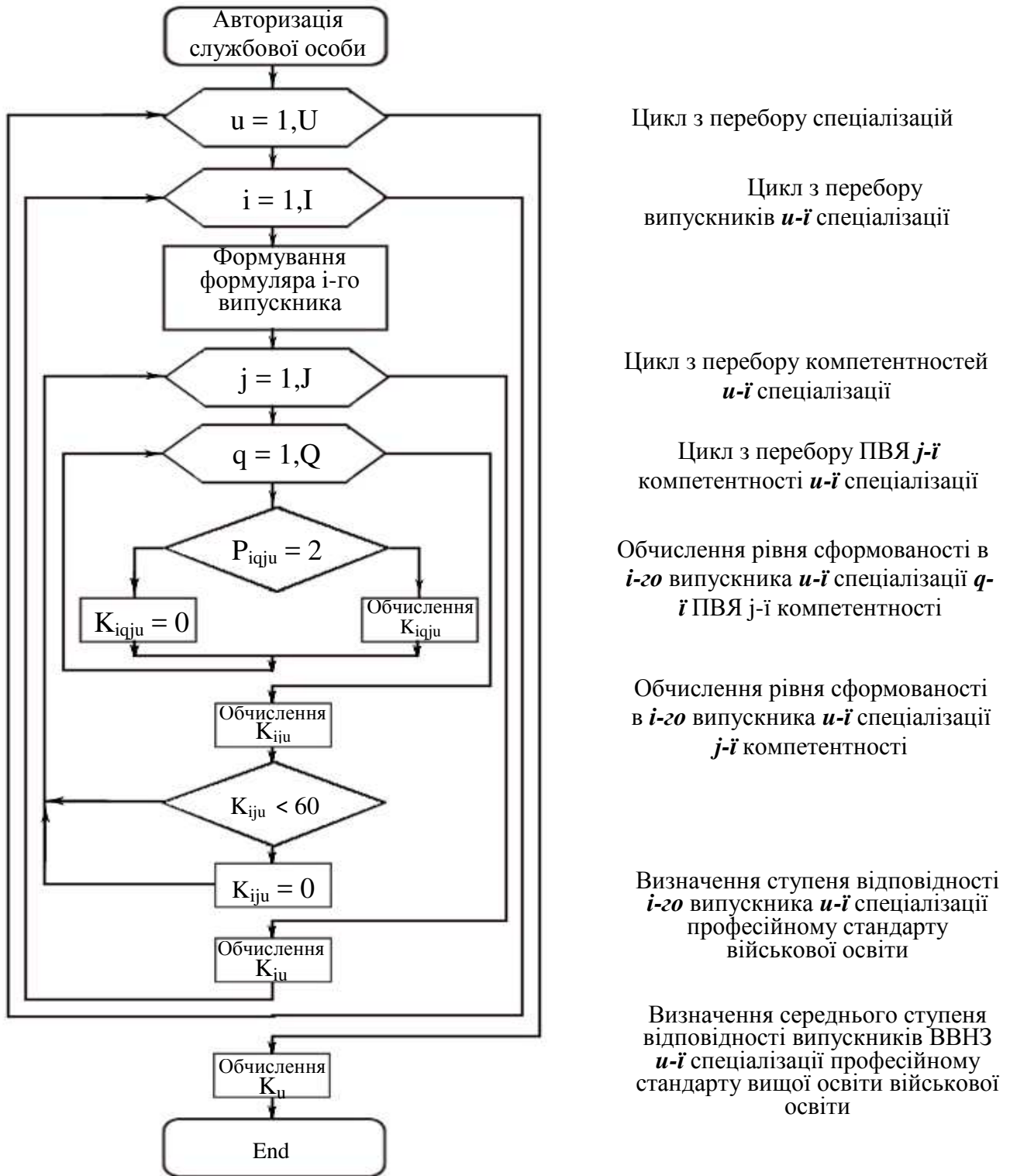

Рис. 1. Блок-схема алгоритму оцінювання рівня сформованості ПВЯ та професійних компетентностей випускників ВВНЗ

Аналогічно обчислюються відносні показники рівня сформованості в кожного з *i-х* випускників *q-х* професійно важливих якостей в межах *j-х* компетентностей за *u-ю* спеціалізацією.

Рівень сформованості в i -го випускника інтегральної професійної компетентності за u -ю спеціалізацією (рівень відповідності випускника професійному стандарту вищої освіти) K_{iu} обчислюється за формулою:

$$K_{iu} = \sum_{j=1}^J K_{ij} W_j ,$$

де W_i – вагова значущість i -тої професійної компетентності у професійному стандарті.

Реалізуючи наведені залежності під час оброблення даних з відгуків на випускників ВВНЗ, ПаКА дозволяє отримати такі дані:

а) за кожного випускника u -ї спеціалізації

рівень сформованості в i -го випускника кожної з q -х професійно важливих якостей в межах j -ї професійної компетентності за u -ю спеціалізацією;

рівень сформованості в i -го випускника кожної з j -х професійних компетентностей за u -ю спеціалізацією;

рівень сформованості в i -го випускника інтегральної професійної компетентності за u -ю спеціалізацією (ступінь відповідності випускника u -ї спеціалізації професійному стандарту вищої освіти).

б) за усіх випускників u -ї спеціалізації

рівень сформованості в усіх випускників u -ї спеціалізації кожної з q -х професійно важливих якостей в межах j -ї професійної компетентності;

рівень сформованості в усіх випускників u -ї спеціалізації кожної з j -х професійних компетентностей;

рівень сформованості в усіх випускників u -ї спеціалізації інтегральної професійної компетентності (ступінь відповідності випуску u -ї спеціалізації професійному стандарту вищої освіти).

Результати статистичної обробки даних за відгуками, що надійшли до ВВНЗ зводяться у певні протоколи у вигляді інфографічних елементів (див. приклади на рис. 2, 3) з відповідною описовою частиною та еспортуються в електронні таблиці Microsoft Excel.

Це дозволяє керівництву ВВНЗ проаналізувати результати освітньої діяльності в плані забезпечення вимог професійного стандарту вищої освіти, виявити недоліки у формуванні у майбутніх офіцерів певних професійно-важливих якостей та компетентностей, визначити конкретні факультети та кафедри, навчальні дисципліни яких мають забезпечити їх формування та розробити комплекс заходів щодо корегування навчальних планів та програм, у тому числі щодо співвідношення теоретичних та практичних видів навчальних занять, а також заходів щодо покращення усіх видів внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти.

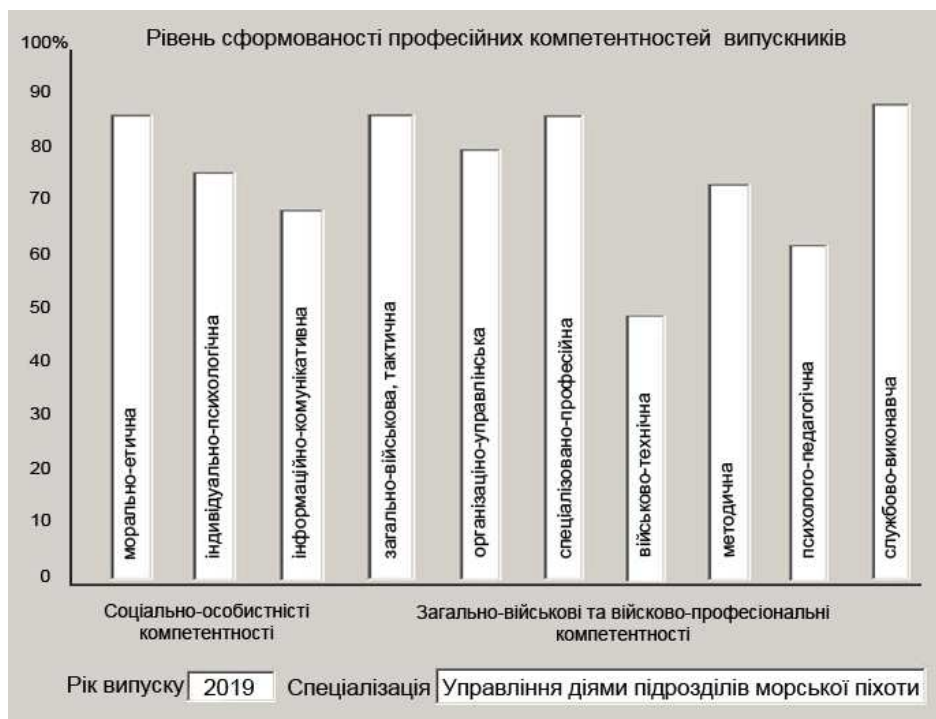

Рис. 2. Рівень сформованості компетентностей випускників

Рис. 3. Рівень сформованості професійно-важливих якостей випускників

Узагальнені дані щодо сформованості військово-професійних компетентностей та професійно-важливих якостей офіцерів-випускників ВВНЗ за кожною спеціальністю (спеціалізацією) їх підготовки, результати аналізу зазначених даних, а також пропозиції з удосконалення якості освіти та

освітньої діяльності ВВНЗ надсилаються на адресу замовників і Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України (далі – ДВОН).

Висновки. Технологізація освітньої діяльності закладів вищої військової освіти є об'єктивним процесом її еволюції, синтезом досягнень педагогічної науки і військової практики, поєднанням традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжено суспільним прогресом, гуманізацією і демократизацією суспільства, процесом, що має забезпечувати якість освітньої діяльності і гарантувати досягнення визначеного рівня якості підготовки військових фахівців.

Автоматизація зворотного зв'язку військових вишів із військами як процес теоретичного розроблення і практичного застосування сукупності певних інформаційно-комунікативних технологій, спрямованих на збирання, обробку, оцінювання, зберігання та використання даних про результати службової діяльності офіцерів-випускників вищих військових навчальних закладів є одним з важливіших компонентів управління якістю їх професійної підготовки під час навчання у ВВНЗ.

Представлений у статті підхід щодо автоматизації зворотного зв'язку військових вишів із військами та використання його результатів цілком може бути застосований й у цивільних закладах вищої освіти при підготовці фахівців з урахуванням відмінностей в суб'єктах, об'єктах і предметах їх професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 5-13.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю ; 2-ге вид., допов. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
3. Бажин І. І. Управління змінами. – Харків : Консум, 2006. – 384 с.
4. Пічугіна Т. С., Ткачова С. С., Ткаченко О. П. Управління змінами : навч. посіб. Харків : ХДУХТ, 2017. – 226 с.
5. Семенець-Орлова І. А. Освітня зміна як об'єкт державного управління // Теорія та практика державного управління. – Вип. 2 (49). – С. 70–76. URL: http://Tpdfu_2015_2_13.pdf
6. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади : монографія. – К. : ЮСТОН, 2018. – 420 с.
7. Циба В. Т. Основи теорії кваліметрії : навч. посіб. – К. : ІЗМН, 1997. – 160 с.
8. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / [І. С. Руснак, В. І. Мірненко та ін.] // 36. наук. праць “Військова освіта” НУОУ ім. Івана Черняхівського. – 2021. – № 2 (44). – С. 7–17.
9. Нещадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 852 с.
10. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін // Наука і оборона. – 2019. – № 2. – С. 44–50.
11. Вітченко А. О., Осьодло В. І., Салкудан С. М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. професора В. М. Телелима. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.
12. Полторак С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 3. – С. 70–73.

13. Телелим В., Тимошенко Р., Приходько Ю. Військова освіта в системі безпеки та оборони // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 21–28.
14. Телелим В.М. Самоорганізація систем: теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти військової освіти / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2015. – № 2(32). – С. 3–16.
15. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Том 71. – С. 3-8.
16. Зельницький А.М., Заболотний О.А., Приходько Ю.І. та ін. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. І. В. Толока. Харків : ХНУПС, 2017. 120 с.
17. Організаційно-методичні рекомендації щодо гарантування якості вищої військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти / [А. М. Зельницький, О. А. Заболотний, О. М. Васильєв та ін.]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. – 120 с.
18. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
19. Віталій Рахманов, Теоретичні засади підготовки офіцерів в умовах освітньо-інформаційного середовища вищого військового навчального закладу// Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2020. – № 1(41). – С. 243-263.
20. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані, 14-15 травня 2015 року.
21. Азгальдов Г. Г., Райхман Э. П. О кваліметрії. – М.: Издательство стандартов, 1972. –172 с.
22. Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1490 Про внесення змін до постанови КМУ від 15 грудня 1997 р. № 1410. Концепція трансформації системи військової освіти.
23. Шадріков В.Д. Професіональні здібності. М.: Університетська книга, 2010. –319 с.
24. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.: ХНУПС, 2017, – 120 с.
25. Oleg Barabash, Andrii Musienko, Spartak Hohoniants, Oleksand Laptiev, Oleg Salash, Yevgen Rudenko, Alla Klochko, "Comprehensive Methods of Evaluation of Efficiency of Distance Learning System Functioning", International Journal of Computer Network and Information Security (IJCNIS), Vol.13, No.1, pp.16-28, 2021. DOI: 10.5815/ijcnis.2021.01.02.
26. P. V. Openko, S. Y. Hohoniants, O. V. Starkova, K. V. Herasymenko, M. I. Yastrebov and A. O. Prudchenko, "Problem of Choosing a DBMS in Modern Information System," 2019 IEEE International Conference on Advanced Trends in Information Theory (ATIT), Kyiv, Ukraine, 2019, pp. 171-174, doi: 10.1109/ATIT49449.2019.9030517.

REFERENCES

1. Andrushhenko V.P. Teoretyko-metodologichni zasady modernizaciji vyshhoji osvity v Ukrajinі na rubezhi stolitj (za materialamy dopovidi, vygholoshenoji na zasidanni zaghajnykh zboriv APN Ukrajinі 23 lystopada 2000 r.) // Vyshha osvita Ukrajinі. – 2001. – № 2. - S. 5-13.
2. Andrushhenko V. P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, intervju ; 2-ghe vyd., dopov. – K. : Znannja Ukrajinі, 2008. – 819 s.
3. Bazhyn I. I. Upravlinnja zminamy. – KHarkiv : Konsum, 2006. – 384 s.
4. Pichughina T. S., Tkachova S. S., Tkachenko O. P. Upravlinnja zminamy : navch. posib. KHarkiv : KHDUKHT, 2017. – 226 s.

5. Cemencj-Orlova I. A. Osvitnja zmina jak objekt derzhavnogho upravlinnja // Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja. – Vyp. 2 (49). – S. 70–76. URL: http://Tpdu_2015_2_13.pdf
6. Semencj-Orlova I. A. Derzhavne upravlinnja osvity zminy v Ukrajinu: teoretychni zasady : monohrafija. – K. : JUSTON, 2018. – 420 s.
7. Cyba V. T. Osnovy teorii kvalimetriji : navch. posib. – K. : IZMN, 1997. – 160 s.
8. Innovacijna vijsjkova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku / [I. S. Rusnak, V. I. Mirnenko ta in.] // Zb. nauk. pracj “Vijsjkova osvita” NUOU im. Ivana CHernjakhovskogho. – 2021. – № 2 (44). – S. 7–17.
9. Neshhadym M. I. Vijsjkova osvita v Ukrajinu: istorija, teorija, metodologhija, praktyka. – K. : VPC “Kyjivskij universytet”, 2003. – 852 s.
10. Vitczenko A. O., Osjodlo V. I. Rozvytok systemy vyshhoji vijsjkovoji osvity Ukrajinu v konteksti suchasnykh transformacijnykh zmin // Nauka i oborona. – 2019. – № 2. – S. 44–50.
11. Vitczenko A.O., Osjodlo V.I., Salkucan S.M. Tekhnologhiji navchannja u vyshhij vijsjkovij shkoli: teorija i praktyka: navch.-metod. posib. / za zagh. red. profesora V.M. Telelyma. – K. : NUOU im. Ivana CHernjakhovskogho, 2016. – 272 s.
12. Poltorak S. T. Rozvytok systemy vyshhoji vijsjkovoji osvity Ukrajinu ta za kordonom: derzhavnoupravlinsjki aspekty // Investyciji: praktyka ta dosvid. – 2016. – № 3. – S. 70–73.
13. Telelym V., Tymoshenko R., Prykhodjko JU. Vijsjkova osvita v systemi bezpeky ta oborony // Nauka i oborona. – 2013. – № 4. – S. 21–28.
14. Telelym V.M. Samoorganizacija system: teoretyko-metodologhichni osnovy ta prykladni aspekty vijsjkovoji osvity / V.M. Telelym, JU.I. Prykhodjko // Zbirnyk naukovykh pracj «Vijsjkova osvita» Nacionaljnogho universytetu oborony Ukrajinu. – 2015. – № 2(32). – S. 3–16.
15. JAgupov V.V. Kompetentnisnyj pidkhid do pidgotovky fakhivciv u systemi vyshhoji osvity / V.V. JAgupov, V.I. Svystun // Naukovi zapysky. Serija: Pedagoghichni, psykologhichni nauky ta socialjna robota. – 2007. – Tom 71. – S. 3-8.
16. Zeljnyckij A.M., Zabolotnyj O.A., Prykhodjko JU.I. ta in. Monitoryng jakosti pidgotovky vijsjkovykh fakhivciv u vyshhykh vijsjkovykh navchalnykh zakladakh ta vijsjkovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshhykh navchalnykh zakladiv Zbrojnykh Syl Ukrajinu : nauk.-metod. posib. / za zagh. red. I. V. Toloka. KHarkiv : KHNUPS, 2017. 120 s.
17. Organizacionno-metodychni rekomendaciji shhodo gharantuvannja jakosti vyshhoji vijsjkovoji osvity u vyshhykh vijsjkovykh navchalnykh zakladakh ta vijsjkovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshhoji osvity / [A. M. Zeljnyckij, O. A. Zabolotnyj, O. M. Vasylyjev ta in.]. – K. : NUOU im. Ivana CHernjakhovskogho, 2020. – 120 s.
18. Zeljnyckij A.M., Konceptualni zasady gharantuvannja jakosti pidgotovky majbutnykh oficeriv Zbrojnykh syl Ukrajinu u vyshhykh vijsjkovykh navchalnykh zakladakh. Visnyk CHerkasjogho universytetu. Serija ped. nauky. – CH., 2017. – № 6. – S. 71–83.
19. Vitalij Rakhmanov, Teoretychni zasady pidgotovky oficeriv v umovakh osvitnjo-informacijnogho seredovyshha vyshhogho vijsjkovogho navchaljnogho zakladu// Zbirnyk naukovykh pracj «Vijsjkova osvita» Nacionaljnogho universytetu oborony Ukrajinu. – 2020. – № 1(41). – S. 243-263.
20. Standarty i rekomendaciji shhodo zabezpechennja jakosti v JEvropejskomu prostori vyshhoji osvity (ESG). Ukhvaleno Ministersjkoju konferencijeju v JErevani, 14-15 travnja 2015 roku.
21. Azghaljdov GH. GH., Rajkhan E. P. O kvalymetriji. – M.: Yzdateljstvo standartov, 1972. – 172 s.
22. Postanova KMU vid 30 ghrudnja 2022 r. № 1490 Pro vnesennja zmin do postanovy KMU vid 15 ghrudnja 1997 r. № 1410. Konceptija transformaciji systemy vijsjkovoji osvity.
23. SHadrikov V.D. Profesionalni zdibnosti. M.: Universytetsjka knygha, 2010. – 319 s.
24. Monitoryng jakosti pidgotovky vijsjkovykh fakhivciv u vyshhykh vijsjkovykh navchalnykh zakladakh ta vijsjkovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshhykh navchalnykh zakladiv Zbrojnykh Syl Ukrajinu: nauk.-metod. posib. / A.M. Zeljnyckij, O.A. Zabolotnyj, JU.I. Prykhodjko ta in.; za zagh. red. I.V. Toloka.: KHNUPS, 2017, – 120 s.

25. Oleg Barabash, Andrii Musienko, Spartak Hohoniants, Oleksand Laptiev, Oleg Salash, Yevgen Rudenko, Alla Klochko, "Comprehensive Methods of Evaluation of Efficiency of Distance Learning System Functioning", International Journal of Computer Network and Information Security (IJCNIS), Vol.13, No.1, pp.16-28, 2021. DOI: 10.5815/ijcnis.2021.01.02.

26. P. V. Openko, S. Y. Hohoniants, O. V. Starkova K., V. Herasymenko, M. I. Yastrebov and A. O. Prudchenko, "Problem of Choosing a DBMS in Modern Information System", 2019 IEEE International Conference on Advanced Trends in Information Theory (ATIT), Kyiv, Ukraine, 2019 pp. 171-174, DOI: 10.1109/ATIT49449.2019.9030517.

SUMMARY

Oleh Zabolotnyi,

PhD (Military), Assistant Professor
National Defence University of Ukraine

FEEDBACK AUTOMATION FROM MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ARMED FORCES IN THE QUALITY CONTROL SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE OFFICERS

Introduction. *The article deals with actual problems of using information and communication technologies for automation feedback from military universities and the Armed Forces on the basis of collection, processing, storage and use of data about duties performance of officers, who graduated from higher military educational institutions (hereinafter-HMEI) concerning quality control of their professional training while studying in the HMEI. The study is based on the development, systematization, evaluation and measurement of generalized indicators and criteria of professional competence of military professionals, taking into account the requirements of the National Qualifications Framework, the European Credit Transfer System, the Statutes of the Armed Forces of Ukraine, educational standards and professional training standards for military specialists.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate the conceptual approaches to the creation of software and hardware complex for assessing the quality of officers training based on the results of their service activities due to the feedback from military universities and troops.*

Methods. *Theoretical methods such as analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization, idealization, abstraction were used during the research.*

Results. *It was proposed methods and criteria for receiving data about formation and level of development of professional competence of higher military educational institutions graduates.*

Originality. *The process of receiving an automated feedback about training of officers in the system of higher military education was developed and presented in order to improve education quality management.*

Conclusion. *Feedback automation from military universities and troops in the system of higher military education as a process of theoretical development and practical application of certain information and communication technologies aimed at collecting, processing, evaluating, storing and using data on the performance of graduates of higher military educational institutions is one of the main components of quality management of their training.*

Key words: *professional competence of future officers; professionally important qualities; feedback; quality of education; education quality management.*

УДК 371.315.6:51

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-3910-7329>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/73-88

МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У статті розглянуто тенденції подальшого удосконалення системи забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності як оригінального об'єкту з виразними властивостями самоорганізації, саморозвитку й синергетичним ефектом на основі впровадження в педагогічну практику сучасних методів моніторингу з метою підвищення ефективності підготовки здобувачів освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВВНЗ).

Ключові слова: військова освіта; якість освіти; забезпечення якості освіти; результати навчання; компетентність; моніторинг.

Постановка проблеми. Забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО) як системного утворення потребує практичного впровадження принципово нових підходів щодо її удосконалення, де однією з важливих проблем вважається оптимізація управлінської діяльності. Традиційні підходи до управління подібними системами з наданням переваги заходам періодичного контролю якості освіти та освітньої діяльності, виявилися не дієвими щодо оперативного та комплексного реагування на зміни, які відбуваються в зовнішньому та внутрішньому освітньому середовищах. Отже актуальною на теперішній час постає проблема розроблення і впровадження в педагогічну практику нових підходів, які б дозволяли здійснювати гнучке управління процесом підготовки військових фахівців на основі супровідного оцінювання, аналізу, коригування та прогнозування. У сучасній педагогічній науці така система дій визначається як моніторинг.

Створення цілісної системи моніторингу забезпечення якості вищої військової освіти дозволить постійно аналізувати її поточний стан, виявляти нагальні проблеми, своєчасно та оперативно на них реагувати, прогнозувати перспективи подальшого розвитку освіти, оцінювати ефективність прийнятих управлінських рішень, сприяти більш ефективній підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації здобувачів освіти, наукових та науково-педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності присвячені наукові праці вчених-педагогів та психологів В. Андрущенка, І. Бабина, В. Беспалька, С. Гончаренка, О. Євсюкова, В. Кальней, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лугового, Т. Лукіної, Л. Одерія, О. Овчарука, О. Отича, О. Ніколаєнка, Т. Рогової, D. Green, L. Harvey, J. Parri та ін. Щодо моніторингу системи

забезпечення якості вищої військової освіти – наукові праці А. Вітченка, А. Кучерявого, В. Медведєва, В. Мірненка, М. Нещадима, Л. Олійника, В. Осьодла, Б. Семона, Ю. Пунди, В. Рахманова, Ю. Репіли, В. Рижикова, В. Телелима, П. Щипанського та ін. Проведення аналізу досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприяло розробленню інноваційних підходів до вирішення проблеми управління процесом забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності із застосуванням сучасних методів моніторингу, експертного опитування та кількісного оцінювання отриманих результатів.

Мета. Виявити тенденції щодо подальшого розвитку системи забезпечення якості вищої військової освіти у контексті еволюції поглядів на проблему моніторингу освітньої діяльності ВВНЗ.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація.

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення якості освіти та освітньої діяльності ВВНЗ значно актуалізувалася на теперішній час у зв'язку з перманентним нарощуванням інтенсивності впливу змінюваних у просторі й часі чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ, зокрема:

реалізацією стратегічного курсу на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий, освітній простори, набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації євроатлантичного договору;

суттєвими змінами у національній законодавчій базі щодо вищої освіти;

необхідністю реформування та розвитку Збройних Сил України з урахуванням сучасних поглядів на застосування військових формувань у збройних конфліктах та сучасного досвіду ведення бойових дій на сході України;

формуванням нової ідеології стандартів вищої військової освіти на основі компетентнісного, міждисциплінарного підходів, впровадження в освітній процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, супровідного моніторингу якості освітньої діяльності, індивідуалізації навчання;

демократизацією освітнього процесу у ВВНЗ тощо.

Зазначені фактори потребують системного розгляду проблеми забезпечення якості освіти та освітньої діяльності ВВНЗ, у тому числі – дослідження причин відхилення результатів навчання від вітчизняних стандартів освіти та освітніх стандартів НАТО. З-поміж таких причин, представлених у Концепції трансформації системи військової освіти, на особливу увагу в даному контексті заслуговують такі з них [1]:

використання застарілих підходів та принципів під час формування структури та змісту військової освіти, недосконалий процес прогнозування її розвитку;

відсутність міжвідомчої координації під час підготовки військових фахівців у складових сил оборони, централізованої підготовки офіцерського складу оперативного та стратегічного рівнів військової освіти;

неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосуванню у війнах, локальних конфліктах, антитерористичних і міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та стандартам держав-членів НАТО;

повільне впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій і технологій дистанційного навчання, зокрема в рамках виконання Програми НАТО “Удосконалення військової освіти” (DEEP);

недостатній рівень підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників ВВНЗ та інструкторів щодо викладання за освітніми програмами відповідно до потреб інтеграції в НАТО;

недієва система відповідальності замовників, стейкхолдерів, військових навчальних закладів за якість підготовки військових фахівців, реалізацію законодавчо закріплених вимог щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення і гарантування якості освіти та освітньої діяльності;

недостатнє забезпечення освітнього процесу новими, сучасними зразками озброєння і військової техніки, тренажерами, навчально-тренувальними системами, комплексами, лабораторіями, центрами моделювання тощо;

недостатній рівень співпраці між українськими військовими навчальними закладами та військовими навчальними закладами держав - членів НАТО.

Такий стан військової освіти потребує структурного та змістового вдосконалення основних її складових і, по-перше – приведення певних педагогічних категорій, об’єднаних спільною ознакою, у відповідність до сучасних запитів педагогічної науки. При цьому доцільно скористатися такими принципами:

уточнення змісту нормативно визначених понять;

введення у науковий обіг нормативно невизначених понять;

адаптація змісту загальноосвітніх понять до специфіки військової освіти;

забезпечення взаємосумісності (гармонізації) понять, застосовуваних у вітчизняній нормативно-правовій базі зі стандартами країн-членів НАТО.

До основних понять у даному дослідженні віднесено такі: військова освіта, якість освіти, забезпечення та гарантування якості військової освіти, результати навчання, моніторинг, компетентність.

Військова освіта є спеціалізованою складовою системи державної освіти і передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою [2].

Якість освіти у новій редакції Закону України “Про вищу освіту” визначено як – “...відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості” [3].

Забезпечення якості військової освіти – поняття, яке в нормативно-правових актах не визначене. На нашу думку – це процес створення центральними органами виконавчої влади, органами управління військовою освітою, закладами (структурами) військової світи та іншими зацікавленими сторонами надійних умов для здійснення ефективної освітньої діяльності і постійного її підтримання у належному стані з метою гарантованого досягнення здобувачами освіти запланованих результатів навчання, сформованості визначених компетентностей, інших професійно важливих якостей та ціннісних орієнтацій” [4, с.6]. Дотичними до даного поняття є: “гарантування”, “результати навчання”, “компетентність”, що мають бути адаптовані до особливостей військової освіти, а отже потребують проведення відповідного дефінітивного аналізу.

Гарантування якості військової освіти – поняття, яке в нормативно-правових актах не визначене. Розглядається нами як порука та відповідальність органів управління військовою освітою та закладів (структур) військової світи за виконання ними державного замовлення на підготовку військових фахівців з досягненням запланованих результатів навчання (сформованості визначених компетентностей), здобуттям відповідних рівнів військової освіти (тактичного, оперативного, стратегічного) у визначені терміни та формуванням у здобувачів освіти необхідних спроможностей щодо ефективного виконання ними службово-бойових функцій на посадах призначення у військах (силах) в умовах мирного часу і воєнного стану [4, с.6]. Гарантування якості освіти є пріоритетною проблемою Болонського процесу та основою створення європейського освітнього простору. На сьогоднішній день в Європі функціонує мережа з гарантування якості у вищій освіті – ENQA, де розробляються єдині стандарти, методики та рекомендації.

Результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [3].

Компетентність здобувача військової освіти – це показник якості його підготовки як систематично підтверджувана ним здатність до постійного самовдосконалення й самоосвіти та готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді призначення у військах (силах) в умовах мирного часу та в особливий період на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до вимог вітчизняних, міжнародних стандартів освіти та стандартів НАТО (в основу поняття покладено удосконалене його визначення представлене у джерелі [4, с.6].

Моніторинг – складова системи управління якістю вищої військової світи та освітньої діяльності, основними елементами якої є систематичне збирання, оброблення, аналізування, оцінювання, зберігання й оприлюднення інформації про стан освітнього процесу з метою встановлення відповідності отриманих даних освітнім стандартам, постійного удосконалення освітньої діяльності та прогнозування подальшого розвитку військової освіти [4, с.6-7]. Представлені

визначення понять склали підґрунтя для подальшого розгляду об'єкта дослідження – системи забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ, структуру якої наведено на рис. 1.

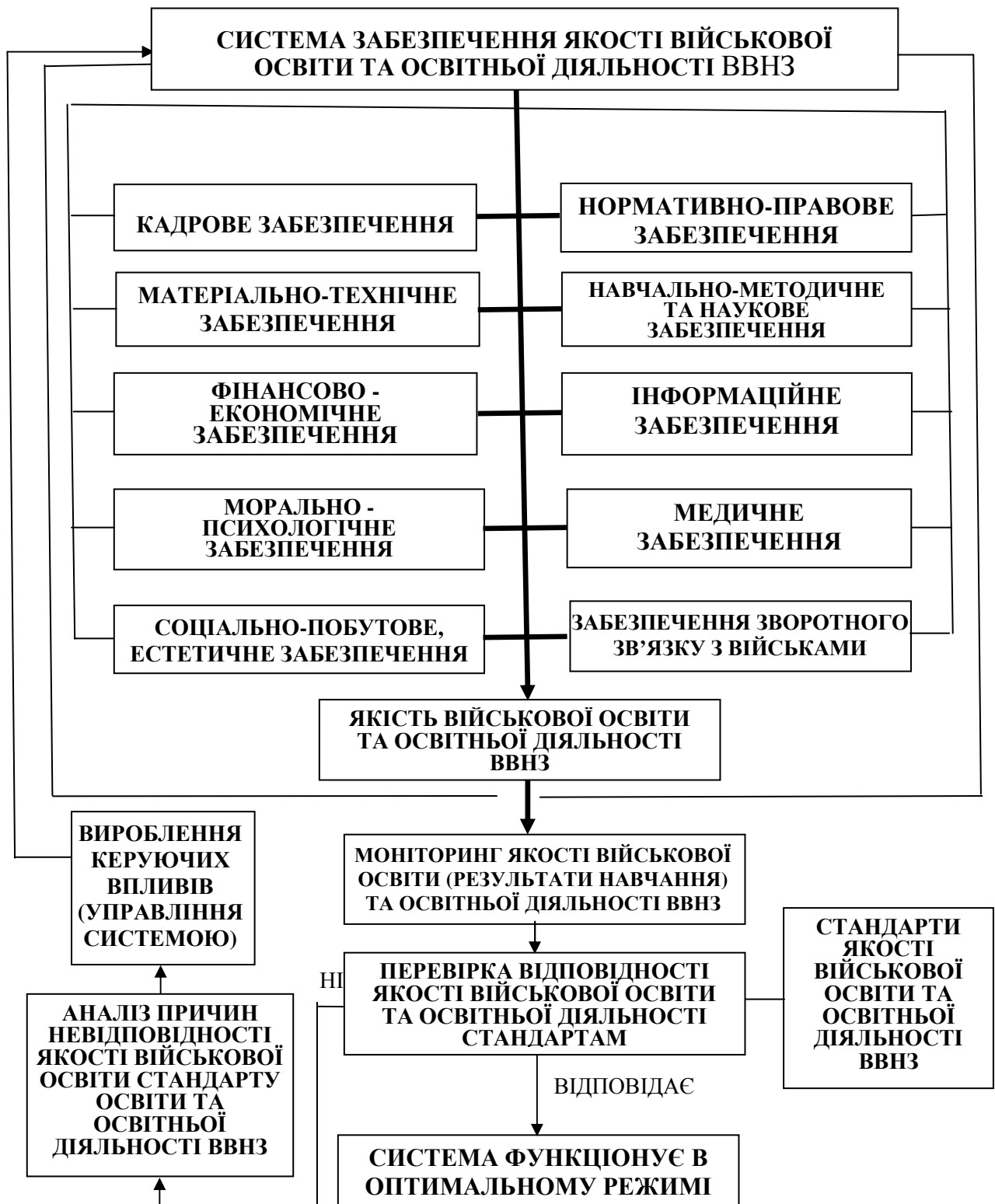

Рис. 1. Система забезпечення та управління якістю військової освіти і освітньої діяльності ВВНЗ

Варто зазначити, що у розробленій системі ЗЯВО представлено управлінську компоненту, що базується на аналізі результатів моніторингу забезпечення якості військової освіти (результатів навчання) та освітньої діяльності ВВНЗ із наступною перевіркою цих результатів на предмет їх відповідності стандартам освіти або невідповідності (у разі відхилень від стандарту), що сприяє виробленню і впровадженню аргументованих управлінських рішень, адекватних отриманим результатам.

Отже моніторинг є складовою системи управління якістю вищої військової освіти та освітньої діяльності й водночас – предметом даного дослідження. Основним функціями моніторингу є:

інформаційно-аналітична – накопичення, аналіз і поширення серед відповідних суб'єктів освітнього процесу інформації про всебічне забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ;

контрольно-оцінна – здійснення перманентного контролю функціонування системи забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ і кількісного оцінювання прояву відповідних критеріїв даної системи в освітньому процесі;

діагностична – встановлення та вивчення ознак, які характеризують недоліки системи забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ для передбачення можливих відхилень функціонування системи від заданих параметрів (визначених стандартів);

зворотного зв'язку з військами (силами) – отримання результатів зовнішнього оцінювання діяльності випускників на первинних посадах у військах (силах) з наступним їх аналізуванням у ВВНЗ;

коригувальна – розроблення пропозицій щодо оперативного внесення відповідних змін у систему забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ;

управлінська – вироблення, ухвалення і впровадження обґрунтованих керуючих впливів на відповідні складові системи військової освіти та їх взаємозв'язки на основі аналізу отриманої інформації за результатами проведення моніторингових досліджень та інформації, отриманої з інших джерел;

прогностична – передбачення подальшого розвитку системи військової освіти та прогнозування очікуваних від цього наслідків.

Наведені функції слугують основою визначення основних завдань моніторингу, які здебільшого є універсальними для оцінювання якості освітніх систем. З урахуванням особливостей функціонування системи військової освіти до основних завдань моніторингу варто віднести такі:

неперервне спостереження за станом якості освіти і освітньої діяльності ВВНЗ та отримання оперативної інформації;

своєчасне виявлення змін, що відбуваються в системі підготовки військових фахівців;

попередження негативних чинників в системі підготовки військових фахівців;

оцінювання якості освіти (результатів навчання), освітньої діяльності у ВВНЗ та їх ресурсного забезпечення;

коригування освітнього процесу у ВВНЗ на основі аналізу результатів зворотних зв'язків щодо якості освіти та освітньої діяльності.

прогнозування розвитку інноваційних тенденцій в системі військової освіти;

Зазначені завдання реалізуються суб'єктами моніторингу забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ – органами управління освітою, стейкхолдерами та учасниками освітнього процесу (науковими та науково-педагогічними працівниками, слухачами, курсантами, студентами) [5, с.20-22, 40].

Представлені функції та завдання склали основу для будови відповідної структурно-функціональної моделі моніторингу (рис. 2):

Рис. 2. Структурно-функціональна модель моніторингу системи забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності

Впровадження розробленої моделі в педагогічну практику передбачає таку послідовність дій:

формування творчого колективу з числа фахівців, які мають досвід педагогічної, управлінської діяльності в системі вищої військової освіти;

розроблення організаційно-методичних засад моніторингових досліджень

(основні функції, завдання, принципи організації, основні напрями діяльності, структура та організація роботи, ресурсне та інформаційне забезпечення);

розроблення науково-методичного забезпечення моніторингових досліджень (концептуальні засади розвитку системи військової освіти, тенденції, напрями і шляхи її подальшого вдосконалення з урахуванням національного та світового досвіду функціонування освітніх систем);

визначення загроз, суперечностей, ризиків розвитку системи підготовки військових фахівців;

визначення складу об'єктів (суб'єктів) моніторингу та розроблення методик прийняття відповідних управлінських рішень щодо удосконалення об'єктів і оптимізації діяльності суб'єктів на основі діагностування стану та функціонування системи підготовки військових фахівців);

формування бази даних, розроблення механізмів її отримання, зберігання та постійного поповнення;

аналіз результатів моніторингу та доведення отриманих результатів до суб'єктів у частині, що їх стосується;

супровід прийнятих управлінських рішень, аналіз їх впливу на підвищення ефективності функціонування системи підготовки військових фахівців.

Щодо методів проведення моніторингу, то основними з них слід вважати такі:

опитування (анкетування, інтерв'ювання); тестування; спостереження за освітнім процесом та освітньою діяльністю у закладах освіти; фокус-група; аналіз документації закладів освіти; аналіз статистичних даних про стан системи освіти за встановленими формами звітності та інші.

Моніторинг може проводитися у таких формах: безпосереднього одержання інформації від учасників дослідження (за допомогою спостереження, інтерв'ювання тощо); опосередкованого одержання інформації від учасників дослідження (у письмовій та/або електронній формі, із залученням експертів тощо); одержання інформації без залучення учасників дослідження (за допомогою вивчення документації, статистичної або оперативної інформації тощо) [6].

При вирішенні проблеми щодо моніторингу системи забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності використовувалися переважно методи опитування (анкетування, інтерв'ювання) за вже апробованим алгоритмом із застосуванням спеціально розроблених експертною групою опитувальників [7, с. 81-85]. До складу експертної групи залучалися представники замовників на підготовку військових фахівців, делеговані представники слухацьких (курсантських) і педагогічних колективів та інші учасники освітнього процесу, представники незалежних структур оцінювання, які зацікавлені в отриманні об'єктивних результатів.

Опитувальники заповнюються учасниками освітнього процесу, іншими задіяними особами, кількісний і якісний склад яких відповідає вимогам репрезентативної вибірки, що з визначеною і заздалегідь розрахованою експертами похибкою відтворює характеристики генеральної сукупності. Заповненню опитувальників передують колективне обговорення членами експертної групи (під керівництвом менеджера) структури системи

забезпечення якості освіти та освітньої діяльності із внесенням певних пропозицій від експертів, особливо що стосується відповідності змісту кожного з показників оптимальності обсягів наповнення (первинне корегування). Чим ретельніше розроблено методіку моніторингу та повніше враховані характеристики, тим успішнішим може бути управління системою забезпечення якості освіти та освітньої діяльності. Подібна гіпотеза відображена в методології *TQM (Total Quality Management)* як комплексній системі, орієнтованій на постійне поліпшення якості й мінімізацію витрат, яка базується на основоположному принципі “поліпшенню немає меж” і характеризується спеціальним поняттям – “постійне поліпшення якості” (*quality improvement*).

Слід зауважити, що система забезпечення та управління якістю військової освіти і освітньої діяльності ВВНЗ містить низку різних видів забезпечення. Одні з них більшою мірою стосуються забезпечення саме якості освіти, інші – якості освітньої діяльності, що знаходить відображення у підходах до розроблення структури і змісту опитувальників. Розглянемо один з таких підходів, що стосується забезпечення якості вищої військової освіти, а саме – сформованості в тих, хто навчається, інформаційно-комунікаційної компетентності (далі – ІКК).

Пріоритетність саме такого вибору обумовлена тенденціями світової глобалізації, підвищенням ролі інформатизації і комунікації в житті людини, суспільства, держави та її структур. Як наслідок – виникла потреба у підготовці фахівців за абсолютною більшістю спеціальностей в усіх галузях знань, у тому числі – у підготовці військових фахівців, спроможних орієнтуватися в інформаційних потоках, здатних знаходити, сприймати, аналізувати, зберігати та використовувати отриману інформацію у професійній діяльності, що й відображає сутність ІКК. У зв'язку з цим постала проблема щодо розроблення змісту й структури інформаційно-комунікаційної компетентності та наукових підходів до визначення рівня її сформованості в системі військової освіти. До вирішення зазначеної проблеми залучалися найбільш компетентні фахівці ВВНЗ у галузі воєнної педагогіки. В основу їхньої діяльності було покладено використання методу експертних оцінок, що знайшло своє відображення у розробленому опитувальнику із самооцінювання курсантами-старшокурсниками ВВНЗ рівня сформованості в них інформаційно-комунікаційної компетентності (табл. 1).

Для проведення у закладі військової освіти відповідних процедур вимірювання та оцінювання рівня сформованості визначених компетентностей застосовувалися основні принципи теорії кваліметрії (квалі – якість, метрео – вимірювати), алгоритм яких апробований і представлений у відповідних літературних джерелах. При цьому кожна з компетентностей диференційована на певні критерії, які підлягають оцінюванню з урахуванням визначених експертами коефіцієнтів вагомості [7, с.158-240].

У таблиці наведено, як приклад, результати сформованості ІКК на індивідуальному рівні і на рівні навчальної групи, що є підсумком обробки даних індивідуальних опитувальників.

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
9	Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з іноземних інформаційних джерел, у тому числі – у військовій сфері (країни НАТО)		3,25	65,0
10	Ефективно спілкуватися в умовах дефіциту часу, небезпеки, суперечливості обстановки		3,75	75,0
11	Чітко звітувати, доповідати у військово-професійному середовищі		4,00	80,0
12	Інтегральний показник рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності	K_{jikk}	Бали	3,93
			%	–

Для проведення аналізу отриманих результатів опитування слід здійснити перехід від абсолютних показників у балах до відносних показників. Сутність подібного переходу полягатиме у співвідношенні визначеного суб'єктом вимірювання абсолютного значення будь-якого показника (в балах) з еталонним показником – бал “5” відповідно до наведеної формули:

$$K_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_j^{em}},$$

де: K_{ij} – відносний показник прояву i -го критерію за результатами опитування j -го курсанта;

P_{ij} – абсолютний показник прояву i -го критерію j -м курсантом (від балу “2” до балу “5”);

i – еталонний показник прояву i -го критерію – (бал “5”).

При цьому, прояв показника, оцінений балом “2” прирівнюється до “0”. Наприклад, якщо абсолютний показник № 1 (див. таб. 1) – “Вільно спілкуватися державною мовою...” оцінено на шкалі у 4,5 бали, то відносний показник $K_1 = 4,5 : 5 = 0,9$. А якщо, припустимо, абсолютний показник № 2 (див. таб. 1) – “Ясно, чітко, системно, аргументовано та переконливо висловлювати власну думку” оцінено на шкалі у 3,5 бали, то відносний показник $K_2 = 3,5 : 5 = 0,7$. Для переведення значень абсолютних показників у відносні (%) достатньо перемножити їх значення на 100%, наприклад: $K_1 = 0,9 \times 100\% = 90\%$.

У разі, коли будь-який з показників оцінено у 2,0 бали, то $K_i = 0 : 5 = 0$. Аналогічно визначається прояв усіх інших показників.

Далі підраховується K_{jikk} – інтегральний показник рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності в j -го слухача як середньоарифметичне за всіма критеріями ІКК, а також – навчальної групи в цілому – як середньоарифметичне інтегральних показників рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності j -го слухача.

Наведений підхід стосується моніторингу забезпечення якості вищої військової освіти і дозволяє виявити відхилення (у кількісному вимірі) від визначених еталонів (стандартів) прояву кожного з критеріїв та рівня сформованості інтегральної якості, що слугуватиме підґрунтям для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Дещо інший підхід застосовується при проведенні моніторингових досліджень забезпечення якості освітньої діяльності, де основними видами забезпечення є: кадрове, нормативно-правове, навчально-методичне, матеріально-технічне, фінансово-економічне, інформаційне, зворотного зв'язку, соціально-побутове, естетичне, медичне. Слід зазначити, що кожний з наведених структурних елементів системи має свої складові. Така диференціація сприяє більш точному оцінюванню проявів окремих елементів системи у ході та за результатами освітньої діяльності.

Так, наприклад, *інформаційне забезпечення*, як один з видів забезпечення, диференційований на такі компоненти: стан супровідного моніторингу функціонування єдиної інформаційної системи як програмно-апаратного комплексу; повнота оприлюдненої інформації про рівні освіти і кваліфікації та про освітню, наукову та інші види діяльності; регулярність оприлюднення результатів оцінювання якості освіти на офіційному веб-сайті ВВНЗ, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; наявність у бібліотечному фонді вітчизняних та закордонних (в українському перекладі) фахових періодичних видань за напрямками підготовки (в електронній і паперовій формах) та електронних каталогів відповідно до потреб учасників освітнього процесу; оперативність надання бібліотечних послуг учасникам освітнього процесу (нетаємні джерела інформації); оперативність надання бібліотечних послуг учасникам освітнього процесу (таємні джерела інформації). Саме ці компоненти й включені в опитувальник з оцінювання рівня забезпечення якості освітньої діяльності ВВНЗ за даним видом забезпечення, що представлено у фрагменті опитувальника у таблиці 2.

Таблиця 2

Фрагмент опитувальника з оцінювання рівня забезпечення якості освітньої діяльності ВВНЗ

Види і критерії забезпечення якості освітньої діяльності ВВНЗ	10-и бальна шкала оцінювання рівнів забезпечення якості освітньої діяльності										
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
6. Інформаційне забезпечення											
6.1 Стан супровідного моніторингу функціонування єдиної інформаційної системи як програмно-апаратного комплексу											

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
6.2 Повнота оприлюдненої інформації на офіційному веб-сайті ВВНЗ про рівні освіти і кваліфікації та про освітню, наукову та інші види діяльності											
6.3 Регулярність оприлюднення результатів оцінювання якості освіти на офіційному веб-сайті ВВНЗ, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб											
6.4 Наявність у бібліотечному фонді електронних і паперових вітчизняних та закордонних (український переклад) фахових періодичних видань, інших літературних джерел, які мають задовольняти попит суб'єктів освітньої діяльності											
6.5 Оперативність надання бібліотечних послуг (нетаємні джерела інформації)											
6.6 Оперативність надання бібліотечних послуг (таємні джерела інформації)											

Подібним чином диференційовано й інші структурні складові забезпечення якості освітньої діяльності та встановлено зв'язки між ними, що цілком відповідає системним принципам будови досліджуваних об'єктів і застосовуваному сучасному вітчизняному та європейському досвіду щодо ефективного функціонування вищої освіти [8; 9; 10], а саме:

багатокомпонентність об'єкта (включено визначену кількість елементів та підсистем);

цілісність системи (властивості системи не є механічною сумою властивостей елементів);

взаємна залежність кожного елемента від іншого, а також залежність властивостей цих елементів у системі відповідно до їх розташування усередині цілого;

залежність поведінки системи від поведінки її окремих елементів, їх властивостей та структури;

залежність системи від чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ, під впливом яких система виявляє і може змінювати притаманні їй можливості саморозвитку, самовдосконалення та самоорганізації.

Процедури вимірювання та оцінювання критеріїв забезпечення якості освітньої діяльності є аналогічними застосовуваним підходам щодо якості освіти. Єдине, що їх вирізняє – шкали оцінювання. У таблиці 2 по відношенню до таблиці 1 використовується 10-бальна шкала, де бал 10 відповідає 100 % – еталонному прояву будь-якої із складових інформаційного забезпечення якості освітньої діяльності, решта – проміжні значення з урахуванням можливих відхилень їх прояву від розроблених еталонів (стандартів).

Математичний вираз рівня сформованості інтегральної якості (інформаційне забезпечення) – Q можна представити так:

$$Q = \sum_{i=1}^n G_i K_i / n_i,$$

де Q – рівень сформованості інтегральної якості, ($0 \leq Q \leq 1$);

G_i – рівень прояву кожного з критеріїв ($0 \leq G_i \leq 1$);

n_i – загальна кількість критеріїв, що оцінюються;

K_i – коефіцієнт вагомості кожного з критеріїв, ($0 \leq K_i \leq 1$).

Підсумовуючі викладене, варто зазначити, що відповідно до сучасних тенденцій розвитку організаційних структур військових навчальних закладів за стандартами НАТО в усіх ВВНЗ створюватимуться центри забезпечення якості освіти та освітньої діяльності. Такі центри матимуть статус окремого навчально-наукового підрозділу з безпосереднім його підпорядкуванням начальнику ВВНЗ, ВВП ЗВО. Основна місія подібних центрів – постійне поліпшення якості військової освіти та освітньої діяльності шляхом участі центрів у розробленні та реалізації освітньої політики як основи ефективного функціонування закладів військової освіти та одного із найважливіших пріоритетів стратегії трансформації та розвитку системи військової освіти.

Висновки. Представлена система забезпечення якості військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ є цілісним утворенням з виразними властивостями самоорганізації та саморозвитку. Вона здебільшого відповідає вимогам осучаснених нормативно-правових актів та новітнім рекомендаціям, розробленим в Україні та Європейському освітньому просторі. Разом з тим, враховуючи еволюцію поглядів на проблему моніторингу, як складової управління освітнім процесом, доцільно здійснити апробацію зазначеної системи шляхом її впровадження в педагогічну практику певних військових навчальних закладів, що має сприяти ефективній централізованій підготовці особового складу сил безпеки і оборони України з урахуванням вимог стандартів НАТО.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення і впровадження в практику ВВНЗ, ВВП ЗВО системи гарантування якості військової освіти з акцентуацією на управління змінами у цій сфері, що передбачає цілеспрямовану і скоординовану діяльність центральних органів виконавчої влади, керівництва МО України, ГШ ЗСУ та органів управління військовою освітою стосовно своєчасного переведення системи військової освіти з поточного стану в необхідний (бажаний) стан у мінливих умовах зовнішнього та внутрішнього середовищ її функціонування. Бажаний стан має відповідати перспективній моделі розвитку Збройних Сил і новим викликам, які постають перед суспільством, державою, ЗС України і військовою освітою і на які потрібно своєчасно та адекватно реагувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1490 Про внесення змін до постанови КМУ від 15 грудня 1997 р. № 1410 (Концепція трансформації системи військової освіти).
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Організаційно-методичні рекомендації щодо гарантування якості вищої військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах

закладів вищої освіти / Зельницький А. М., Заболотний О. А., та ін. – К.: НУОУ імені Івана Черняхівського. – 120 с.

5. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. / А. М. Алімпієв, І. В. Толок, А. М. Зельницький, О.А. Заболотний та ін.; за заг. ред. І.В. Голока.– Х.: ХНУПС, 2017. – 120 с.

6. Про “Порядок проведення моніторингу якості освіти: Наказ МОН України від 16 січня 2020 року № 54.

7. Монографія: Зельницький А., Заболотний О., Васильєв О., Шабатіна Н. Теоретико-методологічні засади управління змінами в системі військової освіти. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2022, 324 с.

8. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки (дата звернення: 15.02.2023).

9. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.

10. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.

REFERENCES

1. Postanova KМУ vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490 Pro vnesennia zmin do postanovy KМУ vid 15hrudnia 1997 r. № 1410 (Kontseptsiia transformatsii systemy viiskovoi osvity).

2. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. Data onovlennia: 28.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.

4. Orhanizatsiino-metodychni rekomendatsii shchodo harantuvannia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity / Zelnytskyi A. M., Zabolotnyi O. A., Vasyliiev ta in. – K.: NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho. – 120 s.

5. Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy: nauk.-metod posib. / A. M. Alimpiiev, I. V. Tolok, A. M. Zelnytskyi, O.A. Zabolotnyi ta in.; za zah. red. I.V. Toloka.– Kh.: KhNUPS, 2017. – 120 s.

6. Pro “Poriadok provedennia monitorynhu yakosti osvity: Nakaz MON Ukrainy vid 16 sichnia 2020 roku № 54.

7. Monohrafiia: Zelnytskyi A., Zabolotnyi O., Vasyliiev O., Shabatina N. Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia zminamy v systemi viiskovoi osvity. Kyiv: NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2022, 324 s.

8. Rozporiadzhennia KМУ vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022 – 2032 roky (data zvernennia: 15.02.2023).

9. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.

10. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine

**MONITORING OF THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER
MILITARY EDUCATION AND EDUCATIONAL ACTIVITIES: THEORETICAL BASICS
AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS**

Introduction. *The article examines the trends in further improving the quality assurance system of higher military education and educational activities as an original object with distinct properties of self-organization, self-development, and synergistic effect through the implementation of modern monitoring methods in pedagogical practice to enhance the efficiency of students' training in higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions (HEIs).*

Purpose. *The aim of the article is to identify trends in the further development of the quality assurance system in higher military education and the educational activities of higher education institutions in the context of evolving perspectives on the issue of monitoring the educational process.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: systems analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The theoretical and methodological foundations for conducting monitoring studies of the quality assurance system in higher military education and educational activities have been examined, and recommendations for their implementation in pedagogical practice have been provided.*

Originality. *The quality assurance and management system for military education and educational activities in higher military educational institutions (HMEI) have been developed, as well as a structural-functional monitoring model of this system as one of its main components.*

Conclusion. *The developed quality assurance system for military education and educational activities in higher military educational institutions (HMEIs) is an integrated entity with distinct features of self-organization and self-development. It fully complies with the requirements of modern regulatory acts and the latest recommendations developed in Ukraine and the European educational space. This system serves as a solid foundation for further implementation in the pedagogical practice of military educational institutions, taking into account the evolution of views on the monitoring issue as a component of educational process management, which should contribute to the effective centralized training of personnel for the security and defense forces of Ukraine, in line with NATO standards.*

Key words: *military education; education quality; education quality assurance; learning outcomes; competence; monitoring.*

УДК 355.237:378 (477)

Володимир Карпенкодоктор філософії (освітні, педагогічні науки),
Національний університет оборони України, м. Київ<https://orcid.org/0000-0002-3699-353X>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/89-96

ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання особливостей та необхідності оцінки якості професійної військової освіти Сил оборони України. У цьому контексті у системі професійної військової освіти важливим науковим завданням є визначення показників, які забезпечать якісно оцінити професійну військову освіту у відповідності до вимог сучасності, стратегії розвитку Збройних сил України та особливостей підготовки Сил оборони України. Виділено особливості професійної військової освіти та умови, які впливають на оцінку якості підготовки військових фахівців у системі професійної військової освіти. Розкрито концептуальне бачення та перспективні напрямки щодо необхідності вирішення питання удосконалення та розробки методичного забезпечення оцінки якості професійної військової освіти у системі вищої освіти з урахуванням тенденції розвитку Збройних Сил України та необхідності розвитку та підготовки військових фахівців Сил оборони України до вимог сучасних завдань сектору безпеки і оборони та нормативних стандартів країн-членів НАТО.

Ключові слова: вищі військові навчальні заклади; оцінка якості освіти; підготовка військових фахівців; показники; професійна військова освіта; якість освіти; якість професійної військової освіти.

Постановка проблеми. Визначення та обґрунтування показників оцінки якості професійної військової освіти зумовлено виконанням науково-дослідної роботи «Агенція» з урахуванням тенденції розвитку професійної військової освіти в Україні та переходом до професійної армії за стандартами НАТО, що передбачено реалізацією стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО. Крім того, впровадження системи забезпечення якості професійної військової освіти з урахуванням сучасних вимог підготовки військових фахівців та відсутністю такої системи в Україні потребує створення та реалізації дієвої, у той же час, уніфікованої системи показників якості професійної військової освіти які будуть відрізняти її від загально-визнаної та враховуватиме особливості підготовки військових фахівців на різних рівнях військової освіти, що націлена на професійно-практичну реалізацію результатів навчання військовослужбовців сил оборони України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті аналізу проблеми дослідження заслуговують на увагу роботи щодо особливостей забезпечення якості професійної військової освіти В. Артамоценка, Д. Вітера, В. Мірненка, В. Оліферука, А. Сиротенка та ін. Проблемою забезпечення якості професійної військової освіти та підготовкою військових фахівців за цією тематикою займалися А. Зельницький, М. Кас'яненко, В. Мірненко, В. Рахманов,

О. Цевельов та ін. Крім того, після оприлюднення Постанови КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1490 та аналізу наукових джерел засвідчив те, що у дослідників підвищився інтерес до досліджень щодо якості професійної військової освіти Сил оборони України (Н. Вавілова, А. Зельницький, В. Рахманов, Н. Шабатіна).

Розвиток системи військової освіти, за В. Артамощенком, передбачає системні зміни та управління змінами, прогнозування можливих ефектів отриманих внаслідок впровадження змін [1, с. 125]. Автор зазначає, що основним завданням розвитку системи військової освіти є підготовка вмотивованого та професійного персоналу сил оборони. Для досягнення цього необхідно впроваджувати нові організаційні та системні зміни, які пов'язані з організацією у внутрішньому та зовнішньому середовищі, корегуванням діяльності установ, оновлення структур, пошуком нових можливостей відповідно до вимог та запитів [1, с. 125].

Про проблеми забезпечення якості професійної військової освіти в Україні зазначає О. Мітягін. Автор зазначив, що існуюча модель системи військової освіти Сил оборони України не враховує сучасні тенденції в підготовці військових фахівців [4, с. 178]. У статті О. Мітягін висвітлив ідентичність підходу в країнах-членах НАТО лише до акредитації навчальних закладів у яких здійснюється підготовка військових фахівців. Вимоги до навчальних закладів про забезпечення якості визначається Директивою “Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 від 10 вересня 2015 року” [4, с. 182]. Також автор у своїх працях зазначає важливість для України урахування основних тенденцій розвитку сучасної системи військової освіти в країнах НАТО [5, с. 139].

У своїй роботі В. Оліферук визначив що саме освітній процес є центральною ланкою системи управління та забезпечення якості вищої освіти [6, с. 218]. Саме тому для контролю забезпечення якості підготовки фахівців та виявлення найбільш слабких сторін навчального процесу застосовуються система внутрішнього та зовнішнього контролю якості [6, с. 218].

Отже, якість професійної військової освіти (далі – ПВО) в Україні є актуальним завданням. Однак якість передбачає не лише обґрунтування умов та напрямків реалізації, а визначення і обґрунтування критеріїв і показників, які забезпечать якісно оцінити ПВО у відповідності до вимог сучасності, стратегії розвитку Збройних Сил України та особливостей підготовки Сил оборони України.

Мета статті – визначити та обґрунтувати основні показники оцінки якості професійної військової освіти Сил оборони України з урахуванням тенденції розвитку до професійної армії за стандартами НАТО.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Виклад основного матеріалу. Актуальними для нашого дослідження щодо трансформації військової освіти є робота В. Клачка, С. Білявецького, О. Діденка та Ю. Дем'янюка. Автори зазначають, що система військової освіти є важливим компонентом сектору безпеки і оборони України [3, с. 91]. Також

досить обґрунтовано авторами зазначено про інтегрованість системи ПВО у загальнодержавну систему освіти, що дає можливість впровадити у підготовку сержантського і офіцерського складу Сил оборони України розвиток лідерських якостей: “які в умовах гібридної війни проти нашої країни змушені виконувати не лише суто професійні функції, а й військові; запровадження системи підготовки персоналу за принципом “освіта впродовж службової кар’єри”; поліпшення рівня володіння англійською мовою випускниками ВВНЗ” [3, с. 100]. Також нами враховано узагальнення зарубіжного досвіду, який проведений авторами статті [3, с. 97].

Для визначення показників якості ПВО досить актуальним є базові принципи щодо забезпечення якості професійної освіти які запроваджені у країнах Європейського Союзу:

1. Комплексність. Основною ідеєю цього принципу закладено у підготовці та готовності тих, хто навчається бути конкурентоспроможним на ринку праці де особливу увагу приділено індивідуальним здібностям, схильності до вибраної сфери діяльності, цілі, забезпечуючи таким чином їх прагнення до постійного професійного розвитку та навчання впродовж життя.

2. Практична зорієнтованості підготовки. Особливостями цього принципу є постійне оновлення змісту програм та відповідність їх актуальним вимогам ринку праці. Основною ідеєю цього принципу закладено у показниках якості освітніх програм де спостерігається перехід від навчання до професійної діяльності [8].

Особливість ПВО полягає у специфічних цілях, змісту, методів та форми її реалізації. Підґрунтям забезпечення якості ПВО виступає процес професіоналізації військовослужбовця відповідно до рівня військової освіти та майбутніх функціональних обов’язків за посадою як освіти, яка надає їм знання, уміння та навички, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення на командних і штабних посадах вищими на ступінь у військовому середовищі.

У Силах оборони України в контексті кар’єри офіцера ПВО є складовою військової освіти. Завдання якої є охоплення спектру заходів спрямованих на підвищення рівня розвитку та професіоналізації військового керівника за спеціалізацією, яка передбачена майбутньою посадою (кар’єрним зростанням). На разі це курсова підготовка (L-1, L-2, L-3, L-4, L-5) яка проходить у ВВНЗ та передбачає інтенсивний курс професіоналізації тактичного, оперативного та стратегічного рівнів [7].

Досить актуальним для нашого дослідження є пропозиції до методики оцінювання спроможностей військових організаційних структур, де розглядаються питання проведення інституційного аудиту ПВО на основі обґрунтування та визначення основних показників, які враховують особливості вищих військових навчальних закладів та потребу у підготовці висококваліфікованих військових фахівців у системі військової освіти [2, с. 59].

Професійна військова освіта має формувати у військовослужбовців не тільки необхідні знання, навички, компетенції та ціннісних орієнтацій для успішного виконання службових обов’язків у різних умовах, але й ціннісних орієнтацій, патріотичних почуттів, морально-етичних якостей, фізичної та

психологічної готовності до захисту Батьківщини. ПВО також на всіх рівнях підготовки повинна передбачати постійний розвиток та професійне удосконалення військовослужбовців, адаптацію їх до змінюваних умов та викликів, лідерську компетентність враховуючи спеціалізацію та рівень управління. За таких умов показниками оцінки якості підготовки військових фахівців у системі ПВО повинні бути чітко визначені, обґрунтовані, прозорі та вимірювані. Вони мають враховувати як когнітивний, так і практичний аспекти навчання, а також соціально-психологічну адаптацію та мотивацію військовослужбовців. Оцінка якості підготовки військових фахівців у системі ПВО має сприяти постійному покращенню навчального процесу, розвитку професорсько-викладацького складу, підготовку інструкторсько-викладацького складу, забезпеченню та удосконаленню навчально-матеріальної бази та впровадження в освітній процес і підготовку військовослужбовців засобів навчання з урахуванням тенденцій розвитку озброєння, військової техніки, роботизованих технічних засобів та нових форм і способів їх застосування.

Дуже доречним для нашого дослідження є визначені В. Оліферуком чинники які забезпечують якість освіти [6, с. 216] серед яких ми виділяємо досить важливими для ПВО Сил оборони України наступні:

- професійна підготовка з урахуванням сучасних вимог та практичним досвідом суб'єктів викладання;
- оновлене навчально-методичне забезпечення у відповідності до змісту ПВО;
- інтегрована системи контролю й оцінювання ПВО;
- залучення суб'єктів освітнього процесу до науково-дослідницької діяльності на короткострокові перспективи [6, с. 216].

У нашому дослідженні показники оцінки якості підготовки військових фахівців у системі ПВО розглядаємо з різних точок зору: індивідуальної, організаційної та суспільної.

З індивідуальної точки зору, показниками можуть бути:

- рівень засвоєння навчального матеріалу; задоволення власними досягненнями; мотивація до навчання та кар'єрного росту; рівень професійної компетентності; рівень практичної реалізації набутих знань та умінь; ефективність виконання службових завдань; рівень організації командної роботи для досягнення цілей (кінцевих результатів); рівень лояльності та дисциплінованості та ін.

З організаційної точки зору, показниками можуть бути:

- рівень професійного розвитку викладацького (інструкторсько-викладацького) складу; рівень організації наукової і науково-технічної діяльності, яка відповідає професіоналізації та спеціалізаціям підготовки військовослужбовців; адаптивність програм до системи військової освіти та освіти в Україні в цілому; відкритість програм ПВО; рівень організації навчального процесу та підготовки військовослужбовців, які націлені на практичну реалізацію результатів навчання; рівень організації зворотнього зв'язку з суб'єктами освітньої діяльності; рівень розвитку навчально-матеріальної бази; залучення іноземного викладацького (інструкторсько-

викладацького) складу; залучення викладачів (інструкторів-викладачів) навчального закладу до викладання в іноземних навчальних закладах та ін.

З суспільної точки зору, показниками можуть бути нормативно-правове забезпечення, система оцінювання програм підготовки та ін.

Як ми вже знаємо, ПВО – це спеціалізована форма військової освіти, яка повинна забезпечувати безперервну підготовку висококваліфікованих військових фахівців за окремим напрямком (спеціалізацією). Вона включає в себе навчання теоретичних знань, практичних навичок і способів мислення, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків на певному рівні керівництва та за певним напрямком (за посадою). Вважаємо доцільним зазначити основні особливості ПВО:

1. Спеціалізований курс навчання. Програми професійної підготовки військовослужбовців мають спеціалізуватися на навчанні, яке зосереджено на конкретних аспектах військової служби та кар'єри військового.

2. Практичне навчання. Програми ПВО повинні акцентуватися на практичному навчанні, де військовослужбовці мають можливість застосувати свої теоретичні знання та уміння на практиці.

3. Розвиток лідерських навичок. У програмах ПВО необхідно враховувати час якого буде достатнього для розвитку лідерських навичок військовослужбовців та сформованості складових лідерської компетентності, які необхідні для ефективного керування військовим підрозділом відповідно рівню управління.

Розвиток лідерських навичок військовослужбовців (особливо тих, які мають підпорядкований особовий склад) є важливою складовою ПВО з кількох причин:

1. Відповідальність. Військові лідери повинні знати та розуміти, що несуть велику відповідальність за успішне та вчасне виконання завдань і в той же час за життя і здоров'я своїх підлеглих. Це вимагає сильних лідерських навичок, щоб ефективно управляти і направляти свій підрозділ для досягнення намічених цілей та успішного та вчасного виконання завдань за призначенням.

2. Рішення під тиском. Військове середовище часто характеризується стресом і невизначеністю. Військовим керівникам необхідно приймати швидкі і обґрунтовані рішення під тиском різного характеру. У таких умовах лідерські навички допомагають військовим керівникам організувати роботу у команді та залучати до вирішення спільного проблемного питання вмотивованих підлеглих. Як показує практика передових армій світу так і вітчизняна практика з лютого 2022 року приймати швидкі, але обґрунтовані рішення під тиском у команді призводить до позитивних результатів.

3. Комунікація. Ефективна комунікація є ключовою для успішного лідерства. Вона допомагає забезпечити всім членам команди розуміння свого завдання і цілі.

4. Мотивація. Лідери мають здатність мотивувати свою команду, підтримувати моральний стан і стимулювати до ефективного рівня продуктивності.

5. Стратегічне мислення. Лідери повинні мати здатність думати, планувати наперед і аналізувати різні сценарії.

Це лише декілька причин, чому лідерські навички є важливими для ПВО. Кожна з цих навичок може бути розвинена та удосконалена через спеціалізоване навчання та практику.

Також вважаємо доцільним зазначити умови, які впливають на оцінку якості підготовки військових фахівців у системі ПВО:

1. **Стандарти та показники оцінки.** Це можуть бути формальні вимоги або показники, які встановлені для оцінки знань, навичок та компетентностей, які повинні бути розвинені в ході навчального процесу.

2. **Якісний навчальний план.** Навчальний план повинен бути добре структурованим, актуальним і відповідати потребам військової служби. Він повинен включати необхідні теоретичні знання, практичні навички та лідерські навички.

3. **Кваліфіковані викладачі.** Викладачі повинні мати високий рівень кваліфікації, професійного досвіду та педагогічних навичок. Вони повинні бути здатними ефективно передавати знання та мотивувати військовослужбовців до навчання та бути для них прикладом (кумиром).

4. **Навчальні ресурси.** Наявність якісних навчальних ресурсів, таких як підручники, лабораторне обладнання, комп'ютерне програмне забезпечення яке буде ефективним у навчанні.

5. **Практичне навчання.** Навчальна програма повинна включати значну кількість практичних занять, щоб військовослужбовці могли застосовувати свої теоретичні знання на практиці.

6. **Результати навчання.** Це можуть бути оцінки, результати тестування або інші показники, які демонструють, наскільки добре слухачі засвоїли матеріал курсу.

7. **Оцінка та зворотний зв'язок.** Система оцінки повинна бути справедливою, прозорою та об'єктивною. Військовослужбовцям повинен надаватися регулярний зворотний зв'язок про їхній прогрес.

8. **Задоволення тих, хто навчається.** Це може включати опитування задоволеності слухачів, в яких вони оцінюють своє загальне задоволення курсом, якістю викладання, доступними ресурсами тощо.

9. **Успіх після закінчення навчання.** Це може включати розгляд таких показників, як розподіл випускників за отриманою спеціалізацією, продовження навчання або інша професійна діяльність.

10. **Постійне оновлення та адаптація програм.** Якість ПВО також можна оцінити за допомогою того, на скільки програми є гнучкими і адаптованими до зміни умов та потреб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження щодо необхідності визначення показників оцінки якості ПВО Сил оборони України виявили особливості у підходах до забезпечення якості професійної освіти у країнах Європейського Союзу та ПВО країн-членів НАТО, що дало змогу виокремити особливості та необхідні показники оцінки якості ПВО в Україні з урахування тенденції розвитку військової освіти та набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО. Для визначення показників оцінки якості ПВО нами враховано особливість професійного розвитку військових фахівців, підготовку кваліфікованих військових професіоналів у відповідності до вимог сучасності та стратегії розвитку Збройних Сил України, необхідність залучення вищого керівного

складу та підготовленого (з практичним досвідом) інструкторсько-викладацького складу.

Перспективним напрямком наших наступних досліджень є вирішення питання щодо удосконалення та розробки методичного забезпечення оцінки якості ПВО у системі вищої освіти з урахуванням тенденції розвитку Збройних Сил України та необхідності розвитку та підготовки військових фахівців Сил оборони України до вимог сучасних завдань сектору безпеки і оборони та нормативних стандартів країн-членів НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артамощенко В. Модель системи військової освіти на основі ланцюга Маркова. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2023. № 2 (47). С. 125–132.
2. Вітер Д., Горбачевський С., Оліферук В. Оцінювання спроможностей військових організаційних структур (методичне забезпечення інституційного огляду вищих військових навчальних закладів). *Військова освіта*. 2021. №1 (43). С. 56 – 63.
3. Клачко В., Білявець С., Діденко О., Дем'янюк Ю. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, серія: Педагогічні науки. 2022. № 1 (28). С. 90 – 104.
4. Мітягін О. Організація системи забезпечення якості професійної військової освіти в країнах-членах НАТО. *Військова освіта*. 2023. №1 (47). С. 177 – 185.
5. Мітягін О. Освіта та індивідуальна підготовка в країнах НАТО. Зб. наук. праць ЦВСД. НУОУ, 2021. №2 (44). С.131-143.
6. Оліферук В. Якість освіти: еволюція уявлень у національному та світовому освітньому просторі. *Військова освіта*. 2020. №1 (41). С. 210 – 221.
7. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410. Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.03.2023).
8. Council resolution of 5 December 1994 on the quality and attractiveness of vocational education and training. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y1230\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y1230(01)&from=EN) (дата звернення: 15.09.2023).

REFERENCES

1. Artamoshchenko V. Model' systemy viys'kovoyi osvity na osnovi lantsyuha Markova. *Suchasni informatsiyini tekhnolohiyi u sferi bezpeky ta oborony*. 2023. № 2 (47). S. 125–132.
2. Viter D., Horbachevs'kyy S., Oliferuk V. Otsinyuvannya spromozhnostey viys'kovykh orhanizatsiynykh struktur (metodychne zabezpechennya instytutysynoho ohlyadu vshchyykh viys'kovykh navchal'nykh zakladiv). *Viys'kova osvita*. 2021. №1 (43). S. 56 – 63.
3. Klachko V., Bilyavets' S., Didenko O., Dem'yanyuk YU. Stan, problemy ta perspektyvy transformatsiyi viys'kovoyi osvity v konteksti realizatsiyi standartiv NATO. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny, seriya: Pedahohichni nauky*. 2022. № 1 (28). S. 90 – 104.
4. Mityahin O. Orhanizatsiya systemy zabezpechennya yakosti profesiynoyi viys'kovoyi osvity v krayinakh-chlenakh NATO. *Viys'kova osvita*. 2023. №1 (47). S. 177 – 185.
5. Mityahin O. Osvita ta indyvidual'na pidhotovka v krayinakh NATO. *Zb. nauk. Prats' TSVSD. NUOU*, 2021. №2 (44). S.131-143.
6. Oliferuk V. Yakist' osvity: evolyutsiya uyavlen' u natsional'nomu ta svitovomu osvith'omu prostori. *Viys'kova osvita*. 2020. №1 (41). S. 210 – 221.
7. Pro vnesennya zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 hrudnya 1997 r. № 1410. *Postanova KMU vid 30 hrudnya 2022 r. № 1490*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennya: 24.03.2023).

8. Council resolution of 5 December 1994 on the quality and attractiveness of vocational education and training. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y1230\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y1230(01)&from=EN) (дата звернення: 15.09.2023).

SUMMARY

Volodymyr Karpenko,
PhD (Pedagogical Sciences)
National Defence University of Ukraine

DETERMINATION OF QUALITY ASSESSMENT INDICATORS OF VOCATIONAL MILITARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF ENSURING QUALITY OF EDUCATION

Introduction. *The implementation of a system for ensuring the quality of professional military education, taking into account the modern requirements for the training of military specialists and the absence of such a system in Ukraine, requires the creation and implementation of an effective, at the same time, unified system of indicators of the quality of professional military education that will distinguish it from the generally recognized and take into account the peculiarities of training military specialists at various levels of military education aimed at the professional and practical implementation of the results of the training of servicemen of the defense forces of Ukraine.*

Purpose - *to determine and justify the main indicators of the quality assessment of professional military education of the Defense Forces of Ukraine, taking into account the trend of development towards a professional army according to NATO standards.*

Methods. *The article employs general scientific methods of literature analysis to examine the research problem, synthesize findings across sources, derive general conclusions, and conduct a detailed review of relevant content.*

Result. *The peculiarities of professional military education and the conditions that affect the assessment of the quality of training of military specialists in the system of professional military education are highlighted. The conceptual vision and prospective directions regarding the need to solve the issue of improvement and the development of methodological support for the assessment of the quality of professional military education in the system of higher education, taking into account the development trend of the Armed Forces, are revealed. Forces of Ukraine and the need for development and training of military specialists of the Defense Forces of Ukraine to the requirements of modern tasks of the security and defense sector and regulatory standards of NATO member countries. In our study, we consider indicators of the quality of training of military specialists in the air defense system from different points of view: individual, organizational, and societal.*

Originality. *The article examines the issue of peculiarities and the need to assess the quality of professional military education of the Defense Forces of Ukraine. In this context, in the system of professional military education, an important scientific task is the determination of indicators that will ensure a qualitative assessment of professional military education in accordance with modern requirements, the development strategy of the Armed Forces of Ukraine, and the peculiarities of the training of the Defense Forces of Ukraine.*

Conclusion. *On the basis of the conducted research on the need to determine indicators of air defence quality assessment of the Defence Forces of Ukraine, peculiarities were identified in approaches to ensuring the quality of professional education in the countries of the European Union and air defense of NATO member countries, which made it possible to single out the peculiarities and necessary indicators of air defense quality assessment in Ukraine, taking into account the trend the development of military education and the acquisition of full membership in the European Union and NATO.*

Key words: *higher military educational institutions; assessment of the quality of education; training of military specialists; indexes; professional military education; quality of education; quality of professional military education.*

УДК 378.14

Владислав Кива,

доктор філософії

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-6689-7530>**Тетяна Баранова,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0009-0000-3602-4184>**Віталій Лучний,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0009-0001-3522-6582>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/97-107

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Дистанційне навчання та його сприйняття (впровадження) суб'єктами (об'єктами) освітньо-наукової діяльності вищих навчальних закладів стало дуже важливим предметом дослідження багатьох науковців. Слід наголосити, що проблеми впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах є складними та багатограними. Очевидно, що протягом багатьох років було запропоновано багато теорій і моделей впровадження дистанційного навчання з метою підвищення ефективності освітньо-наукової діяльності вищих навчальних закладів. Проте, ступінь сприйняття та задоволення впровадження дистанційного навчання суб'єктами (об'єктами) освітньо-наукової діяльності різних вищих навчальних закладів різниться. Відтак, постає актуальне наукове завдання щодо систематизації та аналізу проблем впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: дистанційне навчання; вищий навчальний заклад; проблеми.

Постановка проблеми. Загальна мета освіти – сформувати високоінтелектуальну та виховану особистість. При чому, освіта забезпечує шлях до предметно-фахової компетентності, яка формується та розвивається через постійний процес навчання з метою отримання відповідних знань, умінь, навичок та досвіду щодо майбутньої предметно-фахової діяльності.

Проте, певні глобальні події можуть впливати на освіту, наприклад нещодавня пандемія COVID-19. За даними ЮНЕСКО, у середині квітня 2020 року заклади різного рівня здобуття освіти були закриті в 195 країнах, що вплинуло на 1,3 мільярда слухачів у всьому світі [10]. Ця жахлива ситуація під час карантину спонукала освітян замислитися про альтернативні форми та методи навчання. Це проклало шлях для впровадження дистанційного навчання, яке також називають онлайн-навчанням або електронним навчанням. Відповідно, дистанційне навчання стало стандартною формою навчання, яке широко використовується та впроваджується в закладах освіти по всьому світу [10].

Так, Аль-Рахмі [12] стверджує, що «дистанційне навчання надає слухачам віртуальну атмосферу, в якій вони можуть брати участь у кількох видах діяльності». Таким чином, учасники освітньо-наукової діяльності вищих навчальних закладів стали залучені до навчання через призму використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Зокрема, вони використовують різні цифрові пристрої для доступу до різних цифрових даних

та взаємозв'язку з іншими учасниками освітньо-наукової діяльності вищого навчального закладу.

Окрім того, нещодавня пандемія COVID-19 різко змінила контекст навчання з традиційних навчальних аудиторій на віртуальні, а також поставила перед усіма учасниками освітньо-наукової діяльності величезні виклики, які довелося вирішувати через численні проблеми впровадження нових підходів та засобів для передачі знань у новий спосіб.

До того ж, ІКТ змінили багато аспектів сучасного навчання, шляхом інтеграції багатьох технологій, що використовуються в освітніх цілях, таких як комп'ютери, Інтернет, мобільні технології, системи управління навчанням і т.д. При чому, застосування систем управління навчанням є одним із елементів до підходу впровадження дистанційного навчання. Система управління навчанням – це спеціалізоване програмне забезпечення, яке інтегрує інструменти для надання онлайн-навчання та керування ним. Відповідно, використання систем управління навчанням в освітніх цілях стало поширеною практикою у всіх вищих навчальних закладах.

Так, вищі навчальні заклади використовують системи управління навчанням для доповнення очного навчання та підтримки змішаного навчання або дистанційного навчання. Проте, брак фінансування уповільнив розгортання дистанційного навчання через старе апаратно-програмне забезпечення.

Разом з тим, дистанційне навчання може сприяти екологічній стійкості, зменшуючи потребу у фізичних приміщеннях для навчальних аудиторій і пов'язане з цим споживання енергії, необхідне для обігріву, охолодження та освітлення цих приміщень. Іншим аспектом стійкості є соціальна стійкість, яка стосується сприяння рівності та доступу до ресурсів для всіх членів суспільства. Дистанційне навчання має потенціал для розширення доступу до освіти для осіб, які раніше не мали б можливості відвідувати традиційну програму, що базується на аудиторії.

Без сумніву, впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі також може мати наслідки для економічної стійкості, яка стосується підтримки економічного зростання та стабільності з часом. Дистанційне навчання має потенціал для зменшення витрат, пов'язаних із традиційними програмами в навчальних аудиторіях, такі як утримання будівлі та транспортні витрати. Проте можуть бути витрати, пов'язані з розробкою та впровадженням курсів дистанційного навчання, і ці витрати можуть нести слухачі або установи.

Тому, актуальним є проаналізувати ключові проблемні питання впровадження дистанційного навчання у ВНЗ для підвищення ефективності його освітньо-наукової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та узагальнення наукових джерел показує, що наявна достатня кількість наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, які спрямовані на вирішенні проблемних питань щодо впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах: В. Биков [1], І. Блощинський [2], К. Колос [4], В. Кухаренко [9], М. Мартиненко [5], С. Семеріков [6], Є. Смирнова-

Трибульська [7], П. Стефаненко [8], F. Bodendorf [13], M. Dickey [14], B. Eckert [15], G. Hoppe [16], G. Freedman [17], J. Kettunen [18] та ін.

Проте, незважаючи на вагомі результати досліджень щодо проблем впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах, доводиться констатувати, що в жодному з них вони не були системно виокремлені та проаналізовані, що обумовлює актуальність статті.

Метою статті є проаналізувати проблеми впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі.

Результати дослідження. Аналіз предметної області показав такі об'єктивно існуючі проблеми впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі:

1. Комп'ютерна самоефективність.

Варто зазначити, що освітньо-наукова діяльність вищого навчального закладу була змінена конвергенцією різноманітних технологічних та навчальних розробок останнім часом. При цьому, сучасні ІКТ кидають виклик освітнім закладам, які здебільшого застосовують традиційний підхід до навчання. До того ж, останні досягнення в області ІКТ створюють умови за якими вже неможливо стояти осторонь сучасних технологічних процесів. Відтак, викладачі, які виступають за впровадження ІКТ в освітньо-наукову діяльність, вважають, що це покращить освітній процес та якість підготовки слухачів до майбутньої професійної діяльності за фахом [3], [19], [20], [22].

Окрім того, ІКТ вплинули на спосіб навчання, зокрема, це дозволило навчатися за допомогою електронних медіа, а впровадження платформ дистанційного навчання змінили підхід до навчання з орієнтованого на викладача, на навчання орієнтоване на слухача. Відповідно, у цьому новому навчальному середовищі викладачі мають надати слухачам ефективні інтерактивно-мультимедійні навчальні ресурси. У зв'язку з цим, викладачам необхідно засвоїти нові ІКТ з метою застосування їх в освітньо-науковій діяльності. Наприклад, викладачі мають використовувати ІКТ, реалізуючи усі функціональні можливості системи управління навчанням. Проте, досвід застосування ІКТ в освітньо-науковій діяльності вищого навчального закладу свідчить про наявність труднощів їх застосування у викладачів та слухачів, що впливало на сприйняття та впровадження їх у подальшому.

Тому, щоб покращити освітньо-наукову діяльність, багато вищих навчальних закладів у всьому світі запровадили системи управління навчанням. Однак ця нова освітня технологія не використовується в повній мірі та стикається з опором як викладачів, так і слухачів.

У зв'язку з цим, викладачів демонструють значний опір змінам і небажання приймати нові освітні технології. При цьому, попередні дослідження [21], [23], [28] показали, що цей опір спричинений не тому, що більшість викладачів не люблять технології, а скоріше, вони вважають використання нового навчального інструменту ризикованим підходом, якому вони належним чином ненавчені. Крім того, присутні ситуації відсутності чіткої та системної поінформованості суб'єктів та об'єктів освітньо-наукової діяльності щодо ефективності впровадження ІКТ з метою підвищення якості їх

повсякденної діяльності та навчання.

Відповідно, важливою причиною опору змінам і технологічного занепокоєння є комп'ютерна самоефективність, яка стосується віри суб'єкта (об'єкта) у свою здатність виконувати повсякденну діяльність із застосування ІКТ з метою розв'язання конкретних повсякденних завдань.

Самоефективність слід розглядати, як оцінювання рівня впевненості суб'єкта в здатності виконувати дії та досягати поставленої мети. Успіх впровадження дистанційного навчання пов'язаний з тим, наскільки слухачі відчуватимуть ентузіазм і впевненість у його використанні. Відповідно, самоефективність та успіх впровадження дистанційного навчання тісно пов'язані.

Окрім того, самоефективність пов'язана з уміннями, які є передумовою сприйняття та використання нових інновацій, і підвищує рівень взаємодії в межах відповідної предметної діяльності суб'єкта. Передбачається, що більша самоефективність серед слухачів призведе до кращих результатів навчання. Самоефективність необхідно вважати ключовим елементом, що впливає на використання технологій дистанційного навчання у вищих навчальних закладах.

До того ж, вона відображає впевненість у здатності здійснювати контроль над власною мотивацією, поведінкою та соціальним середовищем. Більшість викладачів та слухачів не мають досвіду роботи з ІКТ, що означає, що рівень їх комп'ютерної ефективності досить низький. Проте, позитивне ставлення до комп'ютерів, висока комп'ютерна самоефективність і низький рівень комп'ютерної тривоги можуть бути важливими чинниками для розвитку їх цифрової компетентності. Слід наголосити, що низька комп'ютерна самоефективність призводить до комп'ютерної тривоги та опору змінам, що є величезною проблемою для впровадження та застосування нових ІКТ.

2. Професійне навчання та мережева інфраструктура.

Викладачам вищих навчальних закладів необхідно надати можливість щодо прийняття рішення щодо обрання технологій, які вони будуть використовувати в освітньо-науковій діяльності. Крім того, їм необхідно надати час на навчання та підтримку для набуття навичок, щоб зробити впровадження ІКТ в освітньо-наукову діяльність трансформаційним. До того ж, набуття нових навичок у будь-якій діяльності потребує часу, проте викладачі проводять більшу частину свого робочого часу, викладаючи слухачам у навчальних аудиторіях, проводячи консультативні бесіди, відвідуючи засідання кафедри. Навіть досвідчені, високомотивовані викладачі, які використовують ІКТ в своїй освітньо-науковій діяльності, відзначають брак часу на шляху подолання проблематичних перешкод щодо інтеграції ІКТ.

Викладачам потрібен час, щоб проекспериментувати нові ІКТ, поділитися своїм досвідом з колегами та відвідати програми підвищення кваліфікації. Враховуючи швидкий розвиток сучасних ІКТ, викладачі мають вміти ефективно застосовувати кожен новий інструмент і навчати своїх слухачів користуватися ними. При цьому, забезпечення навчальних аудиторій новими інструментами, якими не можуть користуватися ані викладачі, ані слухачі, навряд чи вплине на їх освітній досвід та результативність навчання.

Відповідно, регулярне навчання викладачів вимагає часу (ресурсів) та системності забезпечення цього процесу.

Варто наголосити, що відсутність професійного розвитку є дуже серйозною перешкодою для інтеграції сучасних ІКТ в освітньо-наукову діяльність вищого навчального закладу. Не можна очікувати, що викладачі будуть ефективно використовувати ІКТ, якщо їх не навчають ними користуватися.

Крім того, мережева інфраструктура вищого навчального закладу має складатися з комп'ютерів, програмного забезпечення та необхідних компонентів інформаційно-телекомунікаційної системи необхідних для ефективної передачі даних та управління ними. Також потрібні ІТ-експерти для проектування, встановлення, обслуговування та ремонту систем, а також кваліфікований ІТ-персонал для ефективної експлуатації та підтримки функціонування системи, зокрема платформи дистанційного навчання. З іншого боку, погана базова мережева інфраструктура є головною причиною стагнації в більшості установ. Потужна мережева інфраструктура потребує швидкого високоякісного Wi-Fi, а також конфіденційності та безпеки даних, доступу до цифрових ресурсів і т.д. До проектування, створення та підтримки потужної мережевої інфраструктури слід підходити з великою увагою та передбачливістю, оскільки це необхідно для ефективного її використання, масштабування та апаратно-програмного вдосконалення в перспективі.

3. Фінансовий чинник.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що, третина сектору індустрії освіти Австралії була змушена швидко реагувати на спалах пандемії, що, у свою чергу, наразило її на нові фінансові ризики та її надмірну залежність від міжнародних ринків. Відповідно, австралійські університети мають справу з перспективою втрати до 19 мільярдів австралійських доларів доходу у 2023 році внаслідок їхньої залежності від плати за навчання іноземними слухачами, багато з яких не мали змоги подорожувати [27].

Тому, обслуговування та експлуатація нових систем дистанційного навчання потребує значного фінансування забезпечення. Оскільки під час останньої пандемії COVID-19 слухачі повністю залежали від онлайн-систем, а брак коштів на їх підтримку вплинув на їх використання.

4. Технологічний чинник.

Використання технологій має важливе значення для успіху дистанційного навчання. Недостатнє підключення до Інтернету, використання мобільних телефонів в навчанні та ворожа кіберактивність під час пандемії COVID-19 негативно вплинули на очікування щодо дистанційного навчання. Незважаючи на те, що слухачів отримують переваги від онлайн-освітніх технологій, у них також виникають численні труднощі щодо адаптації до дистанційного порталу (платформи), такі як проблеми входу, налаштування та завантаження, через які вони втрачають інтерес до навчання. Постає необхідність у створенні ефективної, простої у використанні платформи дистанційного навчання, яка б відповідала вимогам слухачів. Так, у деяких слаборозвинених країнах дистанційне навчання через онлайн-платформи все ще є складним, незважаючи на ці бар'єри через порівняно низьку доступність Інтернет-сервісів, пристроїв і

пов'язаних технологій. Наприклад, індустрія дистанційного навчання в Пакистані постраждала через відсутність надійного та економічного доступу до Інтернету, особливо у віддалених місцях [11]. Обмеження наявного для використання обладнання може ускладнити дистанційне навчання. Наприклад, слухачі, які не мають доступу до комп'ютерів, можуть отримати доступ до онлайн-контенту лише через свої мобільні телефони, але значна кількість контенту доступна лише на комп'ютері через несумісність системи. Таким чином, окрім забезпечення належної технічної підтримки апаратного та програмного забезпечення, однаково необхідно враховувати адаптивність (кросплатформність) навчального матеріалу який буде використовуватися в освітньо-науковій діяльності.

5. Цифрова компетентність і сумісність.

Цифрова компетентність є важливим елементом необхідним під час використання ІКТ в умовах повсякденної діяльності суб'єктів (об'єктів) освітньо-наукової діяльності. Відповідно, слухачі та викладачі з низькою цифровою компетентністю можуть відставати в дистанційному навчанні. Крім того, деякі слухачі неетично використовують цифрові пристрої через брак компетентності.

Крім того, сумісність дистанційного навчання з соціальними та гуманітарними науками виявилася ефективною, хоча дослідники заперечували його сумісність зі спортивними науками, інженерією та медичними науками, де практичний досвід потрібен як частина основного навчання. Однак, дистанційне навчання не може бути ефективним та результативним в деяких дисциплінах, і цю прогалину сумісності ще належить заповнити [26].

Згідно з рекомендацією Асоціації американських медичних коледжів, слухачам-медикам було наказано утримуватися від прямого контакту з пацієнтами, починаючи з середини березня 2020 року [24]. Стажисти-медики в Університеті Брауна займали посади спеціалістів, і навчальний заклад зміг покращити їх навчання, тимчасово перемістивши деякі аспекти на онлайн-платформу. Це означає, що онлайн-навчання не сумісне з клінічним (очним) навчанням і може використовуватися лише в надзвичайних обставинах [25].

Висновки. Таким чином, дослідження дало змогу з'ясувати, що під час впровадження дистанційного навчання у вищому навчальному закладі існує нагальна потреба подолати виклики та обмеження, які впливають на сприйняття ІКТ слухачами та викладачами. Вирішення цих проблем і обмежень означає звернення до вимог і потреб нової освітньої ери, які є необхідними для освітньої системи. Через численні проблеми, які залишаються, багато вищих навчальних закладів ще не оснащені необхідними та сучасними ІКТ. Щоб подолати ці проблеми, необхідні подальші дослідження стратегічного планування та впровадження ІКТ в освітньо-наукову діяльність вищого навчального закладу, зокрема дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Наукове забезпечення дистанційної професійної освіти: проблеми та напрями досліджень. Професійна освіта: педагогіка і психологія: укр.-пол. журн. / за ред. І. Зязюна, Н. Нічкало, Т. Левовицького, І. Вільш. Київ. 2000. С. 93-116.
2. Блощинський І. Г. Теорія та практика професійної підготовки фахівців Державної

прикордонної служби України з використанням технологій дистанційного навчання: монографія. Хмельницький: НАДПСУ, 2016. 496 с.

3. Кива В. Ю. Результати формувального етапу педагогічного експерименту щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти. Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». 2020. № 1. С. 135-146.

4. Колос К. Р. Система Moodle як засіб розвитку предметних компетентностей учителів інформатики в умовах дистанційної післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 – «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» / Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2011. 238 с.

5. Мартиненко М. Ю., Маркевич С. М. Електронний навчальний курс як засіб підвищення якості самостійної роботи студентів. Нові технології. 2010. № 2(28). С. 186-191.

6. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі : монографія / наук. ред. М. І. Жалдак. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 340 с.

7. Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи Moodle: навч.-метод. посіб. Херсон : Айлант, 2007. 492 с.

8. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі: автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. Київ, 2002. 37 с.

9. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко та ін. Харків: Міськдрук, ХПІ, 2016. 284 с.

10. 1.3 billion learners are still affected by school or university closures, as educational institutions start reopening around the world, says UNESCO. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/13-billion-learners-are-still-affected-school-university-closures-educational-institutions>.

11. Almaiah M. A., Jalil M. A., Man M. Extending the TAM to examine the effects of quality features on mobile learning acceptance. J. Comput. Educ. Vol.3. 2016. pp. 453-485.

12. Al-Rahmi W. M., Alias N., Othman M. S., Alzahrani A. I., Alfarraj O., Saged A. A., Rahman N. S. A. Use of E-Learning by University Students in Malaysian Higher Educational Institutions: A Case in Universiti Teknologi Malaysia. IEEE. Vol. 6, pp. 14268-14276.

13. Bodendorf F. Computer in der fachlichen und universitären Ausbildung. München, 1990. 131 p.

14. Dickey M. D. Three-Dimensional Virtual Worlds and Distance Learning: Two Case Studies of Active Words as a Medium for Distance Education. British of Educational Technology. 2009. Vol. 40, No. 3. pp. 480-495.

15. Eckert B., Gröber S., Jodl H. J. Distance Education in Physics via Internet. American journal of Distance Education. 2009. Vol. 23, No. 3. pp. 125-138.

16. Gabriela H. Classification and Sustainability Analysis of Elearning Applications / Universität Hannover. 2003.

17. Gordan F. Cloud Technology Can Lift the Fog over Higher Education. Chronicle of Higher Education. 2012.

18. Kettunen J. Strategy Process in Higher Education. Journal of Institutional Research. 2010. Vol. 15, No 1. pp. 16-27.

19. Kyva V. Yu. Information and communication competence of teachers in the military education system: theory and practice of development in distance learning form : monograph. Vinnytsia : European Scientific Platform, 2022. 222 p.

20. Kyva V. Y. The development of information and communication competence of teachers of the military education system as methodological problem. Adaptive Management: Theory and Practice. Pedagogics. No 5(9). 2018. pp. 1-20.

21. Kyva V. Yu. Cyber hygiene of teachers in the military education system. Youth and market. 2022. № 3-4 (201-202). pp. 114-119.

22. Kyva V. Yu., Koshlan O. A., Krykun V. D., Zaika L. A., Shapran O. O., Sudnikov Ye. O. The Experience of Implementing a Digital Library in the Educational and Research Activities of the National Defense University of Ukraine Named after Ivan Cherniakhovskyi. TEM Journal. Serbia,

2022. No 11(3), pp. 1128-1139.

23. Kyva V. Yu., Zastelo O. V., Nakonechnyi O. M. Formation of cyber security skills through methods of hacking, bypassing and protecting the procedure for granting access in Microsoft Windows operating system. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Vol. 3(89). pp. 233-248.

24. Leszczynski P., Charuta A., Laziuk B., Galazkowski R., Wejnarski A., Roszak M., Kolodziejczak B. Multimedia and interactivity in distance learning of resuscitation guidelines: A randomised controlled trial. *Interact. Learn. Environ.* Vol. 26. 2018. pp. 151-162.

25. Murphy M. P. A. COVID-19 and emergency eLearning: Consequences of the securitization of higher education for post-pandemic pedagogy. *Contemp. Secur. Policy*. Vol. 41. 2020. pp. 492-505.

26. Omotayo F. O., Haliru A. Perception of task-technology fit of digital library among undergraduates in selected universities in Nigeria. *J. Acad. Libr.* Vol. 46. 2020. 102097.

27. Thatcher A., Zhang M., Todoroski H., Chau A., Wang J., Liang G. Predicting the impact of COVID-19 on Australian universities. *J. Risk Financ. Manag.* Vol.13. 2020. 188 p.

28. Yahupov V. V., Svystun V. V., Kyva V. Yu. The results of the summative stage of the experiment on the development of the informational and communication competence of teachers in the system of military education. *TEM Journal*. Serbia. 2020. No 9(1). pp. 367-372.

REFERENCES

1. Bykov V. Yu. Scientific provision of distance professional education: problems and directions of research. *Professional education: pedagogy and psychology: Ukrainian-Polish. Journal* / edited by I. Zyazyuna, N. Nichkalo, T. Levovytskyi, I. Vilsh. Kyiv. 2000. P. 93-116.

2. Bloshchynskiy I. G. Theory and practice of professional training of specialists of the State Border Guard Service of Ukraine using distance learning technologies: monograph. Khmelnytskyi: NADPSU, 2016. 496 p.

3. Kyva V. Yu. The results of the formative stage of the pedagogical experiment on the development of the information and communication competency of teachers of the military education system. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*. 2020. No. 1. pp. 135-146.

4. Kolos K. R. The Moodle system as a means of developing the subject competencies of informatics teachers in the conditions of distance postgraduate education: diss. ... candidate ped. Sciences: 13.00.10 – “Information and communication technologies in education / Zhytomyr. state Ivan Franko University. Zhytomyr, 2011. 238 p.

5. Martynenko M. Yu., Markevich S. M. Electronic educational course as a means of improving the quality of students' independent work. *New technologies*. 2010. No. 2(28). P. 186-191.

6. Semerikov S. O. Fundamentalization of teaching computer science disciplines in higher education: monograph / science. ed. M. I. Zhaldak. Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanova, 2009. 340 p.

7. Smirnova-Trybulska E. M. Distance learning using the Moodle system: teaching method. manual Kherson: Ailant, 2007. 492 p.

8. Stefanenko P. V. Theoretical and methodological principles of distance learning in higher education: author's abstract. ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.04 / Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2002. 37 p.

9. Theory and practice of blended learning: a monograph / V. M. Kukharensko and others. Kharkiv: Miskdruk, KhPI, 2016. 284 p.

10. 1.3 billion learners are still affected by school or university closures, as educational institutions start reopening around the world, says UNESCO. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/13-billion-learners-are-still-affected-school-university-closures-educational-institutions>.

11. Almaiah M. A., Jalil M. A., Man M. Extending the TAM to examine the effects of quality features on mobile learning acceptance. *J. Comput. Educ.* Vol.3. 2016. pp. 453-485.

12. Al-Rahmi W. M., Alias N., Othman M. S., Alzahrani A. I., Alfarraj O., Saged A. A.,

- Rahman N. S. A. Use of E-Learning by University Students in Malaysian Higher Educational Institutions: A Case in Universiti Teknologi Malaysia. IEEE. Vol. 6, pp. 14268-14276.
13. Bodendorf F. Computer in der fachlichen und universitären Ausbildung. München, 1990. 131 p.
14. Dickey M. D. Three-Dimensional Virtual Worlds and Distance Learning: Two Case Studies of Active Worlds as a Medium for Distance Education. British of Educational Technology. 2009. Vol. 40, No. 3. pp. 480-495.
15. Eckert B., Gröber S., Jodl H. J. Distance Education in Physics via Internet. American journal of Distance Education. 2009. Vol. 23, No. 3. pp. 125-138.
16. Gabriela H. Classification and Sustainability Analysis of Elearning Applications / Universitat Hannover. 2003.
17. Gordan F. Cloud Technology Can Lift the Fog over Higher Education. Chronicle of Higher Education. 2012.
18. Kettunen J. Strategy Process in Higher Education. Journal of Institutional Research. 2010. Vol. 15, No 1. pp. 16-27.
19. Kyva V. Yu. Information and communication competence of teachers in the military education system: theory and practice of development in distance learning form: monograph. Vinnytsia : European Scientific Platform, 2022. 222 p.
20. Kyva V. Y. The development of information and communication competence of teachers of the military education system as methodological problem. Adaptive Management: Theory and Practice. Pedagogics. No 5(9). 2018. pp. 1-20.
21. Kyva V. Yu. Cyber hygiene of teachers in the military education system. Youth and market. 2022. № 3-4 (201-202). pp. 114-119.
22. Kyva V. Yu., Koshlan O. A., Krykun V. D., Zaika L. A., Shapran O. O., Sudnikov Ye. O. The Experience of Implementing a Digital Library in the Educational and Research Activities of the National Defense University of Ukraine Named after Ivan Cherniakhovskyi. TEM Journal. Serbia, 2022. No 11(3), pp. 1128-1139.
23. Kyva V. Yu., Zastelo O. V., Nakonechnyi O. M. Formation of cyber security skills through methods of hacking, bypassing and protecting the procedure for granting access in Microsoft Windows operating system. Information Technologies and Learning Tools. 2022. Vol. 3(89). pp. 233-248.
24. Leszczynski P., Charuta A., Laziuk B., Galazkowski R., Wejnarski A., Roszak M., Kolodziejczak B. Multimedia and interactivity in distance learning of resuscitation guidelines: A randomised controlled trial. Interact. Learn. Environ. Vol. 26. 2018. pp. 151-162.
25. Murphy M. P. A. COVID-19 and emergency eLearning: Consequences of the securitization of higher education for post-pandemic pedagogy. Contemp. Secur. Policy. Vol. 41. 2020. pp. 492-505.
26. Omotayo F. O., Haliru A. Perception of task-technology fit of digital library among undergraduates in selected universities in Nigeria. J. Acad. Libr. Vol. 46. 2020. 102097.
27. Thatcher A., Zhang M., Todoroski H., Chau A., Wang J., Liang G. Predicting the impact of COVID-19 on Australian universities. J. Risk Financ. Manag. Vol.13. 2020. 188 p.
28. Yahupov V. V., Svystun V. V., Kyva V. Yu. The results of the summative stage of the experiment on the development of the informational and communication competence of teachers in the system of military education. TEM Journal. Serbia. 2020. No 9(1). pp. 367-372.

SUMMARY

Vladyslav Kyva,
PhD

National Defence University of Ukraine

Tatiana Baranova,

National Defence University of Ukraine

Vitalii Luchnyi,

National Defence University of Ukraine

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF DISTANCE EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Introduction. Distance learning and its perception and implementation by subjects and objects of educational and scientific activity in higher education institutions has become an important research focus for many scientists. It should be emphasized that the problems of implementing distance learning in higher educational institutions are complex and multifaceted. It is obvious that for many years many theories and models of the implementation of distance learning have been proposed in order to increase the effectiveness of the educational and scientific activities of higher educational institutions. However, the degree of acceptance and satisfaction with the implementation of distance learning by subjects (objects) of educational and scientific activity of different higher educational institutions varies. Therefore, there is an urgent scientific task regarding the systematization and analysis of the problems of the implementation of distance learning in a higher educational institution.

Purpose. To analyze the problems of implementing distance learning in a higher educational institution.

Methodological. Theoretical research methods were employed to address the research objectives set in the study, including systematic analysis of scientific sources on the topic of the article, synthesis and generalization of scientific literature, classification, and specification of research results.

Results. The analysis of the subject area showed the following objectively existing problems of the implementation of distance learning in a higher educational institution:

1. Computer efficiency.

Computer efficiency is an indicator of confidence in the ability to effectively control one's motivation, behavior and interaction with the social environment with the help of computer technologies. Many teachers and students do not have sufficient experience in working with information and communication technologies (ICT), which leads to a low level of their computer efficiency. However, positive attitudes towards computers, high computer efficacy and low levels of computer anxiety may be important factors in the development of digital competence. It is important to note that low computer efficiency causes computer anxiety and resistance to change, which makes it difficult to implement and use new ICT.

2. Professional training and network infrastructure.

Professional training and network infrastructure are of great importance for the successful integration of modern ICT into the educational and scientific activities of a higher educational institution. In order for teachers to effectively use ICT, it is necessary to provide them with professional training and to teach them how to use these tools. In addition, a successful network infrastructure includes computers, software, and the necessary components of an information and telecommunications system that ensure efficient data transmission and management. IT experts are also required to design, install, maintain and repair the systems, as well as qualified personnel to effectively operate and maintain the functioning of the system, including distance learning platforms. Lack of adequate network infrastructure is one of the main reasons for stagnation in many institutions. A powerful network infrastructure provides fast, high-quality Wi-Fi, as well as data privacy and security, access to digital resources, and more. Planning, developing and maintaining a robust network infrastructure must be done with great care and foresight, as it is necessary for its efficient use, scalability and future hardware and software upgradeability.

3. Financial factor.

Financing the maintenance and operation of new distance learning systems is a necessary and significant task. As students and learners were completely dependent on online systems during the recent COVID-19 pandemic, insufficient funding to support them had a negative impact on their effective use.

4. Technological factor.

Although learners derive many benefits from online educational technologies, they will also

face a number of challenges in adapting to a distance learning platform. Such problems include difficulties in accessing the platform, setting up and downloading, which can reduce their interest in learning. Therefore, it is important to create a simple and effective distance learning platform that meets the needs of the students. Hardware and software support should be adequate, but it is also necessary to take into account the adaptability and cross-platform nature of the educational material used in educational and scientific activities.

5. Digital competence and compatibility.

Digital competence turns out to be a key factor for the successful use of information and communication technologies in the daily activities of subjects of the educational and scientific process. A lack of digital skills can leave students and teachers behind in distance learning. Lack of competence may lead to unethical use of digital devices by some listeners. Although distance learning has proven effective in interaction with the social sciences and humanities, scholars have questioned its compatibility with sports sciences, engineering and medical sciences, where practical experience is an important component of mainstream learning. However, in some disciplines, distance learning can be ineffective and unproductive, and further work is needed to ensure its compatibility.

Originality. The article determines that distance learning and its perception (implementation) by subjects (objects) of educational and scientific activity of higher educational institutions has become a very important subject of research by many scientists. It is emphasized that the problems of distance learning implementation in higher educational institutions are complex and multifaceted. It has been analyzed that over the years many theories and models of distance learning implementation have been proposed in order to increase the effectiveness of educational and scientific activities of higher educational institutions. It is described that the degree of acceptance and satisfaction with the implementation of distance learning by subjects (objects) of educational and scientific activity of different higher educational institutions varies. Therefore, the key problems of the implementation of distance learning in a higher educational institution are highlighted. An appropriate analysis will make it possible to increase the effectiveness of the educational and scientific activity of a higher educational institution within the framework of the implementation of distance learning.

Conclusion. Thus, the study revealed that there is an urgent need to overcome the challenges and limitations that affect the perception of ICT by students and teachers during the implementation of distance learning in a higher education institution. Solving these problems and limitations means addressing the requirements and needs of the new educational era, which are necessary for the educational system. Due to numerous challenges that remain, many higher education institutions are not yet equipped with the necessary and modern ICT. To overcome these problems, further research into strategic planning and the implementation of ICT in the educational and scientific activities of a higher educational institution, in particular distance learning, is necessary.

Key words: distance learning; institution of higher education; problems.

УДК 371.267

Євгеній Кирпенко,

ад'юнкт

Національний університет оборони України, м. Київ

<http://orcid.org/0000-0002-2167-6136>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/108-118

СУЧАСНИЙ СТАН СФОРМОВАНOSTІ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ – ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ У ЗС УКРАЇНИ

У статті представлені результати констатувального етапу педагогічного експерименту щодо сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту у Збройних Сил (далі – ЗС) України та висвітлено алгоритм визначення отриманих даних за такими компонентами: ціннісно-мотиваційним, когнітивним, професійно-методичним, індивідуально-психічним і суб'єктивним. За допомогою відповідного діагностичного апарату визначено рівні сформованості їх методичної компетентності – низький, достатній, середній та високий.

Ключові слова: стан; сформованість; діагностування; методична компетентність; майбутні офіцери; констатувальний педагогічний експеримент; критерії; показники.

Постановка проблеми. Зміст і специфіка військово-професійної діяльності офіцерів у ЗС України вказують на необхідність цілеспрямованого формування у них методичної компетентності у процесі їх професійної підготовки під час навчання у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ), оскільки вона є однією з основних складових їх фахової та професійної компетентності. Важливо зазначити, що методична діяльність також є вкрай важливою складовою їх професійної діяльності як військових, командирів а у нашому випадку – спеціалістів у галузі фізичного виховання і спорту.

Проблему компетентнісного підходу до підготовки військових фахівців, а також формування та розвитку методичної компетентності досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Наприклад, В. Ягупов вивчає методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу [5, 325-331]; J. Raudeliūnienė, Ž. Tunčikienė, R. Petrusevičius здійснюють оцінку сформованості компетентності військових фахівців у Литовських Збройних Силах [10, 61-71]; Л. Олійник досліджує методику формування методичної компетентності майбутніх офіцерів військ зв'язку в процесі їх практичної підготовки [3]; В. Остапенко розробляє методику розвитку методичної компетентності викладачів військово-спеціальних дисциплін у системі післядипломної освіти [4, 131-137]. Сформованість і розвиненість різних видів компетентності саме нашої вибірки досліджують: Д. Погребняк – фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин у системі післядипломної освіти [5]; І. Беліков – критерії та показники діагностування сформованості організаційної компетентності в майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту Збройних Сил України [1, 94-101]; О. Дубровська – оцінювання сформованості діагностувальної компетентності майбутніх фахівців із фізичної підготовки і

спорту [2, 70-79]. Відсутність наукових праць, які досліджують сучасний стан сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів, а також як у нашому випадку, ще й фахівців фізичної культури та спорту у ЗС України – підтверджує актуальність обраної нами теми.

Проблема сформованості методичної компетентності підтверджується шляхом проведення педагогічного експерименту, першим етапом якого, є проведення констатувального експерименту. Він дозволить підтвердити наукову гіпотезу щодо низького рівня сформованості методичної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту під час їх навчання у ВВНЗ. Констатувальний експеримент окрім підтвердження або спростування гіпотези, дозволяє отримати певні відомості та факти щодо предмету нашого дослідження та встановити причинно-наслідкові зв'язки між рівнями сформованості компонентів методичної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту ЗС України. На цьому етапі відбувається діагностування конкретного досліджуваного військово-педагогічного явища, експериментальна перевірка його стану, що важливо для організації формульованого експерименту та вимірювання його результатів. Після цього за допомогою різних методів і засобів отриманий матеріал, який був зібраний на етапі констатувального експерименту вивчається та аналізується, а за необхідності – додатково збирають відомості, з використанням методів спостереження, анкетування, тестування, експертного оцінювання тощо [6, 364].

Мета: визначити сучасний стан сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту у ЗС України.

Матеріали та методи дослідження

Генеральна сукупність досліджуваної категорії складає 45 майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту ЗС України, відповідно, вибіркова сукупність буде достатньо малою. У дослідженні взяли участь 45 курсантів навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт, з яких 14 курсантів – першого року навчання, 10 – другого, 10 і 11 курсантів, відповідно, третього та четвертого років навчання. З урахуванням особливостей вибірки буде проведений послідовний педагогічний експеримент. Послідовний експеримент – дослідження впливу певних педагогічних умов на одній групі. Після його проведення буде встановлена наявність чи відсутність статистично значущих відмінностей у рівнях сформованості методичної компетентності експериментальної групи на етапах констатувального та формульованого експерименту.

В основу визначення стану сформованості методичної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної підготовки і спорту з урахуванням специфіки їх військово-професійної та методичної діяльності, а також наших дослідницьких завдань було покладено розроблену нами методику діагностування відповідних компонентів за ціннісно-мотиваційним, інтелектуальним, професійно-методичним, психологічним і рефлексивним

критеріями. Для діагностування компонентів методичної компетентності нами створена система анкет та опитувальників, яка включає такі методики та тести:

трансформована методика С. Бубнова «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» – для з'ясування їх ціннісних орієнтацій до методичної діяльності;

трансформована методика для діагностування мотивації до методичної діяльності за К. Замфір у модифікації А. Реана;

тест на визначення рівня знань щодо організації та реалізації методичних заходів із фізичної підготовки і спорту в ЗС України;

тест на визначення теоретичних знань із загальновійськових питань, знань алгоритмів якісно приймати рішення відповідно до обстановки, що склалась;

тест на визначення рівня знань у галузі фізичної культури і спорту, а також сучасних технологій, засобів і прийомів навчання та виховання;

квазіпрофесійне завдання для визначення рівнів здатностей до організації та реалізації методичних заходів з фізичної підготовки і спорту у ЗС України, а також визначення рівня їх професійної методичності;

тест на визначення сформованості умінь та навичок у майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної підготовки ефективно вирішувати загальновійськові завдання, вміння правильно та якісно приймати необхідні рішення відповідно до обстановки, що склалась;

тест на визначення здатності володіти методами фізичного виховання, а також сучасними технологіями, засобами і прийомами в сфері фізичної культури і спорту в ЗС України;

методика для діагностування комунікативних та організаційних здатностей (за В. Синявським і Б. Федоришиним);

тест САН (самопочуття, активність, настрої) – для діагностування їх рівня стресостійкості;

методика М. Щукиної «Оцінка рівня розвиненості суб'єктності особистості» – для з'ясування суб'єктних проявів досліджуваних;

методика Л. Осташевої «Тест на відповідальність» – для діагностування їх рівня відповідальності;

методика А. Карпова «Оцінка рефлексивності» – для діагностування рівня їх рефлексивності.

Методики були розроблені на базі програмного забезпечення для адміністрування опитування Google Форми, що входить до складу безкоштовного пакету програмного забезпечення користувачів Google. Додаток Google Форми дозволяє користувачам, по-перше, створювати та редагувати наші опитування, а по-друге, всю зібрану інформацію можемо автоматично вносити в додаток Google Таблиці (на кшталт Microsoft Excel – таблицний процесор, програма для роботи з електронними таблицями), що дуже полегшує підрахунки для нашого дослідження. Слід також відмітити мобільний доступ до сервісу, що дає змогу відповідати опитуваним на питання тесту будь-де, шляхом використання лише свій смартфон.

Варто зауважити, що зросла актуальність використання онлайн методів навчання та тестування в умовах повномасштабного вторгнення агресора.

Науковці зауважують про те, що викладачі в основному використовують онлайн-методи, при цьому витрачають менше часу на підготовку до таких занять, а довіра до учнів, так і впевненість у справедливості використання онлайн методів тестування та перевірки зростає [11, 173].

Діагностування рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту за обраними методиками мали різні шкали. У зв'язку з цим для визначення об'єктивних результатів педагогічного експерименту всі результати за обраними методиками та тестами співвідносились з узагальненою 100 бальною шкалою відповідно до бальної системи Європейської тарифно-кредитної системи оцінювання. Зокрема, так:

100–90 балів – високий рівень сформованості відповідного компонента методичної компетентності, що діагностуємо у досліджуваних;

89–65 балів – середній рівень сформованості відповідного її компонента;

64–50 балів – достатній рівень сформованості відповідного її компонента;

49–0 балів – низький рівень сформованості відповідного її компонента.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отже, перейдемо до аналізу результатів проведеного констатувального експерименту згідно з виокремленими компонентами та визначеними рівнями сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту у ЗС України. Результати представлено у таблицях 1–6.

Таблиця 1

Сформованість ціннісно-мотиваційного компонента на етапі констатувального експерименту

Зміст ціннісно-мотиваційного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
фахові цінності	45	16	35,6	19	42,2	10	22,2	0	0
фахові мотиви	45	14	31,2	19	42,2	6	13,3	6	13,3
За компонент	45	15	33,3	19	42,2	8	17,8	3	6,7

Для визначення рівнів сформованості ціннісно-мотиваційного компонента було проведено тестування за кожним окремим показником, а отримані результати були узагальнені та висвітлені в таблиці 1. У підсумку отримуємо, що у 15 курсантів, а це 33,3 % – низький рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту, 19 (42,2 %) – достатній рівень, середній – 8 осіб (17,8 %) від усієї сукупності, а високий, лише у 3 курсантів (6,7 %). Вищезазначене вказує на те, що у майбутніх фахівців ціннісно-мотиваційний компонент не сформований, а шкала високого рівня складає 3 курсанти, при тому, що на випускному курсі (4 навчальний рік) вчиться 11 майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту.

Для оцінювання когнітивного компонента було створено низку авторських тестових завдань для визначення сформованості саме інтелектуальної складової

їх методичної компетентності. Нами розроблено три різні тести, для їх визначення: методичних знання щодо організації та реалізації заходів фізичної підготовки військовослужбовців у військовому підрозділі; професійно-методичних знань успішно вирішувати загальновійськові завдання; знання сучасних методик, методів, технологій, засобів і прийомів фізичного виховання для підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців. Усі отримані результати були опрацьовані і наведені у таблиці 2. Після узагальнення результатів за когнітивним компонентом у цілому, можемо підсумувати, що 35,6 % (16 курсантів) мають низький рівень сформованості компонента, 31,1 % (14 курсанті) – достатній, 28,9 % (13 курсантів) – середній, а всього лише 2 курсанти, що складає менше 5 % від загальної сукупності – високий.

Таблиця 2

Сформованість когнітивного компонента на етапі констатувального експерименту

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
методичні знання щодо організації та реалізації заходів фізичної підготовки військовослужбовців у військовому підрозділі	45	17	37,8	12	26,7	14	31,1	2	4,4
професійно-методичні знання ефективно вирішувати загальновійськові методичні завдання	45	17	37,8	14	31,1	12	26,7	2	4,4
знання сучасних методик, методів, технологій, засобів і прийомів фізичного виховання для підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців	45	14	31,1	16	35,6	13	28,9	2	4,4
Усього за компонент	45	16	35,6	14	31,1	13	28,9	2	4,4

Для визначення рівнів сформованості професійно-методичного компонента у майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту нами було розроблено та запропоновано їм відпрацювати наші авторські тести для оцінювання їх професійно-методичних вмінь і навичок ефективно вирішувати загальновійськові методичні завдання, вміння правильно та якісно приймати необхідні рішення відповідно до обстановки, що склалась, та їх здатність володіти сучасними методами фізичного виховання, використовувати новітні технології, засоби та прийоми для підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців. Курсанти також виконували практичне, квазіпрофесійне завдання, для визначення сформованості у них методичних вмінь і навичок щодо організації та реалізації заходів фізичної підготовки військовослужбовців у військовій частині. Аналіз результатів професійно-методичного компоненту показує (табл. 3), що критично важливим є те, що високий рівень

сформованості чи їх навченості виконувати майбутні службові та методичні функції спостерігається лише у 1 досліджуваного. Особливо, за умов нагальної потреби ЗС України у висококваліфікованих фахівцях. Варто також зауважити про більш ніж третину респондентів, які мають низький рівень сформованості, а це 35,6 % (16 курсантів), 31,1 % (14 курсантів), які мають достатній і середній рівні сформованості. Ці дані засвідчують про досить слабкий рівень сформованості даного компонента.

Таблиця 3

Сформованість професійно-методичного компонента на етапі констатувального експерименту

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
методичні вміння та навички організації та реалізації заходів фізичної підготовки особового складу у військовому підрозділі	45	16	35,6	13	28,8	16	35,6	0	0
професійно-методичні вміння та навички успішно вирішувати загальновійськові методичні завдання, вміння правильно та якісно приймати необхідні рішення відповідно до обстановки, що склалась	45	13	28,8	13	28,8	17	38	2	4,4
здатність володіти методами фізичного виховання, використовувати сучасні технології, засоби та прийоми для підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців	45	19	42,2	16	35,6	9	20	1	2,2
Усього за компонент	45	16	35,6	14	31,1	14	31,1	1	2,2

Для оцінювання індивідуально-психічного компонента методичної компетентності курсантів були використані різні методики – тестування, виконання певних квазіпрофесійних завдань для виявлення у них рівнів сформованості таких індивідуально-психічних якостей, як комунікативність, організованість, стресостійкість і методичність. Отримані результати були узагальнені (табл. 4): 24,4 % (11 курсантів) мають низький рівень сформованості, 35,6% (16 курсантів) – достатній рівень сформованості, 33,3 % (15 курсантів) – середній, а от високий рівень сформованості даного компонента мають лише у 6,7 % (3 курсанта).

Таблиця 4

Сформованість індивідуально-психічного компонента на етапі констатувального експерименту

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
організованість	45	11	24,4	14	31,1	17	37,8	3	6,7
комунікативність	45	7	15,5	19	42,2	16	35,6	3	6,7
стресостійкість	45	11	24,4	17	37,8	11	24,4	6	13,4
методичність	45	15	33,3	14	31,1	16	35,6	0	0
Усього за компонент	45	11	24,4	16	35,6	15	33,3	3	6,7

Для оцінювання сформованості суб'єктного компонента майбутніх офіцерів їм було запропоновано методики та тестування для визначення їх відповідальності, рефлексивності та фахової суб'єктності. Отримані результати свідчать (табл. 5), що даний компонент також є недостатньо сформованим, адже 37,8 % курсантів мають низький рівень, 26,7 % (11 курсантів) – достатній та 22,2 % (10 курсантів) – середній. Високий рівень сформованості спостерігається лише у 6 досліджуваних, що складає 13,3% від загальної їх сукупності.

Таблиця 5

Сформованість суб'єктного компонента на етапі констатувального експерименту

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
відповідальність	45	16	35,6	12	26,7	9	20	8	17,7
рефлексивність	45	19	42,2	13	28,9	10	22,2	3	6,7
фахова суб'єктність	45	16	35,6	11	24,4	11	24,4	7	15,6
Усього за компонент	45	17	37,8	12	26,7	10	22,2	6	13,3

На основі отриманих статистичних даних, які характеризують сформованості окремих компонентів методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту, було проведено аналіз та узагальнення результатів їх рівнів, що відображено в таблиці 6. За допомогою синтезування матеріалів експерименту можна виділити головну тенденцію щодо сформованості методичної компетентності досліджуваних, а саме – у курсантів (майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту) спостерігається переважно низький і достатній рівні сформованості методичної компетентності. Важливо зауважити, що високий рівень, а отже сформованість нашого педагогічного явища спостерігається лише у 3 курсантів (6,7 % респондентів), при тому, що випускників (курсанти 4 року навчання) було досліджено 11 осіб.

Таблиця 6

Сформованість методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Компоненти	Усього осіб	Рівні сформованості							
		низький		достатній		середній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ціннісно-мотиваційний	45	15	33,3	19	42,2	8	17,8	3	6,7
когнітивний	45	16	35,6	14	31,1	13	28,9	2	4,4
професійно-методичний	45	16	35,6	14	31,1	14	31,1	1	2,2
індивідуально-психічний	45	11	24,4	16	35,6	15	33,3	3	6,7
суб'єктний	45	17	37,8	12	26,7	10	22,2	6	13,3
Усього за компетентність	45	15	33,3	15	33,3	12	26,7	3	6,7

Таким чином, статистичний аналіз отриманих результатів щодо сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту підтверджує актуальність обраної теми наукового дослідження, а також з'ясовано такі рівні її сформованості: 33,3 % (15 курсантів) – низький; 33,3 % (15 курсантів) – достатній; 26,7 % (12 курсантів) – середній; 6,7 % (3 курсанти) – високий.

Мета констатувального етапу педагогічного експерименту полягала в наступному: з'ясувати рівні сформованості методичної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної підготовки і спорту та їх проаналізувати; проаналізувати освітню професійну програму підготовки майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної підготовки і спорту ЗС України; з'ясувати як має відбуватися формування в них методичної компетентності в процесі вивчення фахових дисциплін і набуття професійної освіти у ВВНЗ, а також вибір експериментальних груп курсантів.

Отже, під час проведення констатувального етапу педагогічного експерименту, з урахуванням вимог системного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного методологічних підходів, а також структури методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту, було визначено критерії, показники та рівні діагностування її розвиненості.

З урахуванням цих методологічних підходів нами виокремлено такі критерії та показники для діагностування методичної компетентності майбутніх офіцерів-фахівців із фізичної підготовки і спорту ЗС України:

ціннісно-мотиваційний критерій, показниками якого є фахові цінності та фахові мотиви [7, 899];

інтелектуальний критерій – методичні знання щодо організації та реалізації методичних заходів щодо фізичної підготовки військовослужбовців у військовому підрозділі, професійно-методичні знання ефективно вирішувати загальновійськові завдання, знання сучасних методів, технологій, засобів і прийомів для підвищення фізичної підготовленості військовослужбовців;

методичний критерій, показниками якого є: методичні вміння та навички щодо методичних заходів для покращення фізичної підготовленості особового складу, професійно-методичні вміння та навички ефективно вирішувати загальновійськові завдання, здатність володіти сучасними методами технології, засоби та прийомами фізичного виховання військовослужбовців;

психологічний критерій – організованість, комунікативність [8, 168], стресостійкість та методичність;

рефлексивний критерій – відповідальність, рефлексивність та фахова суб'єктність.

Оскільки сформованість всіх вище перелічених якостей має бути досліджені відповідно до певних ступенів, тому нами було визначено рівні сформовані методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту. Ми визначили чотири рівні сформованості, а саме: низький, достатній, середній та високий. Це дозволяє максимально чітко усвідомлювати проблему формування педагогічного явища, а також визначити стан методичної компетентності нашої вибірки.

Висновки. Результати проведеного дослідження достатньо повно відображають рівні методичної підготовленості, здатності та готовності майбутніх офіцерів до реалізації методичної компетентності, під час виконання своєї військово-професійної діяльності.

Аналіз, узагальнення та систематизація результатів констатувального експерименту засвідчили, що теоретичні, практичні та інші навчальні заняття в процесі їх навчання та підготовки як майбутніх фахівців фізичної культури та спорту не є орієнтованими на формування у них методичної компетентності як складової їх професійної компетентності.

Вважаємо, що результати проведеного педагогічного експерименту показали переважно недостатній рівень сформованості методичної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту. Проблемні питання щодо формування в них методичної компетентності можна вирішити за допомогою зміни змісту їх підготовки, шляхом підсилення необхідними педагогічними умовами, які забезпечать цілеспрямоване її формування.

Наступним етапом проведення педагогічного експерименту є формувальний етап, на якому в педагогічний процес упроваджуватимуться педагогічні умови для формування методичної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури та спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беліков І. О. Критерії та показники діагностування сформованості організаційної компетентності в майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту Збройних Сил України. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 38. С. 94–101.
2. Дубровська О. М. Вимірювання сформованості діагностувальної компетентності майбутніх фахівців із фізичної підготовки і спорту: критерії та показники. *Військова освіта* : зб. наук. пр. 2022. № 2 (46). С. 70–79.
3. Олійник Л. В. Методика формування методичної компетентності майбутніх офіцерів військ зв'язку в процесі практичної підготовки (на прикладі загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 247 с.

4. Остапенко В. С. Методика розвитку методичної компетентності викладачів військово-спеціальних дисциплін у системі післядипломної освіти. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2018. № 4 (95). С. 131–137. <http://eprints.zu.edu.ua/28442> (дата звернення: 05.01.2023).
5. Погребняк Д. В. Розвиток фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин у системі післядипломної освіти. Дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 04. К., 2020. 322 с.
6. Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти* : зб. наук. пр. 2019. № 92. С. 325–331.
7. Ягупов В. В. Теорія і методологія військово-педагогічних досліджень: підручник. К. : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 444 с.
8. Bloschynskiy I. Interrelation of Students' Motivation for Physical Education and Their Physical Fitness Level. [Prontenko K., Griban G., Medvedeva I., Alosyna A., Bloschynskiy I., Bezpaliy S., Bychuk O., Mudryk Zh., Bychuk I., Radziyevsky V., Filatova Z., Yevtushok M.] *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2019; 8(2.1): 896–900. doi: <https://doi.org/10.30472/ijaep.v8i2.1.566>.
9. Hanaba, S., Miroshnichenko, V., Shumovetska, S., Makohonchuk, N., Halimov, A., & Bloschynskiy, I. (2019). Strategies for Treating the Other in the Methodological Focus of Intersubjectivity. *Postmodern Openings*, 10(4), 168–181. doi:10.18662/po/101.
10. Raudeliūnienė, J., Tunčikienė, Ž., Petrusevičius, R., (2013) Competency assessment of professional military service in Lithuanian Armed Forces. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 3(1). 61–71. doi: 10.9770/jssi.2013.3.1(7).
11. Sytnykova, Y., Shlenova, M., Kyrpenko, Y., Kyrpenko, V., Konoplenko, N., & Hrynchenko, I. (2023). Teaching Technologies Online: Changes of Experience in Wartime in Ukraine. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 18(18), pp. 165–176. <https://doi.org/10.3991/ijet.v18i18.40491>

REFERENCES

1. Bielikov I. O. Kryterii ta pokaznyky diahnostuvannia sformovanosti orhanizatsiinoi kompetentnosti v maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi kultury i sportu Zbroinykh syl Ukrainy. Innovatsiina pedahohika. 2021. № 38. S. 94–101.
2. Dubrovska O. M. Vymiriuvannia sformovanosti diahnostovalnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi pidhotovky i sportu: kryterii ta pokaznyky. Viiskova osvita : zb. nauk. pr. 2022. № 2 (46). S. 70–79.
3. Oliinyk L. V. Metodyka formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv viisk zviazku v protsesi praktychnoi pidhotovky (na prykladi zahalnoviiskovykh ta viiskovo-spetsialnykh dystsyplin): dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 2010. 247 s.
4. Ostapenko V. S. Metodyka rozvytku metodychnoi kompetentnosti vykladachiv viiskovo-spetsialnykh dystsyplin u systemi pislidyplomnoi osvity. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2018. № 4 (95). S. 131–137. <http://eprints.zu.edu.ua/28442> (data zvernennia: 05.01.2023).
5. Pohrebniak D. V. Rozvytok fakhovoi kompetentnosti nachalnykiv fizychnoi pidhotovky i sportu viiskovykh chastyn u systemi pislidyplomnoi osvity. Dys. ... kand. ped. nauk : 13. 00. 04. K., 2020. 322 s.
6. Yahupov V. V. Metodolohichni osnovy kompetentnisnogo pidkhodu do profesiinoi pidhotovky ofitseriv zapasu. Problemy osvity : zb. nauk. pr. 2019. № 92. S. 325–331.
7. Yahupov V. V. Teoriia i metodolohiia viiskovo-pedahohichnykh doslidzhen: pidruchnyk. K. : NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho, 2019. 444 s.
8. Bloschynskiy I. Interrelation of Students' Motivation for Physical Education and Their Physical Fitness Level. [Prontenko K., Griban G., Medvedeva I., Alosyna A., Bloschynskiy I., Bezpaliy S., Bychuk O., Mudryk Zh., Bychuk I., Radziyevsky V., Filatova Z., Yevtushok M.] *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2019; 8(2.1): 896–900. doi: <https://doi.org/10.30472/ijaep.v8i2.1.566>.

9. Hanaba, S., Miroshnichenko, V., Shumovetska, S., Makohonchuk, N., Halimov, A., & Bloshchynskyi, I. (2019). Strategies for Treating the Other in the Methodological Focus of Intersubjectivity. *Postmodern Openings*, 10(4), 168-181. doi:10.18662/po/101.

10. Raudeliūnienė, J., Tunčikienė, Ž., Petrusevičius, R., (2013) Competency assessment of professional military service in Lithuanian Armed Forces. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 3(1). 61–71. doi: 10.9770/jssi.2013.3.1(7).

11. Sytnykova, Y., Shlenova, M., Kyrpenko, Y., Kyrpenko, V., Konoplenko, N., & Hrynchenko, I. (2023). Teaching Technologies Online: Changes of Experience in Wartime in Ukraine. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 18(18), pp. 165–176. <https://doi.org/10.3991/ijet.v18i18.40491>

SUMMARY

Yevhenii Kyrpenko,

PhD military student

National Defence University of Ukraine

THE CURRENT STATE OF THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS - SPECIALISTS OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Introduction. *The article presents the results of the ascertaining stage of the pedagogical experiment regarding the formation of methodological competence of future officers of the Armed Forces (hereinafter - Armed Forces) of Ukraine and highlights the algorithm for its determination according to the following criteria: axiological-motivational, intellectual, professional-activity, psychological and reflective. with their help, we determined the levels of formation of the diagnostic competence of our respondents - low, sufficient, medium and high.*

Purpose: *to determine the current state of formation of methodological competence of future officers - specialists in physical culture and sports in the Armed Forces of Ukraine*

Material and methods. *The study was conducted with cadets of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the National Defense University of Ukraine, who are studying in the specialty 017 Physical Culture and Sports. Of which 14 cadets are in the first year of study, 10 are in the second year, 10 and 11 cadets are in the third and fourth year of study, respectively. During the research, the following methods were used: pedagogical experiment, observation, questionnaire and methods of mathematical statistics.*

Results. *The basis for determining the state of formation of methodical competence among future officers - specialists in physical training and sports, taking into account the specifics of their military-professional and methodical activities, as well as our research tasks, was the diagnostic method developed by us based on value-motivational, intellectual, professional- methodical, psychological and reflective criteria. To diagnose them, we have created a whole series of tests and questionnaires.*

After carrying out this stage of the research, the following levels of its formation were found: 33.3% (15 cadets) - low; 33.3% (15 cadets) – sufficient; 26.7% (12 cadets) – average; 6.7% (3 cadets) – high.

Conclusions. *The insufficient level of formation of methodical competence among future officers - specialists in physical culture and sports was determined. The results of the ascertaining stage of the experiment showed a low level of formation of methodological competence in all its components, which indicates the confirmation of our proposed hypothesis and the need to introduce additional pedagogical conditions for its formation in our subjects at the formative stage of the pedagogical experiment.*

Key words: *condition; formation; methodical competence; future officers; ascertaining pedagogical experiment; criteria; indicators; levels; research methods.*

УДК 37/032.8:355.21

Дмитро Кисленко

доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-6929-4236>

Роман Шостак

доктор філософії
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-3933-9912>

Олександр Романюк

Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-3278-1772>

Олександр Корнієнко

Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-5433-8184>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/119-131

ДІАГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано діагностичну компетентність офіцерів як складову формування готовності до професійної діяльності та визначено стан її сформованості.

Визначено, що діагностична компетентність майбутніх офіцерів Збройних Сил України, визнається ключовою складовою їхньої професійної та військово-педагогічної підготовки та включає в себе інтелектуальні, діяльнісні та суб'єктивні здатності, а також професійну, особистісну та психічну готовність до виконання функції діагностування.

Сформовані висновки, які полягають в тому, що теоретичні та практичні навички, а також здатність майбутніх офіцерів щодо діагностичної компетентності потребують подальшого удосконалення та впровадження додаткових психолого-педагогічних умов для цілеспрямованого формування цієї компетентності.

***Ключові слова:** компетентність; діагностична компетентність; готовність; професійна діяльність; мотивація.*

Постановка проблеми. На початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, суспільно-політична ситуація країни значно змінилася, зокрема, в аспекті оборони. Російська агресія супроводжувалася масовим руйнуванням міст, сіл, аеродромів, критичної інфраструктури, військових частин і стражданням населення. Однак завдяки героїчному спротиву Збройних Сил України та сил територіальної оборони, російська армія зазнала значних втрат.

Враховуючи складність воєнно-політичної ситуації в країні та наявність сучасного озброєння та військової техніки, вимоги до фізичних і психічних здатностей військовослужбовців значно підвищилися. У цьому контексті фізична підготовка в Збройних Силах України стала критично важливою, і весь процес її покращення має бути спрямованим на забезпечення професійної готовності військових до виконання бойових завдань.

На сьогодні, бойова діяльність військових фахівців вимагає максимального фізичного навантаження та перенавантаження. Тому важливо застосовувати

сучасні методологічні підходи, теоретичну, практичну та психологічну підготовку для забезпечення фізичної готовності військовослужбовців.

Всі ці процеси організується офіцерами, які не лише можуть відтворювати наявний професійний потенціал, але й бути здатними до самостійного та відповідального прийняття рішень. Вони повинні бути активними учасниками військово-професійної діяльності і виходити за межі стандартних завдань.

Для успішного виконання службових завдань вони повинні мати діагностичну компетентність, яка є важливою основою всіх аспектів їх діяльності в військових частинах. Зокрема, діагностична компетентність допомагає оцінити фізичний стан та готовність військовослужбовців до бойових завдань, як в мирний час, так і в умовах бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує значна кількість вчених, які у своїх працях висвітлювали процес формування професійної компетентності військових фахівців, включаючи офіцерів. Серед них: С. Гончаренко, І. Зимня, Г. Єльнікова, В. Радкевич, Г. Селевка, Т. Шамова, В. Ягупов та інші. Крім того, важливим теоретичним фундаментом є результати досліджень щодо військово-професійної підготовки офіцерів, є наукові праці таких дослідників, як А. Зельницького, Д. Іщенко, Ю. Приходько, В. Ягупова та інших. У наукових працях А. Балдецького, С. Жембровського, Д. Погребняка, О. Петрачкова досліджено різні аспекти та методи діагностування фізичної готовності та підготовленості військових, що сприяє покращенню системи фізичної підготовки в Збройних Силах України.

Проаналізувавши наукові дослідження вищезазначених вчених, можемо зробити висновок, що діагностична компетентність залишається недостатньо дослідженою. Це може свідчити про необхідність подальших наукових досліджень та розвитку концепцій і методології діагностування діагностичної компетентності у офіцерів, що сприятиме вдосконаленню процесу їх професійної підготовки.

Мета статті: проаналізувати діагностичну компетентність офіцерів як складову формування готовності до професійної діяльності та визначити стан її сформованості.

Для досягнення мети застосовано такі **методи дослідження** як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, конкретизація.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних тенденцій у сучасних змінах в системі військової освіти України є наближення її стандартів та параметрів до рівня найбільш розвинених країн-членів НАТО з погляду військового потенціалу. Цей процес є стратегічною відповіддю на сучасні виклики та загрози для національної безпеки та оборони. Важливим аспектом цього процесу є формування компетентних офіцерів, які володіють необхідними знаннями та навичками для ефективного виконання військових завдань.

Розглянемо сутність понять «компетентність» і «компетентний». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови, поняття «компетентність» описується як характеристика особи, яка володіє глибокими знаннями і авторитетом в певній галузі. «Компетентний» означає особу, яка має

високий рівень знань у конкретній області і є кваліфікованою в цій сфері. Така особа має глибокі знання і навички, на яких базується її експертність [2, с. 560].

Під терміном «компетенція» розуміється передусім коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи. В межах своєї компетенції особа може бути компетентною чи некомпетентною в певних питаннях, тобто мати/набути компетентність (компетентності) у певній сфері діяльності. Оскільки йдеться про процес навчання і розвитку особистості, що відбувається в системі освіти, то одним з результатів освіти й буде набуття людиною набору компетентностей, що є необхідними для професійної діяльності на конкретній посаді [8, с. 259].

Поняття «компетентність», яке вперше було використане Р. Уайтом у 1959 році трактується як сукупність особистісних складових [10, с. 297].

Огляд зарубіжних наукових досліджень показує, що поняття «компетентність» має різноманітні значення та прояви. Це включає всі продуктивні здатності і навички особи, успадковані здібності, необхідні для набуття первинних знань, набуті знання та вміння, суб'єктивну оцінку самого себе, а також сукупність когнітивних, мотиваційних і соціальних передумов для успішних дій особи [11, с. 4]. Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти розглядає це поняття як основні характеристики, ключові вміння, навчальні навички та основоположні знання особи. Вища освіта має бути відкритим процесом, в якому студенти розвивають інтелектуальну самостійність та впевненість у собі, поруч з професійними знаннями та вміннями. Під час академічного навчання та наукових досліджень студенти повинні здобувати здатність об'єктивно оцінювати ситуації та аргументувати свої дії, використовуючи критичне мислення [7, с. 7].

Наприклад, Н. Бібік визначає компетентність як інтегрований результат освіти, що передбачає перенесення акценту від накопичення необхідних знань, вмінь і навичок до формування та розвитку здатності діяти та використовувати досвід у проблемних ситуаціях [1, с. 79].

Поняття «діагностична компетентність фахівця» ще не має чіткого визначення. Так, діагностична компетентність майбутніх фахівців визначається, за В. Ягуповим, рівнем освоєння професійно необхідних знань, вмінь і навичок, загальною культурою педагога (включаючи моральні, естетичні, духовні аспекти), професійно-педагогічною компетентністю (включаючи фахову, методичну, психологічну, дослідницьку, творчу, фізичну компетентності), загально-професійною майстерністю, а також вміннями та здібностями (у тому числі пізнавальними, комунікативними, організаційними), педагогічною технікою, готовністю до інноваційної діяльності та постійного самовдосконалення [9, с. 145].

У контексті формування загальноєвропейської освітньої системи ХХІ століття, в яку інтегрується вітчизняна система військової освіти, з'явилася потреба в офіцерах-педагогах, які могли б ефективно передавати свої знання і досвід як професіонали в своїй галузі, одночасно формуючи самостійних та компетентних військових фахівців, які відзначаються лідерськими якостями. Ключовим для їх успішної військово-професійної діяльності є їхня здатність бути лідерами в військовому середовищі та ефективно реалізовувати свої

посадові функції, включаючи оцінку, дослідження та прогнозування різних наукових і науково-педагогічних явищ в рамках їхніх посадових обов'язків. Важливою складовою цієї функції є сформована діагностична компетентність, що визначає їхню здатність аналізувати, оцінювати, досліджувати, та прогнозувати різні наукові та науково-педагогічні явища в сфері військової освіти та науки. Діагностична компетентність стає невід'ємною частиною у підготовці компетентних офіцерів як основної складової формування професійної готовності.

У відповідності до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, офіцери відповідають за ряд важливих функцій. Його завдання включають організацію та контроль за фізичною підготовленістю та фізичним розвитком військовослужбовців, тренування особового складу військової частини відповідно до встановлених стандартів [6, с. 45].

Під час проведення контрольних заходів, офіцери перевіряють, аналізують і оцінюють рівень фізичної підготовленості військовослужбовців, а також якість їхнього володіння знаннями у цій сфері. Зазначена діяльність базується на діагностичних методиках та процедурах, які допомагають з'ясувати потреби та досягнення військовослужбовців у фізичній підготовці.

Діагностування, яке проводять офіцери, є важливою складовою їх діяльності. Головною метою цієї діяльності є визначення стану фізичної підготовленості та готовності різних категорій військовослужбовців, а також аналіз ознак, що характеризують їхню фізичну підготовленість взагалі, а також результати процесів фізичного виховання. Ця діяльність також включає в себе контроль, перевірку, оцінку та накопичення статистичних даних.

У зв'язку з цим, діагностична компетентність майбутніх офіцерів Збройних Сил України, визнається ключовою складовою їхньої професійної та військово-педагогічної підготовки. Діагностична компетентність включає в себе інтелектуальні, діяльнісні та суб'єктивні здатності, а також професійну, особистісну та психічну готовність до виконання функції діагностування. Ця функція включає в себе творче застосування педагогічних принципів та використання сучасних методів, методик, технологій і засобів діагностування [12, с. 1218].

Зазначимо, що деякі вчені, а саме: О. Застело, Н. Корчинська, О. Крикун, В. Свистун, О. Чорна та В. Ягупов у своїх наукових працях підкреслюють, що коло знань і вмінь, що становлять діагностичну компетентність, повинно відповідати основним характеристикам, таким як підготовленість (включаючи теоретичну, практичну, особистісну, психічну тощо) до здійснення діагностичної діяльності, а також наявність професійно важливих якостей, які сприяють успішному виконанню діагностичних завдань [12].

Як зазначають вчені О. Кириченко та В. Ягупов, не може бути сумнівів у необхідності розвитку діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів, оскільки вона є важливою складовою їхньої професійної підготовки. Ця компетентність передбачає формування цінностей, мотивації, діагностичних знань, навичок та вмінь, а також розвиток професійно важливих діагностичних якостей та здатності бути активними учасниками діагностичної діяльності [9, с. 146].

Відзначимо, що діагностична компетентність офіцерів військових частин спрямована на вирішення різних завдань у процесі виконання своїх службових обов'язків. Ця робота включає в себе ряд заходів, методів, інструкцій, що спрямовані на визначення рівня фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців. Головною метою їх діяльності є визначення фізичних здібностей та рівня готовності різних категорій військовослужбовців.

Сам процес діагностування охоплює визначення рівня знань, умінь, навичок, фізичної форми і розвитку, готовності до служби. Також важливо встановлювати причини, які можуть обмежувати досягнення бажаних результатів, та визначати фактори, що сприяють успіху у фізичній підготовці військових.

Отже, діагностична компетентність офіцерів ЗСУ полягає у послідовному і систематичному виконанні різних завдань, спрямованих на визначення рівня фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців, з фокусом на виявленні факторів, що впливають на їх успіх.

Підкреслимо, що необхідність формування діагностичної компетентності майбутніх офіцерів є очевидною та важливою частиною їхньої професійної підготовки. Ключовими складовими цієї компетентності повинні стати цінності, мотивація, глибокі знання в галузі діагностики, вміння ефективно використовувати діагностичні методи, важливі професійні якості та здатність бути активними учасниками діагностичного процесу [9, с. 146].

Відповідно до Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України, яка затверджена наказом Міністерства оборони України від 05.08.2021 №225, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 01.10.2021 №1289/36911, яка розповсюджується також на вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи цих закладів, визначає правила організації фізичної підготовки, систему фізичної підготовки [5]. Ця інструкція, включає в себе комплекс взаємопов'язаних складових, спрямованих на розвиток і удосконалення фізичних та спеціальних навичок, військово-прикладних рухових здібностей та умінь кожного військовослужбовця відповідно до вимог бойової діяльності. З метою досягнення цієї мети важливо визначити рівні фізичної готовності та підготовленості військовослужбовців до виконання завдань, передбачених їх службовими обов'язками.

У зв'язку з цим, необхідно акцентувати увагу на компонентах діагностичної компетентності, які визначають професійну майстерність майбутніх офіцерів ЗСУ. Так, О. Застело у своїх наукових дослідженнях визначив, що компоненти діагностичної компетентності є сукупність психічних проявів, ключових якостей та професійних аспектів фахівця в галузі діагностики, які дозволяють досягати професійних цілей у процесі діагностичної діяльності відповідно до їхніх компетенцій [3, с. 35].

Крім того, він і В. Ягупов визначили основні компоненти діагностичної компетентності, а саме: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-корекційний, сутність і якість яких проявляються в процесі професійної діяльності. Розвиток їхньої діагностичної компетентності передбачає оновлення діагностичних знань, уявлень, термінів і фактів, які відображають діагностичну систему, а також удосконалення діагностичної

майстерності (виконання діагностичних операцій на основі діагностичних знань та діагностичних навичок і вмій) [4, с. 159–164].

На основі аналізу наукових досліджень О. Застело та В. Ягупова, а також з урахуванням методологічних підходів, таких як суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, системний та контекстне навчання до військово-професійної і фахової діяльності офіцерів ЗСУ, можна чітко виділити перелік компонентів в діагностичній компетентності: ціннісно-мотиваційний (охоплює загальний комплекс цінностей, основних стимулів та мотивів, що підштовхують до здійснення діагностичних дій у сфері фізичної підготовки); інтелектуальний (охоплює систему їх знань, які стосуються власної діагностичної роботи та практичних знань у сфері фізичної підготовки і готовності різних категорій військовослужбовців, а також включає знання діагностичних методик та засобів, а також методів управління навчальним процесом та їх використання у діагностичній діяльності); процесуальний (практична майстерність у використанні методичних прийомів, методів, методик та засобів педагогічного діагностування фізичної підготовленості та готовності різних категорій військовослужбовців передбачає здатність та ефективність використання цих інструментів у діагностичній практиці); особистісно-психічний (включає індивідуально-психічні характеристики, які мають значення для майбутніх офіцерів, оскільки вони впливають на успішність виконання ними своєї діагностичної ролі) та рефлексивний (включає в себе осмислення та сприйняття майбутніми офіцерами самих себе як активних учасників навчальної, майбутньої військово-професійної та фахової діяльності). Ці компоненти об'єднуються в комплексний підхід, що охоплює всю сферу діагностичної діяльності, починаючи з визначення цінностей, які її визначають, і закінчуючи самосприйняттям суб'єкта діагностичної діяльності.

Відповідно до виділених компонентів з урахуванням особливостей, цілей і завдань військово-професійної діяльності офіцерів було проведено дослідження для оцінки рівня сформованості їхньої діагностичної компетентності.

Загальна кількість осіб, які приймали участь у експериментальному дослідженні – 65 опитуваних, які навчаються на 1 (32 осіб) та 4 (33 осіб) курсах Національного університету оборони України.

Для оцінки компетентності за ціннісно-мотиваційним компонентом використовувались такі психологічні методики, як «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича) та опитувальник К. Замфір (у модифікації А. Реана) для визначення показників параметрів мотивації професійного навчання.

Щодо інтелектуального компоненту оцінки, було використано наступні методи: тест для визначення рівнів теоретичних і практичних знань щодо діагностування фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців; методика «Розумові здібності» Є. Потапчука; тест для визначення рівнів знань щодо методів, методичних прийомів, методик і засобів визначення фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців.

Щодо процесуального компоненту оцінки, було використано наступні методи: квазіпрофесійні ситуації для з'ясування практичних діагностичних навичок і вмій у використанні методик, методичних прийомів, методів

оцінювання фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців; тест для з'ясування сформованості навичок і вмінь у використанні засобів діагностування фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців.

Для діагностики особистісно-психічного компоненту було використано: 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла Шкала толерантності – інтолерантності до невизначеності С. Баднерав адаптації Т. Корнілової, М. Чумакової, авторська анкета.

А для дослідження рефлексивного компоненту застосовувалися такі методики, як тест шкалою самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна, методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка, методика визначення відповідальності (М. Осташева), методика визначення рівня рефлексивності А. Карпова.

Обчислення середніх результатів сформованості діагностичної компетентності офіцерів здійснювалось за допомогою обраних методик, оцінюючи їх на чотирьох рівнях сформованості: критично низькому, низькому, середньому і високому. Для зручності аналізу статистичних результатів експерименту було переведено всі результати на 100-бальну шкалу оцінювання.

Аналіз результатів оцінки за балами виглядає наступним чином: від 90 до 100 балів вказують на високий рівень; від 60 до 89 балів вказують на середній рівень; від 59 до 40 балів вказують на низький рівень; від 1 до 39 балів вказують на критично низький рівень.

При визначенні рівня сформованості кожного компонента діагностичної компетентності офіцерів, нами було використано формулу для обчислення середнього значення сукупності:

$$R_k = (p_1 + p_2 + p_3 + \dots + p_N) / N, (1), \text{ де:}$$

R_k – рівень сформованості компонентів діагностичної компетентності;

p_1, p_2, p_3 – показники компонентів;

N – загальна кількість показників у відповідному компоненті.

При отриманні результатів дослідження щодо сформованості діагностичної компетентності у офіцерів, було виділено такі рівні: критично низький, низький, середній та високий.

Отже, відповідно до обраних психологічних методик для курсантів, які навчалися на I та IV курсів було проведено тестування для визначення рівнів сформованості ціннісно-мотиваційного компонента. Аналізуючи отримані результати за змістовним наповненням ціннісно-мотиваційного компонента, що включає в себе діагностичні цінності та мотивацію були отримані такі дані: на I курсі 15,6 % осіб мають критично-низький рівень, 25 % - низький, середній рівень характерний для 50 % респондентів, та лише 9,4 % мають високий рівень сформованості даного компонента. На IV курсі, у 9,1 % опитуваних виражений критично-низький рівень, у 18,2 % - низький; 66,7 % характерний середній рівень і лише 6,1 % мають високий рівень прояву даного компонента.

Отже, можемо констатувати що в умовах війни майбутні офіцери на I та IV курсів переосмислюють свої цінності та пріоритети. Важливим для кожного офіцера є його родина та служіння своїй державі. Збільшилася загальна повага до Збройних Сил України. У цьому контексті, з урахуванням достатнього та

середнього рівнів, можна зробити висновок, що рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компонента знаходиться на середньому рівні.

Аналізуючи отримані результати I та IV курсів щодо визначення рівнів сформованості інтелектуального компонента були отримані наступні показники: на I курсі 53,1 % майбутніх офіцерів демонструють критично-низький рівень сформованості, тоді як на IV курсі ця категорія складає лише 39,4 %. При цьому, низький рівень сформованості інтелектуального компонента виявлений у I курсу – 34,4 % і у IV – 45,5 %. Щодо середнього рівня сформованості, на I курсі він становить 12,5 %, а на IV курсі – 6,1 %.

Високий рівень сформованості інтелектуального компонента на I курсі відсутній (0 %), а на старшому курсі становить 9,1 %.

Отже, з урахуванням критично-низьких і низьких рівнів сформованості інтелектуального компонента можна підкреслити, що практично 80 % курсантів потребують подальшої роботи над теоретичними знаннями, пов'язаними з методами, методичними прийомами, методиками та засобами діагностування фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців.

Аналізуючи отримані результати щодо сформованості процесуального компонента діагностичної компетентності майбутніх офіцерів I та IV курсів були отримані наступні дані: на I курсі критично низький рівень сформованості процесуального компонента виявлений у 71,9 % опитуваних, тоді як на четвертому курсі ця категорія становить 42,4 %. Крім того, низький рівень сформованості процесуального компонента на I курсі складає 21,9 %, а на IV – 33,3 %. Щодо середнього рівня сформованості, на I курсі він становить 6,3 %, а на IV – 18,2 %. При цьому, високий рівень сформованості процесуального компонента на першому курсі відсутній (0,00 %), а на IV – становить 6,1 %.

Отже, можна зазначити, що з урахуванням критично низьких і низьких рівнів сформованості процесуального компонента, більшість опитуваних (понад 70 % на I курсі та понад 42 % на IV курсі) потребують подальшої роботи над методами, методичними прийомами, методиками та засобами діагностування фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців.

Для визначення рівнів сформованості особистісно-психічного компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів, були застосовані методики та тести на виявлення їх комунікативних здібностей та толерантності. На основі отриманих даних було визначено, що на I курсі у виражений критично-низький рівень у 15,6 % опитуваних, низький – у 31,3 %, середній рівень характерний для 40,6 % осіб та високий – мають 12,5 досліджуваних.

На IV курсі 9,1 % опитуваних продемонстрували критично низький рівень сформованості особистісно-психічного компонента, 21,2 % – низький рівень, 51,5 % – середній. Високий рівень сформованості особистісно-психічного компонента виявлений у 18,2 % осіб.

Отже, можемо зробити висновок, що з урахуванням різних рівнів сформованості особистісно-психічного компонента, необхідно акцентувати увагу на покращенні навичок у сфері комунікативності, принципності,

толерантності та об'єктивності, особливо серед осіб, які навчаються на I курсі, де середній рівень досить значущий.

Здатність об'єктивно реагувати на обставини, залишатися принциповим у будь-яких умовах, а також здатність пристосовуватися до змін і виявляти комунікативні, організаційні здібності та толерантність – це навички, які допомагають військовослужбовцям адаптуватися та успішно виконувати свої обов'язки.

Для визначення рівнів сформованості рефлексивного компонента діагностичної компетентності I та IV курсів майбутніх офіцерів, були використані методики та тести на виявлення їх відповідальності, рівня самооцінки, рефлексивності. На основі отриманих даних було визначено, що критично низький рівень сформованості рефлексивного компонента виявлений у I курсу – 56,3 % і у IV – 36,4 %. Низький рівень сформованості спостерігається у 25 % на I курсі, тоді як на четвертому – 27,3 %. Щодо середнього рівня сформованості, на першому курсі він становить 15,2 %, а на четвертому – 27,3 %. Високий рівень сформованості рефлексивного компонента виявлений у 3,1 % (I курс) і 9,1 % (IV курс).

Для узагальнення отриманих результатів, представимо їх графічно (рис.1 – 5).

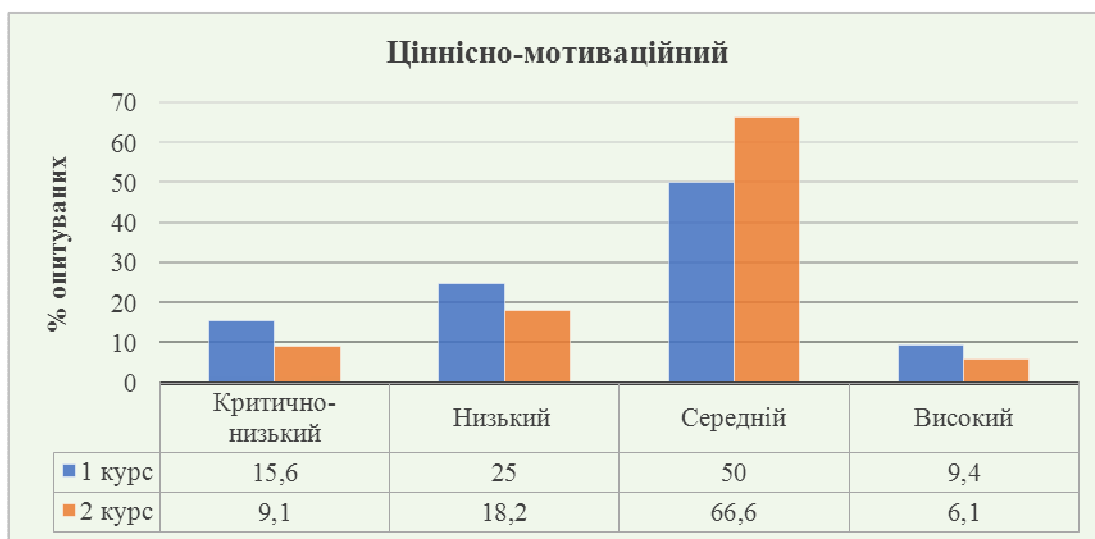

Рис. 1. Сформованість ціннісно-мотиваційного компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів

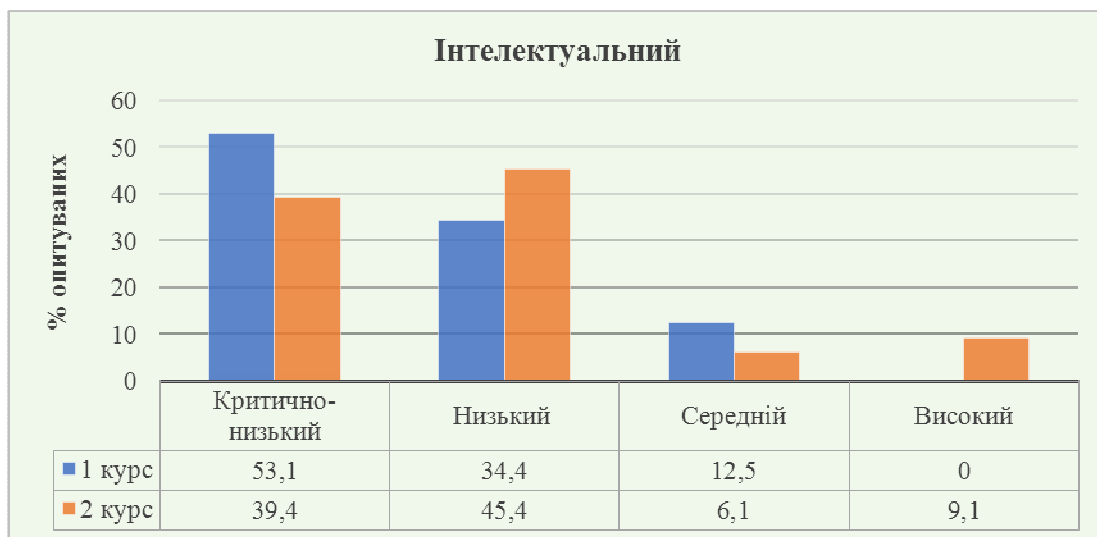

Рис. 2. Сформованість *інтелектуального* компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів

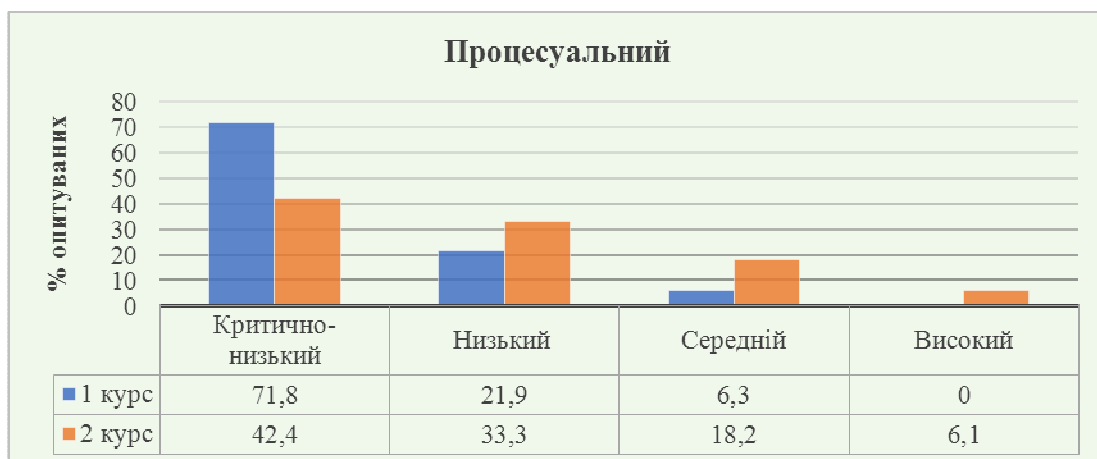

Рис. 3. Сформованість *процесуального* компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів

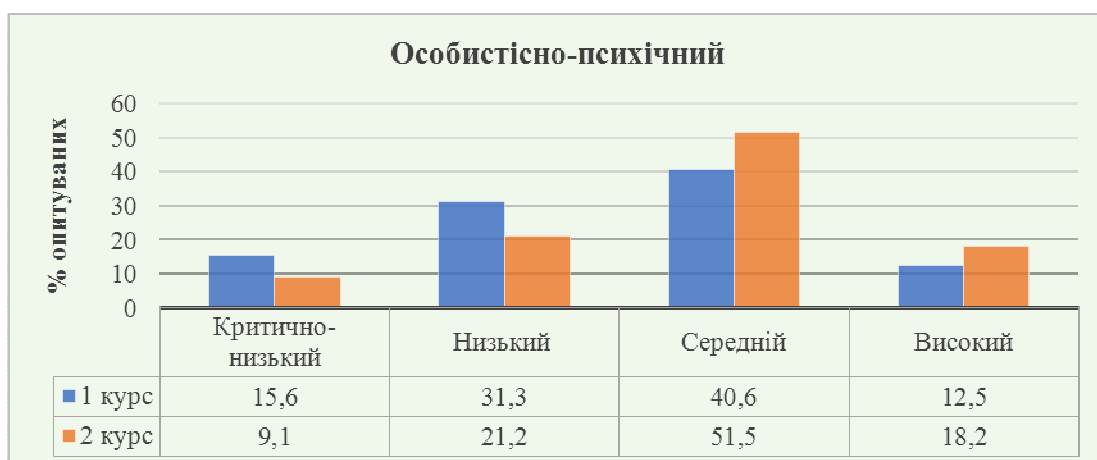

Рис. 4. Сформованість *особистісно-психічного* компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів

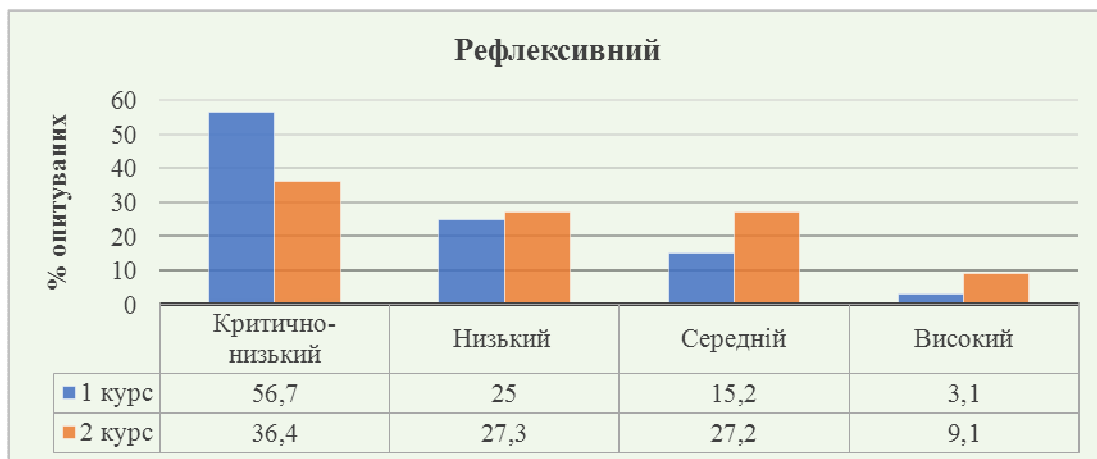

Рис. 5. Сформованість *рефлексивного* компонента діагностичної компетентності у майбутніх офіцерів I та IV курсів

Отже, можна підкреслити, що з урахуванням різних рівнів сформованості рефлексивного компонента, необхідно акцентувати увагу на покращенні навичок у сфері суб'єктності, відповідальності, самооцінки та рефлексивності, особливо серед майбутніх офіцерів, які навчаються на першому курсі, де критично низький рівень є досить значущим.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи аналіз та узагальнення отриманих результатів, можна зазначити, що сформованість діагностичної компетентності майбутніх офіцерів знаходиться на досить критичному рівні.

Отже, на основі систематизації отриманих даних, було визначено, що теоретичні та практичні навички, а також здатності майбутніх офіцерів щодо діагностичної компетентності потребують подальшого удосконалення та впровадження додаткових психолого-педагогічних умов для цілеспрямованого формування цієї компетентності у вищих військових закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти: Педагогічна та психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. Педагогічна думка. Київ, 2012. Т. 3. С. 432.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, 2005. 1728 с.
3. Застело О. В. Розвиток діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти. Дис. канд. пед. наук / 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Інститут Служби зовнішньої розвідки України. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, 2018. 374 с.
4. Застело О. В., Ягупов В. В. Критерії діагностування розвиненості діагностичної компетентності викладачів іноземних мов ВВНЗ. Scientificletter sofaca demic society of Michal Baludansky. 2018. Vol. 6, № 3. P. 159–164.
5. Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України, Наказом МОУ № 225 від 05.08.2021. 82 с. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21> (дата звернення: 07.09.2023).
6. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України. Затверджено Законом України N 548-XIV від 24.03.1999 р. (зі змінами та доповненнями), що визначає загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення: 06.10.2023).

7. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.

8. Шостак Р. Г. Поняття «компетентність» у науковій літературі. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 28., Том. 4. С. 265–272. DOI: 10.24919/2308-4863.4/28.208850.

9. Ягупов В. В., Кириченко О. М. Формування діагностичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки. Актуальні проблеми розвитку службово-прикладних, традиційних і східних одноборств: зб. наук. пр. за мат. XV міжнар. конф., присвяч. пам'яті д-ра пед. наук, професора Бізіна Віктора Петровича (Харків, 30 листопада 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека України». Харків, С. 145-146.

10. Franz E. Weinert Definition and Selection of Competencies. Concepts of Competence. Max Planck Institute for Psychological Research, Munich, Germany, April 1999. 198 с.

11. Mc Clelland D. C. Testing for competence rather than for intelligence : American Psychologist. 1973. № 28. С. 1–14. DOI: 10.1037/h0034092.

12. Yahupov Vasyl, Zastelo Olha, Svystun Valentyna, Korchynska Nataliia, Chorna Olena, Krykun Viktoriia. Development of Foreign Language Teachers' Diagnostic Competence in the System of Military Education. TEM Journal (Technology, Education, Management, Informatics). Volume 9, Issue 3, Pages 1213-1220, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM93-49, August.

REFERENCES

1. Bibik N. M. Kompetentsii i kompetentnist u rezultatakh pochatkovoї osvity: Pedahohichna ta psykholohichna nauky v Ukraini: zb. nauk. prats: v 5 t. Pedahohichna dumka. Kyiv, 2012. T. 3. S. 432.

2. Busel V. T. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoї movy. Kyiv, 2005. 1728 s.

3. Zastelo O. V. Rozvytok diahnostychnoi kompetentnosti vykladachiv inozemnykh mov vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv u systemi pisliadyplomnoi osvity. Dys. kand. ped. nauk / 13.00.04 – «Teoriia i metodyka profesiinoї osvity». Instytut Sluzhby zovnishnoi rozvidky Ukrainy. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho, Kyiv, 2018. 374 s.

4. Zastelo O. V., Yahupov V. V. Kryterii diahnostuvannia rozvynenosti diahnostychnoi kompetentnosti vykladachiv inozemnykh mov VVNZ. Scientificletter sofaca demic society of MichalBaludansky. 2018. Vol. 6, № 3. P. 159–164.

5. Pro zatverdzhennia Instruksii z fizychnoi pidhotovky v systemi Ministerstva oborony Ukrainy, Nakazom MOU № 225 vid 05.08.2021. 82 s. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21> (data zvernennia: 07.09.2023).

6. Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy. Zatverdzheno Zakonom Ukrainy N 548-XIV vid 24.03.1999 r. (zi zminamy ta dopovnenniamy), shcho vyznachaie zahalni prava ta obov'iazky viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh syl Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (data zvernennia: 06.10.2023).

7. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoї osvity v Ukraini: informatsiino-analitychni ohliad / Ukladachi: Dobko T., Zolotarova I., Kalashnikova S., Kovtunets V., Kurbatov S., Lynova I., Luhovyi V., Prokhor I., Rashkevych Yu., Sikorska I., Talanova Zh., Finikov T., Sharov S.; za zah.red. S. Kalashnikovoї ta V. Luhovoho. Kyiv : DP «NVTs «Priorytety», 2015. 84 s.

8. Shostak R. H. Poniattia «kompetentnist» u naukovii literaturi. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2020. Vyp. 28., Tom. 4. S. 265–272. DOI: 10.24919/2308-4863.4/28.208850.

9. Yahupov V. V., Kyrychenko O. M. Formuvannya diahnostychnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi profesiinoi pidhotovky. Aktualni problemy rozvytku sluzhbovo-prykladnykh, tradytsiinykh i skhidnykh odnoborstv: zb. nauk. pr. za mat. KhV mizhnar. konf., prysviach. pamiati d-ra ped. nauk, profesora Bizina Viktora Petrovycha (Kharkiv, 30 lystopada 2021 r.) / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, Nauk. park «Nauka ta bezpeka Ukrainy». Kharkiv, S. 145-146.

10. Franz E. Weinert Definition and Selection of Competencies. Concepts of Competence. Max Planck Institute for Psychological Research, Munich, Germany, April 1999. 198 s.

11. Mc Clelland D. C. Testing for competence rather than for intelligence : American Psychologist. 1973. № 28. S. 1–14. DOI: 10.1037/h0034092.

12. Yahupov Vasyl, Zastelo Olha, Svystun Valentyna, Korchynska Nataliia, Chorna Olena, Krykun Viktoriia. Development of Foreign Language Teachers Diagnostic Competence in the System of Military Education. TEM Journal (Technology, Education, Management, Informatics). Volume 9, Issue 3, Pages 1213-1220, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM93-49, August.

SUMMARY

Dmytro Kislenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
National Defence University of Ukraine

Roman Shostak

PhD (Pedagogical Sciences)
National Defence University of Ukraine

Oleksandr Romanyuk

National Defence University of Ukraine

Oleksandr Kornienko

National Defence University of Ukraine

DIAGNOSTIC COMPETENCE AS A COMPONENT OF THE PROCESS OF FORMING THE READINESS OF FUTURE OFFICERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

Introduction. Taking into account the complexity of the military and political situation in the country and the availability of modern weapons and military equipment, the requirements for the physical and mental abilities of military personnel have increased significantly. In this context, physical training in the Armed Forces of Ukraine has become critically important, and the entire process of its improvement should be aimed at ensuring the military's professional readiness for combat missions.

Purpose is to analyze the diagnostic competence of officers as a component of the formation of readiness for professional activity and to determine the state of its formation.

Methods: analysis, synthesis, generalization, comparison, specification.

Results. The diagnostic competence of officers was analyzed as a component of the formation of readiness for professional activity and the state of its formation was determined.

Originality. The scientific novelty and practical significance lies in solving the problem of forming the readiness of future officers for professional activity, since the transition to a competency-based approach in the professional training of specialists is relevant for modern education, including military education.

Conclusion. Therefore, the professional education of future officers is a process of acquiring professional competence necessary for the effective performance of assigned tasks, regardless of the nature of professional activity and the conditions in which it is implemented. The military-professional activity of modern officers is very diverse, therefore the professional training of future military specialists should be perceived as a system of assimilating military-professional knowledge, mastering military-professional abilities and skills, which will contribute to the formation of their professional competence aimed at acquiring a state of readiness to perform professional functions.

Key words: competence; diagnostic competence; readiness; professional activity; motivation.

УДК 378.14

Ігор Коваль,
кандидат педагогічних наук,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності,
<http://orcid.org/0000-0002-9204-9228>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/132-143

ОБҐРУНТУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ МОДЕЛІ НЕПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

У статті шляхом науково-теоретичного аналізу представлено та обґрунтовано авторську модель неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників. Ця модель є організаційно-методичним документом, що відображає сукупність усіх складових професійної підготовки фахівців ДСНС України, тому складається із п'яти блоків, а саме: організаційно-цільового, теоретико-методологічного, організаційно-проектувального, змістово-процесуального, оцінно-результативного. Розроблена авторська модель із достатньою точністю відтворює підходи і принципи цілісної організації, функціонування, властивостей, характеристик, ознак та зв'язків між елементами системи, оскільки має варіативну адаптивність, що обумовлено психолого-педагогічними умовами. На практиці модель виступає інструментом оптимізації освітнього процесу.

Ключові слова: модель; неперервний професійний саморозвиток; майбутні рятувальники; галузь безпеки людини; професійна підготовка.

Постановка проблеми. Забезпечення європейської якості освіти та подальше входження у світове освітнє середовище здійснюватиметься досягненням таких стратегічних цілей: реалізацією моделі випереджувальної освіти, заснованої на ідеї становлення всебічно розвиненої особистості та її вмінні адаптуватися до швидких змін у військових технологіях і суспільних процесах, що сприятиме забезпеченню професійної мобільності та конкурентоспроможності випускників; удосконалення організації і змісту освітнього процесу в напрямі забезпечення європейських стандартів при збереженні культурних традицій України; побудовою освітнього процесу на принципах гнучкості, адаптивності, економічної ефективності та інноваційності практичної підготовки з орієнтацією на споживачів освітніх послуг [5, с. 40].

Соціально-політична ситуація в Україні, світові трансформації, науково-технологічний прогрес, висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО із специфічними умовами навчання, здатних до саморозвитку та успішної самореалізації, що повинно відображати постулати освіти дорослих «освіта впродовж усього життя». Тому перед науковцями постає необхідність розробки моделі, що дасть змогу згрупувати та схематично відобразити специфіку неперервного професійного саморозвитку, враховуючи специфіку служби цивільного захисту. В основі розроблення моделі неперервного професійного саморозвитку потрібно використовувати метод моделювання, що сприяє вивчанням об'єктів у відповідності до їхніх моделей-аналогів. Погоджуємось, що на основі моделювання можна побудувати й дослідити моделі як існуючих предметів та явищ, так і спеціально-розроблених [9, с. 358].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Для конструювання моделі неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників галузі безпеки людини нами опрацьовано значний науковий доробок (І. Андрощук, О. Баглай, Н. Вовчаста, М. Коваль, Ю. Козловський, А. Литвин, В. Меньяло, Л. Олійник, О. Повстин, Л. Руденко, Ю. Таймасов, А. Цюприк), де відображено особливості та специфіку розроблення моделей підготовки фахівців різних наукових галузей, зокрема закладено важливі наукові та методичні засади змісту професійної підготовки рятувальників до діяльності в умовах ризику. Аналіз наукового доробку свідчить про ефективність та доцільність такого методу наукового пізнання, проте в цих дослідженнях не враховано нові умови пандемії та війни, можливості та перспективи вдосконалення змісту професійної підготовки та майбутньої діяльності в умовах ризику.

Випускник військового університету має бути підготовленим до самостійного опанування нових технологій у військово-професійній галузі, здатним до продуктивної творчої діяльності, прийняття та реалізації нестандартних, нетипових рішень. Водночас офіцер повинен бути гармонійною особистістю, спроможною до саморозвитку, самовдосконалення, реалізації творчого потенціалу у військово-професійній галузі [7, 82 с.].

Мета статті полягає у розробці, представленні та обґрунтуванні авторської моделі неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників.

Методи дослідження. На різних етапах наукового дослідження використовувались науково-теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, систематизація та логічне узагальнення наукових джерел з проблеми моделювання неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників.

Виклад основних результатів. В енциклопедії освіти, модель трактується як матеріально-реалізована або уявна система, що відображає певний об'єкт дослідження, впливаючи на нього, а цілеспрямоване її вивчення сприяє отриманню нової інформації, щодо цього об'єкта [1, с. 648]. У словнику іншомовних слів, модель тлумачиться як схема наочного пояснення певного предмета, явища чи процесу не лише в природі, а й суспільстві [10, с. 461]. Модель може виступати в ролі об'єкта, системи чи поняття в абстрактній формі, що є доволі зручним для наукового дослідження [11, 399 с.].

Аналіз поняття «модель» та сутності процесу моделювання [3, 8] дає нам підстави сформулювати вимоги, що треба врахувати при розробці моделі неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників у галузі безпеки людини, а саме:

- відображення цілісності неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників;
- використання досвіду та потенціалу фахівців галузі безпеки людини на всіх етапах професійного становлення;
- врахування структурних компонентів та умов змодельованої системи;
- неперервність професійної підготовки, що можна реалізувати на основі постійного оновлення змісту й технологій освіти;

- дотримання відтворювального характеру, що забезпечить моделі експериментальну перевірку.

При розробці та побудові нашої моделі, ми погоджуємось з науковцями [2; 4; 8], що для цього потрібно опираючись на основні характеристики: адекватність (повнота, точність, істинність, функціональність), простота, інгерентність (узгодженість із середовищем), відкритість, предикативність (прогностичності), динамічність. Елементи моделі мають обґрунтовуватись з урахуванням таких властивостей: цілісність, множинність, надійність, цілеспрямованість, еквіпотенційність, ієрархічність, емерджентність (неадитивність).

Результати аналізу наукових досліджень констатують те, що науковці в процесі розробки моделей підготовки спеціалістів різних галузей виокремлюють блоки чи підсистеми як складові компоненти моделі. Таким чином, відповідно до мети нашого наукового дослідження потрібно обґрунтувати й описати складові моделі неперервного професійного саморозвитку рятувальників у галузі безпеки людини. Так, на основі зазначеного та врахуванні методологічних підходів, що забезпечують цілісність неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників нами виокремлено такі блоки моделі: організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-проектувальний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний. Розглянемо кожен з них детальніше (рис. 1).

Організаційно-цільовий блок продукує функцію наукового обґрунтування проблеми дослідження, відображаючи при цьому державне замовлення на підготовку висококваліфікованих рятувальників ДСНС України, мету, завдання та нормативне забезпечення неперервного саморозвитку в галузі безпеки людини.

Метою побудови розробленої моделі є формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до неперервного саморозвитку у галузі безпеки людини.

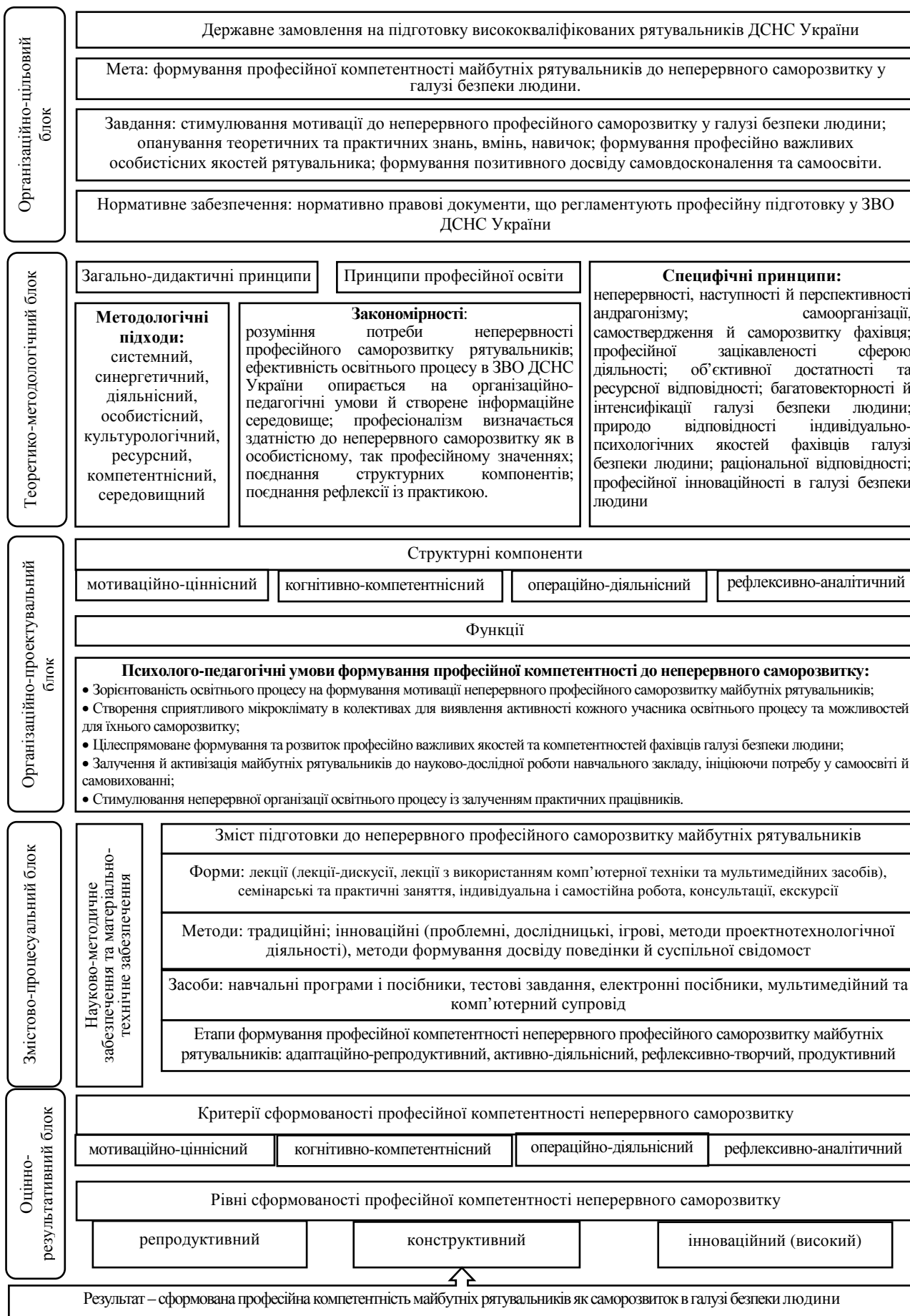

Рис. 1. Модель неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників

Для досягнення мети потрібно вирішити наступні завдання:

- всіляко стимулювати мотивацію до неперервного професійного саморозвитку у галузі безпеки людини;
- опанувати теоретичні та практичні знання, уміння, навички професійної діяльності;
- формувати професійно важливі особистісні якості характеру рятувальника;
- формувати позитивний досвід самовдосконалення та самоосвіти у процесі життєдіяльності.

Нормативне забезпечення – це нормативно-правові документи, що регламентують професійну підготовку у ЗВО ДСНС України, а саме:

- закони України, постанови та розпорядження КМУ;
- накази, розпорядження, вказівки (МВС України, ДСНС України, МОН України, МОЗ України обласних та місцевих адміністрацій);
- статут, накази, розпорядження, вказівки, положення ЗВО ДСНС України;
- розпорядження та вказівки обласних та місцевих адміністрацій.

Таким чином, організаційно-цільовий блок вважаємо стратегічним у проектуванні моделі, оскільки сприяє визначенню сутності й смислового наповненню інших чотирьох блоків моделі.

Теоретико-методологічний блок репрезентує вихідні методологічні та психолого-педагогічні основи, на яких ґрунтується система професійної підготовки майбутніх рятувальників до неперервного професійного саморозвитку в галузі безпеки людини. Основними методологічними підходами є: системний, що сприяє поетапному та послідовному процесу підготовки майбутніх фахівців як системи, забезпечуючи умови для накопичення досвіду, набуття й розвитку професійних компетентностей, що є можливим при моделюванні на заняттях екстремальних ситуацій; синергетичний – забезпечує найвищу форму активності рятувальників у професійній царині, на основі попередньо сформованих компетентностей, що сприятимуть саморозвитку, плануванню, прогнозуванню, управлінню в умовах ризику й взаємодії з суспільством; компетентнісний – сприяє переорієнтації освітнього процесу на практичний результат, тобто у площину формування та розвитку здібностей самостійного їх використання в незвичайних ситуаціях, що сприяє зміні моделі його поведінки; діяльнісний – спонукає формувати професійні компетентності до неперервного саморозвитку на основі поетапного залучення до безпосередньої практичної діяльності в умовах ризику; особистісний – орієнтує на формування й розвиток професійних якостей індивіда враховуючи його потенціал, зокрема здатність до самовдосконалення та саморозвитку; культурологічний – розкриває соціокультурний контекст галузі безпеки людини, встановлюючи взаємозв'язок навчання з суспільною життєдіяльністю; середовищний – враховує психолого-педагогічні умови професійного саморозвитку і самовдосконалення, комплекс уявлень про особистість фахівця ДСНС України, його освітнє середовище у ЗВО, як вони поєднані між собою та

чинять вплив одне на одного; ресурсний – полягає у визначенні й встановленні взаємозв'язків особистісної самореалізації з потенційними властивостями психіки та фізіології, що сприятиме стресостійкості в екстремальних ситуаціях ризику, зменшенню конфліктності в колективах, визначенню виконуваних функцій при ліквідації надзвичайних ситуацій.

Основними теоретичними положеннями, що продукують побудову нашої моделі є закономірності неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників галузі безпеки людини у процесі їхньої професійної підготовки, які пов'язані із виокремленими в дослідженні загально-дидактичними принципами та принципами професійної освіти. До загально-дидактичних принципів віднесено такі принципи: науковості; системності й послідовності; доступності викладання; свідомості й активності; зв'язку теорії з практикою; активності і самостійності; емоційності. До принципів професійної освіти віднесено такі принципи: гуманізму; мобільності; випереджального розвитку; неперервності й наступності; інформатизації; фундаменталізації.

Проблематика неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників вимагає, також виокремлення специфічних принципів, притаманних для галузі безпеки людини, а саме: принцип неперервності, наступності й перспективності андрагонізму; принцип самоорганізації, самоствердження й саморозвитку фахівця; принцип професійної зацікавленості сферою діяльності; принцип об'єктивної достатності та ресурсної відповідності; принцип багатовекторності й інтенсифікації галузі безпеки людини; принцип природо відповідності індивідуально-психологічних якостей фахівців галузі безпеки людини; принцип раціональної відповідності; принцип професійної інноваційності в галузі безпеки людини. Зазначені специфічні принципи визначались при врахуванні не лише особливостей професійної підготовки у ЗВО ДСНС України, а й практичної спрямованості галузі безпеки людини, в своїй сукупності вони визначають вектори неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників.

Організаційно-проектувальний блок моделі охоплює структуру готовності майбутніх рятувальників до неперервного професійного саморозвитку в галузі безпеки людини, яка включає в себе чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-компетентнісний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-аналітичний. Ці компоненти підкріплені функціями неперервного професійного саморозвитку: освітня, виховна, мотиваційна, розвивальна, планувальна, інноваційна, прогностична, комунікативна, контролююча, рефлексивна, діяльнісна.

Психолого-педагогічними умовами формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до неперервного саморозвитку є: зорієнтованість освітнього процесу на формування мотивації неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників; створення сприятливого мікроклімату в колективах для виявлення активності кожного учасника освітнього процесу та можливостей для їхнього саморозвитку; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей та компетентностей фахівців галузі безпеки людини; залучення й активізація майбутніх

рятувальників до науково-дослідної роботи навчального закладу, ініціюючи потребу у самоосвіті й самовихованні; стимулювання неперервної організації освітнього процесу із залученням практичних працівників. Реалізація виокремлених психолого-педагогічних умов в освітньому процесі ЗВО із специфічними умовами навчання сприятиме формуванню професійної компетентності майбутніх рятувальників до неперервного саморозвитку в галузі безпеки людини.

Змістово-процесуальний блок моделі характеризує алгоритм реалізації ефективного освітнього процесу, що опирається на науково-методологічне й матеріально-технічне забезпечення, логіку і етапи неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників галузі безпеки людини.

Зміст підготовки до неперервного професійного саморозвитку є теоретичною основою і визначається галузевими стандартами вищої освіти, навчальним планом, освітніми програмами й дидактичним забезпеченням навчальних дисциплін. Зміст професійної підготовки рятувальників комплектується з урахуванням функцій неперервного професійного саморозвитку (освітньої, виховної, мотиваційної, розвивальної, планувальної, інноваційної, прогностичної, комунікативної, контролюючої, рефлексивної, діяльнісної), вимог, щодо професійного становлення майбутніх рятувальників у ЗВО із специфічними умовами навчання, а також соціальних та психолого-педагогічних особливостей освітнього середовища. Основним засобом реалізації змісту професійної підготовки майбутніх рятувальників ДСНС України до неперервного професійного саморозвитку є навчальна дисципліна, оскільки проектування змістового наповнення освітнього процесу має здійснюватись на основі підбору навчальних дисциплін, які групуються відповідно до специфіки дидактичних особливостей галузі безпеки людини.

З огляду на зазначене, реалізація змісту підготовки рятувальників до неперервного професійного саморозвитку повинна здійснюватись на основі традиційних форм у ЗВО із специфічними умовами навчання, а саме: лекцій, семінарських та практичних занять, лабораторних робіт, консультацій, самостійної аудиторної й поза аудиторної роботи, фахових практик, конференцій, олімпіад, екскурсій, дистанційного он-лайн навчання тощо. Використання виокремлених форм навчання продукує накопичення та засвоєння професійно-зорієнтованого досвіду, що стане підґрунтям для неперервного професійного саморозвитку майбутніх фахівців галузі безпеки людини, тобто їхньої компетентності у діяльності в ситуаціях ризику.

Аналізуючи неперервний процес професійного саморозвитку майбутніх рятувальників, ми дійшли висновку, що його ефективність певною мірою залежить від педагогічних методів і технологій, що підбираються у відповідності до змісту та дидактичної мети. Тому для професійного становлення й самореалізації фахівців у галузі безпеки людини, потрібно використовувати такі методи професійної підготовки у ЗВО із специфічними умовами навчання: пізнавальні (мультимедійні міні-лекції, дискусії, мозковий штурм, гранування тощо); тренувальні (ділові ігри, творча та креативна

діяльність, фасилітація, модерація тощо); контролювальні (тестування, оцінювання, мотивуючий контроль, самодіагностика тощо).

Також варто звернути увагу, що методи у процесі професійної підготовки до неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників потрібно добирати з урахуванням матеріально-технічного забезпечення: психолого тренувальні полігони, смуги перешкод, навчальні тренувальні лабіринти, кабінети психологічного розвантаження, багатофункціональні тренажерні комплекси, моделі споруд, різні транспортні засоби, комп'ютеризоване системне забезпечення, комп'ютеризовані тренажери, тестові системи тощо. Поєднання методів із матеріально-технічним забезпеченням сприяє створенню науково-педагогічним складом ЗВО ДСНС України обставин та ситуацій (що є цілком безпечними), схожих на реальні та небезпечні, а це своєю чергою дає змогу відпрацювати майстерність, яка є необхідною для компетентнісного становлення рятувальників галузі безпеки людини.

Засвоєнню навчального матеріалу майбутніми фахівцями й неперервному їх професійному саморозвитку, у змістово-процесуальному блоці, сприяють такі засоби навчання: навчальні програми і посібники, тестові завдання, електронні посібники, мультимедійний та комп'ютерний супровід, комп'ютерні тренажери, що дозволяють змоделювати екстремальні ситуації ризику у поєднанні з динамікою їх протікання. З практичного досвіду ЛДУБЖД, у цьому контексті, можемо констатувати, що створений Навчально-науковий центр інтелектуального моделювання безпечного майбутнього забезпечує співпрацю у різних міжнародних проєктах не лише практичних працівників та педагогів ДСНС України, а й долучає до цього майбутніх фахівців, що навчає останніх розв'язувати завдання в умовах невизначеності, дефіциту часу та постійної зміни обстановки. Тобто цей Навчально-науковий центр вказує рятувальникам, що для ефективної життєдіяльності в галузі безпеки людини потрібно постійно вдосконалюватись, оскільки кожна надзвичайна ситуація відрізняється від попередньої, і вимагає при цьому, постійної злагодженості та координації професійної діяльності.

Відповідно до вищезазначеного, у підготовці майбутніх рятувальників до неперервного професійного саморозвитку у галузі безпеки людини виокремлюємо чотири логічно взаємопов'язані етапи. Розглянемо їх детальніше.

Перший етап – **організаційно-мотиваційний етап** (триває від вступу до ЗВО і охоплює навчання протягом першого курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти) – спрямований на формування мотиваційно-ціннісного компонента неперервного професійного саморозвитку.

Другий етап – **активно-компетентнісний етап** (охоплює навчання протягом другого-третього курсів (бакалаврського) рівня вищої освіти) – спрямований на формування когнітивно-компетентнісного компонента неперервного професійного саморозвитку.

Третій етап – **рефлексивно-розвивальний етап** (охоплює навчання протягом четвертого курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти) – спрямований

на формування рефлексивно-аналітичного компонента неперервного професійного саморозвитку.

Четвертий етап – *професійно-інтегровальний етап* (охоплює навчання протягом першого та другого курсів (магістерського) рівня вищої освіти) – спрямований на формування операційно-діяльнісного компонента неперервного професійного саморозвитку.

Виокремлені та проаналізовані етапи неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників є певним завершеним циклом, де початком є теоретичне й практичне занурення у професійну діяльність, усвідомлення її значущості для суспільства, а завершення – повноцінне компетентнісне становлення фахівця ДСНС України. Дотримання чотирьох етапів у процесі професійної підготовки забезпечує наступність і послідовність неперервного саморозвитку майбутніх спеціалістів у галузі безпеки людини. Системність поетапної підготовки у ЗВО із специфічними умовами навчання характеризується професійною компетентністю рятувальників до виконання функціональних обов'язків у незвичайних умовах ризику, а також їх здатністю до саморозвитку, мобільності, зокрема фахового зростання.

Оцінно-результативний блок моделі розроблявся на основі положень компетентнісного та цілісного підходів, тому відповідно до визначених державних стандартів освіти та нормативно-правових документів, відображає вимоги до якості фахової підготовки у ЗВО ДСНС України. Цей блок містить систему критеріїв (*мотиваційно-ціннісний, когнітивно-компетентнісний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-аналітичний*), показників і рівнів (*репродуктивний (низький), конструктивний (середній) та інноваційний (високий)*) професійної компетентності здобувачів вищої освіти до неперервного саморозвитку. Оцінно-результативний блок пов'язаний із розробленням й підбором діагностичного інструментарію, що дає змогу визначити оцінку сформованості професійної компетентності та окремих її компонентів. Результатом реалізації розробленої моделі є позитивна динаміка сформованості професійної компетентності майбутніх рятувальників до неперервного саморозвитку в галузі безпеки людини.

Висновки. У контексті вивчення загальних положень, можна стверджувати, що модель неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників галузі безпеки людини є організаційно-методичним документом, що відображає сукупність усіх складових професійної підготовки фахівців ДСНС України. Розроблена авторська модель із достатньою точністю відтворює підходи і принципи цілісної організації, функціонування, властивостей, характеристик, ознак та зв'язків між елементами системи. Вона має варіативну адаптивність, оскільки обумовлена психолого-педагогічними умовами ЗВО із специфічними умовами навчання. На практиці модель виступає інструментом оптимізації освітнього процесу.

Отже, у результаті теоретичного аналізу наукової літератури і власного практичного досвіду нами розроблено, представлено та обґрунтовано модель неперервного професійного саморозвитку фахівців галузі безпеки людини. Розроблення цієї моделі дозволило здійснити аналіз проблем з якими

стикаються ЗВО із специфічними умовами навчання, а також оцінити вектори і перспективи стратегічних шляхів їх вирішення.

Перспективою подальших розвідок вбачаємо у дослідження критеріїв та рівнів професійної компетентності неперервного саморозвитку майбутніх фахівців ДСНС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. : О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Коваль І. С. Системний та синергетичний підходи неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників. Перспективи та інновації науки. 2022. №13(18). С. 273-281.
3. Коваль І. С. Модель формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. Моделювання педагогічного процесу та психологічного супроводу підготовки фахівців ризиконебезпечних та інших професій : монографія / за ред. М. С. Ковалю, А. В. Литвина. Львів : ЛДУБЖД, 2023. С. 319-329.
4. Коваль М. С. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти : дис. ... док. пед. наук. Вінниця, 2020. 567 с.
5. Олійник Л. В. Методична система навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління : монографія. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ 2017. – 340 с.
6. Олійник Л. В. Модель управління навчальною діяльністю майбутніх магістрів військово-соціального управління. Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». Всеукраїнський науковий збірник. № 1 (20), 2017. С. 84-89.
7. Олійник Л. В. Теоретичні та методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2021. 521 с.
8. Повстин О. В. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки до управлінської діяльності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини : дис. ... док. пед. наук. Львів, 2019. 484 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
10. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : УРЕ, 1985. 966 с.
11. Стеценко І. В. Моделювання систем : навч. посіб / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2010. 399 с.

REFERENCES

1. Entsyklopediia osvity (2008). [Encyclopedia of education] / APN Ukrainy; holov. red. V. H. Kremen ; [zast. holov. red. : O. Ya. Savchenko, V. P. Andrushchenko ; vidp. nauk. sekr. S. O. Sysoieva]. Kyiv : Yurinkom Inter, 1040 s. [in Ukrainian].
2. Koval I. S. (2022). Systemnyi ta synerhetychnyi pidkhody nepererвноho samorozvytku maibutnix riatuvalnykh [Systemic and synergistic approaches to continuous self-development of future rescuers]. Perspektyvy ta innovatsii nauky. №13(18). S. 273-281. [in Ukrainian].
3. Koval I. S. (2023). Model formuvannia hotovnosti maibutnix riatuvalnykh do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [A model of formation of the readiness of future rescuers for activities in extreme conditions]. Modeliuvannia pedahohichnoho protsesu ta psykholohichnoho suprovodu pidhotovky fakhivtsiv ryzykonebezpechnykh ta inshykh profesii : monohrafiia / za red. M. S. Kovalia, A. V. Lytvyna. Lviv : LDUBZhd. S. 319-329. [in Ukrainian].
4. Koval M. S. (2020). Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnix pratsivnykh DSNS Ukrainy v informatsiino-osvitnomu seredovyshchi zakladu vyshchoi osvity [Theoretical and methodological principles of professional training of future

employees of the State Emergency Service of Ukraine in the information and educational environment of a higher education institution]: dys. ... dok. ped. nauk. Vinnytsia. 567 s. [in Ukrainian].

5. Oliinyk L. V. *Metodychna systema navchannya viiskovo-spetsialnykh dystsyplin mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnya* : monohrafiya. Khmelnytskyi : Vydavnytstvo NADPSU 2017. – 340 s.

6. Oliinyk L. V. (2017). *Model upravlinnia navchalnoiu diialnistiu maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia* [Model of management of educational activities of future masters of military and social management]. *Naukovi pratsi DonNTU. Serii: «Pedagogika, psykholohiia i sotsiolohiia»*. Vseukrainskyi naukovyi zbirnyk. № 1 (20). S. 84-89. [in Ukrainian].

7. Oliinyk L. V. (2021) *Teoretychni ta metodychni zasady navchannya viiskovo-spetsialnykh dystsyplin maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia*: dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.02. Khmelnytskyi. 521 s.

8. Povstyn O. V. (2019). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky do upravlinskoj diialnosti maibutnikh fakhivtsiv u haluzi bezpeky liudyny* [Theoretical and methodological principles of professional training for managerial activities of future specialists in the field of human security] : dys. ... dok. ped. nauk. Lviv. 484 s. [in Ukrainian].

9. Savchenko O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity* [Didactics of primary education] : pidruchnyk. Kyiv : Hramota. 504 s. [in Ukrainian].

10. *Slovyk inshomovnykh sliv* (1985). [Dictionary of foreign words] / za red. O. S. Melnychuka. Kyiv : URE. 966 s. [in Ukrainian].

11. Stetsenko I. V. (2010). *Modeliuvannia system* [Modeling of systems] : navch. posib / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. Cherkasy: ChDTU. 399 s. [in Ukrainian].

SUMMARY

Ihor Koval,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Lviv State University of Life Safety

JUSTIFICATION OF THE AUTHOR'S MODEL OF CONTINUOUS SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE RESCUERS

Formulation of the problem. *The socio-political situation in Ukraine, global transformations, scientific and technological progress, put forward new requirements for the professional training of future specialists in higher education institutions with specific conditions of study, capable of self-development and successful self-realization, which should reflect the postulates of adult education “lifelong education”. Therefore, scientists face the need to develop a model that will allow to group and schematically display the specifics of continuous professional self-development, taking into account the specifics of the civil protection service. In the basis of the development of a model of continuous self-development, it is necessary to use a modeling method that facilitates the study of objects in accordance with their analogue models.*

The purpose of the article. *To develop, present and justify the author's model of continuous self-development of future rescuers.*

Research methods. *At various stages of scientific research, scientific and theoretical research methods were used, namely: analysis, synthesis, systematization and logical generalization of scientific sources on the problem of modeling continuous self-development of future rescuers.*

Research results. *Through scientific and theoretical analysis, the author's model of continuous self-development of future rescuers is presented and substantiated. This model is an organizational and methodological document that reflects the totality of all components of the professional training of specialists of the State Emergency Service of Ukraine, therefore it consists of five blocks, namely: organizational-target, theoretical-methodological, organizational-design, content-procedural, evaluation-resultative. The developed author's model with sufficient accuracy*

reproduces the approaches and principles of the integral organization, functioning, properties, characteristics, signs and connections between the elements of the system, as it has variable adaptability due to psychological and pedagogical conditions. In practice, the model acts as a tool for optimizing the educational process.

Conclusions and prospects for further research. *As a result of the theoretical analysis of scientific literature and our own practical experience, we developed, presented and substantiated a model of continuous self-development of specialists in the field of human security. The development of this model made it possible to analyse the problems faced by HEIs with specific learning conditions, as well as to evaluate the vectors and perspectives of strategic ways to solve them. Therefore, we see the prospect of further investigations in the study of criteria and levels of readiness for continuous self-development of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine.*

Key words: *model; continuous self-development; future rescuers; the field of human security; professional training.*

УДК [001.8/.816/.817] + 001.92 + [371.315.5/.315.6/.335] +655.52

Ігор Козубцов,

доктор педагогічних наук, кандидат технічних наук
старший науковий співробітник,
Військовий інститут телекомунікацій і
інформатизації імені Героїв Крут
<https://orcid.org/0000-0002-7309-4365>

Людмила Таршилова,

кандидат економічних наук, професор
Західно-Казахстанський аграрно-технічний
університет імені Жангір хана, Республіка Казахстан
<https://orcid.org/0000-0001-6252-5548>

Леся Козубцова,

кандидат технічних наук
Військовий інститут телекомунікацій і
інформатизації імені Героїв Крут
<https://orcid.org/0000-0002-7866-8575>

Олексій Бескровний,

кандидат технічних наук, доцент
Військовий інститут телекомунікацій і
інформатизації імені Героїв Крут,
<https://orcid.org/0000-0001-7191-7957>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/144-157

РЕАЛІЗАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ АД'ЮНКТІВ ВВНЗ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАУКОВО- МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ

У статті досліджено феномен організації академічної мобільності через дистанційну форму науково-методичного супроводу ад'юнктів у вищих військових навчальних закладах. Ціль статті. Обґрунтувати умови забезпечення академічної мобільності через дистанційну форму науково-методичного супроводу ад'юнктів, як феномену вищої військової освіти. Результат дослідження. Розкрито умови забезпечення академічної мобільності через дистанційну форму науково-методичного супроводу ад'юнктів, як феномена вищої військової освіти. Запропоновано алгоритм реалізації академічної мобільності через дистанційну форму науково-методичного супроводу ад'юнктів. В основу алгоритму взято типові фази, стадії та етапи класичної методології організації наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України. Науковою особливістю запропонованого алгоритму академічної мобільності є впровадження додаткової підготовчої фази, стадії та етапу, що враховують феномен організації наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України. На етапі технологічної підготовки розробляється концепція майбутнього дисертаційного дослідження. Розкрито позитивний ефект використання дистанційного навчання, як форми науково-методичного супроводу ад'юнктів для реалізації академічної мобільності ад'юнктів. Ефект полягає у забезпеченні безперервності навчально-виховного процесу з дотриманням права на академічну мобільність та розвитку методологічної культури, що є актуальною педагогічною проблемою. Складено орієнтовний перелік програмного забезпечення вільного доступу для організації академічної мобільності через дистанційний науково-методичний супровід та проаналізовані основні функції. Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше розглянуто підхід до забезпечення можливості академічної мобільності ад'юнктів у ракурсі дотримання нерозривного педагогічного процесу розвитку методологічної культури шляхом залучення дистанційного

навчання, як форми науково-методичного супроводу ад'юнктів. Це дозволить повною мірою реалізувати академічну мобільність ад'юнктів не лише всередині країни, а й за її межами. Внаслідок забезпечення можливості академічної мобільності ад'юнктів зростає ймовірність того, що вони набудуть неоціненного досвіду у трансляції методологічної культури у наукових школах зарубіжних країн.

Ключові слова: академічна мобільність; дистанційна форма; науково-методичний супровід; ад'юнкт; методологія; науковий керівник.

Постановка проблеми і зв'язок її з важливими науковими завданнями.

Дійсне дослідження було підготовлено до початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України, проте окремі складові проблеми, а саме в цей час проявилися і підтвердили своєчасну актуальність. Саме за таких обставин доречною є думка автора [1, с. 181], що «дистанційна освіта річ досить зручна та корисна. Безперечно, це крок у освіту майбутнього», але військова система освіти, як виявилось не зовсім готова.

Відповідно до затвердженого положення про порядок реалізації права на академічну мобільність учасниками освітнього процесу, що отримують освітні ступені доктора філософії у закладах вищої освіти (ЗВО) України, керівним документом [2] визначено наступні форми навчання за програмами академічної мобільності; мовне та наукове стажування. На даний час механізм реалізації права на академічну мобільність ад'юнктами вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) шляхом їх спрямування на стажування (отримання додаткових наукових консультацій та/або посібників з наукової діяльності та/або засвоєння навчальних дисциплін у рамках виконання освітньо-наукової програми до інших вітчизняних та/або зарубіжних) не визначено внаслідок феномену специфічності військової системи освіти.

Проте пандемія COVID-19 створила безпрецедентний виклик військовій системі освіти. З березня по червень 2020 року ЗВО були змушені раптово та масово відправити своїх науково-педагогічних працівників якщо не у відпустки, то на дистанційну форму роботи. Таким чином, це стало поштовхом до вимушеного перегляду організації науково-методичного супроводу ад'юнктів. За найгіршими прогнозами, пандемія з непередбачуваними мутаціями COVID-19 не завершується, у зв'язку з цим починається формування нового світу «Ніщо ніколи не повернеться у «вихідне положення» [3, с. 7]. Так і сталося, до COVID-19 долучилася війна.

З початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України не вирішена проблема академічна мобільність відгукнулася для ад'юнктів та докторантів ВВНЗ в котрий раз, пов'язаною в першу чергу відсутністю даного механізму.

Виходячи з сукупності непередбачених раніше обставин виникла проблема і її вирішення є важливим науковим завданням з вивчення умов, за яких можна забезпечити академічну мобільність ад'юнктів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій за напрямком.

Пошук рішення визначної проблеми, згідно методології дослідження розпочато з аналізу наукових джерел, за ключовими словами, «академічна мобільність ад'юнктів». Результат пошуку інформації показав, що цей напрямок на даний

час не дуже досліджений для можливості реалізації «академічна мобільність ад'юнктів», оскільки вони навчаються у військовій системі освіти, яка накладає певні обмеження на вільне переміщення. Відсутність публікацій саме для «академічної мобільності ад'юнктів» свідчити, що наукове завдання сформульовано вперше для військової системи освіти.

Розвиток дистанційної освіти (1998–2021 рр.) в наукових публікаціях представлено укладачами Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в 494 публікаціями [4], серед яких заслуговує на нашу увагу наступні, що розкривають особливості її для системи вищої військової освіти.

В науковій праці [5] розглянуто загальні характеристики дистанційного навчання (ДН), його переваги, можливі шляхи реалізації, особливості та приклади застосування ДН у ВВНЗ України. Розкрито загальну архітектуру системи ДН у ВВНЗ та її недоліки, що обумовлені специфікою військової освіти. Основний акцент зроблений на застосуванні системи Moodle. Проте проблеми академічної мобільності вона не вирішує.

Предметом аналізу в дослідженні [6] стали моделі ДН для підготовки військових фахівців в Україні. Розкрито фактори, що характеризують традиційну модель навчання військових фахівців та особливості ДН, його відмінні риси.

Враховуючи досвід [4-6] авторами свого часу в роботі [7] запропоновано застосування ДН, як тимчасова форма науково-методичного супроводу аспірантів та ад'юнктів у забезпеченні академічної мобільності в умовах повної невизначеності, наприклад, війна.

В подальших дослідженнях все більше набуває актуальності ДН, як форма навчання, і випускаючи з погляду науково-методичного супроводу здобувачів вищої освіти у ВВНЗ.

Автори статті [8] підтверджують перспективність застосування ДН в системі військової освіти в умовах повної невизначеності. Визначають цілі створення та функціонування системи ДН, виокремлені типи навчальних елементів дистанційного курсу системи ДН та висунуті вимоги щодо створення дистанційного курсу під час навчання.

В роботі [9] дослідники приходять до загального висновку, що для різних рівнів військової освіти (тактичний, оперативно-тактичний та оперативно-стратегічний) слід використовувати різні типи організаційних структур або їх комбінації для різних етапів навчання. Цілком зрозуміло, що дистанційно у ВВНЗ дозволяється викладати лише навчальні дисципліни без обмеженого доступу, до яких належать в основному дисципліни гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової (фундаментальної) та базової підготовки. Щодо дисциплін військово-професійної та професійно-спеціальної підготовки, то в цьому випадку доцільно впроваджувати дистанційний спосіб навчання щодо окремих навчальних модулів, які не містять інформації з обмеженим доступом (грифу секретності), інші модулі вивчати лише за умови очної форми. Це єдине обмеження при впровадженні ДН у сферу військової освіти, але воно практично жодним чином не знижує ефективність та доцільність застосування дистанційної освіти у військовій галузі.

В роботі [10] проаналізовані тенденції модернізації професійної освіти у системі ДН, що базується на використанні сучасних інформаційних технологій та сучасних формах навчання з метою можливості їх застосування під час підготовки та перепідготовки військових фахівців.

Авторами монографії [11] викладено теоретико-методологічні погляди на вирішення проблеми реалізації навчального процесу в умовах карантину, спричиненого пандемією COVID-19. Авторами з'ясовано, що процес планування освіти та її практична реалізація в умовах кризи вимагають не лише творчого підходу, а й вжиття серйозних організаційних заходів, не лише на рівні самих ЗВО.

В роботі [12] Т. Кушнір актуалізує проблемні питання організації ДН, які є актуальними для ЗВО і ВВНЗ. Масовий перехід на віддалений формат навчання, без попередньо проведеної роботи, породив низку складних питань, які так і не вдалося належним чином вирішити. Необхідність проведення занять науково-педагогічними працівниками, викладачами в домашніх умовах породжує зайві негативні моменти, пов'язані з антуражем, шумами, якістю інтернет-зв'язку.

Перш ніж застосувати дистанційну форму науково-методичного супроводу, на велике переконання Scott E. Fahlman [13] важливо щоб у аспірантів було розвинута самовмотивованість. І це має походити від справжнього ентузіазму до самої роботи та до вивчення питань, які вирішуються, а не від якоїсь надії, що це призведе до багатства, слави чи постійної посади у вищій школі. Тим не менш, будуть проблеми, перешкоди та спади, а іноді й сторонні проблеми в реальному житті, які час від часу можуть підривати мотивацію аспіранта. Можливо, найбільше, що може зробити науковий керівник, – це допомогти аспірантові розбити, здавалося б, нескінченну проблему на менші завдання, які насправді можна закінчити і визначити вірогідні точки зупинки на шляху, де може бути досить хороший або чудова дисертація. Без самовмотивованості аспірант буде ігнорувати сеанси дистанційного зв'язку з науковим керівником. Аналогічну думку поділяє G. Day. Непогано час від часу заохочувати своїх аспірантів, коли їх спіткають труднощі, але вони повинні взяти свою освіту у власні руки [14].

Виділення аспектів, що недостатньо вивчені. Зважаючи на соціальну важливість академічної мобільності ад'юнктів та на накопичений світовий досвід організації системи ДН [5-15], керівництво ВВНЗ виявилось не готовими до організації ні «академічної мобільності», а ні «дистанційної форми навчання» [16].

Мета статті полягає у пошуку адекватних умов за яких належним чином у системі вищої військової освіти забезпечується реалізація академічної мобільності ад'юнктів через дистанційну форму науково-методичного супроводу.

Результат дослідження. Сучасний досвід та практика засвідчує, що існують принципові відмінності в аспірантських освітньо-наукових програмах не лише одного напряму підготовки у ЗВО в рамках країни [17]. Ця феноменальна відмінність для ад'юнктських освітньо-наукових програмах

ВВНЗ принципова у порівнянні з ЗВО за межами країни.

Для вирішення наукового завдання щодо можливого забезпечення академічної мобільності ад'юнктів, необхідно розробити узгоджену з усіма учасниками освітнього процесу універсальну (типову) освітньо-наукову програму підготовки ад'юнктів.

Змішане за формою навчання можна проводити, якщо воно побудоване за логічним змістом. Хороший логічний зміст складається з теми, завдань для виконання, дискусійних форумів і запитань, складених у цікавий і структурований спосіб [18].

Рішення цього наукового завдання було розпочато в наукових школах професорів О. Ващенко, С. Забари, Л. Мараховського, Ю. Хлапоніна та В. Ягупова [19]. Слід зазначити, що при розробці освітньо-наукової програми підготовки ад'юнктів потрібно принципово додержуватися структурно-логічного підходу. Окрім цього від наукових керівників потребує застосуванням інноваційних методів навчання у поєднанні з дистанційною формою науково-методичного спілкування [20].

Враховуючи вище зазначене, запропоновано модель педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів (рис. 1).

У запропонованій моделі функціональні дії наукового керівника визначаються алгоритмом, що реалізовує науково-методичний супровід ад'юнктів, опису яким присвячена робота [20].

В основу уніфікованої (типової) структурно-логічної схеми освітньо-наукової програми підготовки ад'юнктів [21] обрано процедури та процеси методології організації наукових досліджень. Застосувавши даний підхід до побудови структурно-логічної схеми програми підготовки ад'юнктів, забезпечує організувати академічну мобільність ад'юнктам не лише в межах ВВНЗ країни, але і за її межами [22].

Академічну мобільність ад'юнктів можна оптимально організувати за умови виконання за місцем основного навчання ВВНЗ навчально-наукових результатів визначених фазою проектування власного дослідження.

Методологія організації наукових (дисертаційних) досліджень складається з наступних елементів: фаз, стадій, етапів дослідження. У відповідності до них розробляється рекомендації щодо форми навчання (мобільності), представлені в даному дослідженні (рис. 2).

Для всіх аспірантів та ад'юнктів загальною є методологія організації наукових досліджень, яка детально подана в роботі [21], але її застосування для ад'юнктів доповнюється додатковою фазою, стадією та етапом, що враховує методологію організації захисту інформації, яка містить державну таємницю [23]. Даний етап містить відомості, що відповідно до пунктів [24, п. 1.9.1; п. 1.9.2; п. 1.9.5; п. 4.3.1], віднесені до державної таємниці, які заборонено висвітлювати у відкритих джерелах за відсутності грифу «таємності». Саме через це накладає обмеження і створюється складність в питанні організації права мобільності ад'юнктів, у яких тема дисертаційного дослідження містить інформацію з обмеженим доступом.

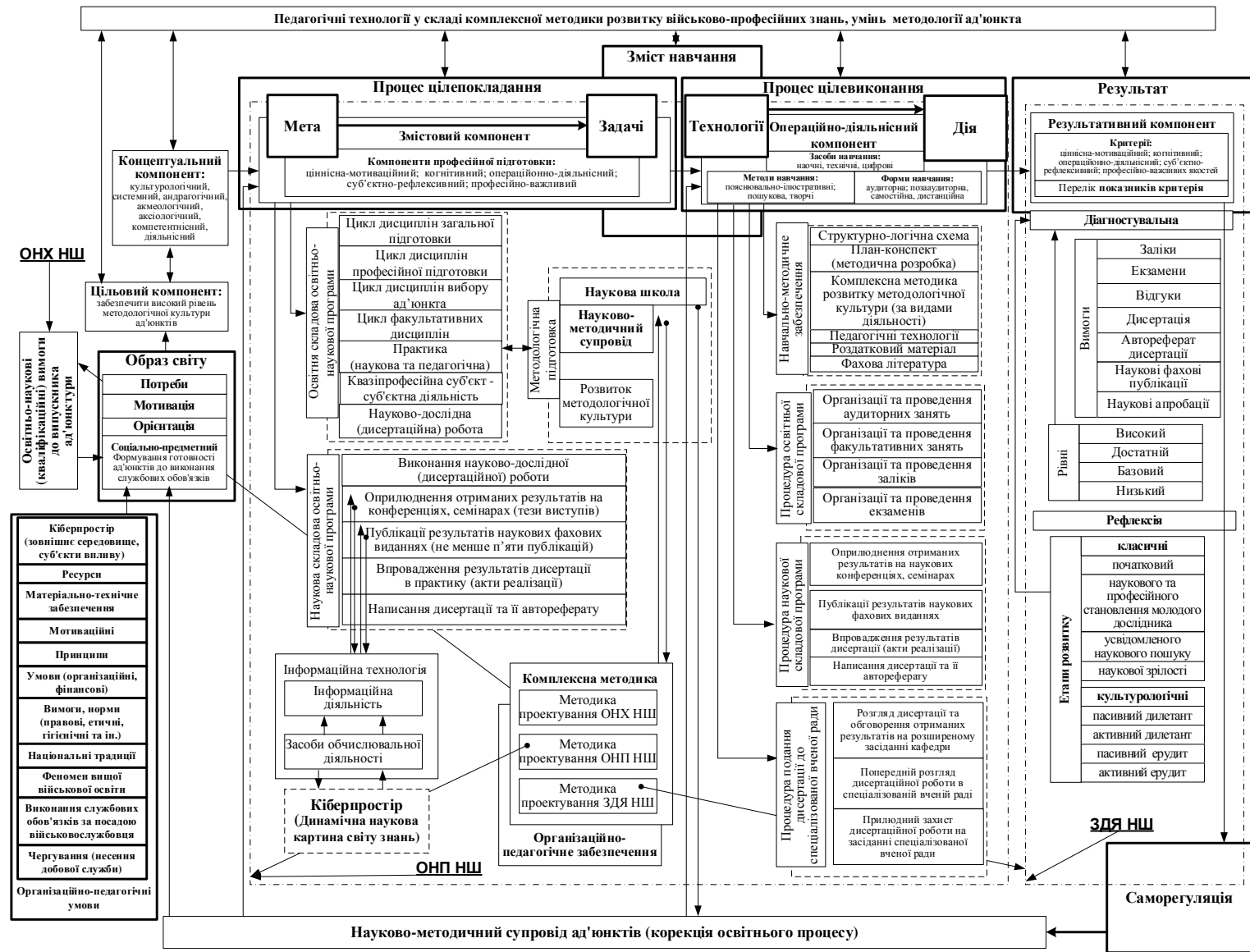

Рис. 1. Модель педагогічної системи підготовки ад'юнктів із реалізацією академічної мобільності

Рис. 2. Методологія організації наукових досліджень

Застосовувати дистанційний супровід можна тільки до освітніх компонентів, які не містять інформації з обмеженим доступом.

Право на академічну мобільність ад'юнкти можуть реалізувати за виконання вище зазначених низки умов та з попереднього місця навчання в ад'юнктури отримати витяг про вивчений навчальний курс із зазначенням тем. У цілому, ад'юнкт під час фізичного переміщення пропускає ту кількість матеріалу, що він цілком здатний опанувати її за рахунок самостійної форми навчальної роботи.

Великий резерв бюджету часу, що виділяється на самостійну роботу, дозволить ад'юнктам глибоко вивчити навчальний матеріал. Успіхи здобувачів освіти у навчанні залежать від часу, витраченого на позакласні заходи [25]. Ми, безумовно, погоджуємось з думкою авторів, що для вдосконалення викладання та засвоєння знань необхідно використовувати допоміжні технології [26].

З початком пандемії COVID-19 науковці ЗВО вимушені були у форс-мажорному режимі провести аналітичні дослідження з обґрунтування

можливого та доцільності використання того чи іншого ПЗ з існуючого у вільному доступі. Слід також зазначити, що перелік ПЗ авторами складено за довго до початку пандемії COVID-19. На експериментальному етапі дослідження були відібрані ті ПЗ, які забезпечували вирішення питання реалізації науково-методичного супроводу за дистанційною формою. У відповідному стовпчику позначено буквою Е (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перелік програмного забезпечення

Програмне забезпечення	Функціональні можливості програм						Е
	Голос	Відео	Текст	Конференція	Передача файлів	Дистанційне керування робочим столом комп'ютера	
до 2020 року до COVID-19							
Skype	+	+	+	-	+	-	+
ICQ	+	+	+	+	+	-	
QIP	+	+	+	-	-	-	
Teamspeak	+	-	+	+	+	-	
Ventrilo	+	-	+	+	+	-	
Viber	+	-	+	+	+	-	
Google Talk	+	+	+	+	+	-	
ooVoo	+	+	+	+	+	-	
Vbuzzer	+	-	+	-	+	-	
TeamViewer	+	-	-	-	+	+	+
LiteManager	+	-	+	-	+	+	
Ammy admin	+	-	+	-	+	+	
RAdmin	+	-	+	-	+	+	
AnyDesk	+	+	+	+	+	+	+
після 2020 року COVID-19							
Google Meet	+	+	+	+	+	+	+
ZOOM	+	+	+	+	+	+	+
Cisco webex meeting	+	+	+	+	+	+	+
після 2022 року повномасштабної військової агресії Російської Федерації							
Google Meet	+	+	+	+	+	+	+
ZOOM	+	+	+	+	+	+	+
Cisco webex meeting	+	+	+	+	+	+	+

Однак в процесі офіційного впровадженні ПЗ з вільного доступу у ВВНЗ виникла нова проблема – отримання дозволу та сертифікату на можливість використання ПЗ.

Визначимо «Перелік програмних продуктів для забезпечення реалізації науково-методичного супроводу за дистанційною формою. В процесі дослідження до табл. 1 відібрано потенційні програмні продукти (ПЗ), що можна застосовувати як відкрите програмне забезпечення (open-source software).

Обговорення результатів. Запропонований підхід унеможливило здійснити переорієнтацію в будь-який час науково-методичного супроводу ад'юнктів з очної на дистанційну форму і таким чином вирішивши проблему організації академічної мобільності. Автори роботи [27] оперують наступними даними щодо рівня задоволеності дистанційними формами навчання, яка складає 70 % респондентів із числа студентів та 91 % – науково-педагогічних працівників, що висловили задоволення (повне або часткове) даним способом навчання, і лише незначна частка студентів (19,2 %) та науково-педагогічних працівників (8 %) висловили незадовільно.

Висновки з даного дослідження. Проблема реалізації академічної мобільності аспірантів та ад'юнктів у межах країни досить проблематично організувати, а поза її межами – тим більше. Академічна мобільність ад'юнктів обмежується вимогами забезпечення дотримання державної таємниці, оскільки їх тематика містить інформацію з обмеженим доступом. Ця вимога висуває потребу у технічному завданні на розробку українського програмного забезпечення, що реалізовує науково-методичний супровід ад'юнктів у дистанційній формі. В ідеалі має бути створена державна інформаційно-комунікаційна мережа з метою забезпечення дистанційної форми навчання у Збройних Силах України для запобігання витоку інформації з обмеженим доступом. Експериментально підтвердилось, що раціональним періодом організації академічної мобільності є технологічна фаза теоретичного та практичного етапу дослідження. Під час академічної мобільності ад'юнктам набувають передового досвіду організації дисертаційного дослідження в наукових школах партнерів. В цілому експериментальні результати показують, що за умов дотримання запропонованого науково-методичного супроводу ад'юнктів і методологічного алгоритму, що розглядається в даній статті, можливе забезпечення безперервного розвитку методологічної культури ад'юнктів в умовах організованої академічної мобільності. Не варто забувати про традиційну освіту, яка надає більше навичок. Дистанційна форма навчання поки що рекомендується застосовувати, як додаткову, особливо в такий складний для українського народу час, коли немає можливості вчитися традиційно.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше розглянуто підхід до забезпечення можливості академічної мобільності ад'юнктів у ракурсі дотримання нерозривного педагогічного процесу розвитку методологічної культури шляхом залучення дистанційної форми навчання, як форми науково-методичного супроводу ад'юнктів. Це дозволить повною мірою реалізувати академічну мобільність ад'юнктів не лише всередині країни, а й поза її межами. Внаслідок забезпечення можливості академічної мобільності ад'юнктів зростає ймовірність того, що вони набудуть неоціненного досвіду у трансляції методологічної культури у наукових школах зарубіжних країн.

Перспективи подальших досліджень доцільно зорієнтувати на обґрунтуванні:

- 1) умов та механізму отримання ад'юнктами рішення щодо доцільності академічної мобільності через дистанційний науково-методичний супровід;
- 2) розробки вітчизняного програмного забезпечення та моделі запровадження державної інформаційно-комунікаційної мережі адаптованої для ВВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мурадова В.Х. Аналіз розвитку дистанційної форми навчання. *Системи обробки інформації*. 2015. Випуск 8 (133). С. 177–181.
2. Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» від 12.08.2015 №579. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-п/paran8#n8>.
3. Schwab K., Malleret T. COVID-19: The Great Reset. Edition 1.0. Switzerland. Cologny/Geneva: Forum publishing World Economic Forum, 2020. 213 p.
4. Шумілова А., Добко Т., Шкаріна В. Розвиток дистанційної освіти (1998–2021 pp.). Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. <http://nbuv.gov.ua/node/5652>.
5. Садовський М. Застосування технологій дистанційного навчання в системі військової освіти. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України: електронне наукове фахове видання. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 6. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_6_12.
6. Кравченко О.І., Віхтюк М.П. Моделі дистанційного навчання для підготовки військових фахівців в Україні. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2017. Вип. 55. С. 208–215.
7. Козубцова Л.М., Козубцов І.М., Ягупов В.В. Дистанційне навчання як тимчасова форма науково-методичного супроводу аспірантів (ад'юнктів) у забезпеченні мобільності. *Теорія та практика дистанційного навчання у професійній освіті: збірник матеріалів І Всеукраїнської веб-конференції (Київ, 28 лютого 2017 р.)*. К.: Інститут професійної освіти НАПН України. 2017. С. 79–83.
8. Кива В.Ю., Диба І.О. Дистанційне навчання в рамках безперервної освіти військових фахівців Збройних Сил України. *Теорія і методика професійної освіти*. 2018. №15. <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/3/article/view/526>.
9. Садовий К.В., Атаманський Д.В., Кузнецов О.Л., Ковальчук О.О., Ясечко М.М., Дзігора О.М. Особливості застосування дистанційного навчання у військовій освіті. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2018. 4(58). С. 119–127.
10. Бородавка В.О. Застосування інформаційних технологій у системі дистанційного навчання під час підготовки та перепідготовки військових фахівців. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2020. № 2(64). С. 7–11.
11. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Колективна монографія. Харків: Видавництво КП "Міська друкарня", 2020. 409 с.
12. Кушнір Т. Проблемні питання організації дистанційного навчання. Міжнародна дистанційна науково-практична конференція «Технології дистанційного навчання: впровадження, розвиток, удосконалення» (Харків, 23-24.03.2021). Харків: Фаховий коледж НФаУ, 2021. С. 88–94.
13. Scott E. Fahlman. (2018) What are effective methods to motivate graduate students? <https://www.quora.com/What-are-effective-methods-to-motivate-graduate-students>.
14. Day G. (2018) What are effective methods to motivate graduate students? <https://dr-doctorate.quora.com/What-are-effective-methods-to-motivate-graduate-students-1>.
15. Кулага І.В., Ільницький Д.О., Стрільник С.О., Матвійчук О.В., Василькова Н.В., Турчанінова В.М., Єршова В.С., Тищенко М.П., Краснопільська Н.Л. Світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання. Київ. Інститут вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2013. 38 с.
16. Kozubtsov I. Problems of failure of the existing model of personnel management of the armed forces of Ukraine in the conditions of external military aggression. The 1-st International Scientific and Practical Conference "Law and Public Administration – New Development Trends" «LPA–NDT». Bielsko-Biala: University of Bielsko-Biala. 2022. Pp. 22–24.
17. Козубцов І.М., Козубцова Л.М., Хлапонін Ю.І. Сучасна теорія та практика підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у вищих військових

навчальних закладах на засадах методологічної культури. *Збірник наукових праць „Військова освіта”*. 2022. №1(45). С. 102–111.

18. Ariawan I Putu Wisna, Divayana Dewa Gede Hendra, Suyasa P Wayan Arta. Development of Blended Learning Content based on Tri Kaya Parisudha-superitem in Kelase Platform. *International Journal of Modern Education and Computer Science*. 2022. Vol. 14. No. 1. Pp. 30–43.

19. Yagupov V.V., Kozubtsov I.N. Szkoła naukowa “Rozwój kultury metodologicznej młodego naukowca”. *Edukacja ustawiczna dorosłych. Polish journal of continuing education*. 2017. No.1(96). S. 166–172.

20. Козубцов І.М. Модель співпраці наукового керівника та аспіранта у процесі науково-педагогічного супроводу. Науково-практичний журнал. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2015. №3 (24). С. 133–140.

21. Козубцов І.М. Методологія організації роботи аспірантами над дисертаційними дослідженнями. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. Вип 5. С. 16–22.

22. Kozubtsov I. Curriculum electives «Development of methodological culture of adjuncts». *International Journal of Experimental Education*. 2016. No.4. Vol.1. Pp. 62–67.

23. Козубцов І.М., Козубцова Л.М. Феномен методологічної основи діяльності аспірантів у системі вищої військової освіти: аналітико-порівняльне обґрунтування. Науково-практичний журнал. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2015. №1 (22). С. 119–122.

24. Наказ СБУ «Звід відомостей, що становлять державну таємницю» від 12.08.2005 № 440.

25. Sharma N., Appukutti Sh., Garg U., Mukherjee J., Mishra S. Analysis of Student’s Academic Performance based on their Time Spent on Extra-Curricular Activities using Machine Learning Techniques. *International Journal of Modern Education and Computer Science*. 2023. Vol. 15. No. 1. Pp. 46–57.

26. Adebayo E.O., Ayorinde I.T. Efficacy of Assistive Technology for Improved Teaching and Learning in Computer Science. *International Journal of Education and Management Engineering*. 2022. Vol. 12. No. 5. Pp. 9–17.

27. Сокульська Н.Б., Ковальчук Р.А., Кмін В.Ф. Аналіз результатів впровадження елементів дистанційної підготовки військових фахівців. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. №198. С. 156–159.

REFERENCES

1. Muradova V.Kh. (2015). Analiz rozvytku dystantsiinoi formy navchannia [Analysis of the development of distance learning]. *Systemy obrobky informatsii*, 8 (133), 177–181. (in Ukrainian).

2. Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy (2015). «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist» [On Approval of the Regulation on the Procedure for the Implementation of the Right to Academic Mobility], 579, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-p/paran8#n8>. (in Ukrainian).

3. Schwab K., Malleret T. (2020). COVID-19: The Great Reset. Edition 1.0. Switzerland. Cologny/Geneva: Forum publishing World Economic Forum, 213.

4. Shumilova A., Dobko T., Shkarina V. (2021). Rozvytok dystantsiinoi osvity (1998–2021 rr.) [Development of distance education (1998-2021)]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho*, <http://nbuv.gov.ua/node/5652>. (in Ukrainian).

5. Sadovskyi M. (2016). Zastosuvannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia v systemi viiskovoi osvity [Application of distance learning technologies in the system of military education]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: elektronne naukove fakhove vydannia. Serii: Pedagogika*, 6, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_6_12. (in Ukrainian).

6. Kravchenko O.I., Vikhtiuk M.P. (2017). Modeli dystantsiinoho navchannia dlia pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv v Ukraini [Models of distance learning for training of military specialists in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*, 55, 208–215. (in Ukrainian).

7. Kozubtsova L.M., Kozubtsov I.M., Yahupov V.V. (2017). Dystantsiine navchannia yak

tymchasova forma naukovo-metodychnoho suprovodu aspirantiv (ad'iunktiv) u zabezpechenni mobilnosti [Distance learning as a temporary form of scientific and methodological support for postgraduate students (adjuncts) in ensuring mobility]. *Teoriia ta praktyka dystantsiinoho navchannia u profesiinii osviti*: zbirnyk materialiv I Vseukrainskoi veb-konferentsii. Kyiv: Instytut profesiinnoi osvity NAPN Ukrainy, 79–83. (in Ukrainian).

8. Kyva V.Yu., Dyba I.O. (2018). Dystantsiine navchannia v ramkakh bezpererвної osvity viiskovykh fakhivtsiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Distance learning in the framework of continuous education of military specialists of the Armed Forces of Ukraine]. *Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity*, 15, <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/3/article/view/526>. (in Ukrainian).

9. Sadovyi K.V., Atamanskyi D.V., Kuznietsov O.L., Kovalchuk O.O., Yasechko M.M., Dzhiora O.M. (2018). Osoblyvosti zastosuvannia dystantsiinoho navchannia u viiskovii osviti [Features of the application of distance learning in military education]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl*, 4(58), 119–127. (in Ukrainian).

10. Borodavka V.O. (2020). Zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii u systemi dystantsiinoho navchannia pid chas pidhotovky ta perezpidhotovky viiskovykh fakhivtsiv [Application of information technologies in the system of distance learning in the training and retraining of military specialists]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl*, 2(64), 7–11. (in Ukrainian).

11. Kukharenko V.M., Bondarenko V.V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini [Emergency distance learning in Ukraine]: Kolektyvna monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo KP "Miska drukarnia", 409. (in Ukrainian).

12. Kushnir T. (2021). Problemni pytannia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia [Problematic issues of organising distance learning. International distance scientific and practical conference]. Mizhnarodna dystantsiina naukovo-praktychna konferentsiia «*Tekhnolohii dystantsiinoho navchannia: vprovadzhennia, rozvytok, udoskonalennia*». Kharkiv: Fakhovyi koledzh NFaU, 88–94. (in Ukrainian).

13. Scott E. Fahlman. (2018) What are effective methods to motivate graduate students? <https://www.quora.com/What-are-effective-methods-to-motivate-graduate-students>.

14. Day G. (2018) What are effective methods to motivate graduate students? <https://dr-doctorate.quora.com/What-are-effective-methods-to-motivate-graduate-students-1>.

15. Kulaha I.V., Ilnytskyi D.O., Strilnyk S.O., Matviichuk O.V., Vasylykova N.V., Turchaninova V.M., Yershova V.S., Tyshchenko M.P., Krasnopilska N.L. (2013). Svitovyi dosvid orhanizatsii ta rozvytku universytetskoi systemy dystantsiinoho navchannia [World experience in organising and developing a university system of distance learning]. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity KNEU imeni Vadyma Hetmana, 38. (in Ukrainian).

16. Kozubtsov I. (2022). Problems of failure of the existing model of personnel management of the armed forces of Ukraine in the conditions of external military aggression. The 1-st International Scientific and Practical Conference "Law and Public Administration – New Development Trends" «LPA–NDT». Bielsko-Biala: University of Bielsko-Biala, 22–24.

17. Kozubtsov I.M., Kozubtsova L.M., Khlaponin Yu.I. (2022). Suchasna teoriia ta praktyka pidhotovky здобувачив vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh na zasadakh metodolohichnoi kultury [Modern theory and practice of training of higher education applicants for the degree of Doctor of Philosophy in higher military educational institutions on the basis of methodological culture]. *Zbirnyk naukovykh prats „Viiskova osvita”*, 1(45), 102–111. (in Ukrainian).

18. Ariawan I Putu Wisna, Divayana Dewa Gede Hendra, Suyasa P Wayan Arta. (2022). Development of Blended Learning Content based on Tri Kaya Parisudha-superitem in Kelase Platform. *International Journal of Modern Education and Computer Science*, 14, 1, 30–43.

19. Yagupov V.V., Kozubtsov I.N. (2017). Szkoła naukowa „Rozwój kultury metodologicznej młodego naukowca”. *Edukacja ustawiczna dorosłych. Polish journal of continuing education*, 1(96), 166–172. (in Polish).

20. Kozubtsov I.M. (2015). Model spivpratsi naukovoho kerivnyka ta aspiranta u protsesi

naukovo-pedahohichnoho suprovodu [Model of cooperation between a supervisor and a postgraduate student in the process of scientific and pedagogical support]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal. Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony*, 3 (24), 133–140. (in Ukrainian).

21. Kozubtsov I.M. (2013). Metodolohiia orhanizatsii roboty aspirantamy nad dysertatsiinymy doslidzhenniamy [Methodology of organisation of work by postgraduate students on dissertation research]. *Profesiina osvita: problemy i perspektyvy*, 5, 16–22. (in Ukrainian).

22. Kozubtsov I. (2016). Curriculum electives «Development of methodological culture of adjuncts». *International Journal of Experimental Education*, 4, 1, 62–67.

23. Kozubtsov I.M., Kozubtsova L.M. (2015). Fenomen metodolohichnoi osnovy diialnosti aspirantiv u systemi vyshchoi viiskovoi osvity: analityko-porivnialne obgruntuvannia [The phenomenon of the methodological basis of postgraduate students' activity in the system of higher military education: analytical and comparative substantiation]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal. Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony*, 1 (22), 119–122. (in Ukrainian).

24. Nakaz SBU (2005). «Zvod vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu» [Summary of Information Constituting a State Secret], 440. (in Ukrainian).

25. Sharma N., Appukutti Sh., Garg U., Mukherjee J., Mishra S. (2023). Analysis of Student's Academic Performance based on their Time Spent on Extra-Curricular Activities using Machine Learning Techniques. *International Journal of Modern Education and Computer Science*, 15, 1, 46–57.

26. Adebayo E.O., Ayorinde I.T. (2022). Efficacy of Assistive Technology for Improved Teaching and Learning in Computer Science. *International Journal of Education and Management Engineering*, 12, 5, 9–17.

27. Sokulska N.B., Kovalchuk R.A., Kmin V.F. (2021). Analiz rezultativ vprovadzhennia elementiv dystantsiinoi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv [Analysis of the results of the implementation of elements of distance training of military specialists]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*, 198, 156–159. (in Ukrainian).

SUMMARY

Ihor Kozubtsov,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Candidate of Technical Sciences

Senior Researcher

Military institute of Telecommunications and

informatization named after Heroes of Krut

Lyudmila Tarshilova,

Candidate of Economic Sciences, associate professor

West Kazakhstan agrarian and Technical University

named after Zhangir Khan, Republic of Kazakhstan

Lesya Kozubtsova,

Candidate of Technical Sciences,

Military institute of Telecommunications and

informatization named after Heroes of Krut

Oleksii Beskrovnyi,

Candidate of technical sciences, associate professor

Military institute of telecommunications and

informatization named after Heroes of Krut

IMPLEMENTATION OF ACADEMIC MOBILITY OF ADJUNCTS OF A HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTION BY ORGANIZING A REMOTE FORM OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT

Introduction. *The article examines the phenomenon of organizing academic mobility through distance scientific and methodological support of adjuncts in higher military educational*

institutions.

Purpose of the article. *To substantiate the conditions for ensuring academic mobility through distance scientific and methodological support of adjuncts as a phenomenon of higher military education.*

Methods. *The main research tools are methods of theoretical historical analysis and generalization of scientific literature on the research topic; method of analytical and comparative analysis when evaluating the novelty of research results; generalization-for formulating conclusions and recommendations for further research.*

Results. *The conditions for ensuring academic mobility through distance scientific and methodological support of adjuncts, as a phenomenon of higher military education, are discovered. An algorithm for implementing academic mobility through distance scientific and methodological support of adjuncts is proposed. The algorithm is based on typical phases, stages and steps of the classical methodology for organizing scientific and technical activities in the Armed Forces of Ukraine. The scientific feature of the proposed algorithm of academic mobility consists the introduction of an additional preparatory phase, stage and step that would take the phenomenon of organizing scientific and technical activities in the Armed Forces of Ukraine into account. At the stage of technological preparation, the concept of future dissertation research is developed. The positive effect of using distance learning as a type of scientific and methodological support of adjuncts to ensure academic mobility of adjuncts, is discovered. The beneficial effect consists in ensuring the continuity of the educational process in compliance with the right to academic mobility and the development of methodological culture, which is a pressing pedagogical problem. An indicative list of free-access software solutions for organizing academic mobility through distance scientific and methodological support is compiled, and the main functions are analysed.*

Conclusion. *The original contribution of this work is the introduction of an approach to enable academic mobility for adjunct faculty through ongoing pedagogical support using distance learning platforms. By enabling the full implementation of academic mobility for adjunct faculty domestically and internationally, they can gain valuable experience sharing methodologies between different academic institutions and systems worldwide. By facilitating academic mobility opportunities for adjunct faculty, they can obtain valuable expertise sharing pedagogical methods and skills with international research institutions.*

Key words: *academic mobility; distance learning; scientific and methodological support; adjunct; methodology; academic supervisor.*

УДК 37.091.31-059.2]:355.232

Андрій Кравченко,
кандидат педагогічних наук,
Військовий інститут
телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут Військовий коледж
сержантського складу
<https://orcid.org/0009-0005-0065-0876>

Іван Кравченко,
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
<https://orcid.org/0000-0001-6114-4591>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/158-167

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті автори представляють педагогічний потенціал та практичний стан організації і змісту діяльності військових навчально-виховних груп (ВНВГ) у сучасному військовому закладі вищої освіти. Проаналізовано практичний стан діяльності офіцерів курсантських підрозділів з формування військових навчально-виховних груп у військових закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на наявні негативні процеси, які відбуваються у ВНВГ, що сформовані на ненаукових засадах. Уточнено й модифіковано педагогічний потенціал військової навчально-виховної групи. Підкреслено, що відсутність наукового підходу до формування військових навчально-виховних груп негативно позначається на результативності навчання курсантів та усіх питаннях військової служби. Наголошено, що формування військових навчально-виховних груп у військовому закладі вищої освіти це комплексне багатоцільове завдання яке вимагає від офіцерського складу глибоких знань основ військової педагогіки та психології.

Ключові слова: курсант; викладач; офіцер; військовий заклад вищої освіти; військова навчально-виховна група; педагогічний потенціал.

Постановка проблеми. Аналіз практичного стану діяльності військової навчально-виховної групи в сучасному військовому закладі вищої освіти дає підставу стверджувати, що стан навчання, військова дисципліна, несення вартової та внутрішньої служби, оцінка взаємостосунків між курсантами групи не відповідають вимогам сьогодення щодо підвищення рівня професіоналізму Збройних Сил України.

Психологічна підготовка до цього часу ще не знайшла свого місця в системі всебічного вишколу, підготовці військ у поєднанні з недостатніми педагогічними навичками курсантів і слухачів закладів вищої освіти, вона серйозно впливає на загальний рівень підготовки особового складу, забезпеченні належного морально-психологічного стану підрозділів загалом і особистості військовослужбовців зокрема. Це ж саме стосується і педагогічної підготовки. Аналіз помилок, що допускають офіцери в практичній діяльності, свідчить перш за все про недостатній рівень їхніх педагогічних знань та відсутність основних компонентів педагогічної готовності до роботи з

особовим складом. Становище, що склалось у військово-педагогічній практиці, потребує принципово нових наукових підходів до педагогічної освіти у військових закладах вищої освіти.

Процес формування військових груп дотепер є недостатньо науково обґрунтованим, їх педагогічний потенціал залишається не реалізованим на практиці, що обертається втратами у навчанні і вихованні курсантів, гальмує формування сучасних офіцерських кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема досліджувалася в таких головних напрямках: соціально-психологічному (Г.В. Ложкін, В.І. Осьодло, Г.Д. Темко, та ін.); співвідношення формальних і неформальних груп, динаміка їх розвитку (М.Й. Варій, В.В. Стасюк та ін.); управління групами (О.Г. Процепко, В.В. Ягупов та ін.).

Віддаючи їм належне, слід зазначити, що науковий пошук більшості військових педагогів і психологів щодо навчально-виховних груп (Л.В. Олійник, В.І. Осьодло, В.В. Стасюк, В.В. Ягупов та ін.) був спрямований переважно на виявлення можливості і здатності цих об'єднань протидіяти деструктивним негативним явищам і впливам, підтримувати необхідний рівень дисципліни.

Теоретичну основу статті склали наукові положення щодо реформування та розвитку Збройних Сил України (О.І. Затирайко, М.І. Науменко, М.І. Нещадим, О.Г. Проценко, В.В. Ягупов); теорії колективу і групи (В.О. Сухомлинський); теорії діяльності і розвитку особистості (В.І. Осьодло, В.О. Моляко).

Мета статті полягає в розкритті педагогічного потенціалу та практичного стану організації і змісту діяльності навчально-виховних груп у сучасному військовому закладі освіти.

Методи дослідження. Теоретичні: (логіко-теоретичний, зіставно-порівняльний, структурування, моделювання, прогнозування), що дозволили розглядати педагогічні явища і процеси, соціально-педагогічні факти на етапах аналізу і синтезу наукових джерел, уточнення і розвитку основних теоретичних понять; емпіричні: (включене спостереження, аналіз документації письмове та усне опитування) з метою вивчення особистості курсанта, виявлення педагогічних умов формування військових груп; (соціометрії, тестування, експертної оцінки та самооцінки) для характеристики системи засобів формування груп; систематизації та узагальнення досвіду, педагогічний експеримент.

Виклад основного матеріалу. Специфіка військового навчального закладу така, що кожний новий навчальний рік у ньому розпочинається в оновленому складі. Приблизно 25 % курсантів інституту поповнюють ряди офіцерських кадрів ЗС України, і такий же відсоток учорашніх школярів, учнів технікумів, коледжів, солдат строкової служби вступають до військового закладу вищої освіти на навчання.

У юнаків, що вступили до військового закладу вищої освіти, вченими і практиками зафіксовані диспропорції між соціальним і психофізіологічним дозріванням, уповільнення процесу соціалізації, виникнення суперечностей у вольовій і моральній сферах, споживацькі настрої, егоцентризм, культ жорстокості й сили, що породжує виникнення позастатутних взаємин,

неформальних мікрогруп і лідерів, веде до розрізненості групи, створює загрозу цілісності єдиного військового організму.

У той же час процес соціалізації особистості в силу відомих причин сповільнився, що позначилося на ослабленні соціального й особистісного контролю молодих людей над своїми вчинками. Реально самостійний соціальний досвід юнак уперше одержує в Збройних силах, де часто суперечності у вольовій і моральній сферах молодих людей розв'язуються на тлі турбот і труднощів військової служби.

Таким чином, іноді до військових навчально-виховних груп потрапляють особи, які слабо соціально адаптовані, можуть негативно впливати на навчальну групу в цілому. Далеко не кожний першокурсник з успіхом включається в життя військового навчального закладу. Деякі з них боляче переносять втрату з дитинства закріплених товариських відносин і стереотипів поведінки, опіки, уваги та підтримки батьків і вчителів. Це з перших днів негативно позначається на стані навчання і виховання. Велика роль у забезпеченні швидкої і безболісної адаптації до незвичних життєвих умов і обов'язків, що їх накладає новий соціальний статус, у зв'язку з цим належить військовим навчально-виховним групам вищих військових закладів освіти.

Затримка в її формуванні призводить до зниження ефективності навчання, збільшення часу, необхідного для того, щоб донести певний обсяг знань до курсантів, які б відповідали вимогам професійних стандартів випускника ВВНЗ. Бувають випадки неготовності до виконання професійних обов'язків на особистісному рівні, деякі курсанти не можуть повністю реалізувати свій індивідуальний потенціал, у них ускладнюються процеси соціальної і професійної адаптації. Психологічно не підготовлений, невдало призначений в ту чи іншу навчально-виховну групу, курсант частіше підпадає під вплив негативних чинників, що супроводжують професійну діяльність, відчуває особистісні деформації, сам починає вдаватися до неадекватних форм взаємин з іншими людьми. Це свідчить про недопустимість стихійного формування військових навчально-виховних груп, оскільки такі групи наперед позбавлені можливості реалізувати наявний педагогічний потенціал. Під час теоретико-логічного аналізу наукового доробку військової педагогічної науки нами уточнено й модифіковано поняття “педагогічний потенціал військової навчально-виховної групи”.

Поняття *“педагогічний потенціал військової навчально-виховної групи”* розуміємо як *сукупність прихованих навчально-виховних можливостей військових груп, що на основі розробленого процесу, умов, системи засобів можуть бути реалізовані*. Зокрема, такі з них: подальша профорієнтаційна робота зі спрямування курсантів на майбутню діяльність у військах; формування особистості майбутнього офіцера з високими моральними і громадянськими якостями; забезпечення особистісно спрямованого, суб'єкт-суб'єктного характеру військово-педагогічного процесу в системі “взвод – рота” з метою виховання психолого-педагогічної, спеціальної і професійної компетентності майбутніх офіцерських кадрів; доцільна організація індивідуальних, групових і фронтальних форм навчання і виховання з метою

засвоєння професійних знань, умінь і навичок, підтримання боєздатності особового складу на сучасному рівні; поєднання вимогливості з повагою до особистості курсанта з метою недопущення і попередження фактів нестатутних відносин; виховання обов'язку високо тримати честь офіцера Збройних Сил України, потреби військової культури, особистої досконалості, самовизначення у військовій кар'єрі.

Сьогодні ми констатуємо, що у навчальних групах курсантів мають місце нестатутні взаємовідносини. У числі щойно зарахованих осіб є випускники військових ліцеїв і військовослужбовці строкової служби. Вони мають значний досвід перебування у військових підрозділах, є більш адаптовані до умов військової служби (особливо останні), що надає їм цілком помітних переваг на першому етапі формування ВНВГ. Це дає їм підставу вважати себе на порядок “вищими” від курсантів, які є вихідцями із цивільної молоді, створює реальні підстави для виникнення нестатутних взаємовідносин. Військовослужбовці строкової служби, які іноді жили в умовах “дідівщини”, намагаються запровадити її і в стінах навчального закладу – військовій навчально-виховній групі.

У навчальних групах із виявами нестатутних взаємовідносин завжди є неформальні мікрогрупи, навколо яких виникають внутрішньогрупові зв'язки. У більшості випадків цим мікрогрупам (чи їх лідерам) вдається сформувати потрібну їм громадську думку навколо тих чи інших питань життєдіяльності групи. Вона підкріплюється своєрідними нормами перекрученої моралі, в основу якої покладена версія про те, що кожен член групи повинен, як стереотип поведінки, сприйняти традиційно сформовані відносини всупереч статутним вимогам. Цей стереотип припускає повне підпорядкування неформальним лідерам, беззаперечне виконання їхніх бажань, часом найабсурдніших.

При організації групового навчання також постає ряд проблем організаційного, педагогічного і соціального планів. Групова робота в навчанні не є продуктивною, викладачі не завжди готові запропонувати курсантам спільну діяльність, тобто цікаву, змістовну взаємодію, яка б забезпечила розподіл функцій за індивідуальними здібностями.

Ученими-педагогами доведено, що “найвищим рівнем взаємодії вчителя й учнів у процесі формування виховуючих відносин є співтворчість. Це суб'єкт-суб'єктна взаємодія, під час якої педагог і учні об'єднані творчим діалогом-пошуком нерозкритих потенційних можливостей навчально-виховного процесу з метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожної дитини, а також виявлення засобів і творчих здібностей учителя й учня. Педагог і учні об'єднані не лише професійною, діловою, а й глибоко особистісною приязню й повагою один до одного. Це забезпечує дружні, сердечні зв'язки між суб'єктами виховання нерідко на все життя. [1]. Цей висновок, зроблений А.М. Бойко щодо загальноосвітньої школи, прямо стосується і військового закладу вищої освіти, але, на жаль, ще не завжди використовується його науково-педагогічним складом.

На думку Л. Олійника, процес набуття особистістю потенційних можливостей (компетентностей) до ефективної професійної діяльності безпосередньо пов'язаний з професійною компетентністю курсантів. Професійна компетентність – результат

індивідуальної самореалізації особистості. Реалізаційна спрямованість відбивається в ієрархічній структурі мотиваційної сфери особистості, виявляється у цілеспрямованих вчинках і поведінці, переживається на емоційному рівні як інтерес, захоплення, відчуття перспективи [4, 166].

Для освітнього процесу є характерним суспільна дія, у якій беруть участь щонайменше дві особи: викладач і курсант (група курсантів). Беручи до уваги те, що групи сформовані на ненаукових засадах, для викладача стає практично неможливою взаємодія з групою на основі активного навчання. “Під активним навчанням ми будемо розуміти таку організацію навчального процесу, при якій активні учитель і учні. Перший добирає навчальний матеріал, подає його учням, але так, щоб вони виявляли найбільше активності в засвоєнні його, дає учням завдання для самостійної роботи, стимулюючи їхню активність, розвиваючи в них творчий пошук, а учні намагаються найглибше зрозуміти матеріал, що їм подається, самостійно розв’язують певні проблеми або навіть ставлять їх, взагалі проявляють ініціативу в навчальній роботі” [2].

Виховання розпочинається з процесу адаптації першокурсника до умов діяльності. Це явище дуже складне і багатогранне. Сьогодні при формуванні ВВВГ майже не використовуються механізми прискорення процесу адаптації курсантів, підвищення рівня їх задоволеності участю в життєдіяльності групи, а також не здійснюється оцінка різноманітних факторів впливу на ці процеси. Практичний досвід свідчить, що процес адаптації до навчання і військової служби проходить безболісно менш ніж у половини курсантів-першокурсників інституту.

Вивчення практичного стану діяльності навчально-виховної групи у сучасному військовому закладі вищої освіти показує, що негативними моментами в процесі адаптації курсантів-першокурсників є таке:

- відсутність науково обґрунтованих механізмів адаптації курсантів, системи профілактики чинників, які негативно впливають на адаптацію першокурсників;
- недостатня індивідуальна робота з курсантами командирів і офіцерів виховних структур підрозділу;
- слабкий вплив на процеси адаптації з боку офіцерів-викладачів;
- невміння, а інколи й небажання офіцерського складу глибоко вникнути у потреби молодшої людини, відсутність турботи, зверхнє ставлення до курсантів;
- низький професіоналізм у роботі командирів, заступників командирів підрозділів з морально-психологічного забезпечення і їх недостатні знання з питань соціальної педагогіки, психології і психології особистості.

У практичній роботі командирів, офіцерів з морально-психологічного забезпечення прослідковується неефективний вплив на процес адаптації до військової служби курсантів-першокурсників, не вивчаються особливості взаємовідносин у навчальних групах, не виявляються неформальні лідери. Одна з причин такого стану полягає в тому, що не забезпечене планомірне і послідовне підвищення рівня соціально-педагогічних знань командирів усіх рівнів, прямим наслідком чого є низька ефективність спільної діяльності курсантів. Вона не забезпечується наявністю необхідних факторів, до найважливіших із яких відносимо ціннісно-орієнтовані, духовно-культурні, навчально-професійні, суспільно-політичні.

У військових закладах вищої освіти не завжди звертається увага на груповий настрій, що є необхідним компонентом регуляції усіх видів і форм діяльності. Негативні групові настрої, взаємодіючи з невизначеністю мотивації, знижують ступінь позитивного ставлення курсантів до діяльності. При формуванні навчальних груп, як показує практика, не завжди враховується зв'язок мотиваційної сфери з особистими настроями курсантів ВНВГ, який і є показником задоволеності курсанта діяльністю в групі.

Співробітництво в такій навчальній групі не є запорукою додаткового приросту якості навчання, зразкового виконання обов'язків військової служби, сприятливого морального клімату. У стихійно сформованих групах специфіка військової діяльності не визначена чіткою регламентацією міжособистісних стосунків курсантів на основі статутних відносин. У взаєминах між курсантами у такій групі поняття служби не є головним, функціональні обов'язки посадовими особами не завжди відповідально виконуються. У майбутніх офіцерів не формуються комунікативні та інші особистісні якості, висока фахова та військово-спеціальна підготовка. У службових взаєминах яскраво не виражається позиція курсанта щодо рівня його ідейної, моральної і військової культури. Громадська думка не сформована, вона не виступає каналом зворотного зв'язку, джерелом інформації для особистості про реакцію на її дії та вчинки інших курсантів. Громадська думка не загострює почуття відповідальності, не викликає незадоволеності собою, сорому і докорів сумління. Думка такої військової навчально-виховної групи не породжує в курсанта впевненості у своїх власних силах, не допомагає йому подолати недоліки, відчуття страху. Нерідко стихійно складається неправильна громадська думка про того чи іншого курсанта, подію, факт, а це породжує негативне ставлення, веде до помилок у поведінці самої групи. Командири неспроможні спростувати хибну думку про ту чи іншу людину або подію, домогтися створення правильної громадської думки. З іншого боку, ігнорування думки навчально-виховної групи командуванням підрозділу призводить до відриву від підлеглих, до виникнення нездорових явищ у взаємовідносинах курсантів.

Перший курс – найбільш складний для курсантів. Для багатьох із них навчання у військовому інституті – початок самотійного життя. Юнаки вперше зустрічаються з новою обстановкою, з невідомими раніше умовами навчання і життя військового закладу. Виникає суперечність між звичними формами поведінки і статутними вимогами. Першокурсники ще не цілком усвідомили їхню сутність, не опанували прийоми виконання. Відбувається перебудова старого динамічного стереотипу і формування нового, перебудова старих і вироблення нових звичок. Цей процес не безболісний, він викликає негативні психічні реакції, глибокі переживання курсанта-першокурсника.

Характерним для першокурсників сьогодні є також суперечність між обсягом, новизною, складністю навчального матеріалу, з одного боку, і відсутність навичок і умінь самотійної роботи в умовах військового інституту – з іншого. У цей же час відбувається дидактична адаптація. Курсантам необхідно допомогти слухати і записувати лекцію, самотійно вивчати і конспектувати

рекомендовану літературу, якісно готуватися до семінарських занять, виконувати самостійну роботу, складати заліки та екзамени.

Процес професійного становлення в більшості курсантів першого року навчання йде уповільнено. Вони навчаються нижче своїх можливостей, трапляється, що переоцінюють одержаний досвід, допускають елементи зазнайства, критиканства, завищення самооцінок, прагнуть зайняти “оригінальну”, не завжди правильну позицію.

Головним аспектом у діяльності курсантів військової навчально-виховної групи є дисципліна. “Військова дисципліна, – сказано у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України” [3].

Практика свідчить, що виховання курсантів у дусі суворого дотримання вимог присяги і статутів у групах, що сформовані на ненаукових засадах, не дає бажаних результатів. Роз’яснювальна робота ведеться не систематично і не диференційовано, свідомо дисципліна досягається повільно, авторитарна вимогливість командирів не дає позитивних зрушень. Крім того, курсанти ВНВГ не бажають і неспроможні принципово оцінювати порушення статутного порядку, які мають місце в групі. Молодші командири не тримають у полі зору осіб, які скоїли порушення або здатні на них, а збори особового складу недостатньо дієві в питаннях зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень. Традиційними засобами виховання у курсантів дисциплінованості є стимулювання – передусім заохочення за розумну ініціативу, старанність, подвиги і відзнаки по службі. Оголошення подяки, нагородження грамотою, цінним подарунком, фотографування при розгорнутому Бойовому прапорі, повідомлення за місцем проживання чи попереднього навчання курсанта про відмінне навчання та зразкове виконання ним військового обов’язку повинно викликати гаряче бажання ще краще оволодіти професією офіцера. Але поряд із заохоченням достойних, військові статuti Збройних Сил України зобов’язують командирів і начальників не залишати без відповідного впливу жодної провини, застосовувати до недбайливих та порушників статутів покарання-стягнення.

Гальмує процес формування військових навчально-виховних груп і те, що недостатня увага приділяється підбору і призначенню формального лідера групи – сержанта. Наукові обґрунтування системи підбору сержантів ВНВГ повністю відсутні. Діяльність сержантів з особовим складом навчальної групи не завжди буває продуктивною щодо навчання, виховання, вирішення інших питань військової служби. Професійно не підготовлений сержант, як правило, не вміє створити такий морально-психологічний клімат у підпорядкованій йому групі, який би гарантував виконання поставлених завдань.

Відсутність наукового підходу до формування військових навчально-виховних груп негативно позначається на всіх питаннях служби. Недоліки і порушення, які сьогодні скоюються при несенні служби у вартах, при виконанні обов’язків у добових нарядах, недотримання розпорядку дня дозволяють зробити висновок про низьку якість відбору курсантів ВНВГ. У таких

військових навчально-виховних групах внутрішня діяльність і служба не впливають на формування у курсантів високих моральних і бойових якостей і, перш за все, таких, як дисциплінованість, наполегливість, товариськість.

Аналізуючи практичний стан діяльності військових навчально-виховних груп і беручи до уваги, що освітній процес у військовому навчальному закладі організовується як групова діяльність, вважаємо за необхідне відпрацювання педагогічних основ формування курсантських груп. При цьому враховували об'єктивні обмеження і можливості, інтелектуальні показники особистості та рівень її вихованості, індивідуальної та групової педагогіки і психології; особистого та групового навчання і виховання, стилі, рівні і моделі взаємодії викладача з курсантами.

На основі вивчення наукових праць провідних військових педагогів та психологів Збройних Сил України, власного багаторічного досвіду служби у військових закладах вищої освіти дійшли висновку, що формування військової навчально-виховної групи — це комплексне багатоцільове завдання, яке потребує вичерпної відповіді насамперед на такі запитання:

1. Протягом яких етапів і з урахуванням чого формується ВНВГ?
2. Що при цьому береться до уваги?
3. Які фактори та в якому зіставленні беруться до уваги?
4. Які взаємостосунки складаються у процесі навчання у групі?
5. Яка атмосфера панує в навчальній групі? Чи завжди доброзичлива?
6. Які проблеми й труднощі адаптаційного періоду постають перед курсантами-першокурсниками?
7. Хто лідери? Яке їх місце та роль у навчально-виховному процесі?
8. Які характерні конфліктні ситуації у ВНВГ, та як вони вирішуються?
9. Як складаються ділові стосунки викладача ВВНЗ з навчально-виховною групою?
10. У чому полягає взаємодія індивідуальних психологічних якостей особистості та групової психології і їх взаємний вплив?
11. Які показники і чинники індивідуальної та групової поведінки, їх співвідношення?
12. Яка система аналізу і діагностики стану навчання та інших видів діяльності навчально-виховної групи?
13. Як проводити корекцію стану справ у військовій навчально-виховній групі?

Виховна робота у вищих військових навчальних закладах перебуває на етапі становлення, вдосконалення методичного й практичного її змісту. Це потребує перебудови не тільки форм, методів, прийомів виховання, а й удосконалення педагогічної майстерності викладачів, сучасних наукових методик впливу на курсантів, використання потенційних можливостей курсантських груп. “Аналіз основних управлінських функцій офіцера як військового педагога свідчить, що його діяльність є різнобічною і має педагогічну суть, а відтак потребує від нього всебічної військово-професійної та психолого-педагогічної підготовленості” [5].

Сьогодні педагогічний потенціал військових навчально-виховних груп за сучасних умов не реалізований, так як групи формуються на ненаукових засадах і

в своєму становленні не досить динамічні, повільно виходять на новий рівень розвитку, до військового колективу. Він є вищим рівнем розвитку групи курсантів військового закладу, що характеризується єдністю ідейних, організаційних, ділових і міжособистісних стосунків, створених для спільного вирішення завдань оволодіння військовою справою, виховання високих морально-бойових якостей висококваліфікованих офіцерів Збройних Сил України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи праці військових учених, визнаючи їх важливість, приходимо до висновку, що у військовій педагогіці недостатньо розроблено теоретичні засади формування ВНВГ, спостерігається відсутність об'єктивного підходу до діагностики згуртованості, переважає суб'єктивність, що призводить до помилок в оцінці згуртованості групи, визначенні досягнутого рівня, і, як наслідок, дотепер бракує науково достовірних даних щодо цієї якості.

За результатами вивчення практичного стану формування ВНВГ зроблено висновок, що саме ті теоретичні питання, які порушуються нами в статті, не знайшли втілення в практиці, навчальні групи формуються стихійно, не здійснюється прогнозування їх майбутньої діяльності.

Функціонування військової навчально-виховної групи підкоряється певним закономірностям, зокрема наявності педагогічного потенціалу, який група спрямовує на реалізацію поставленої мети. При цьому кожен курсант навчальної групи набуває практичного досвіду й здатності до групової взаємодії.

Для ефективного формування ВНВГ необхідна перебудова не тільки форм, методів, прийомів виховання, а й удосконалення педагогічної майстерності командирів на основі сучасних наукових методик впливу на курсантів з використанням потенційних можливостей навчальних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. – Полтава: ІЗМН. – 1996. – С. 78-85.
2. Вашенко Г. Загальні методи навчання. – К., 1997. – 95 с.
3. Військові статuti Збройних Сил України – К., 1999. – 209 с.
4. Олійник Л.В. Професійна компетентність майбутніх офіцерів-зв'язківців: психолого-педагогічний аспект. Збірник наук. праць Військового інституту Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. No 1. 166–171 с.
5. Ягупов В.В. Управлінські функції офіцера та їх педагогічний зміст // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2000. – № 2. – 311 с.

REFERENCES

1. Boiko A.M. Onovlena paradygma vykhovannia: shliakhy realizatsii. – Poltava : IZMN. – 1996. – S 78-85.
2. Vashchenko H. Zahalni metody navchannia. – K., 1997 – 95 s.
3. Viiskovi statuty Zbroinykh Syl Ukrainy. – K., 1997 – 209 s.
4. Oliinyk L.V. Profesiina kompetentnist maibutnikh ofitseriv-zviazkivtsiv: psykholoho-pedahohichni aspekt. [Professional competence of future liaison officers: psychological and pedagogical aspect.] Zbirnyk nauk. prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho Natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2005. No 1. 166–171 s
5. Yahupov V.V. Upravlinski funktsii ofitsera ta ikh pedahohichniy zmist // Visnyk Ukrainskoi Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. – 2000. – No 2. – 311 s.

SUMMARY

Andrii Kravchenko,Candidate of Pedagogical Science (PhD in Pedagogy)
Kruty Heroes Military Institute
of Telecommunications and Information Technologies
Military College of Non-Commissioned officers**Ivan Kravchenko,**Candidate of Pedagogical Science (PhD in Pedagogy)
Associate Professor
Kharkiv Ivan Kozhedub National Air Force University**PEDAGOGICAL POTENTIAL AND PRACTICAL EXPERIENCE OF ORGANIZING
THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF CADETS IN A HIGHER MILITARY
EDUCATIONAL INSTITUTION**

Introduction. *The article deals with the pedagogical potential and the practicality as for organization and activity content of military educational groups in a modern military higher education institution. The authors have analyzed the practical situations as for the activities conducted by the officers of cadet units to form the military educational groups in military higher education institutions. The emphasis is put on the current negative processes based on non-scientific approaches that take place in some military educational groups. The article specifies the pedagogical potential of a military educational group and underlines that lack of scientific approaches to formation of the military educational groups have negative effects on cadet training and all aspects connected with military service. It is essential to form military educational groups in a military higher education institutions and officers are necessary to have profound knowledge in basic military pedagogy and psychology.*

Purpose is to reveal the pedagogical potential and practicality as for organization and activity content of educational groups in a modern military higher education institution.

Methods. *Theoretical methods (logical-theoretical, comparative, structuring, modeling, forecasting) are used to consider pedagogical phenomena and processes, socio-pedagogical facts, to analyze and synthesize scientific resources, clarify and develop basic theoretical concepts; empirical methods (observation, documentation analysis, written and oral survey) are aimed at studying the cadet's personality, identifying the pedagogical conditions to form military groups; (sociometry, testing, expert assessment and self-assessment) to characterize the ways of forming groups; systematization and generalization of experience, pedagogical experiment.*

Results. *Military pedagogy lacks a strong theoretical framework for developing military education units. This results in an absence of objective diagnostic approaches for evaluating team dynamics. Instead subjectivity dominates, leading to flawed assessments of group cohesion, attainment levels, and ultimately unreliable quality assurance data.*

Conclusion. *A military educational group obeys certain laws, especially due to pedagogical potential, which the group uses to achieve the set goal. At the same time, each cadet of the military educational group acquires practical experience and the ability for group interaction*

To form an effective military educational group, it is necessary to reorganize forms and methods of education, as well as to enhance the commanders' pedagogical skills based on modern scientific methods which can have some influence on cadets by using the potential opportunities of educational groups.

In order to fulfill the tasks, which the military higher education institutions of the Ministry of Defense of Ukraine have to do, it is important to systematize the acquired experience and work out scientific priorities to form military educational groups.

Key words: *cadet; teacher; officer; military higher education institution; military educational group; pedagogical potential.*

УДК 371.134:35:811

Mariana Levko,Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
<https://orcid.org/0000-0001-8648-6715>**Oksana Sovhar,**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
<https://orcid.org/0000-0002-3101-7409>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/168-175

ACQUIRING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ENGLISH FOR PROFESSIONAL PURPOSES BY CADETS OF MILITARY HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Ongoing war in Ukraine intensified the necessity to have a good command of English for military personnel. Consequently, tertiary education establishments are facing an urgent requirement to create or tailor syllabuses and programs of instruction for the disciplines that account for mastering foreign language for professional purposes which, in turn, involves creating courses and textbooks based on the assessment of goals and needs, as well as functions for which English is required.

The article tackles the problem of designing and delivering a course in military specialized English, considers its stages, provides an analysis of its methodological foundations, describes the course structure, presents a complex of effective tasks and activities that enable acquiring communicative competence in a foreign language for professional purposes.

Key words: *communicative competence; future officers; foreign language for professional purposes; course; feedback.*

Introduction. Present day military and political challenges require an effective response and an increase in the level of operational interoperability between the Armed Forces of Ukraine and NATO member states to perform joint tasks and training abroad. We cannot but agree with M. Hrebenuk and V. Krykun who state that “one of the essential tasks in the language training system is formation of sufficient level of foreign language communicative competence of Ukrainian service members, which will enable them to successfully accomplish professional tasks in foreign language environment, partake in international defence cooperation activities and multinational peacekeeping operations” [1]. Accordingly, the responsibility of service members to master English as the main working language of NATO is increasing. In this context, higher military educational institutions are tasked to train future officers to acquire the necessary competencies, which include the ability to communicate in a foreign language in official activities during the performance of professional duties in a foreign language environment.

At the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy the discipline «Foreign language for professional purposes» is included in the selective component of the educational program and is studied during the second and third years if chosen by future officers. A unique feature of this discipline is the preparation of future officers for effective communication, which is determined by the ability to express one's own thoughts and understand the thoughts of the interlocutor in a real professional situation

[2]. Therefore, systematic work is needed to transform the goals of learning a foreign language into a practical plane. Its essence can be seen in the development of adequate methods, restructuring of the process of learning a foreign language in the interests of effective assimilation of communicative skills by cadets [3].

Analysis of relevant research. The relevance of the discussed topic is substantiated in the Roadmap for improving language training in the Armed Forces of Ukraine for 2021-2025, the Draft Law on the Use of the English Language in Ukraine, the Standardization Agreement STANAG 6001. The formation of foreign language communicative competence was studied by Ukrainian scientists R. Hryshkova, O. Yefimova. The effectiveness of using the competence approach in learning a foreign language was substantiated by R. Docking, communicative and student-centered approaches by K. Brown, D. Nanen, J. Richards. I. Zaichenko described the principles of systematicity and consistency, accessibility and visibility in pedagogy. N. Shalyhina analysed the development of communicative competence of multinational HQs in the process of military professional training for participation in peacekeeping operations. Despite substantial research on the problem of foreign language training in the Armed Forces of Ukraine, the problem of acquiring communicative competence in foreign language for professional purposes by the cadets of military higher educational institutions has not been considered enough.

The purpose of the article is to reveal the rationale and specifics of the course «Military Specialized English (Mechanized and Tank Troops)», describe the stages of its creation; tackle its methodological foundations and structure; present a set of effective exercises that form the ability to communicate in a foreign language for professional purposes based on the feedback received from teachers and cadets of the experimental groups.

Research methods applied in the study included methods of analysis and synthesis, systematization, induction and deduction.

Results. The program of discipline «Foreign language for professional purposes» is compiled on the basis of cadets' goals and needs analysis, as well as the duties for which the English language is necessary in the official activities of the future officers. The needs and goals for learning English change in accordance with the requirements of time, qualification characteristics and documents that regulate the organization of military specialists training system. Accordingly, it is necessary to review them regularly and make changes to the curriculum of the educational discipline in order to improve the organization of the educational process and contribute to the formation of the necessary competences for communicating in English in a professional environment. Therefore, the teachers of the Department of Foreign Languages and Military Translation of the National Army Academy conducted a study of the needs and goals of studying the academic discipline «Foreign language for professional purposes», as well as an analysis of the educational and professional programs «Mechanized troops command and control» (2022) and «Tank troops command and control» (2022) and changes were made to the syllabus, training programs of the discipline «Foreign language for professional purposes», taking into account the requirement to study professional topics specifically for units of mechanized and tank troops. As a result of these additions

and changes, a group of authors, namely M. Levko, O. Sovhar, V. Boychenko, I. Antoniv, O. Shcherba and I. Tychna designed a course and wrote the textbook «Military Specialized English (Mechanized and Tank Troops)» [4], which was tested in two experimental groups.

Ukraine's European integration aspirations include the recognition of European standards in the field of language policy. According to the data for 2021 of the EF English Proficiency Index annual study on determining the level of English language proficiency in different countries of the world, Ukraine belongs to the countries with an average level of English language proficiency and occupies the 35th position in the ranking out of 111 countries in the world [5]. The study also proves that adults are the driving force behind the development of English proficiency in Europe, undermining the common belief that most people learn English at school. Since 2015, young school leavers from Europe have held steady, while every other age group has improved significantly. Adults over the age of forty scored almost 100 points [5], which indicates the expediency of learning English in institutions of higher education and in intensive English language courses.

In June 2023, the President of Ukraine submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine «Law Draft the on the Use of the English Language» No. 9432 of 06.28.2023, which in the third article obliges command of the English language for military officers serving under a contract, the list of which is established by the Cabinet of Ministers of Ukraine [6]. The document states that «the transformation of the status of the English language in Ukraine is a necessity and a strategic step towards the full membership of our country in the EU, because command of the English language is a key competence in the conditions of globalization changes» [6].

According to the Roadmap for improving language training in the Armed Forces of Ukraine (for 2021-2025), approved by the decision of the Minister of Defence of Ukraine on March 1, 2021 (No. 17108/z/11-2020 dated February 24, 2021), it is determined that it is a strategic goal is to ensure the achievement knowledge of a foreign language at a level not lower than the Standardized speaking level of Standardized Language Profile (SLP) Level 1+ «Survival» until 2024 and SLP Level 2 «Functional» from 2025 according to the NATO STANAG 6001 standard by officers [7] in listening, reading, writing, and speaking.

Therefore, at the first stage of developing a course, the teachers of the Department of Foreign Languages and Military Translation of the National Army Academy analyzed the needs of future officers of the mechanized troops in order to achieve the standardized level of SLP 2 during the study of the discipline «Foreign language for professional purposes. First, the description of the level of speech competence of SLP 2 Functional» was analyzed and the main competences in listening, speaking, reading and writing were determined; the educational and professional programs Mechanized troops command and control» (2022) and Tank troops command and control» (2022) were considered. Secondly, a survey was conducted among cadets regarding their communicative needs and a list of topics to be covered in the curriculum and, accordingly, in the «Military Specialized English (Mechanized and Tank Troops)» course.

Finally, a series of consultations were held with the faculty of the Department of Tactics to specify the selected topics and the content of the future course was approved, containing seven topics: «Mechanized and tank troops in the structure of the Army of the Armed Forces of Ukraine», «Small arms», «Military equipment», «Task organisation of mechanized and tank units», «Military topography», «Combat operations of mechanized and tank units», «Troop Leading Procedures», professional knowledge in which the cadets acquired studying the academic disciplines of the professional training cycle.

During the second stage – planning – a structural framework of the course was drawn up, its content, components, and deadlines were approved, as well as the scope and authors of each unit.

The course «Military specialized English (Mechanized and tank troops)» is designed for 100 hours of practical classes and 50 hours of self study and intended for the cadets of the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, specialty 253 «Military management (by types of armed forces)» specializations «Mechanized troops command and control» and «Tank troops command and control». As a main resource for the course a textbook was created according to the thematic principle, including seven separate topics that do not depend on each other and, if necessary, providing an opportunity to study the content in any sequence. Each topic is a separate module, which consists of lessons corresponding to the topic of the module. Each lesson is designed for 2-6 hours of practical classes and self study.

At the third stage – design – the methodological foundations and principles of learning, which were the basis of the course and the textbook, were discussed, among which a competence-based, communicative and student centered approach to language learning was defined, as well as the principles of systematicity and consistency, accessibility and visibility. Based on the competency-based approach to language learning, the authors understood that it was necessary to «shift the main focus from what students know about the language to what students can do with it» [8].

Since a communicative approach to language learning involves the creation of «an environment in which a student has the opportunity to learn an authentic language» [9]. And authentic language is language that is used in the real world to discuss meanings and accomplish tasks. D. Nunan notes that «the communicative environment emphasizes interaction, conversation, and language use, not learning about the language» [10]. Therefore, when planning the lessons, it was necessary to develop activities, the main focus of which would be on teaching communication through interaction in the target language.

Adhering to the principles of student-centered learning, authors made sure the classes were «focused on the needs and abilities of students, as well as topics that relate to life, needs, and their interests» [11].

It was agreed that the modern military doctrines of Ukraine and the USA, the provisions of field manuals and other military documents would be used in the training process, which would allow the cadets to learn about the main military equipment and weapons of the Armed Forces of Ukraine and NATO countries, to master the basic English military and professional terminology, grammatical and

lexical specifics inherent in American military-technical texts, field guidelines, instructions, descriptions, etc.

Together a group of authors developed a sample of a lesson, which contained a text, a word list in English and Ukrainian, providing the lexical minimum corresponding to the topic of the lesson, and tasks to check comprehension of the content of the text. It was agreed on the use of authentic and adapted materials that can be used both in the classroom and during self study. A set of exercises aimed at assimilation of lexical material was also developed, from which the teacher can choose the most appropriate ones, taking into account the level of the cadets and time allotted for classes.

The authors also developed tasks for understanding the discourse heard or read, the development of dialogic, monologic and written speech, which are designed to develop the ability to communicate in a foreign language with service members from other countries while performing their professional duties. As typical exercises, cross-choice exercises (true/false), matching tasks, multiple choice tasks, gap-fill tasks, question and answer exercises, tasks of the extended responses» type, student dictation, reading the text to obtain information, skimming and scanning, replacing/inserting lexical items, retelling, abbreviated-selective retelling, retelling-translation, acting as an interpreter, translating were used. The pilot lesson was tested on a group of future officers, the strengths and weaknesses of activities and text were analyzed and appropriate changes were made.

The fourth stage – developing the course (writing the textbook) – involved authors writing their lessons, testing them on other authors, as well as separate groups of future officers, correcting errors, amending ineffective tasks. In addition, at this stage an introduction, methodological recommendations were added, a list of abbreviations was created, audio recordings and audio scripts were processed, a list of resources was compiled, and an electronic version of answer key for teachers was developed. After the publication of the first edition of the textbook, it is currently undergoing the fifth stage – the validation stage based on the example of two groups – one group specializing in «Mechanized troops command and control» and the second – «Tank troops command and control». The authors discuss the exercises, lessons and topics with the teachers of the groups and analyze the useful feedback from the cadets doing the course regarding various aspects of its effectiveness. As a result of the analysis, the authors make corrections and additions to its future publication.

When giving their feedback the teachers and cadets of the experimental groups highlighted exercises for the development of listening skills as a positive aspect of the textbook. Taking into account the requirements of the NATO STANAG 6001 for listening, the group of authors has developed a series of activities to develop this skill in each lesson appropriate for Level 2 (Functional), which is «sufficient for understanding conversation on everyday, social and personal professional topics» [12].

Based on the principle of accessibility and moving from easy to difficult, from known to unknown the authors gradually increased the complexity of the exercises. The teachers of the experimental groups state that incorporating visual aids is effective for the development of speaking and writing skills, as well as increasing the vocabulary, because the textbook contains figures, diagrams, maps, and slides that

serve as a support for speaking activities. Nation and Newton also believe that visual aids «provide a conceptual framework through cultural context or other clues, and this helps with natural associations of images and words» [13].

It is worth noting that, according to the future officers, the most interesting of the seven topics was the topic «Military equipment» and especially the task of comparing the specifications of various types of military vehicles. As the most difficult to study, the cadets named the lessons «Defensive operations» and «Offensive operations». The probable reason is that those lessons contain a significant amount of new vocabulary, so one of the solutions to this problem may be to increase the number of hours for classroom study. Among the exercises on learning and consolidating lexical material, the future officers named exercises for finding Ukrainian equivalents of words in English-language texts and exercises for deciphering abbreviations as quite engaging. Exercises in which it is necessary to give answers to questions to the text were named as the least motivating.

Conclusions. Designing and developing a course «Foreign language for professional purposes» in a military institution of higher education requires a thorough study of the future officers' needs for the formation of the necessary foreign language communicative competences in the professional sphere, as well as meeting the requirements of guidelines to achieve the necessary learning outcomes.

The stages of course preparation included needs analysis, planning, design, development, and testing and validation; involved a detailed selection of topics required for study, methods and principles of teaching, testing of trial exercises and lessons, and making changes.

Discussion and analysis of feedback from teachers and cadets of the experimental groups allows the authors to monitor the positive and negative aspects of the exercises, correct shortcomings and make suggestions for changes in the training programs of the discipline so that they remain relevant, effective and interesting for future officers, and, therefore, motivate them to acquire the necessary communicative competences.

Prospects of further research are envisioned in supplementing the course with interactive e-course on LMS Moodle to enable blended learning and enhance development of foreign language professional competence of future Armed Forces of Ukraine officers.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенюк М., Крикун В. Базові дидактичні принципи мовної підготовки особового складу Збройних Сил України: системний підхід. «Військова освіта»: зб. наук. пр. НУОУ. Київ, 2022. Вип. №2 (46). 57-69.
2. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: Монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424.
3. Єфімова О. М. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів під час оволодіння фахом у вищих військових навчальних закладах. Вісник НТУУ «КПІ». Серія: Філологія. Педагогіка: збірник наукових праць. Вип. 1. 2013. 95-105.
4. Левко М., Совгар О., Бойченко В., Антонів І., Щерба О., Тичина І. Військова спеціалізована англійська (механізовані та танкові війська): Навчально-методичний посібник. Львів: НАСВ, 2022. – 220.

5. EF EPI EF English Proficiency Index. A Ranking of 111 Countries and Regions by English Skills. URL: <https://www.ef.com/assetscdn/WIBIwq6RdJvcD9bc8RMd/cefcom-epi-site/reports/2022/ef-epi-2022-english.pdf>
6. Проект Закону про застосування англійської мови в Україні. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201>
7. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021-2025 роки). URL : [doroznya_karta_2021.pdf](https://mil.gov.ua/doroznya_karta_2021.pdf) (mil.gov.ua).
8. Docking, R. (1994). Competency-based curricula-The big picture. Prospect, 9(2), 16.
9. Brown, K.L. (2003). From teacher-centered to learner centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. Education, 124, 1, 49-54.
10. Nunan, D. (1991). Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers. New York: Prentice Hall.
11. Richards J.C. Communicative Language Teaching Today 2004. URL: <http://www.professorjackrichards.com/pdfs/communicative-language-teaching-today-v2.pdf>
12. Угода про стандартизацію STANAG 6001. 5-е видання, 11 грудня 2014 р. https://nuou.org.ua/assets/documents/dodb_stanag_6001.pdf
13. Nation, I.S.P., Newton, J. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge, 31.

REFERENCES

1. Hrebenuk M., Krykun V. Bazovi dydaktychni pryntsypy movnoi pidhotovky osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy: systemnyi pidkhid [Basic Didactic Principles in Language Training of the Ukrainian Armed Forces Personnel: System Approach]. Viiskova osvita : zb. nauk. pr. Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv. 2022. № 2 (46). 57–69.
2. Hrydhkova, R. O. Formuvannya inshomovnoiii sotsiokulturnoiii kompetentsiii studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei [Formation of Foreign Language Sociocultural Competency of Students of Nonphilological Specialties]: Momohrafiia. Kykolaiiv: Vyd-vo Mykolaiivskoho Derzhavnogo Pedahohichnogo universytetu imene Petra Mohyly.2007, 424.
3. Yefimova, O. M. Formuvannya inshomovnoiii komunikatyvnoiii kompetentnosti kursantiv pid chas ovobodinnia fakhom u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladah [Formation of Cadets' Foreign Language Communicative Competence When Mastering a Trade in Military Higher Educational Establishments]. Visnyk Natsionalnogo Tekhnichnogo Universytetu «KPI». Seriia: Filolohiia, Pedahohika: zb. nauk. pr. Kyiv. 2013. №1. 95-105.
4. Levko, M, Sovhar, O., Boichenko, V., Antoniv, I., Shcherba, O., Tychyna, I. Viiskova spetsializivana anhliiska (mekhanizovani ta tankovi viiska) [Military Specialized English (Mechanized and Tank Troops): Navchalno-metodychnyi posibnyk. Lviv: Natsionalna akademiia sukhopotnykh viisk imeni hetmana Petra Sahaidachnogo, 2022. 220.
5. EF EPI EF English Proficiency Index. A Ranking of 111 Countries and Regions by English Skills. URL: <https://www.ef.com/assetscdn/WIBIwq6RdJvcD9bc8RMd/cefcom-epi-site/reports/2022/ef-epi-2022-english.pdf>
6. Proekt zakonu pro zastosuvannya anhliiskoi movy v Ukraini [Draft law on the use of the English language in Ukraine] URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201>
7. Dorozhnia karta vdoskonalennia movnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (na 2021-2025 roky). URL : [doroznya_karta_2021.pdf](https://mil.gov.ua/doroznya_karta_2021.pdf) (mil.gov.ua).
8. Docking, R. Competency-based curricula-The big picture. Prospect, 1994. 9(2), 16.
9. Brown, K.L. From teacher-centered to learner centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. Education, 2003.124, 1, 49-54.
10. Nunan, D. Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers. New York: Prentice Hall.1991.
11. Richards, J.C. Communicative Language Teaching Today. 2004. URL: <http://www.professorjackrichards.com/pdfs/communicative-language-teaching-today-v2.pdf>

12. Uhoda pro standartyzatsiiu STANAG 6001 [STANAG 6001 Standardization Agreement]. 5-e vydannia, 11 hrudnia 2014 r. https://nuou.org.ua/assets/documents/dodb_stanag_6001.pdf
13. Nation, I.S.P., Newton, J. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge, 31.

РЕЗЮМЕ

Мар'яна Левко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна Академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Оксана Совгар,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна Академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У часи воєнного протистояння України з російською федерацією зростає практична потреба володіння англійською мовою як мовою міжнародного спілкування для військовослужбовців офіцерського складу Збройних Сил України. Відповідно, перед закладами вищої освіти постає необхідність внесення змін до силабусів і програм дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», щоб задовільнити потреби майбутніх фахівців відповідно до вимог сьогодення, що зі свого боку передбачає створення курсів підготовки, які базуються на оцінці цілей і потреб, а також функцій, для виконання яких необхідна англійська мова.

У статті описано етапи створення курсу «Військова спеціалізована англійська (механізовані та танкові війська)» на базі підручника авторів М. Левко, О. Совгар, В. Бойченко, І. Антонів, О. Щерби, І. Тичини, проаналізовано його методичні основи, описано структуру і на основі розгляду зворотнього зв'язку від викладачів та майбутніх офіцерів експериментальних груп Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного виокремлено комплекс ефективних завдань, які формують та розвивають комунікативну компетентність з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Створення курсу складалося з п'яти етапів: аналізу потреб, планування, проектування, написання та апробації. Курс включає сім тем, які не залежать одна від одної і можуть вивчатись як окремі модулі і покликаний формувати у курсантів спроможність використовувати лексичні одиниці за професійними темами у самостійних усних і письмових висловлюваннях; висловлювати та обґрунтовувати власну думку в дискусіях; описувати схеми, малюнки, складати доповіді до слайдів; а також розвивати навички читання, сприймання мови на слух, усного та письмового перекладу текстів із військово-професійної тематики.

Ключові слова: *іноземна компетентність; майбутні офіцери; іноземна мова за професійним спрямуванням; етапи написання; зворотній зв'язок.*

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Мітягін,

кандидат історичних наук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-2230-5150>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/176-185

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Одним з напрямів трансформації військової освіти України є формування та розвиток ефективної системи професійної військової освіти (далі - ПВО) та забезпечення її якості. В основу цього процесу покладено ідею зовнішнього та внутрішнього оцінювання як перевірку відповідності закладів освіти певним стандартам, що активно впроваджуються у практику інституційного оцінювання та акредитації освітніх програм. Варто зауважити, що такі підходи притаманні й системі якості вищої військової освіти України, яка інтегрована в державну систему вищої освіти України. На даний час реалізація політики забезпечення якості освітньої діяльності вищої та професійної військової освіти розглядається як основа функціонування та один із пріоритетів у стратегії подальшого розвитку військової освіти України. Також з метою вивчення досвіду країн-партнерів щодо існуючої моделі якості освіти та індивідуальної підготовки раніше було досліджено організацію системи менеджменту якості освіти в закладах освіти та підготовки, проведення інституційної акредитації, впровадження процесу постійного вдосконалення в навчальних закладах освіти та підготовки у країнах-членах НАТО.

Ключові слова: професійна військова освіта; освіта та індивідуальна підготовка; інституційна акредитація; внутрішнє забезпечення якості освіти; зовнішнє забезпечення якості освіти; інституційний аудит; стейкхолдери.

Постановка проблем. У Збройних Силах України провадиться трансформація системи військової освіти, метою якої є «створення багаторівневої системи професійної військової освіти відповідно до стандартів НАТО, кращих вітчизняних та закордонних практик, власного досвіду бойових дій» [4].

Також слід зазначити, що інтеграція Збройних Сил України до НАТО шляхом імплементації стандартів професійної військової освіти провідних країн-членів НАТО до національної системи військової освіти передбачає:

створення багаторівневої системи;

уточнення вимог до змісту військової освіти;

приведення організаційно-штатних структур ВВНЗ, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої військової освіти, їх матеріально-технічної бази у відповідність з метою та змістом професійної військової освіти;

приведення рівня підготовленості науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторського складу до мети та змісту професійної військової освіти;

забезпечення якості професійної військової освіти [1, с 134].

Існуюча модель системи військової освіти не враховує більшості сучасних принципів та підходів в підготовці військових фахівців відповідно до

стандартів НАТО, зокрема, не визначена модель системи забезпечення якості професійної військової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з підготовкою військових фахівців в Україні, присвячено низку наукових праць вітчизняних вчених. Так, аналіз системи забезпечення якості вищої освіти здійснили О. Барабаншиков, Д. Вітер, М. Гацько, А. Зельницький, Б. Олексієнко, С. Печеров, Ю. Приходько, В. Телелим, О. Челпанов. Разом з тим, незважаючи на різноманітність публікацій щодо дослідження сучасного стану забезпечення якості освіти та підготовки військових фахівців, питання щодо забезпечення якості професійної військової освіти не розглядалося.

Мета статті: аналіз та впровадження сучасних підходів щодо забезпечення якості професійної військової освіти під час трансформації системи військової освіти України.

Методи дослідження: для розв'язування поставлених завдань використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, моніторинг існуючої системи забезпечення якості освіти та підготовки офіцерських кадрів держав-членів НАТО, системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розв'язування проблем, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу.

Як було досліджено раніше, європейська практика оцінки якості освіти характеризується створенням спеціалізованих акредитаційних агенцій – громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію й методик оцінки якості, а також здійснюють перевірку якості освіти [3, с.178].

Діяльність агенцій зосереджена, головним чином, на оцінці якості та забезпеченні гарантій якості, що включає акредитацію вищих навчальних закладів і освітніх програм, а також контролі та консалтингу в окремих елементах і аспектах освітньої діяльності, наприклад: електронне навчання, ефективність наукових досліджень, освітні сервіси, системи менеджменту якості тощо [8, с.68].

В системі освіти та підготовки в країнах - НАТО відповідно до директиви «Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075- 007 від 10 вересня 2015 року» Штаб верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО з трансформації відповідає за зміст і сертифікацію курсів та закладів освіти НАТО [4]. Заклади які були внесені до каталогу можливостей проходять сертифікацію НАТО. У кожному закладі освіти та підготовки з метою забезпечення відповідності стандартам НАТО налагоджена система менеджменту якості освіти, впроваджений процес постійного вдосконалення, який складається з внутрішнього та зовнішнього циклів. Заклади освіти повинні збирати необхідну інформацію, аналізувати її, оцінювати результати та вносити зміни до наявних підходів та процедур, а також формувати щорічний звіт з аналізу якості освіти та підготовки. Для цього призначається та направляється група експертів з гарантування якості, на основі рекомендацій якої приймається рішення щодо акредитації закладу, який ґрунтується на стандартах якості НАТО. Після успішної акредитації Штаб верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО з трансформації проводить моніторинг усіх акредитованих

закладів освіти через щорічний звіт щодо гарантування якості [7]. У подальшому формуються щорічні звіти щодо гарантування якості, збираються та узагальнюються в одну збірку рекомендацій для гарантування якості, яка містить передовий досвід, типові проблеми та запропоновані рішення.

Система забезпечення якості професійної військової освіти у США має свої особливості та контролюється безпосередньо Міністерством оборони. У свою чергу, програми ПВО у США є акредитованими, а контроль за освітньо-науковими програмами (професійних стандартів) ПВО у США здійснює Канцелярія Міністра оборони [9]. Оцінку ефективності цих програм та загалом оцінку забезпечення якості ПВО покладено на Government Accountability Office (GAO – Управління підзвітності уряду), яке є незалежною урядовою установою, що здійснює аудиторську діяльність (державний аудит) та надає інформацію, яка використовується Конгресом США, керівниками виконавчих органів та керівниками навчальних закладів для забезпечення їхньої якісної діяльності. Іншими словами - це офіційна установа, яка надає щороку звіти та пропозиції за проведеним аудитом відповідно до запитів Конгресу [10]. Командування видів (родів) військ (сил) разом із військовими навчальними закладами забезпечують якість ПВО, що відповідають вимогам підготовки військових фахівців та стратегічного бачення застосування збройних сил США.

Організована в НАТО система менеджменту якості та сертифікації у закладах освіти та підготовки дозволяє забезпечити високий рівень підготовки персоналу відповідно до стандартів НАТО.

Проводячи паралелі з вирішенням питання забезпечення якості військової освіти в Україні, треба зазначити, що з огляду на положення статті 16 Закону України «Про вищу освіту» [2], в країні існує та працює система забезпечення якості вищої освіти, яка схожа на Європейську систему якості вищої освіти та складається з підсистем:

- а) забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- б) зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- в) забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ.

Такі принципи та підходи притаманні й системі вищої військової освіти України, яка інтегрована в державну систему вищої освіти. Проте в системі професійної (неформальної) військової освіти відсутній механізм щодо проведення ліцензійної експертизи та акредитації освітніх програм, за якими здійснюється професійна підготовка особового складу сил оборони України. Отже, актуальним є утворення такої державної інституції, яка буде відповідати за реалізацію політики МО України у сфері забезпечення якості як вищої(формальної) так професійної (неформальної) військової освіти. Це питання має вирішуватись у контексті інституційного забезпечення функціонування системи професійної військової освіти в Україні з урахуванням основних вимог професійної підготовки офіцерів на різних рівнях

військової освіти в контексті сучасних завдань сектору безпеки і оборони та стандартів у країнах Альянсу.

Розглянемо систему забезпечення якості військової освіти у призмі правового регулювання, зокрема, які інституції та механізми забезпечують цей процес. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти [2] (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному вебсайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи слухачів, за кожною освітньою програмою;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- забезпечення ефективної системи запобігання академічному плагіату та його виявлення у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти тощо.

Одною з сучасних європейських тенденцій щодо гарантування якості вищої освіти є перенесення центру ваги з процедур зовнішнього контролю якості освітнього процесу і його результатів на базі національних систем атестації та акредитації у бік внутрішньої самооцінки освітніх установ на основі тих чи інших моделей. Таким чином, ВВНЗ організовує процедури, заходи та несе відповідальність за якість вищої освіти. Аналіз Європейських освітніх систем показав, що відповідальність ВВНЗ в Європейському освітньому просторі за якість наданих освітніх послуг тільки зростає.

Ця тенденція має місце також у ВВНЗ системи військової освіти України. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» в НУОУ створюється Навчально-науковий центр внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності у сфері вищої та професійної військової освіти НУОУ. Місія центру – розроблення та реалізація політики забезпечення якості освітньої діяльності, вищої та професійної військової освіти як основи функціонування Університету та один із найважливіших пріоритетів у стратегії подальшого розвитку. Створення такого Центру підсилить ефективність впровадження системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності, вищої (формальної) та професійної (неформальної) освіти.

Треба зазначити, що підрозділи по забезпеченню якості освітньої діяльності, вищої та професійної освіти створені у всіх ВВНЗ та ЗВО ВНЗ України.

Система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [2] передбачає:

- забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

- забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

- забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти;

- налагодження доступного і зрозумілого звітування;

- проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями тощо.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410» основними завданнями трансформації системи військової освіти є: «забезпечення якості військової освіти, впровадження відповідальності стейкхолдерів за провадження освітньої діяльності, реалізація законодавчо закріплених вимог щодо забезпечення і гарантування якості освіти, впровадження інституційного аудиту професійної військової освіти» [5].

З метою розбудови та функціонування зовнішньої системи забезпечення якості професійної військової освіти в МО України розроблено Порядок проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах МО України (далі – Порядок), затверджений 31 серпня 2020 року першим заступником Міністра оборони України [6].

Відповідно до Порядку метою проведення інституційного аудиту є підвищення ефективності функціонування системи професійної військової освіти та вироблення рекомендацій щодо:

- забезпечення якості освітньої діяльності та вдосконалення її внутрішньої системи;

- приведення освітнього та управлінського процесів у відповідність до вимог законодавства.

Інституційний аудит професійної військової освіти передбачає:

- оцінку організації освітньої діяльності щодо впровадження та виконання освітніх програм;

- оцінку управлінського процесу ВВНЗ;

- оцінку людських ресурсів у ВВНЗ;

- оцінку освітнього середовища та матеріальних ресурсів;

- перевірку додержання ВВНЗ вимог законодавства у сфері професійної військової освіти.

Вперше, у грудні 2020 року, експертною групою МО України та іноземними радниками було проаналізовано існуючий стан справ у системі професійної військової освіти та дано оцінку організації освітньої діяльності з впровадження та виконання освітніх програм, структурної організації системи військової освіти та управлінського процесу, кадрового менеджменту, процесу управління освітньою діяльністю та інші питання. За результатами незалежного огляду системи професійної військової освіти експертною групою було запропоновано низку практичних рекомендацій. Також треба зазначити, що інституційний аудит професійної військової освіти у плановому порядку здійснюється не частіше одного разу на п'ять років відповідно до плану, який формується Департаментом військової освіти і науки МО України та затверджується першим заступником МО України.

Стосовно повноважень Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти слід зазначити, що відповідно до статті 18 Закону України «Про вищу освіту» [2], Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО) проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. При цьому, оскільки професійна військова освіта не відноситься до вищої освіти, ця норма Закону України «Про вищу освіту» на акредитацію освітніх програм професійної військової освіти не розповсюджується.

Наступною моделлю є забезпечення відповідного рівня набуття професійних компетентностей в Україні (Національне агентство кваліфікацій (НАК)). Зазначена модель характеризується розробкою відповідних професійних стандартів та акредитацією відповідних кваліфікаційних центрів.

Недоліком цієї моделі є відсутність у Каталозі професій ДК 003:2010 (КП) та Класифікації видів економічної діяльності ДК 009:2010 (КВЕД) усього переліку професій пов'язаного з сектором оборони України.

Але питання акредитації та сертифікації програм ПВО може належати до сфери відповідальності Агентства з питань забезпечення якості професійної військової освіти, що може бути створене як постійно діючий колегіальний орган МО України, уповноважений на реалізацію політики МО у сфері забезпечення якості професійної військової освіти. Це буде окрема незалежна структура, яка буде керуватися власною політикою та буде підзвітною МО України.

Агентство з питань забезпечення якості професійної військової освіти під час реалізації політики МО у сфері забезпечення якості професійної військової освіти може взаємодіяти з МОН, НАЗЯВО, ГШ ЗСУ, органами управління інших складових сил безпеки і оборони, з науковими установами і ЗВО країн-членів НАТО.

До основних завдань створеного Агентства з питань забезпечення якості професійної військової освіти можна віднести:

- визначення вимог до системи забезпечення якості ПВО;
- розроблення положення про акредитацію освітніх програм;
- розроблення порядку інституційної акредитації та аналіз якості освітньої діяльності ЗВО в системі ПВО;

- проведення ліцензійної експертизи та підготовка експертного висновку щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері ПВО;
- розробку за поданням ЗВО та наукових установ, що провадять освітню діяльність у сфері ПВО, пропозицій щодо переліку спеціальностей і спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів ПВО на відповідних рівнях військової освіти;
- погодження розроблених стандартів ПВО за кожною спеціальністю;
- прийняття рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної програми ПВО за результатами акредитаційної експертизи;
- встановлення критеріїв оцінки якості освітньої діяльності в системі ПВО;
- участь у формуванні показників державного замовлення на підготовку військових фахівців за програмами ПВО за рівнями військової освіти та спеціальностями.

Висновки та напрями подальших досліджень. В Україні на законодавчому рівні визначена система забезпечення якості вищої освіти, яка складається з підсистем: внутрішнього забезпечення та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ. Але в системі професійної (неформальної) військової освіти, відсутній механізм щодо проведення ліцензійної експертизи та акредитації освітніх програм, за якими здійснюється професійна підготовка особового складу сил оборони України.

Отже, актуальним є утворення такої державної інституції, яка буде відповідати за реалізацію політики МО України у сфері забезпечення якості як вищої(формальної), так професійної (неформальної) військової освіти.

Питання акредитації та сертифікації програм ПВО може належати до сфери відповідальності Агентства з питань забезпечення якості професійної військової освіти, що може бути створене як постійно діючий колегіальний орган МО України, уповноважений на реалізацію політики МО у сфері забезпечення якості професійної військової освіти. Це може бути окрема незалежна структура, яка буде керуватися власною політикою та буде підзвітною МО України.

Створюючи інституційну модель базуючись на підходах реалізованих НАЗЯВО чи НАК наприклад, у формі державного агентства із забезпечення якості професійної військової освіти, треба враховувати: тривалий процес підбору кваліфікованих кадрів в інституції зазначеної моделі, тривалий період для розроблення професійних стандартів відповідно до існуючої процедури та необхідність створення додаткових органів що приведе до значного збільшення витрати бюджетних коштів. Також треба зауважити, що у країнах НАТО контроль за змістом та якістю освіти та підготовки покладено на силовий сектор: в Європейському секторі НАТО це Штаб верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО з трансформації, у США контроль за освітньо-науковими

програмами (професійних стандартів) ПВО здійснює канцелярія Міністра оборони США.

Розроблення моделі забезпечення якості професійної військової освіти необхідно вирішити комплексно разом з проблемними питаннями для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи військової освіти в цілому. На даний час основними проблемними питаннями є:

- у діючому Класифікаторі професій відсутня професія “військового”;
- не визначений порядок і процедури проведення оцінювання професійних кваліфікацій;
- система моніторингу та оцінки якості військової освіти перебуває у стані формування.

Це питання має вирішуватись у контексті змін до законодавства України у сфері вищої освіти та інституційного забезпечення функціонування системи професійної військової освіти в Україні з урахуванням основних вимог професійної підготовки офіцерів на різних рівнях військової освіти в контексті сучасних завдань сектору безпеки і оборони та стандартів у країнах Альянсу.

Перспективним напрямком наукових розвідок є дослідження питання формування інтегрованої моделі системи забезпечення якості професійної військової освіти в силах оборони України на основі досвіду організації системи забезпечення якості військової освіти та підготовки в країнах – НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітер Д., Мітягін О. Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури. Зб. наук. праць ЦВСД: НУОУ, 2020. №1 (68). С. 133-137.
2. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2.848-VIII> [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/112-zakon>
3. Мітягін О. Організація системи забезпечення якості професійної військової освіти в країнах – членах НАТО. Зб. наук. праць ЦВСД: НУОУ, 2023. №1 (68). С. 177-185.
4. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007: Спільна директива стратегічних командувань НАТО: довідкові матеріали./[колектив авторів]. – К: НУОУ, 2021. – 178 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www://mil.gov.ua/content/pdf/poriadok/inst/audit
6. Порядок проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, затверджений першим заступником Міністра оборони України 31.08.2020 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>.
7. MC 0458/3 NATO Education, Training, Exercise and Evaluation Policy, dated 03 September 2014.
8. Тригуб І. Класифікація країн Східної Європи щодо подібності підготовки експертів у галузі освіти / І. Тригуб // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: педагогічні науки). – 2016. – Випуск №1-2 (46-47). – С. 66-70.
9. Professional military education: programs are accredited, but additional information is needed to assess effectiveness. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-20-323#summary> (дата звернення: 24.03.2023).

10. What GAO does. URL: <https://www.gao.gov/about/what-gao-does> (дата звернення: 24.03.2023).

REFERENCES

1. Viter D., Mitiahin O. Stratehichni priorityty pidvyshchennia boiezdatnosti Zbroinykh Syl Ukrainy v konteksti profesionalizatsii viiskovoi osvity: polityky i protsedury. Zb. nauk. prats TsVSD: NUOU, 2020. №1 (68). S. 133-137.
2. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014 r. № 1556-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2.848-VIII> Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/112-zakon>
3. Mitiahin O. Orhanizatsiia systemy zabezpechennia yakosti profesiinoi viiskovoi osvity v krainakh – chlenakh NATO. Zb. nauk. prats TsVSD: NUOU, 2023. №1 (68). S. 177-185.
4. Osvita ta indyvidualna pidhotovka (E&ITD) 075-007: Spilna dyrektyva stratehichnykh komanduvan NATO: dovidkovi materialy. [kolektyv avtoriv]. – K: NUOU, 2021. – 178 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490 "Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. № 1410" [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www://mil.gov.ua/content/pdf/poriadok/inst/audit
6. «Poriadok provedennia instytutsiinoho audytu profesiinoi viiskovoi osvity u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy» zatverdzenoho pershym zastupnykom Ministra oborony Ukrainy 31.08.2020 r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>.
7. MC 0458/3 NATO Education, Training, Exercise and Evaluation Policy, dated 03 September 2014.
8. Tryhub I. Klasyfikatsiia krain Skhidnoi Yevropy shchodo podobnosti pidhotovky ekspertiv u haluzi osvity / I. Tryhub // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka (Seriia: pedahohichni nauky). – 2016. – Vypusk №1-2 (46-47). – S. 66-70.
9. Professional military education: programs are accredited, but additional information is needed to assess effectiveness. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-20-323#summary> (data zvernennia: 24.03.2023).
10. What GAO does. URL: <https://www.gao.gov/about/what-gao-does> (data zvernennia: 24.03.2023).

SUMMARY

Oleh Mitiahin,
PhD (Historical Sciences)
National Defence University of Ukraine

QUALITY ENSURING SYSTEM OF MILITARY EDUCATION IN UKRAINE

One of the directions of transforming military education in Ukraine is the formation and development of an effective professional military education system. This process is connected with the development of the quality assurance system of professional military education in Ukraine. The basis of this process is the idea of external and internal evaluation as a check of compliance of educational institutions with specific NATO standards, which are actively implemented in institutional evaluation and accreditation of academic programs in partner countries. Such approaches are inherent in the higher military education system, which is integrated into the state system of higher education. However, the military education system does not have a model of the quality assurance system of professional military education.

Therefore, it is urgent to create such a state institution that will be responsible for the implementation of the policy of the Ministry of Defence of Ukraine in the field of quality assurance of professional military education and the training of qualified military professionals under the requirements of modernity and the development strategy of the Armed Forces of Ukraine.

Introduction. *The article summarizes the practices of the quality assurance system of professional military education in NATO countries, which should be taken into account in the context of the modern development of professional military education in Ukraine. In this context, in the system of professional military education, an important scientific task is to create a model that will ensure the quality of professional military education and training of qualified military specialists under the requirements of our time and the development strategy of the Armed Forces of Ukraine.*

Purpose. *Analysis and implementation of modern approaches to ensuring the quality of professional military education during the transformation of the military education system of Ukraine.*

Methods. *To solve the tasks, general scientific methods of analysis of scientific literature on the researched problem, monitoring of the existing system of education and training of officers of NATO member states, system analysis, and synthesis, induction, and deduction, system approach to problem-solving, classification, generalization and systematization.*

Result. *The actual education in the military education system will be the formation of state institutions that will be responsible for the implementation of the policy of the Ministry of Defense of Ukraine in the field of quality assurance of both higher (formal) and professional (informal) military. The model development for ensuring the quality of professional education is necessary in a comprehensive manner along with problematic issues to ensure the effective functioning of the existing professional education system. Accreditation issue and certification of the air defense program may belong to the sphere of responsibility of the established Agency for Quality Assurance of Professional Education, which is a permanent collegial body of the Ministry of Defense of Ukraine, authorized to implement the policy of the Ministry of Defense in the field of quality assurance of professional education.*

Originality. *Ensuring the quality of academic and professional military training programs is now regarded as fundamental for strategic growth and a top priority in Ukraine's military education system. Implementing robust quality assurance practices serves as a cornerstone for current and future development strategy. For this purpose, the mechanisms and processes of ensuring the quality of education and individual training in NATO member countries were investigated, namely: the organization of the education quality management system in educational and training institutions, the implementation of institutional accreditation, the implementation of the process of continuous improvement in educational institutions.*

Conclusion. *The model development for ensuring the quality of professional education is necessary in a comprehensive manner, along with problematic issues to ensure the effective functioning of the existing professional education system. This issue should be resolved in the context of changes to regulations in the field of higher education and institutional support for the functioning of the professional vocational education system in Ukraine, taking into account the basic requirements for professional training of officers of various levels of military education in the context of modern tasks of the security and defense sector and standards in NATO member countries.*

Key words: *education and individual training; institutional accreditation; quality management system; quality control; continuous improvement process; NATO standards; policy; doctrine.*

УДК:378.635.5

Леонід Олійник,

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-7375-1281>**Сергій Іллющенко,**

доктор філософії

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-5963-8020>**Тімур Аксанов,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-4491-3157>**Богдан Гнесь,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-9064-2581>**Андрій Семенов,**<https://orcid.org/0000-0002-9284-3421>

Національний університет оборони України, м. Київ

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/186-196

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

***Анотація.** У статті розглянуто модель моніторингу якості індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів. Розкрито сутність, основне призначення моніторингу якості індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів. Виокремлено та обґрунтовано основні характеристики, закономірності та систему принципів моніторингу якості індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів з позицій системного, синергетичного, процесного та кваліметричного підходів. Проведено структурно-компонентний аналіз запропонованої моделі.*

***Ключові слова:** вищі військові навчальні заклади; індивідуальна підготовка; модель; моніторинг; науково-педагогічна діяльність; науково-педагогічні працівники; якість; розвиток; педагогічне моделювання; діагностика.*

Постановка проблеми. Політичні і суспільні зміни, які відбуваються в нашій державі, безпосередньо впливають на розвиток системи військової освіти в Україні. Однак будь-які трансформації в цій системі зрештою стосуються конкретного виконавця – науково-педагогічного працівника (далі – НПП). Саме НПП є основною фігурою під час практичної реалізації нововведень: успішне запровадження інновацій, їх реалізація у нових умовах, виконання поставлених завдань неможливі без належного рівня їх фахової компетентності.

Отже, пріоритетним завданням вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ) є забезпечення безперервного професійного розвитку НПП, спрямованого на досягнення високої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг та підготовку висококваліфікованих офіцерських кадрів для сектору безпеки й оборони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників досліджували українські та зарубіжні учені з таких точок зору: андрагогіки (А. Вітченко, А. Деркач, В. Козаков, М. Ноулз); формування особистості в різних педагогічних системах (А. Макаренко, В. Сухомлинський); освітніх систем та їх розвитку (В. Беспалько, Б. Гершунський); філософії неперервної освіти (В. Андрущенко, Р. Дейв, І. Зязюн, Дж. Кідд). У їх працях досліджено різноаспектні явища і тенденції професійної освіти. Проте концепти індивідуальної підготовки НПП у ВВНЗ не мають належного узгодження в системі освітніх проблем. Аналіз сучасної теорії і практики педагогічної освіти показав, що проблема навчання, зокрема індивідуальної підготовки, спрямованої на реалізацію андрагогічних принципів, ще не була предметом спеціального комплексного психолого-педагогічного дослідження. З огляду на гуманізацію освіти з її зверненням до НПП як найвищої цінності і суб'єкта освітнього процесу ключовими завданнями військової освіти сьогодення стануть розкриття його особистості і досягнення успішності у професійній діяльності.

Мета статті полягає у виокремленні й описі складових моделі системи моніторингу індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ, показі переваг використання саме цієї системи для всіх стейкхолдерів освітнього процесу ВВНЗ.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких методів: системного аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняння, узагальнення, систематизації.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного функціонування системи індивідуальної підготовки у ВВНЗ потрібно створювати умови, за яких показники, що впливають на якість індивідуальної підготовки, досягають достатнього рівня. Це забезпечують їх безперервним контролем, а в разі погіршення вчасного формування управлінського впливу – коригуванням [3, с. 41].

На сьогодні науково-педагогічна діяльність у ВВНЗ полягає у підготовці висококваліфікованих військових фахівців, здатних вирішувати складні завдання і проблеми за невизначених умов, на основі перенесення в освітній процес результатів наукової діяльності. На практиці наукова діяльність не має відмежовуватися від педагогічної, а викладацька робота стати своєрідним підсумком діяльності наукової. Отже, пріоритетним завданням ВВНЗ є забезпечення професійного розвитку НПП.

Професійний розвиток НПП у ВВНЗ передбачений у формі індивідуальної підготовки, яка водночас є цілеспрямованим процесом і результатом оволодіння системою знань, умінь і навичок, професійних компетентностей, формування на їх основі професійного світогляду та мислення.

У наукових джерелах трактування поняття «професійний розвиток НПП» належно не відображено. Єдиною спробою дослідити це питання стали наукові розвідки українських учених, Л. Безтелесної та А. Печенюка, які запропонували трактувати професійний розвиток НПП як результат наукової, а не педагогічної діяльності, яку чітко регламентують навчальним навантаженням та винагороджують у розмірі посадового окладу. Натомість наукова діяльність НПП є визначальною під час забезпечення кінцевої мети кожного закладу вищої освіти

(високої конкурентоспроможності) та основним джерелом максимізації власного доходу в умовах скорочення навантаження (контингенту студентів) [2, с. 11–12]. Поняття «діяльність» з точки зору психологічної науки визначають як процес реалізації активності людини, спрямований на досягнення свідомо поставлених цілей, визначених або її безпосередніми інтересами та потребами, або вимогами з боку суспільства, держави, конкретного підприємства [10, с. 3]. Правильне розуміння сутності і змісту науково-педагогічної діяльності ВВНЗ має важливе значення не лише для розвитку науки, а й для вдосконалення системи освіти в Україні завдяки забезпеченню потреби у спеціальній якісній підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Вважають, що предметом науково-педагогічної діяльності насамперед є знання як нематеріальний об'єкт, тому це приклад саме духовної діяльності. Науково-педагогічну діяльність можна охарактеризувати і як суспільну, оскільки вона передбачає активне ставлення до навколишньої дійсності, ґрунтується на застосуванні соціальних норм, а її мету встановлює суспільство. На думку, О. Гури специфікою науково-педагогічної діяльності є її комплексність, що зумовлено єдністю педагогічної і наукової діяльності, даючи змогу в педагогічному процесі не тільки оперувати вже відомими фактами та науковими знаннями, а й новими, створеними в межах власної наукової роботи [4, с. 132].

Із позицій системного аналізу наявність системотвірного чинника потребує визначення конкретної мети науково-педагогічної діяльності, моделі очікуваних результатів, критеріїв діагностування ефективності, засобів зворотного зв'язку, засобів оцінювання зовнішнього впливу на науково-педагогічну діяльність із боку соціуму, а також внутрішніх станів педагогічної системи як сукупності взаємопов'язаних елементів [8].

Вивчення наукової психолого-педагогічної літератури показало, що поняття «науково-педагогічна діяльність», незважаючи на досить широке використання, не має чіткого, однозначного визначення. У своєму дослідженні ми будемо спиратися на теоретичні напрацювання І. Анненкової, яка науково-педагогічну діяльність визначає як ієрархічну організовану систему різних видів діяльності, спрямованих на пошук, здобуття і систематизацію наукового знання, конструювання його у навчальну дисципліну, організацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців для оволодіння цими знаннями, створення умов для їхнього професійно-особистісного розвитку [1, с. 29–30].

Також у психолого-педагогічних дослідженнях науковці використовують різні підходи до розуміння сутності поняття «науково-педагогічний працівник» та намагаються його як найточніше визначити, однак у сучасному науковому тезаурусі й дотепер різняться погляди на формулювання цієї ключової дефініції. Подібне відбувається і на законодавчому рівні, про що зазначає Т. Красюк [7, с. 90]. Так, у Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII міститься визначення поняття «науково-педагогічний працівник» [11]. У ст. 53 цього Закону зазначено, що це особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність. Як впливає з

офіційного визначення, трудова діяльність цієї категорії працівників має поєднувати чотири її види: навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну.

В ухваленому новому Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VII законодавець інакше визначив поняття «науково-педагогічний працівник». У ст. 1 вказано, що науково-педагогічний працівник – це вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність і має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством [12]. На думку Т. Красюк [7], це визначення потребує уточнення. По-перше, у формулюванні розглянутого поняття для позначення суб'єкта вжито слово, як «вчений», що звужує саме поняття, виключаючи з нього велику групу високопрофесійних практичних працівників. Вбачаємо, що більш прийнятним завдяки своїй універсальності є слово «особа». Підтвердженням є п. 9 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту», де зазначено, що посади науково-педагогічних працівників можуть займати не тільки особи, які мають науковий ступінь або вчене звання, а також і особи, які мають ступінь магістра. По-друге, законодавець вказує, що науково-педагогічний працівник виконує лише педагогічну та наукову роботу, або науково-педагогічну, що за змістом означає одне й те саме, тобто ці словосполучення є абсолютними синонімами. По-третє, при цьому залишаються поза увагою інші важливі види діяльності науково-педагогічних працівників: методична, організаційна, науково-технічна та мистецька. Отже, визначення потребує уточнення і розгляду в аспекті змін.

Проблема якості освіти у ВНЗ є центральною в освітньому дискурсі протягом останніх років. Чинниками, які загострюють проблему якості підготовки кадрів, можна вважати: низький рівень доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, неналежний стан інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях; євроінтеграційні прагнення, не завжди підкріплені готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики; поширеність імітації студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата й умови праці фахівців, неналежна управлінська підготовка керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, що знижує привабливість навчання у закладах вищої освіти [13]. Все це зумовлює створення власної системи менеджменту якості, в якій оцінювання якості індивідуальної підготовки НПП посідає важливе місце.

Моніторинг якості індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників ВНЗ – це складна ієрархічна система, в межах якої реалізовується певна множина динамічних процесів, тому для його відтворення доцільно застосувати педагогічне моделювання.

На думку Є. Павлютенкова, особливість методу педагогічного моделювання полягає в можливості відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення [9, с. 5]. Ми поділяємо думку Ю. Козловського, що моделювання однозначно спрощує і призводить до втрати частини інформації про об'єкт, однак дає змогу оптимізувати управління процесами, діагностувати їх і прогнозувати перебіг. Мета дослідника полягає у збереженні максимальних обсягів інформації під час її перенесення з реальних об'єктів на їх моделі [6, с. 101].

Так, І. Драч підкреслює, що процес моделювання має охоплювати не лише чіткий опис структурних складових моделі та об'єктивних взаємозв'язків між ними, а й передбачати її практичну перевірку [5].

Оскільки педагогічне моделювання дає змогу імітувати різноманітні реальні процеси, то з огляду на мету і завдання нашого дослідження ми розробили модель системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ, яка розкриває своєрідність, самодостатність та особливості досліджуваного феномена (рис. 1).

Для обґрунтування моделі системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ ми сформулювали принципи, яких дотримувалися під час моделювання:

науковості – передбачає організацію моніторингового спостереження, побудовану на науковообґрунтованих характеристиках функціонування моніторингу. Цей принцип виключає життєво-побутовий підхід до оцінювання спостережуваних явищ, адже він має відповідати основним закономірностям наукового пізнання та управління зазначеними процесами;

перспективності – виражається в забезпеченні цілеспрямованості функціонування моніторингу, формуванні перспективного плану досліджень, чітких уявлень про стратегічну мету, часткові цілі та основні завдання його проведення. Особливого значення цей принцип набуває в реалізації технологічних підходів, спрямованих на досягнення «ефекту випередження» в управлінській діяльності ВВНЗ;

оперативності – визначається своєчасністю надходженням інформації та необхідністю її аналізу для прийняття відповідних управлінських рішень;

неадитивності, коли властивості системи моніторингу не дорівнюють простій сумі властивостей її компонентів, а функціонування всієї системи не може бути зведене до функціонування її окремих елементів;

ролі вищого керівництва, яке має інтегрувати систему моніторингу в загальну модель управління ВВНЗ через конкретні рішення, які однозначно й чітко відображають позицію керівництва;

циклічності – полягає в регулярному повторенні процесу моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП і визначає періодичність оцінювання якості індивідуальної підготовки.

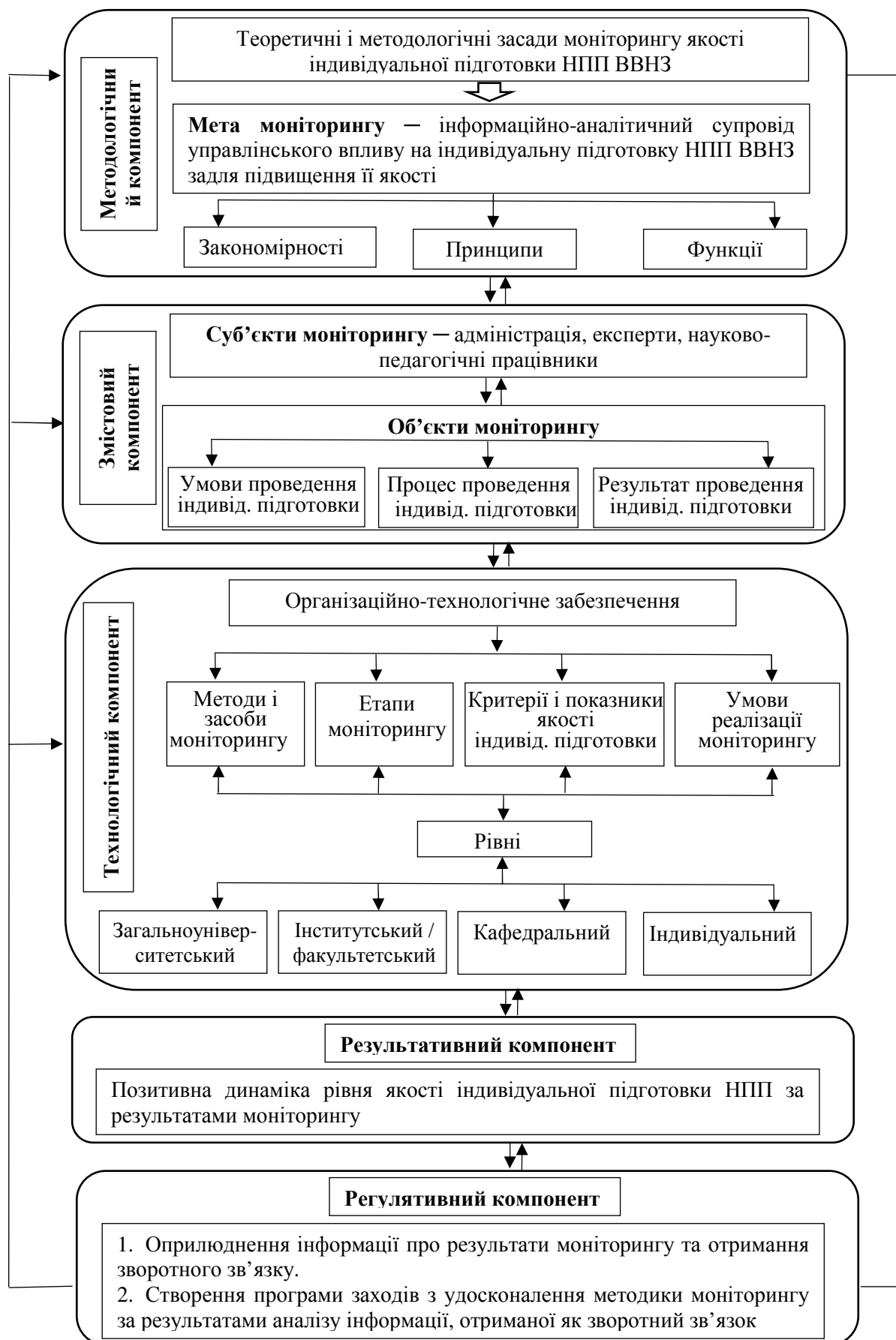

Рис. 1. Модель системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ

Теоретичний аналіз дав змогу виявити структурні компоненти моделі: методологічний, змістовий, технологічний, результативний і регулятивний, а також відобразити зв'язки між ними.

Методологічний компонент моделі системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП включає мету, основні підходи, закономірності принципи та функції моніторингу.

Метою моніторингу є інформаційно-аналітичний супровід управлінського впливу на професійну діяльність НПП ВВНЗ задля підвищення її якості.

Теоретичну основу моніторингу в освітніх системах становлять головні положення провідних наукових підходів: антропосоціального, що ґрунтується на положеннях соціального та педагогічного управління, основну увагу в яких приділено людині; системного, який дає змогу дослідити елементи системи для забезпечення її функціонування у визначеному стані; синергетичного, основою якого є процеси самоорганізації та взаємодії в умовах нестабільності; середовищного, що дає змогу перетворити зовнішню систему (освітнє середовище) у засіб проєктування і діагностування рівня якості індивідуальної підготовки НПП; кваліметричного, який дає змогу кількісно визначити якісні зміни в індивідуальній підготовці НПП ВВНЗ.

Моніторинг якості професійної діяльності НПП ВВНЗ має такі функції: активізації, аналізу, діагностування, інформування, кваліметрії, коригування, прогнозування, управління, формування, системотворення.

Суб'єктами моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ є адміністрація навчального закладу, експерти, що мають спеціальну підготовку і провадять моніторингову діяльність, а також самі НПП.

Об'єктами моніторингу якості професійної діяльності НПП ВВНЗ є умови, процес і результат індивідуальної підготовки. Як умови індивідуальної підготовки будемо розглядати ставлення НПП до організації їх підготовки, що визначається рівнем задоволеності власною підготовкою.

Змістовий компонент можна вважати найважливішим, адже саме адміністрація й експерти ВВНЗ, маючи суб'єктні повноваження, визначають модель моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ, яку потрібно створити, принципи її побудови і функціонування та ін.

Розкриття змісту технологічного компонента моделі системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ передбачає визначення етапів, аналіз методів, засобів та умов проведення моніторингу. Цей компонент забезпечує впорядкованість і цілісність системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ, порівнянність результатів моніторингу, відтворюваність процесів моніторингової діяльності.

Результативний компонент включає результати моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ. Оскільки якість індивідуальної підготовки ми розглядаємо як підсумкову оцінку якості умов, процесу і результатів індивідуальної підготовки, то до результатів моніторингу також обов'язково включаємо визначення рівня задоволеності НПП умовами проведення індивідуальної підготовки, рівнем їх фахової компетентності і рейтингом.

Регулятивний компонент передбачає оприлюднення інформації про стан якості індивідуальної підготовки НПП на сайті (порталі), засіданнях вченої ради ВВНЗ, факультетів, науково-методичної ради, навчально-методичних комісій факультетів, кафедр та отримання зворотного зв'язку, розроблення програми заходів з удосконалення моніторингових процедур за результатами аналізу інформації, отриманої через зворотний зв'язок.

Ефективність розробленої моделі системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ полягає в єдності методологічного, змістового, технологічного, результативного та регулятивного компонентів, які забезпечують цілісність моделі і відтворюваність її результатів у процесі функціонування.

Таким чином, під час моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ необхідно враховувати сукупність конкретних умов педагогічної ситуації: рівень проблемності, розбіжності між метою і можливостями її досягнення, усвідомлюваними як завдання досягнення мети за певних конкретних умов. Щоб ефективно розвивати якість індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ, необхідно враховувати цілі навчальної діяльності та сенс її виконання, надавати точні і вичерпні інструкції та інформацію про проблему, забезпечувати НПП можливістю отримувати потрібні консультації, додаткову інформацію, зважати здібності, на мотивацію, підготовленість НПП, контролювати й оцінювати результати індивідуальної підготовки. Систематичне вивчення особистості НПП дає змогу накопичувати достатню кількість фактів для обґрунтованого оцінювання індивідуальної підготовленості і намічати програму особистісно орієнтованого навчання для її розвитку. Потрібно досягти, щоб кожен НПП усвідомлював важливість особистої участі в індивідуальній підготовці і виконував її якнайкраще, виявляючи активність, ініціативу, творчість. Різноманітні форми індивідуальної підготовки доцільно спрямовувати на те, щоб НПП усвідомив власні можливості, проаналізував позитивні та негативні якості своєї особистості і виробив програму активного підвищення рівня фахової компетентності.

Орієнтованість індивідуальної підготовки на особистість НПП потребує нових підходів до її організації та функціонування, важливими ознаками яких є інтегративно-гуманітарні засади організації і посилення функціональності її змісту, варіативність і різноплановість технологій, різнорівневість, диференціація (за змістом, рівнями, темпом), оптимальне поєднання комплексної, інтеграційної та дидактичної цілей, максимальне урахування структури пізнавального процесу, цілісне психолого-дидактичне проектування індивідуальної підготовки НПП, моделювання освітнього середовища.

Необхідно розглядати особистісно орієнтовану спрямованість як одну із головних вимог, якою слід керуватися під час створення програми індивідуальної підготовки НПП, розроблення нових педагогічних технологій, спрямованих на визначення завдань, окреслення шляхів удосконалення професіоналізації та індивідуальної підготовленості НПП.

Ефективність індивідуальної підготовки НПП підвищується, якщо йому доводиться емоційно переживати, сумніватися, звертатися до особистого

досвіду. Визначений підхід створює широку методологічну перспективу для зміни людського буття, оскільки трактує людину як повнофункціональну цілісність (біосоціокультурну), урахувуючи різнобічний вплив на неї з боку оточення, і дає можливість забезпечити гармонію суб'єктивності й автономії індивіда з широким контекстом природних і соціальних явищ [8, с. 92–93].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході дослідження з'ясовано, що для визначення найбільш значущих характеристик моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП ВВНЗ доцільно як метод пізнання властивостей об'єкта використовувати педагогічне моделювання. Теоретичне обґрунтування моделі системи моніторингу якості індивідуальної підготовки НПП як системного утворення, що поєднує методологічний, змістовий, технологічний, результативний і регулятивний компоненти, дало змогу окреслити її своєрідність і самодостатність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анненкова І. П. Теорія і методика моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06. Старобільськ, 2016. 505 с.
2. Безтелесна Л. І., Печенюк А. В. Управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників : монографія. Рівне : НУВГП, 2016. 198 с.
3. Вдовін О. Г., Паламар М. І. Доцільність та особливості впровадження автоматизованого контролю рівня індивідуальної підготовки офіцерів у вищому військовому навчальному закладі // Військова освіта : зб. наук. праць. 2020. № 2 (42). С. 39–48.
4. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : теоретико-методологічний аспект. Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. 332 с.
5. Драч І. І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.
6. Козловський Ю. М. Теоретико-методологічні основи моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Львів, 2012. 557 с.
7. Красюк Т. В. Проблемні аспекти визначення поняття науково-педагогічний працівник // Право і суспільство. 2015. №2. С. 89-95.
8. Олійник Л. В. Теоретичні та методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2021. 521 с.
9. Панченко Є. Дослідницький університет: гарвардські принципи // Університетська освіта. 2011. № 2. С. 38–47.
10. Семиченко В. А. Психология деятельности. Киев: Издатель Эшке А.Н., 2002. 248 с.
11. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. ст. 2004.
12. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2016 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
13. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р.

REFERENCES

1. Annienkova I. P. Teoriia i metodyka monitorynhu yakosti profesiinoy diialnosti naukovopedahohichnykh pratsivnykiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.06. Starobilsk, 2016. 505 s.
2. Beztesna L. I., Pecheniuk A. V. Upravlinnia profesiinym rozvytkom naukovopedahohichnykh pratsivnykiv : monohrafiia. Rivne : NUVHP, 2016. 198 s.
3. Vdovin O. H., Palamar M. I. Dotsilnist ta osoblyvosti vprovadzhennia avtomatyzovanoho kontroliu rivnia individualnoi pidhotovky ofitseriv u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi // Viiskova osvita : zb. nauk. prats. 2020. № 2 (42). S. 39–48.
4. Hura O. I. Psykholoho-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnogo zakladu : teoretyko-metodolohichni aspekty. Zaporizhzhia : ZIDMU, 2006. 332 s.
5. Drach I. I. Upravlinnia formuvanniam profesiinoy kompetentnosti mahistrantiv pedahohiky vyshchoi shkoly: teoretyko-metodychni zasady : monohrafiia. Kyiv : Dorado-Druk, 2013. 456 s.
6. Kozlovskiy Yu. M. Teoretyko-metodolohichni osnovy modeliuvannia naukovoy diialnosti vyshchoho navchalnogo zakladu: dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Lviv, 2012. 557 s.
7. Kراسiuk T. V. Problemni aspekty vyznachennia poniattia naukovopedahohichnykh pratsivnykiv // Pravo i suspilstvo. 2015. №2. S. 89-95.
8. Oliinyk L. V. Teoretychni ta metodychni zasady navchannia viiskovo-spetsialnykh dystsyplin maibutnykh mahistriv viiskovo-sotsialnogo upravlinnia: dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.02. Khmelnytskyi, 2021. 521 s.
9. Panchenko Ye. Doslidnytskyi universytet: harvardski pryntsyipy // Universytetska osvita. 2011. № 2. S. 38–47.
10. Semychenko V. A. Psykholohiya deiatelnosti. Kyev: Yzdatel Ёshke A.N., 2002. 248 s.
11. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 37–38. st. 2004.
12. Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diialnist : Zakon Ukrainy vid 26.11.2016 r. № 848-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016. № 3. St. 25.
13. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.02.2022 r. № 286-r.

SUMMARY

Leonid Oliinyk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher
National Defence University of Ukraine

Serhii Illiuschenko,

Doctor of Philosophy
National Defence University of Ukraine

Timur Aksanov,

National Defence University of Ukraine

Bohdan Hnes,

National Defence University of Ukraine

Andrii Semenov,

National Defence University of Ukraine

**THE STRUCTURAL MODEL FOR MONITORING THE QUALITY OF INDIVIDUAL
TRAINING OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF OF HIGHER MILITARY
EDUCATION INSTITUTIONS**

Introduction. *Political and social changes that are currently taking place in our country directly affect the development of the military education system in Ukraine. However, whatever transformations take place in this system, they are ultimately focused on a specific actor - the academic staff. It is they who are the main figure in the implementation of major innovations in practice. Therefore, the successful introduction of various innovations into practice, their implementation in new conditions, and the fulfilment of the tasks assigned to academic staff are impossible without an appropriate level of professional competence.*

Purpose. *To identify and describe the components of the model of the system for monitoring the individual training of research and teaching staff of higher military educational institutions and to show the benefits of using this system for all stakeholders of the educational process of higher military educational institutions.*

Methods. *systematic analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, generalisation, and systematisation.*

Results. *The article reveals the essence and main purpose of monitoring the quality of individual training of research and teaching staff of higher military educational institutions.*

Originality. *The theoretical substantiation of the model of the system for monitoring the quality of individual training of scientific and pedagogical workers as a systemic formation has made it possible to outline its originality and self-sufficiency. It consists of methodological, content, technological, performance and regulatory components.*

Conclusion. *Thus, in the course of the study, it was found that in order to study the most significant characteristics of monitoring the quality of individual training of research and teaching staff of higher military educational institutions, it is advisable to use modelling as a method of cognition of the properties of an object through a model.*

Key words: *higher military educational institutions; individual training; model; monitoring; scientific and pedagogical activity; scientific and pedagogical staff; quality; development; pedagogical.*

УДК 378.091:001.8

Михайло Орда,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-0374-3881>

Ганна Єфименко,

Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-1106-4010>

Олег Кігура,

Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-6950-4803>

Лариса Левицька,

Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-6575-9964>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/197-211

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Досліджено питання підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності, окреслено низку проблем науки та інновацій, що потребують вирішення, розглянуто сучасний стан нормативно-правового забезпечення науки та напрямки його подальшого вдосконалення, які гармонізовані із сучасними підходами у європейських країнах та державах-членах НАТО.

Ключові слова: ефективність; провадження; наукова і науково-технічна діяльність; освітня діяльність; інновація; нормативно-правове забезпечення; цифровізація; вищий військовий навчальний заклад; наукова установа; наукові кадри.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України стала довгостроковим чинником, який вплинув на всі сфери життєдіяльності нашої країни. Ми отримали гіркий, але безцінний досвід організації в найкоротші терміни відсічі більш потужній країні-агресору, яка, намагається втягнути Україну у довготривалу війну. Врахування набутого досвіду потребує певної трансформації всіх складових сектору безпеки і оборони, а перш за все – удосконалення системи військової освіти та науки.

Система військової освіти та науки опинилася в нових реаліях функціонування та постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував. Війна негативно впливає на організацію наукової і науково-технічної діяльності, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності наукової сфери на період дії воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні роботи з досліджень проблеми ефективності досліджень виконані Горбуліним В.П., Маліцьким Б.А., Мех О.А. та українськими вченими з Державної установи “Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України”[1-3]. Вагомий внесок в трансформацію системи воєнно-наукових досліджень Міністерства оборони України зробили видатні воєнні вчені Руснак І.С., Телелим В.М., Щипанський П.В. та Мірненко В.І.

Мета статті – дослідження питань підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України на основі вивчення сучасного стану наукової сфери і впровадження кращих практик організації наукових досліджень у сфері оборони країн-членів НАТО.

Методи дослідження – аналіз нормативно-правових актів та концептуальних документів, системний аналіз, методи порівняння та аналогії, узагальнення й систематизації теоретичних знань; а також методи абстрагування, формалізації та ідеалізації.

Виклад основного матеріалу. В Україні було сформовано засади інституційно-правового регулювання наукової сфери на період дії воєнного стану. Регулювання здійснюється в межах і відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII, Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 № 64/202210, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України” [4, 5].

Попри на надзвичайну ситуацію, Міністерство освіти і науки України створило відповідне інституційно-правове підґрунтя для функціонування освіти та науки в умовах війни, забезпечило організаційну трансформацію освітньо-наукової сфери в контексті створення для неї безпечних умов та забезпечення її належної якості. Фінансування найважливіших напрямів діяльності галузі освіти і науки забезпечується. Паралельно триває пошук інших джерел фінансування, зокрема можливості додаткового фінансування від міжнародних фінансових організацій і закордонних партнерів.

На сьогодні, освітній та науковий простір нашої країни сконцентровано у двох напрямках: розвиток освіти та науки в умовах війни і їх повоєнна відбудова. Повномасштабна війна стала викликом для освітньо-наукової галузі, з’явилися нові фактори впливу, до яких освіту ніхто не готував. Але, попри всі виклики агресора вища освіта та наука в нашій державі існує та розвивається.

У своєму виступі у Верховній раді України на День Конституції Президент України В.О. Зеленський запропонував до загальнонаціонального обговорення основні орієнтири майбутньої Української доктрини. П’ятий основний орієнтир – освіта й наука [6]. В політиці героїв, яку пропонує Президент України для української доктрини зазначено:

Україна вже зараз – єдина держава у світі, яка має успішний досвід ефективного захисту від повномасштабної агресії, вона матиме ще більше такого важливого, цінного досвіду, ми розробляємо платформу для експорту українських оборонних знань, практик – фактично досвіду наших героїв;

Україна потребує принципово нової системи військової освіти. Українські воїни та всі, хто тренує українських воїнів, мають знати: реальна практика буде основою нової української військової освіти. Держава інтегрує тренувальні програми, які зараз показали свою ефективність, а також реальний бойовий досвід наших солдатів і матросів, сержантів, старшин, офіцерів, наших генералів у систему військової освіти;

Уже зараз лідери світу проявляють інтерес до навчання в Україні військовій справі своїх майбутніх воїнів. І це обов’язково стане однією з тих

можливостей, які робитимуть український безпековий вплив справді глобальним і світовим.

Уряд України та команда віце-прем'єр-міністра з інновацій М. Федорова розробляє зараз програму серйозного осучаснення української освіти та стимулювання розвитку науки в Україні. Вона дуже детальна ця програма, заслуговує на увагу, і в ній – багато рішень, які заслуговують на обговорення та – у разі погодження нашою державою, погодження нацією – на реалізацію. Освітній розділ української доктрини має бути максимально пропрацьований – кожен етап освітнього процесу, усі елементи, які важливі для освіти в Україні.

Підсумовуючи, Президент В.О. Зеленський назвав розвиток науки і освіти одним із головних пріоритетів держави при післявоєнному відновленні України. Це активізувало обговорення питання про те, якою ми хочемо бачити науку України і як саме будемо намагатися цього досягти.

Особливої уваги привертає “Візія майбутнього освіти і науки України”, опублікована на сайті Міністерства освіти і науки України [7].

Кінцева мета візії: результативність досліджень українських учених сприяє зростанню наукоємності ВВП до середньоєвропейського рівня. Містить такі орієнтири:

Стратегічна ціль 1. Дослідницька інфраструктура України системно розвивається, ефективно використовується та є елементом європейського дослідницького простору;

Стратегічна ціль 2. Дослідження і розробки максимально спрямовані на розв'язання наукових проблем світового рівня та конкретних наукоємних завдань оборони, безпеки, економіки та суспільства України;

Стратегічна ціль 3. Кадровий науковий потенціал є спроможним, здійснює проведення якісних досліджень високого рівня і забезпечує створення конкуренто-спроможних наукових розробок;

Стратегічна ціль 4. Система фінансування наукової галузі є багатоканальною та ефективною, сприяє забезпеченню якості досліджень на різних рівнях;

Операційна ціль 5. Національна система збору та оброблення даних у сфері науки та інновацій є ефективною аналітичною складовою для формування державної політики.

Також, багато цікавих ідей наведено в Пропозиціях Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій щодо реформування сфери наукових досліджень, розробок та інновацій [8]. Стислий огляд проблем, на вирішення яких спрямовані пропозиції.

Низькотехнологічна структура економіки обмежує потребу в наукових дослідженнях, розробках та інноваціях (НДРІ). Відсутня державна стратегія розвитку науки та інновацій, політика у цій сфері є хаотичною і не узгоджується зі стратегіями розвитку економіки, освіти, культури, не спрямовується на вирішення конкретних проблем суспільства. Недооціненою залишається роль науки у формуванні ідентичності й загальному баченні стратегії розвитку держави. Наука не розглядається як рушійна частина соціально-економічного розвитку, відповідні видатки розглядаються як витрати

на утримання, а не як інвестиції. Держава не використовує результати наукових досліджень при розробці та впровадженні політики. Частка прикладних досліджень (у т.ч. пов'язаних з обороною та безпекою) є низькою, оскільки вони потребують значних ресурсів, яких держава не надає, а стимули для залучення приватних інвестицій в дослідження і розробки відсутні. Державна підтримка інноваційної діяльності є незначною. Наука розглядається як декоративний атрибут держави, а не як рушійна сила системного розвитку.

Законодавча база у сфері НДРІ застаріла та суперечлива, потерпає від безсистемних половинчастих змін заради вирішення поточних проблем. Відсутня ефективна координація дій різних міністерств, необхідна для вирішення проблем на системному рівні, а Національна рада України з питань розвитку науки і технологій не має достатньої спроможності і ресурсів для виконання цих завдань. Функції забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері НДРІ не розмежовані між МОН, іншими центральними органами виконавчої влади, національними академіями наук, Національним фондом досліджень. МОН бракує кадрової спроможності для розробки політики, а його здатність приймати обґрунтовані реальними даними рішення обмежена тим, що збору підлягає лише малорелевантна підмножина даних, а самий збір і аналіз цих даних не цифровізований. Система управління науковою та інноваційною діяльністю є спадком радянської епохи і не відповідає сучасним реаліям. Застарілою є система «галузевої науки», яка переважно не може ані забезпечити впровадження результатів фундаментальних досліджень, ні генерувати якісні прикладні дослідження чи інновації. Великі наукові інституції за відсутності зовнішнього замовлення тяжіють до продовження досліджень за інерцією. У виражено вертикальній системі управління науковими установами наукові колективи (дослідницькі групи) мають дуже обмежені права, а якість наукових результатів (яка між колективами в межах однієї установи може сильно відрізнятись) не дає переваг конкурентоспроможним. Кількість ієрархічних рівнів адміністративної вертикалі є абсурдно великою для наявної кількості дослідників. Оцінювання наукової діяльності відбувається на основі формальних показників, які не відображають реальну значущість результатів.

Відсутні механізми стимулювання якості досліджень: результати державної атестації фактично не впливають на рівень фінансування, індивідуальні рівні заробітної плати науковців базуються на ступенях та званнях, а не на наукових досягненнях. Розподіл фінансування між науковими установами, який здійснюють головні розпорядники бюджетних коштів, є непрозорим, здійснюється переважно за «історичним» принципом і не залежить від наукових досягнень. Переважна частина фінансування є базовим, а відомчі конкурси в умовах обмежених ресурсів фактично є заміном інституційного фінансування. Лише незначна частина державного фінансування наукових досліджень витрачається на потреби забезпечення дослідницької діяльності (обладнання, матеріали тощо), а основна частина спрямована на заробітну плату та оплату комунальних послуг.

Нові незалежні державні грантодавці (Національний фонд досліджень

України, Український фонд стартапів, Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту) поки що покривають лише невелику частку потреб у фінансуванні різних видів досліджень.

Статус бюджетної установи накладає на наукові установи та ЗВО суттєві правові та фінансові обмеження, які заважають їм ефективно використовувати кошти і бути конкурентоздатними на ринку праці, роблять співпрацю непривабливою для приватних партнерів.

Відтік мізків, низька привабливість наукової кар'єри для молоді протягом багатьох років поступово погіршувала якість людського потенціалу у сфері НДРІ, і призвела до постійного скорочення чисельності науковців та частки молодих учених. Хибні пріоритети в науковій кар'єрі (виконання формальних вимог для отримання звань і ступенів), незалежність рівня оплати праці від фактичних результатів роботи призвели до розквіту імітації науки, порушень академічної доброчесності, які в деяких галузях стали системним і масовим явищем.

Наукова спільнота має слабку самоорганізацію, нестача можливостей отримання вченими незалежного фінансування робить їх надто залежними від адміністрації всіх рівнів. Низька заробітна плата та дуже незначне фінансування наукового співробітництва, стажувань, участі у конференціях має наслідком низьку академічну мобільність і слабкі горизонтальні зв'язки, що робить український ринок праці в науковій сфері дуже локальним; як наслідок, типовою є наукова й педагогічна кар'єра в одній установі від аспірантури до виходу на пенсію, що гостро суперечить світовим тенденціям.

Система вищої освіти, за винятком окремих острівців якості, не в змозі готувати дослідників на світовому рівні. Зв'язок між вищою освітою та НДРІ є слабким. Система науково-дослідних підрозділів при ЗВО фактично припинила своє існування.

Застаріла та недостатня дослідницька інфраструктура (від будівель до обладнання) сильно обмежує можливості розвитку сфери НДРІ, а її модернізація потребує значних коштів. Відсутні детальні дані про стан наявної дослідницької інфраструктури, не розроблено ані стратегії розвитку інфраструктури, підкріпленої ресурсами ні механізмів колективного використання та управління дослідницькою інфраструктурою. Недостатньо використовуються можливості використання іноземної дослідницької інфраструктури.

Відсутня стратегія інтернаціоналізації науково-інноваційної сфери, яка б передбачала системну роботу із залучення іноземних партнерів на всіх рівнях (наукових установ, ЗВО, дослідницьких фондів, наукових видань), у тому числі з використанням потенціалу української наукової діаспори. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору, затверджена лише на рівні міністерського наказу, вже встигла застаріти, а для її імплементації відсутні необхідні ресурси. Вкрай низький рівень фінансування міжнародного співробітництва, а також недостатнє володіння науковців іноземними мовами є перепонами на шляху інтеграції до світового наукового процесу. Міжнародне співробітництво ускладнене несумісністю української та європейської нормативно-правової бази, бюрократичними та фінансовими обмеженнями.

Відсутність чіткої державної політики з інтернаціоналізації науки сприяє деструктивним тенденціям наукового ізоляціонізму та містечковості.

Хоча повномасштабна війна додала низку нових викликів – скорочення і без того недостатнього фінансування, руйнування дослідницької інфраструктури, розпад наукових колективів, відтік мізків, визначальним для розвитку наукової сфери все ж залишається подолання описаних вище проблем, які сформувалися досить давно і лише загострилися після початку повномасштабного вторгнення.

Нарешті, революційне значення матиме (в разі втілення) пропозиція створення Агентства оборонних технологій, яке розподілятиме державне замовлення на дослідження та розробки в галузі оборонних і безпекових технологій. Те, що за дев'ять років війни таку структуру так і не було створено, свідчить про абсолютне нерозуміння тієї ролі, яку могла б відігравати українська наука у зміцненні обороноздатності.

Також, паралельно планується створити “наукове НАЗЯВО” – Національне агентство з оцінювання наукової діяльності – для виконання функцій здійснення оцінювання результатів наукової та інноваційної діяльності.

На сьогодні є невирішеними проблеми, які гальмують подальший розвиток науки у ВВНЗ, просування в європейський науково-освітній простір, зокрема:

- підвищення якості освіти і наукових досліджень при збереженні відкритого демократичного доступу до навчання;

- надмірна фрагментація наукових досліджень в окремо взятому університеті;

- визначення критеріїв якості та поєднання фундаментальних досліджень з реаліями ринкової економіки;

- реалізація автономії університетів у поєднанні з необхідністю розвитку системи партнерських зв'язків з урядовими, промисловими, науковими і фінансовими організаціями і дотичними проблемами трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності;

- визначення нових принципів фінансування науки та диверсифікація його джерел; “моральне” старіння матеріально-технічної бази вітчизняної науки, через що значна кількість перспективних наукових напрямів стають практично недосяжними або втрачають конкурентоспроможність у світовому науковому просторі;

- старіння наукових кадрів, відтік інтелектуального ресурсу з наукової сфери.

Вищезазначені проблеми суттєво впливають на провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України.

Перший заступник Міністра оборони України генерал-лейтенант Павлюк О.О. у своїй доповіді на секції Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України за воєнно-теоретичною проблематикою акцентував увагу на деяких питаннях, а саме:

- організація наукових досліджень та визначення органами військового управління, які є замовниками наукових досліджень, пріоритетних потреб у науковій (науково-технічній) продукції;

- відповідність організаційно-штатних структур та кадрового складу НУ і наукових підрозділів ВВНЗ, ВНП ЗВО завданням, які потребують

невідкладного вирішення;

проведення наукових досліджень з вивчення та узагальнення досвіду війни і вироблення на цій основі науково-обґрунтованих рекомендацій, які повинні стати підґрунтям для прийняття якісно нових, нестандартних рішень, необхідних ЗС України у протистоянні з російським агресором;

планування наукових досліджень в системі Міноборони повинно відповідати кращим сучасним практикам країн – членів НАТО, здійснюватися в рамках оборонного планування за процедурами програмно-проектного менеджменту [9].

Розглянемо більш детально такі напрямки підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності:

забезпечення якості наукових досліджень та розробок;

збільшення наукового потенціалу;

розвиток інновацій;

інтегрування у глобальний науковий простір;

модернізація матеріальної бази проведення досліджень.

Перший напрямок містить такі завдання:

актуалізація тематики наукових досліджень та розробок до потреб безпеки і обороноздатності держави;

дотримання академічної доброчесності;

підвищення персональної відповідальності наукових керівників за результати досліджень;

апробація результатів наукових досліджень та розробок на наукових заходах (конференціях, семінарах) у т.ч. міжнародних;

забезпечення доступу до міжнародних наукових інформаційних ресурсів;

обов'язкове висвітлення результатів досліджень у фахових наукових виданнях та збірниках, що включені до міжнародних наукометричних баз;

розширення наукового співробітництва з провідними науковими установами та закладами вищої освіти;

включення наукових збірників до міжнародних наукометричних баз.

Другий напрямок містить такі завдання:

підготовка науково-педагогічних та наукових кадрів в ад'юнктурі і докторантурі;

запровадження дорожніх карт здобуття наукового ступеню для усіх наукових і науково-педагогічних працівників;

встановлення персональної відповідальності керівників структурних підрозділів за досягнення у професійній діяльності підпорядкованих наукових і науково-педагогічних працівників у т.ч. з отримання вчених звань;

підвищення публікаційної активності наукових і науково-педагогічних працівників;

розширення академічної мобільності (стажування);

удосконалення роботи воєнно-наукових товариств слухачів як основи для підготовки майбутніх кадрів вищої кваліфікації.

За результатами аналізу набутого досвіду та особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у ВНЗ та

НУ Міністерства оборони України, як складової кадрового забезпечення ННТД в умовах особливого періоду та дії правового режиму воєнного стану в державі, набуває подальшого розвитку функціонування ад'юнктури та докторантури. Нещодавно прийняті керівні документи з питань підготовки здобувачів вищої освіти (доктора філософії) та наукового ступеня доктора наук потребують подальшої імплементації у діяльність ВВНЗ, ВНП ЗВО, НУ системи Міністерства оборони України [10, 11].

Третій напрямок містить такі завдання:

моніторинг використання результатів наукових досліджень та розробок в освітньому процесі;

посилення взаємодії з замовником наукової продукції щодо практичного впровадження результатів наукових досліджень та розробок;

запровадження інноваційних підходів у освітньому процесі та під час виконання досліджень та розробок;

комерціалізація результатів наукових досліджень та розробок, винахідницької і раціоналізаторської роботи.

Нормативно-правова база з питань інновацій складається, у тому числі, з таких документів:

Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”;

Постанова КМУ “Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року”;

Проект Постанови КМУ “Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня на 2023 рік”;

Проект Закону України “Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні” України [12-15].

У проєкті Закону України “Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні” вперше дано визначення терміну:

пріоритетні напрями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності – науково, економічно та соціально обґрунтовані тематичні напрями фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, яким надається державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок і забезпечення впровадження результатів його діяльності у реальному секторі економіки для створення додаткової доданої вартості та/або фінансовому секторі економіки для підвищення його доходності, підвищення конкурентоспроможності українського виробництва, досягнення цілей сталого розвитку та ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, а також розвитку людського капіталу, підвищення якості життя населення, відновлення країни від наслідків збройної агресії та інтеграції національного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий та Європейський дослідницький простір.

Система пріоритетних напрямів складається з груп “Передова наука” та “Подолання національних викликів”. До пріоритетного напрямку групи

“Подолання національних викликів” включена тематична підгрупа: “НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ОБОРОНА”.

Четвертий напрямок містить такі завдання:

розширення співпраці в рамках виконання міжнародних наукових проектів;
реалізація академічної мобільності та стажування в іноземних закладах вищої освіти та наукових установах;

запровадження викладання окремих дисциплін освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії англійською мовою;

розширення географії складу редколегій наукових фахових видань, участь НПП і НП у редколегіях міжнародних наукових видань.

Переважає більшість вищенаведених пропозицій корелюється із Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. та заходами операційного плану її реалізації [16].

Інтеграція української науки в європейський простір відбувається за 6 основними пріоритетами. Це передбачено проектом Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), який був схвалений під час засідання Колегії Міністерства освіти і науки України [17].

Пріоритетами для євроінтеграції української науки є розвиток:

ефективних національних дослідницьких систем;

оптимальної транснаціональної кооперації та конкуренції;

відкритого ринку праці;

гендерної рівності у дослідженнях;

оптимального обміну та трансферу наукових знань;

міжнародної кооперації.

Процеси інтеграції науки до Європейського освітнього простору (European Education Area), Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) та Європейського дослідницького простору (European Research Area) характеризуються пріоритетністю цифрової трансформації.

П'ятий напрямок містить такі завдання:

удосконалення можливостей інформаційно-моделюючих систем для дослідження проблем підготовки і застосування військ (сил);

оновлення загального та спеціалізованого програмного забезпечення;

оновлення випробувальної та вимірювальної техніки для виконання наукових досліджень;

оновлення парку електронно-обчислювальної техніки та периферійного обладнання.

Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року представляє комплексне стратегічне бачення цифрової трансформації освіти і науки, яке відповідає засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 56 [18].

Система військової освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін та відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожним науково-педагогічним (науковим) працівником свого потенціалу. На

сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових навичок та володіння новими технологіями. Ця потреба, також, поглиблена наслідками пандемії коронавірусу COVID-19, яка загострила проблему розвитку та опанування технологіями в системі освіти і науки задля забезпечення прав громадян на якісну освіту. Так, набуття цифрових компетентностей стає базовою потребою для кожного, тому українська система освіти має забезпечувати формування цифрових компетентностей здобувачів освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників та розвиток цифрової інфраструктури та електронних сервісів у ВВНЗ та НУ, в цілому. Створення єдиного цифрового середовища, яке об'єднує всіх суб'єктів освітньої та наукової діяльності, що забезпечує простір для комунікації та обміну даними, значно зменшить бюрократичне навантаження системи освіти і науки та спростить управлінські процеси, які відбуваються в них.

Також, питання вдосконалення цього напрямку діяльності запропоновано у проекті Стратегії цифрової трансформації системи підготовки ЗСУ [19].

Переважна більшість з наведених положень знайшла своє відображення в Стратегії розвитку Національного університету оборони України на період до 2030 року. Реалізація Стратегії дозволить втілити візію Університету та забезпечити виконання його місії, забезпечить підтримку Університетом функціонування сектору безпеки і оборони у партнерстві з іншими урядовими суб'єктами, щоб створити та використовувати перевагу завдяки освітній, науковій та інноваційній діяльності, цифровізації, інтернаціоналізації приведення структури та змісту до стандартів, підходів та принципів, які впроваджені у країнах-членах НАТО [20],

Планування наукової і науково-технічної діяльності в системі Міноборони на 2024 рік та середньострокову перспективу має здійснюватись за такими пріоритетними напрямками (тематикою) наукових досліджень (для МОУ):

дослідження проблем та розроблення пропозицій щодо вироблення і реалізації політик з урахуванням імплементації стандартів НАТО для задоволення потреб оборони за напрямками стратегічного планування у сфері оборони, удосконалення систем оборонних закупівель, внутрішнього аудиту, запобігання та протидії корупції, державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, правового забезпечення, програмно-проектного менеджменту;

удосконалення системи управління життєвим циклом ОВТ, інформаційно-комунікаційних систем воєнного призначення, програмного забезпечення, інших складових інформаційної інфраструктури Міноборони;

дослідження безпекового середовища на глобальному, регіональному та національному рівнях;

науково-технічне супроводження розвитку Ситуаційного центру Міноборони;

створення комплексної системи оцінювання розвитку спроможностей ЗС України, інших складових сил оборони;

створення інформаційної системи Міноборони на основі документів НАТО;

розроблення правових механізмів ресурсного забезпечення сил оборони в межах міжнародної допомоги;

наукове обґрунтування механізмів впровадження порядку закупівлі зразків ОВТ за технічними специфікаціями та впровадження системи уніфікації складових зразків ОВТ вітчизняного виробництва з урахуванням досвіду держав-членів НАТО;

дослідження окремих питань забезпечення життєдіяльності військовослужбовців (матеріального забезпечення та фізичної підготовки);

дослідження шляхів удосконалення системи кадрового менеджменту та управління кар'єрою військовослужбовців в умовах особливого періоду [9].

Під час дії воєнного стану у відповідності до Законів України “Про оборону України” та “Про національну безпеку України” запроваджено централізоване управління розробками для потреб оборони, спрямоване на набуття спроможностей щодо інтеграції оборони, науки та промисловості направленої на результат, мотивації та залучення всіх наявних вітчизняних спроможностей до задоволення потреб оборони [21, 22]. З цією метою особливої уваги потребує нормативне забезпечення таких напрямів діяльності:

залучення освітньої науки до виконання досліджень направлених на виконання практичних завдань оборони;

забезпечення інтеграції фундаментальної науки (в першу чергу інститути НАН України та Міносвіти) і оборонної промисловості різних форм власності на замовлення (координацією) Міноборони;

розширення діяльності у міжнародному дослідницькому просторі на правах повноцінного члена, (закордонні наукові установи, міжнародні організації для проведення спільних досліджень та обміну досвідом (знаннями);

налагодження співпраці з вітчизняною інноваційною інфраструктурою (інноваційні центри, бізнес-інкубатори і кластери, наукові і технологічні парки, стартапи, венчурні підприємства і фонди тощо).

Таким чином, підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності потребує (у тому числі):

актуалізації наукових досліджень та трансформації системи ННТД у воєнній сфері з урахуванням принципів і стандартів НАТО та врахування власного досвіду ведення бойових дій;

приведення структур, завдань, напрямків наукових досліджень у системі Міністерства оборони України до потреб реформованих систем державного і військового управління та завдань з виконання наукових(науково-технічних робіт);

розвитку науково-виробничої та лабораторно-випробувальної бази наукових установ відповідно до сучасних вимог.

Разом з тим, залишається ряд нерозв'язаних питань, пов'язаних із державним регулюванням наукової і науково-технічної діяльності та з безпосередньою організацією, плануванням та здійсненням цієї діяльності, в системі Міністерства оборони України, а саме:

відсутність у законодавчій базі, яка регламентує провадження наукової і науково-технічної діяльності, особливостей організації, питань планування, а також здійснення ННТД в умовах особливого періоду (дії воєнного стану);

низький рівень координації в аспектах стратегії та розвитку вітчизняної науки між органами державної влади, суб'єктами наукової та науково-технічної

діяльності, бізнесом, громадянським суспільством;

недостатні обсяги фінансування наукової і наукової діяльності та відсутність фінансової автономії суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності у частині використання коштів;

застаріла дослідницька інфраструктура;

брак дієвих механізмів комунікації між наукою, бізнесом та суспільством;

падіння престижу науковця в Україні, нівелювання цінності наукової праці, відтік висококваліфікованих кадрів за кордон або в інші сфери діяльності;

відсутність системності дій у напрямку інтеграції вітчизняної науки до дослідницького простору Європи, США та його системного використання;

відсутність єдиного підходу до оцінки ефективності використання бюджетних коштів, недостатня частка конкурсного фінансування.

Висновки. У статті розглянуто напрямки підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України, уточнені подальші завдання щодо організації досліджень у наступні роки та на середньострокову перспективу. Важливим є проведення наукових досліджень з вивчення та узагальнення досвіду війни і вироблення на цій основі науково-обґрунтованих рекомендацій, які повинні стати підґрунтям для прийняття якісно нових, нестандартних рішень, необхідних Збройним Силам України у протистоянні з російським агресором.

Вдосконалення нормативно-правового забезпечення воєнної науки потребує впровадження у діяльність органів управління, ВВНЗ, ВНП ЗВО, наукових установ положень останніх концептуальних державних документів та програм з питань оборонного планування та цифровізації наукової діяльності, повноцінну інтеграцію воєнної науки до європейського та світового інтелектуального простору, врахування кращих практик і підходів держав-членів НАТО та власного досвіду ведення бойових дій.

Напрями подальших досліджень. Враховуючи виклики і загрози національній безпеці України в умовах російської збройної агресії, організація наукових досліджень в системі Міністерства оборони України повинна відповідати кращим сучасним практикам країн-членів НАТО, здійснюватися в рамках оборонного планування за процедурами програмно-проектного менеджменту. Провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України спрямувати виконання таких завдань:

забезпечення формування та реалізації ефективної державної політики у воєнній сфері, у сфері оборони і військового будівництва, імплементації поєднаних єдиними цілями, пріоритетами та завданнями Стратегії, Стратегічного оборонного бюлетеня України, програм і планів діяльності Кабінету Міністрів України, взаємоузгоджених з іншими документами планування у сфері національної безпеки і оборони;

упровадження програмно-проектного управління оборонними ресурсами з розробленням та своєчасним оновленням комплексу програм і проектів розвитку оборонних спроможностей, планів утримання і розвитку відповідних складових сил оборони, забезпечення виконання державних цільових програм;

удосконалення процесів планування розвитку озброєння, військової та

спеціальної техніки з урахуванням усіх етапів життєвого циклу, їх замовлення, проведення досліджень і розроблень, державних випробувань, контролю якості на етапах виробництва та постачання до ЗСУ, інших складових сил оборони;

розвиток системи воєнної науки, спрямованої на вирішення теоретичних і практичних завдань забезпечення всеохоплюючої оборони, розроблення новітніх систем озброєння, військової та спеціальної техніки;

підтримання технічної готовності та модернізація озброєння, військової та спеціальної техніки, оснащення сил оборони високоточними засобами ураження, безпілотними платформами наземного, морського та повітряного базування, космічною технікою військового призначення.

Це повинно бути враховано у плануванні ННТД в системі Міністерства оборони на основі спроможностей під час аналізу та визначення пріоритетних напрямів розвитку і техніки з врахуванням наявних і потенційних загроз у безпековому середовищі, засад воєнної політики, стратегії розвитку сил безпеки і оборони, розвитку інвестиційного та виробничого потенціалу ОПК та проведення інноваційних наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбулін В. П. Передмова до книги Т. Т. Ковальчука “Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика”. – К.: Т-во «Знання», 2004. – 638 с.
2. Маліцький Б.А. “Наука, технології, інновації та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти” – Макаров: КЖТ «Софія», 2014. – 58 с.
3. Мех О.А. “Синхронізація системи нормативно-правового забезпечення наукової сфери України: проблеми і перспективи” – К.: Вісник НАН № 7, 2019. – 64-75 с.
4. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” :Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Виступ Президента України Володимира Зеленського у Верховній Раді України до Дня Конституції України 28 червня 2023 року.
7. Візія майбутнього освіти і науки України (МОН України).
8. Пропозиції Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій щодо реформування сфери наукових досліджень, розробок та інновацій.
9. Протокол засідання секції Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України за воєнно-теоретичною проблематикою Міністерства оборони України від 5 квітня 2023 року № 1.
10. Наказ МОУ від 09.12.2022 № 424 “Особливості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у ВВНЗ, ВНП ЗВО, НУ системи Міністерства оборони України”.
11. Постанова КМУ від 19.05.2023 № 502 “Про внесення змін до деяких постанов КМУ з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів”.
12. Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”.
13. Постанова КМУ “Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року”.
14. Проект Постанови КМУ “Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня на 2023 рік”.
15. Проект Закону України “Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні” України”.
16. Розпорядження КМУ від 23.02.2022 № 286-р. “Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки”.
17. Наказ МОНУ від 10.02.2021 р. № 167 “Про затвердження дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору”.
18. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, 2021.

19. Проект Стратегії цифрової трансформації системи підготовки ЗСУ, 2023.
20. Стратегія розвитку Національного університету оборони України на період до 2030 року.
21. Закон України “Про національну безпеку України”; від 21.07.2018 № 2469-VIII (зі змінами).
22. Закон України “Про оборону України”; від 6.12.1991 № 1933-XII (зі змінами).

REFERENCES

1. Horbulin V. P. *Peredmovna do knyhy T. T. Koval'chuka “Ekonomich na bezpeka i polityka: iz dosvidu profesiynoho analityka”*. – K.: T-vo «Znannya», 2004. – 638 s.
2. Malits'kyu B.A. “Nauka, tekhnolohiyi, innovatsiyi ta natsional'na bezpeka: teoretychni ta prykladni aspekty” – Makarov: KZHT «Sofyya», 2014. – 58 s.
3. Mekh O.A. “Synkhronizatsiya systemy normatyvno-pravovoho zabezpechennya naukovoyi sfery Ukrayiny: problemy i perspektyvy” – K.: Visnyk NAN № 7, 2019. – 64-75 s.
4. Zakon Ukrainy “Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu” : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini” :Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Vystup Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho u Verkhovnij Radi Ukrainy do Dnia Konstytutsii Ukrainy 28 chervnia 2023 roku.
7. Viziiia maibutnoho osvity i nauky Ukrainy (MON Ukrainy).
8. Propozytsii Naukovoho komitetu Natsionalnoi rady Ukrainy z pytan rozvytku nauky i tekhnolohii shchodo reformuvannia sfery naukovykh doslidzen, rozrobok ta innovatsii.
9. Protokol zasidannia sektsii Voienno-naukovoi rady Ministerstva oborony Ukrainy za voienno-teoretychnoiu problematykoju Ministerstva oborony Ukrainy vid 5 kvitnia 2023 roku № 1.
10. Nakaz MOU vid 09.12.2022 № 424 “Osoblyvosti pidhotovky zdobuvachiv vyshchoyi osvity stupenya doktora filosofiyi ta naukovoho stupenya doktora nauk u VVNZ, VNP ZVO, NU systemy Ministerstva oborony Ukrayiny”.
11. Postanova KМУ vid 19.05.2023 № 502 “Pro vnesennya zmin do deyakykh postanov KМУ z pytan' pidhotovky ta atestatsiyi zdobuvachiv naukovykh stupeniv”.
12. Zakon Ukrainy “Pro priorytetni napriamy rozvytku nauky i tekhniky”.
13. Postanova KМУ “Pro zatverdzhennia pereliku priorytetnykh tematychnykh napriamiv naukovykh doslidzen i naukovo-tekhnichnykh rozrobok na period do 2023 roku”.
14. Proiekt Postanovy KМУ “Serednostrokovyi priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti haluzevoho rivnia na 2023 rik”.
15. Proiekt Zakonu Ukrainy “Pro systemu priorytetnykh napriamiv naukovoi, naukovo-tekhnichnoi ta innovatsiinoi diialnosti v Ukraini” Ukrainy”.
16. Rozporyadzhennya KМУ vid 23.02.2022 № 286-r. “Pro skhvalennya Stratehii rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini na 2022-2032 roky”.
17. Nakaz MONU vid 10.02.2021 r. № 167 “Pro zatverdzhennya dorozhn'oyi karty z intehratsiyi naukovo-innovatsiynoyi systemy Ukrayiny do yevropeys'koho doslidnyts'koho prostoru”.
18. Proiekt Kontseptsii tsyfrovoyi transformatsiyi osvity i nauky na period do 2026 roku, 2021.
19. Proiekt Stratehii tsyfrovoyi transformatsiyi systemy pidhotovky ZSU, 2023.
20. Stratehiia rozvytku Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy na period do 2030 roku.
21. Zakon Ukrayiny “Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny”; vid 21.07.2018 № 2469-VIII (zi zminamy).
22. Zakon Ukrayiny “Pro oboronu Ukrayiny”; vid 6.12.1991 № 1933-KHII (zi zminamy).

SUMMARY

Mykhailo Orda,
PhD (Technical Sciences), Senior Researcher
National Defence University of Ukraine
Hanna Yefymenko,
National Defence University of Ukraine
Oleh Kitura,
National Defence University of Ukraine
Larysa Levitska,
National Defence University of Ukraine

DIRECTIONS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-TECHNICAL ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE

Introduction. *The system of military education and science currently faces new realities of functioning and raising unresolved questions. The war has a negative impact on the organization of scientific and scientific and technical activities, which necessitates the need for flexible transformation of the activities of the scientific sphere during the period of martial law.*

Purpose *is to study of issues of increasing the effectiveness of scientific and scientific-technical activities in the system of the Ministry of Defense of Ukraine based on the study of the current state of the scientific field and the implementation of best practices in the organization of scientific research in the field of defense of NATO member countries.*

Methods. *analysis of normative legal acts and conceptual documents, system analysis, methods of comparison and analogy, generalization and systematization of theoretical knowledge; and methods of abstraction, formalization, and idealization.*

Result. *directions for increasing the effectiveness of scientific and scientific-technical activities in the system of the Ministry of Defence of Ukraine were considered, and further tasks regarding the organization of research in the coming years and for the medium-term perspective were specified.*

Originality. *The improvement of the regulatory and legal support of military science requires the implementation of the provisions of the latest conceptual state documents and programs on defense planning and digitalization of scientific activity into the activities of governing bodies, VVNIZ, VNP ZVO, scientific institutions, full integration of military science into the European and global intellectual space, taking into account the best practices and approaches of NATO member states and own experience of conducting hostilities.*

Conclusion. *The authors consider the analysis of the best practices of NATO countries and their implementation in the activities of VVNIZ, VNP ZVO, NU system of the Ministry of Defense of Ukraine as a direction of further research.*

Key words: *efficiency; implementation; scientific and scientific-technical activity; educational activity; innovation; regulatory and legal support; digitalization; higher military educational institution; scientific institution; scientific personnel.*

УДК 37.013.3:355.5]:351.862.2

Дмитро Пікус,

Військова академія, м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0003-2654-1035>

Анатолій Бондаренко,

Військова академія, м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0002-7098-9470>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/212-220

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ІНСТРУКТОРІВ НАВЧАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття базується на теоретичному аналізі та емпіричних дослідженнях, включаючи інтерв'ю з інструкторами та аналіз програм підготовки офіцерів запасу. Метою статті є визначення переліку компетентностей інструкторів навчальних центрів, які відіграють найбільш значущу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій. Серед методів дослідження було обрано такі: якісний підхід, метод описового прикладу, метод інтерв'ювання. У дослідженні брали участь 20 респондентів – інструктори навчальних центрів ЗСУ з підготовки майбутніх розвідників. Збір даних відбувався за допомогою методу інтерв'ювання та розробленого протоколу для збору даних дослідження. Збір даних тривав з липня 2022 року до вересня 2023 року. Участь в інтерв'юванні була добровільною, а відповіді респондентів розглядалися конфіденційно. Для побудови дослідження було використано аналітичний метод зіставлення із зразком. Опитування проводилось кілька разів впродовж тривалого періоду, а всі учасники отримали стенограму інтерв'ю для того, щоб перевірити, що записані та розшифровані дані відповідають їхній точці зору. Результати цього дослідження були представлені на основі відповідей на питання: «Якими уміннями, навичками чи здатностями мають володіти інструктори навчальних центрів для реалізації ефективної підготовки офіцерів запасу до розвідувальних операцій?». Ми передбачили визначили компетентності, якими має володіти інструктор навчального центру: фахові знання і здатність їх передавати, комунікативна компетентність, здатність до командотворення, здатність швидко та обґрунтовано приймати рішення, здатність до адаптації та дії в новій ситуації з урахуванням гендерного, вікового розмаїття, мультикультурності. Проте за результатами інтерв'ювання останню було виключено оскільки вона не відповідала категоріям кодування після аналізу отриманих даних. Отримані результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення програм підготовки офіцерів запасу до розвідувальних операцій.*

***Ключові слова:** компетентність; готовність; інструктори; навчальні центри; розвідники; офіцери запасу; воєнний стан; Збройні Сили України.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах воєнного стану, розвідувальна діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності бойових операцій. Розвідувальна діяльність є важливою складовою бойових операцій, яка має на меті збір інформації про противника та умови бойових дій. Вона передбачає виконання розвідувальних операцій, які можуть бути проведені як у мирний, так і у воєнний час. Однак, під час дії воєнного стану перед розвідниками стоять нові виклики, що вимагають від них особливої готовності до дій у небезпечних умовах. Однак, успішність розвідувальних операцій залежить не тільки від навичок і знань розвідників, але й від їхньої здатності до професійної взаємодії у складних умовах воєнного стану.

Інструктори навчальних центрів з підготовки розвідників відіграють важливу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій. Вони відповідають за передачу знань та навичок розвідувальної діяльності, а також формування необхідних навичок та компетентностей у майбутніх офіцерів запасу [6]. Готовність інструкторів до професійної взаємодії є важливою складовою їхньої професійної компетентності. Для успішної роботи в складних умовах воєнного стану, інструктори повинні мати не тільки знання розвідувальних технік і тактик, але й вміти ефективно комунікувати, керувати командою та приймати рішення в умовах стресу та несприятливих обставин. Тому, важливо дослідити процес формування готовності інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників до професійної взаємодії у програмах перепідготовки офіцерів запасу під час воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями підготовки інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників займалися багато дослідників як в Україні, так і за її межами. Зокрема, А. Зельницький, О. Заболотний, О. Васильєв, В. Корнієнко розкрили сутність, структуру і зміст процесу формування і нарощування кадрового потенціалу ЗСУ в системі професійної військової освіти із залученням іноземних інструкторів-викладачів, продемонстрували результати реалізації механізмів взаємодії ЗСУ з іноземними тренувальними місіями щодо формування в офіцерів професійних компетентностей [5]. В. Артамощенко і О. Фаворська визначили основні завдання й етапи реалізації проекту управління змінами щодо розвитку системи військової освіти на засадах програмно-проектного менеджменту [3]. І. Зелений та А. Воронін розкрили модель розвитку офіцера відповідно до з трьох напрямів: інституційне навчання, оперативні завдання та саморозвиток. Серед основних компетентностей офіцера науковці називали такі: широкий світогляд, здатність проводити оригінальні дослідження, добирати відповідні методи та інструменти обробки інформації, інтерпретації даних, здатність до пошуку, оброблення, аналізу інформації та деякі інші [4].

Разом з тим, варто зазначити, що питання формування професійних і загальних компетентностей інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників залишаються не достатньо розробленими.

Мета статті – на основі емпіричних даних визначити перелік компетентностей інструкторів навчальних центрів, які відіграють найбільш значущу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій.

Методи дослідження. У науковому пошуку ми використали якісний підхід, що є найбільш доцільним для досягнення мети цього дослідження. Разом з тим було використано метод описового прикладу [2], оскільки він дозволяє зосередитись на описі явища та реального контексту, в якому воно відбулося, а саме обговорення докладної інформації щодо компетентнісного підходу у підготовці інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників в умовах воєнного стану. У дослідженні брали участь двадцять інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників. Ми гарантували усім учасникам конфіденційність, захищали їхні права, приховуючи імена і зашифровуючи дані. Для збору даних ми використовувати інтерв'ювання учасників

дослідження, а також аналіз програм підготовки офіцерів запасу. Ці інтерв'ю дозволили отримати пряму інформацію від фахівців, які безпосередньо займаються підготовкою офіцерів запасу.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні дані були зібрані шляхом інтерв'ювання. Спочатку був розроблений список питань як основа для інтерв'ю, відповідно до рекомендацій Р. Ін [2]. Збір даних відбувався за допомогою напівструктурованого інтерв'ю, яке проводилося індивідуально з кожним респондентом у той час, який був для нього зручним. Цей процес тривав чотири місяці (від липня 2022 року до вересня 2023 року). Важливо відзначити, що участь у інтерв'ю була добровільною, і усі відповіді респондентів розглядалися як конфіденційна інформація. Респонденти мали можливість відмовитися відповідати на запитання та припинити свою участь у дослідженні в будь-який момент за власним бажанням. Кожного респондента опитували кілька разів для отримання додаткової інформації та уточнення раніше наданих даних.

Для проведення дослідження було обрано інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників, які мають досвід роботи у програмах перепідготовки офіцерів запасу під час воєнного стану.

Для проведення нашого дослідження ми скористалися методологією, розробленою Р. Ін [2], яка включає п'ять аналітичних методів: зіставлення із зразком, побудова пояснень, аналіз часових рядів, логічні моделі та перехресний синтез. У нашій роботі ми використали метод зіставлення із зразком, де визначений для дослідження зразок порівнювався із отриманими даними.

Ми визначили п'ять компетентностей інструкторів навчальних центрів, які відіграють найбільш значущу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій, а саме: здатність застосовувати знання розвідувальних методів, технік та тактик у практичних ситуаціях; здатність демонструвати культуру мовлення під час спілкуватися з підлеглими, колегами та вищими чинами; здатність ефективно керувати командою та застосовувати технології й інструменти консультивання, прогнозування, підтримки; здатність швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності; здатність до адаптації та дії в новій ситуації з урахуванням гендерного, вікового розмаїття, мультикультурності. Після цього ми аналізували дані інтерв'ю, використовуючи категорії кодування, як показано у таблиці 1 для здатності демонструвати культуру мовлення під час спілкуватися з підлеглими, колегами та вищими чинами.

Таблиця 1

Комунікативна компетентність

Категорія кодування	Здатність демонструвати культуру мовлення під час спілкуватися з підлеглими, колегами та вищими чинами
1	2

Закінчення табл. 1

1	2
Відповіді респондентів на запитання	<p>Респондент 1: «На моє переконання, інструктори навчальних центрів мають добре володіти навичками комунікації, адже вони мають чітко і лаконічно пояснювати майбутніх розвідникам навчальний матеріал»</p> <p>Респондент 2: «Інструктори навчальних центрів повинні уміти вибудувати комунікацію з офіцерами, підлеглими і колегами»</p> <p>Респондент 3: «Для мене як для інструктора одним із важливих умінь – є уміння розмовляти з підлеглими і доносити їм необхідну інформацію»</p> <p>Респондент 4: «Я переконаний, що серед найбільш важливих компетентностей для інструкторів навчальних центрів є здатність переконувати інших саме за допомогою влучного сказаних слів»</p>

Під час аналізу ми виявили закономірності, шаблони та теми у словах і фразах, що вказували на певні категорії кодування. Порівнявши ці категорії кодування з початковими пропозиціями, ми підтвердили їхню відповідність. Це дозволило нам дійти висновку, що початкові пропозиції є остаточними та відповідають отриманим даним.

У нашому дослідженні ми переглянули індивідуальні інтерв'ю та провели їх повторний аналіз з метою отримання якісних результатів. Аналізуючи попередньо визначені компетентності інструкторів навчальних центрів, які відіграють найбільш значущу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій, ми визначили компетентності, якими має володіти інструктор навчального центру, такі як фахові знання і здатність їх передавати, комунікативна компетентність, здатність до командотворення, здатність швидко та обґрунтовано приймати рішення. Таким чином, ми виключили одну з початкових пропозицій – «здатність до адаптації та дії в новій ситуації з урахуванням гендерного, вікового розмаїття, мультикультурності», оскільки вона не відповідала категоріям кодування після аналізу отриманих даних.

Також важливо відзначити, що всі учасники отримали стенограму інтерв'ю для перевірки того, чи правильно були записані та розшифровані їхні відповіді. Під час перевірки стенограм інтерв'ю респонденти додавали та розширювали свої відповіді іншою інформацією, яку можливо пропустили під час початкового збору даних. Безперервна взаємодія з респондентами та проведення повторних інтерв'ю допомогли нам отримати більш деталізовану інформацію.

Результати нашого дослідження базуються на відповідях на запитання: «Якими уміннями, навичками чи здатностями мають володіти інструктори навчальних центрів для реалізації ефективної підготовки офіцерів запасу до

розвідувальних операцій?». Розглянемо узагальнені результати відповідей респондентів для кожної з названих респондентами компетентностей окремо.

Здатність застосовувати знання розвідувальних методів, технік та тактик у практичних ситуаціях. Виявлено, що знання розвідувальних технік і тактик, навички керування командою та прийняття рішень в умовах стресу є необхідними для ефективної роботи офіцерів запасу. Розвідка – це процес збору та аналізу інформації для прийняття обґрунтованих рішень. Застосування розвідувальних методів вимагає ретельної підготовки, вміння аналізувати складні ситуації та вміння швидко реагувати на зміни в навколишньому середовищі. Основні аспекти здатності застосовувати розвідувальні методи та тактики включають у себе збір та аналіз інформації, конспектування і відображення інформації, планування і координацію дій, комунікацію, адаптацію до змін. Застосування розвідувальних знань у практиці вимагає навичок, досвіду та професійної підготовки.

Здатність демонструвати культуру мовлення під час спілкуватися з підлеглими, колегами та вищими чинами. Було встановлено, що інструктори відводять велику увагу формуванню соціальних та комунікативних компетентностей, оскільки вони вважають їх важливими для успішної роботи офіцерів запасу. Ефективне спілкування є ключовим елементом успішної роботи в будь-якому колективі, і військові не виняток. Ось кілька аспектів, які важливі для військових у відносинах з підлеглими, колегами та вищими чинами: ввічливість та повага, чіткість та конкретність, активне слухання, емпатія, керування конфліктами, професійна відкритість, етика та конфіденційність. Ці аспекти допомагають зберігати позитивний і професійний взаємозв'язок в армійському середовищі та сприяють успішному виконанню завдань і досягненню цілей.

Здатність ефективно керувати командою та застосовувати технології й інструменти консультивання, прогнозування, підтримки. Здатність військових розвідників ефективно керувати командою та застосовувати технології й інструменти консультивання, прогнозування та підтримки грає важливу роль у сучасній військовій стратегії. Військові розвідники повинні мати відмінні лідерські якості, здатність мобілізувати та організовувати команду для досягнення спільної мети. Це включає в себе вміння приймати важливі рішення, розподіляти ресурси, ефективно спілкуватися та координувати дії під час розвідувальних операцій. Разом з тим розвідники мають вміти консультивати вищі командні ланки щодо розвідувальних питань. Вони повинні мати здатність аналізувати складні ситуації, прогнозувати можливі розвиток подій та рекомендувати стратегії для максимально ефективно розвідки.

Здатність швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності. Здатність військових швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності є критично важливою у військових операціях, де життя та безпека військовослужбовців можуть залежати від кожного прийнятого рішення. Ці навички стають особливо важливими в сучасних бойових умовах, де ворог може застосовувати неочікувані стратегії та технології. Військові мають бути здатні швидко

аналізувати ситуацію та реагувати на зміни в реальному часі. Швидке прийняття рішень може врятувати життя військовослужбовців та забезпечити стратегічну перевагу в бойовій ситуації. Проте важливо не лише швидко приймати рішення, а й робити це на основі обґрунтованої інформації та аналізу, відрізняти факти, проводити об'єктивний аналіз ситуації та приймати рішення, які мають підґрунтя в інтелектуальних та стратегічних розрахунках. Загальновідомо, що стрес є невід'ємною частиною військової служби, особливо в бойових ситуаціях. Здатність керувати стресом допомагає військовим залишатися зосередженими та приймати обґрунтовані рішення навіть у найекстремальніших умовах. У військових операціях часто існують невизначеність і непередбачувані обставини. Військові повинні бути готові швидко адаптуватися до нової інформації та змінювати свої стратегії та рішення згідно з поточною ситуацією.

Таким чином за результатами дослідження, інструктори визнали свою важливу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій та підкреслили необхідність готовності до професійної взаємодії. Вони також зазначили, що під час підготовки офіцерів запасу необхідно звертати увагу на формування навичок комунікації, керування командою та прийняття рішень в умовах стресу та несприятливих обставин.

Отримані результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення програм підготовки офіцерів запасу до розвідувальних операцій. Наприклад, на основі аналізу можна внести зміни до навчальних планів та програм з метою акцентування уваги на компетентнісному підході, зокрема щодо формування соціальних та комунікативних навичок [1]. Також можна розробити нові методи та підходи до навчання, що дозволять ефективніше формувати ключові компетентності у офіцерів запасу.

На основі дослідження було виявлено кілька ключових компетентностей, які визнаються важливими для підготовки офіцерів запасу до розвідувальних операцій. До них відносяться:

1. Розвідувальні техніки та тактики: офіцери запасу повинні мати глибокі знання та розуміння розвідувальних методів, технік та тактик. Вони повинні вміти збирати, аналізувати та інтерпретувати розвідувальну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень.

2. Комунікативні навички: офіцери запасу повинні вміти ефективно спілкуватися зі своїми підлеглими, колегами та вищими чинами. Вони повинні вміти передавати інформацію чітко та зрозуміло, а також вміти слухати та розуміти інших.

3. Керування командою: офіцери запасу повинні мати навички керування командою та здатність співпрацювати з різними людьми. Вони повинні вміти мотивувати свою команду, делегувати завдання та забезпечувати ефективну співпрацю всередині команди.

4. Прийняття рішень в умовах стресу: офіцери запасу повинні вміти швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності. Вони повинні бути здатні реагувати на непередбачувані

ситуації та приймати рішення, що забезпечать безпеку та успішне виконання завдань.

Висновки. На основі даних, отриманих в ході дослідження, можна зробити деякі теоретичні висновки щодо підготовки інструкторів навчальних центрів з підготовки розвідників. По-перше, інструктори навчальних центрів з підготовки розвідників визнали свою важливу роль у підготовці офіцерів запасу. Вони підкреслили необхідність готовності до професійної взаємодії та ефективного комунікування. Це вказує на те, що інструктори відчують відповідальність за формування не тільки технічних навичок, але й соціальних та комунікативних компетенцій у своїх учнів. По-друге, результати показали, що ключовими компетентностями, які необхідно формувати у інструкторів, є знання розвідувальних технік та тактик, навички комунікації та керування командою, вміння приймати рішення в умовах стресу та несприятливих обставин, а також знання правил поведінки в зоні бойових дій. Ці компетентності важливі для успішної роботи офіцерів запасу в складних умовах воєнного стану.

Отже, на основі отриманих даних можна зробити висновок, що підготовка офіцерів запасу до розвідувальних операцій потребує не тільки технічних знань і навичок, але й розвитку соціальних та комунікативних компетентностей. Інструктори навчальних центрів повинні звертати увагу на формування цих навичок у своїх учнів. Така підготовка допоможе офіцерам запасу бути ефективними у виконанні своїх обов'язків в умовах стресу та несприятливих обставин.

Таким чином, інструктори навчальних центрів з підготовки розвідників відіграють важливу роль у підготовці офіцерів запасу до розвідувальних операцій. Для успішної роботи в складних умовах воєнного стану, інструктори повинні мати не тільки знання розвідувальних технік і тактик, але й вміти ефективно комунікувати, керувати командою та приймати рішення в умовах стресу та несприятливих обставин. Необхідно звертати увагу на формування цих навичок та компетенцій під час підготовки офіцерів запасу, тому що вони мають важливе значення для розвідувальних операцій, оскільки вони можуть бути швидко мобілізовані та використані для забезпечення додаткових ресурсів та експертизи. Підготовка офіцерів запасу до розвідувальних операцій включає в себе розвиток ключових компетенцій, таких як розвідувальні техніки та тактики, комунікативні навички, керування командою та прийняття рішень в умовах стресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boiarska-Khomenko A. V. Lifelong education as the basis of sustainable development of the european society. Theory and methods of teaching and education. 2021. № 50. p.9–18. <https://doi.org/10.34142/23128046.2021.50.01>
2. Yin R. K. Case study research and applications: Design and methods. Thousand Oaks : Sage Publications, 2018. 352 p.
3. Артамощенко В., Фаворська О. Управління змінами щодо розвитку системи військової освіти на засадах програмно-проектного менеджменту. *Наука і оборона*, 2019. Вип. 3. С. 40-44 <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-40-44>

4. Зелений І.І., Воронін А.І. Концепція наукового саморозвитку офіцерів. Теорія та методика навчання та виховання. 2022. № 52. С. 95–102 <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.09>
5. Зельницький А., Заболотний О., Васильєв О., Корнієнко В. Особливості формування військового кадрового потенціалу Збройних Сил України із залученням іноземних інструкторів-викладачів. *Військова освіта*, 2022. Вип. 1(45). С. 71-84 <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-45/71-84>
6. Тарасюк Ю. Компетентнісний підхід в освітньому процесі військових закладів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. Вип 53. Т. 2. С. 311 – 316.

REFERENCES

1. Boiarska-Khomenko A. V. Lifelong education as the basis of sustainable development of the european society. *Theory and methods of teaching and education*. 2021. № 50. p. 9–18. <https://doi.org/10.34142/23128046.2021.50.01>
2. Yin R. K. *Case study research and applications: Design and methods*. Thousand Oaks : 2018. Sage Publications. 352 p.
3. Artamoshchenko V., Favorska O. Upravlinnia zminamy shchodo rozvytku systemy viiskovoi osvity na zasadakh prohramno-proektnoho menedzhmentu [Change management regarding the development of the military education system on the basis of program and project management]. *Nauka i oborona*. 2019. Vyp. 3. S. 40-44 <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-40-44> [In Ukrainian]
4. Zelenyi I.I., Voronin A.I. Kontseptsiia naukovooho samorozvytku ofitseriv [The concept of scientific self-development of officers]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 2022. № 52. S. 95–102 <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.09> [In Ukrainian]
5. Zelnyskyi A., Zabolotnyi O., Vasyliev O., Korniienko V. Osoblyvosti formuvannia viiskovoho kadrovoho potentsialu zbroinykh syl Ukrainy iz zaluchenniam inozemnykh instruktoriv-vykladachiv [Peculiarities of the formation of the military personnel potential of the armed forces of Ukraine with the involvement of foreign instructors-teachers]. *Viiskova osvita*. 2022. Vyp. 1(45). S. 71-84 <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-45/71-84> [In Ukrainian]
6. Tarasiuk Yu. Kompetentnisnyi pidkhid v osvitnomu protsesi viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity [Competency approach in the educational process of military institutions of higher education.]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2022. Vyp 53. T. 2. S. 311 – 316.

SUMMARY

Dmytro Pikus,
Military Academy, Odessa
Anatolii Bondarenko,
Military Academy, Odessa

COMPETENT APPROACH TO THE TRAINING OF INSTRUCTORS OF TRAINING CENTERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Introduction. *Intelligence Training Center instructors play an important role in training reserve officers for intelligence operations. They are responsible for the transfer of knowledge and skills of intelligence activities, as well as the formation of the necessary skills and competencies of future reserve officers. It is important to investigate the process of forming the readiness of instructors of intelligence training centers for professional interaction in retraining programs for reserve officers during martial law.*

Purpose. *Based on empirical data, determine the list of competencies of instructors of training centers that play the most significant role in training reserve officers for intelligence operations.*

Methods. *In the scientific search, we used a qualitative approach, which is the most appropriate to achieve the goal of this study. The method of a descriptive example was used, because it allows you to focus on the description of the phenomenon and the real context in which it occurred, namely, the discussion of information about the competency approach in the training of instructors of training centers for the training of scouts under martial law. To collect data, we will use interviews with research participants, as well as analysis of reserve officer training programs.*

Results. *20 respondents took part in the research - instructors of training centers of the Armed Forces of Ukraine for the training of future scouts. Data collection was done using an interview method and a developed research data collection protocol. Data collection lasted from July 2022 to September 2023. Participation in the interview was voluntary, and respondents' answers were treated confidentially. The survey was conducted several times over an extended period, and all participants received a transcript of the interview to check that the recorded and transcribed data corresponded to their perspective. The results of this study were presented based on the answers to the question: "What skills, skills or abilities should the instructors of the training centers have to implement effective training of reserve officers for intelligence operations?". We predicted and determined the competencies that the instructor of the training center should possess: professional knowledge and the ability to transfer it, communicative competence, the ability to lead a team, the ability to quickly and reasonably make decisions, the ability to adapt and act in a new situation, taking into account gender, age diversity, and multiculturalism. However, according to the results of the interview, the latter was excluded because it did not correspond to the coding categories after the analysis of the received data.*

Originality. *According to the results of the study, the instructors recognized their important role in preparing reserve officers for intelligence operations and emphasized the need for readiness for professional interaction. They noted that during the training of reserve officers, it is necessary to pay attention to the formation of communication skills, team management and decision-making under conditions of stress and adverse circumstances.*

The obtained research results can be used to improve training programs for reserve officers for intelligence operations. Based on the analysis, changes can be made to curricula and programs in order to emphasize the competence approach, in particular, regarding the formation of social and communication skills. Based on the research, several key competencies have been identified that are recognized as important for the training of reserve officers for intelligence operations.

Conclusion. *Training reserve officers for intelligence operations requires technical knowledge and skills, development of social and communicative competences. Instructors of training centers should pay attention to the formation of these skills in their students. Such training will help reserve officers to be effective in the performance of their duties under stress and adverse circumstances.*

Key words: *competence; readiness; instructors; training centers; scouts; reserve officers; martial law; the Armed Forces of Ukraine.*

УДК 378.147

Оксана Приходько,

Київський військовий ліцей імені Івана Богуна, м. Київ

<https://orcid.org/0009-0000-1059-7750>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/221-227

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЛІЦЕЇСТІВ ЗА СТАНДАРТАМИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

У статті розглянуто питання щодо особливостей підготовки ліцеїстів, а саме основні пропозиції організації та втілення нових методів викладання у Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна. Також вивчався досвід країн-членів НАТО щодо професійної підготовки майбутніх фахівців за кордоном. Виокремлено специфічні ознаки військової освіти в країнах-партнерах щодо трансформації системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. Основною тенденцією навчання майбутніх фахівців у країнах-членах НАТО є професіоналізація військової освіти, одним із аспектів якої є підготовка військових кадрів.

Особливість підготовки ліцеїстів полягає у формуванні інноваційного мислення, здобуття прогресивних знань, отримання професійних вмінь та застосування практичних навиків. Отже, військову освіту необхідно розглядати як систему підготовки військових фахівців, результативність якої визначається як чітко окресленою структурою.

Ключові слова: військова освіта; військові ліцеї; навчання; портфоліо; патріотичне виховання.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з важливих завдань практичної реалізації сучасних принципів розвитку системи початкової військової освіти є впровадження новітніх методів і принципів викладання у військових ліцеях України. Керуючись умовами стратегічного курсу України щодо набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО, система військової освіти в Україні потребує змін та впровадження нових підходів до підготовки майбутніх фахівців. Важливим є відтворення, розвиток і передача новому поколінню досягнень науки, техніки, культури, формування у військових фахівців світоглядних принципів на основі гуманізму та патріотизму, виховання соціальної зрілості та цивільної активності, почуття причетності до долі народу та держави.

Мета статі: розглянути питання особливостей початкової військової освіти, ознайомитись з основними пропозиціями щодо організації та втілення нових методів викладання в Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна (далі – Ліцеї).

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки кадрів у системі військової освіти України висвітлені в наукових працях В. Артемова, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, Д. Іщенко, М. Нещадима, Б. Олексієнка, Ю. Приходька, В. Рахманова, В. Стасюка, О. Торічного, В. Ягупова та ін. Зокрема, системному дослідженню військової освіти присвячені наукові праці М. Нещадима, теоретичні основи трансформації

систем, актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти висвітлені в наукових публікаціях Ю. Приходька.

Виклад основного матеріалу. Основними підходами у роботі з патріотичним вихованням підрастаючого покоління захисників є: вивчення ними історії України, її Збройних Сил, підтримання традицій і звичаїв українського народу, армійських традицій, зв'язок поколінь, передача тих надбань, які зуміли створити об'єкти навчання за всю історію кадетського руху. В стінах Ліцею відбувається формування нової свідомості і ставлення до служби в армії в сучасних умовах. Для цього, у нашому дослідженні, було проаналізовані шляхи підвищення військово-патріотичного виховання.

В основу воєнно-патріотичного виховання покладені головні положення державної національної програми виховання молоді, які базуються на таких світоглядних позиціях та ідеях:

а) національного державного будівництва та створення демократичного правового суспільства в Україні, в якому будуть створені сприятливі умови для граничного поєднання інтересів і цінностей людини, родини, нації, держави та людства;

б) створення інформаційного суспільства в широко розвинутою комунікаційною системою, дружніми взаємовідносинами та вихованням високо професійних військових фахівців;

в) формування гармонійної, всебічно розвинутої молоді людини, яка виховується при забезпеченні потреб особистості у творчій самореалізації та організації змістовного культурного дозвілля.

Виходячи з цього, виховна робота в Ліцеї спрямована на формування:

– особистих рис захисника Вітчизни, його патріотичних почуттів: виховання любові до рідної землі і свого народу, поваги до Конституції держави, її законодавства, шанобливого ставлення до національної символіки;

– національної свідомості військовослужбовця, виховання культури міжнаціональних відносин, доброзичливого ставлення до культури, звичаїв, традицій рідного народу та усіх народів, що населяють Україну, формування високої мовної культури – знання кожним своєї рідної мови, державної та мови міжнародного спілкування.

З цією метою в Ліцеї систематично проводиться військово-патріотичне виховання. Це дає змогу підвищити:

– загальновійськову спрямованість усіх видів діяльності;

– поєднання зовнішнього стимулювання з внутрішньою (особистою) мотивацією навчальної діяльності як засобу професійного зростання і особистісного розвитку;

– впровадження професійних завдань, що базуються на пізнавальній діяльності, у різноманітні форми навчання.

Отже військово-патріотичне виховання спирається на [4]:

– моральні, толерантні, релігійні сторони процесу виховання;

– широку пропаганду всього передового, що вироблено кращими представниками українського народу;

– розбудову Української державності і національного відродження;

– ідею об'єднання молодого покоління на національно-державних позиціях;

– вивчення історії України, пропаганда української мови і літератури, бережливе ставлення до пам'ятників минулого українського народу – все це формує людину-патріота.

З цією метою виховна діяльність при підготовці ліцеїстів проводиться по таких напрямках [1, 6]:

а) розроблення досконалішого варіанта її структури підготовки, яка більшою мірою забезпечувала б цілісність відповідної загальновійськової підготовки, єдність теорії і практики, систематичність вивчення дисциплін і безперервність практики протягом навчання;

б) удосконалення змісту дисциплін внаслідок посилення ролі фундаментальних знань, концентрації навчального матеріалу на основі провідних концепцій та ідей, виділення ключових понять у кожному розділі, темі, послідовність їхнього вивчення, встановлення органічних внутрішньоциклових і міжпредметних зв'язків;

в) використання різноманітних методів, прийомів і засобів навчання (різних видів самостійної роботи ліцеїстів, системи завдань теоретичного і практичного характеру розв'язання різноманітних ситуацій, використання ігор, аналіз досвіду тощо);

г) удосконалення системи керування процесом підготовки ліцеїстів.

Спеціалізована освіта військового спрямування має сприяти поглибленому оволодінню військовою спеціалізацією, а також забезпеченню спеціалізованої підготовки військового спрямування для подальшого вступу і навчання у військових вишах. Здобуття спеціалізованої освіти має забезпечити формування в ліцеїстів життєво необхідних компетентностей щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, розвиток громадянських та соціальних компетентностей ліцеїстів відповідно до їх інтересів і профілю навчання, формування у них цінностей та особистих якостей, що забезпечують розвиток військової культури, академічну добросовісність і готовність до подальшого проходження служби у секторі безпеки і оборони України.

Спеціалізована освіта орієнтована на формування у ліцеїстів прагнення до оволодіння військовими знаннями, уміннями та навичками, відповідного рівня військово-прикладної фізичної підготовки, дбайливого ставлення до особистого, соціального здоров'я, готовність брати відповідальність за прийняті рішення, співпрацювати з іншими, конструктивно керувати емоціями, дотримання здорового способу життя.

В основу обов'язкових результатів навчання ліцеїстів покладено ключові компетентності та уміння, які визначені статтею 12 Закону України "Про освіту" [10] і державними стандартами базової та профільної середньої освіти в межах певної освітньої галузі. Зміст кожної освітньої галузі структурується за навчальними предметами (інтегрованими курсами) з урахуванням профілю навчання та галузі знань.

Наскрізними змістовими лініями, які реалізуються у базовій та профільній середній освіті військового профілю, є екологічна безпека і сталий розвиток,

громадянська відповідальність, здоров'я і безпека, підприємливість і фінансова грамотність. Навчальний зміст інтегрується в навчальні предмети (інтегровані курси), які вивчають ліцеїсти.

Навчальні предмети (інтегровані курси), які відповідають військовому профілю, вивчаються ліцеїстами відповідно до вимог Стандарту спеціалізованої освіти військового спрямування для військових ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою. Інші навчальні предмети (інтегровані курси) вивчаються ними на базовому рівні. Зміст навчальних предметів (інтегрованих курсів) визначається освітніми програмами, розробленими і затвердженими відповідно до законодавства України та складеними на їх основі навчальними програмами. Результатами вивчення ліцеїстами навчальних предметів (інтегрованих курсів) є вміння:

- застосовувати спеціалізовані фактологічні та теоретичні знання відповідно до військового профілю навчання з урахуванням досягнень воєнної науки;
- узагальнювати, критично мислити й аналізувати явища та проблеми, які вивчаються, проявляти гнучкість у прийнятті рішень на основі логічних аргументів та перевірених фактів в умовах обмеженого часу і ресурсів;
- демонструвати усну та письмову комунікацію як державною так і іноземними мовами;
- демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати в команді, ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях.

Спеціалізована освіта у Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна забезпечується шляхом вивчення профільних предметів “Захист України”, «Громадянська освіта», «Історія українського війська». Організація освітнього процесу в Ліцеї ґрунтується на особистісно орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному підходах і здійснюється шляхом застосування технологій, форм і методів, орієнтованих на здобуття ліцеїстами освіти відповідно до вимог Стандарту [8].

Нормативна система стандартів НАТО являє собою складну документаційну номенклатуру із стандартизацією. «Стандарт НАТО» за змістом має два значення: широке (для загального вжитку) – назва всього масиву документів із стандартизації НАТО та вузьке (професійно-орієнтоване) – як відібраний з декількох кращих, еталонний зразок практики, що визнаний таким в офіційно закріпленій спосіб та поширений серед країн-членів Північноатлантичного Альянсу для обов'язкового використання. Саме в другому, вузькому значенні й слід розуміти стандарти НАТО стосовно їх запровадження на національному рівні держав-членів і країн-партнерів [2].

Заклади військової освіти НАТО (ЗВО НАТО) використовують принципи, стандарти та критерії з метою розробки, впровадження, обслуговування та управління всією діяльністю ЗВО НАТО, які пов'язані із забезпеченням необхідної освіти та умовами для індивідуального навчання (Education and Individual Training) (E&IT) та відповідають Політиці НАТО щодо освіти, навчання, тренувань та оцінювання (ETEE) [2].

Один із принципів, що виходять за межі для досягнення ефективного навчання – це зміна особистості та способу його мислення. Насамперед, це вимагає інвестицій в освіту, зміну способу мислення особистості. Це спричиняє запровадження нових навчальних програм, нових підходів у навчанні, а також нових методів підготовки, заснованих на активному навчанні з метою розширення периферійного бачення наступного покоління лідерів. Не менш важливо провести цю трансформацію в академічному середовищі, щоб адаптуватися до нового безпекового середовища, адже такий підхід “збагачує академічні дискусії, заохочуючи критичне мислення, яке теж важливе для вирішення сьогоdnішніх проблем, і наголошує на важливості системи професійної військової науки”.

Дійсно, щоб діяти більш ефективно сьогодні, ліцеїстам необхідні здібності, пов’язані з критичним мисленням, творчістю, вирішенням проблем та міжособистісним спілкуванням. Це означає, що “ліцеїсту треба вивчати не тому, що думати, а тому, як думати”, оскільки сьогодні потрібно легко адаптуватися та бути здатними вирішувати складні та неоднозначні проблемні питання, вміти розуміти складність сучасного змінного середовища.

Отже, освіта в Ліцеї має максимально наблизитися до стандартів НАТО. Зокрема наявність учасників бойових дій в Україні та іноземних викладачів – інструкторів, які б передавали досвід нашому майбутньому поколінню, була б доречною. Особливо це стосується викладання англійської мови від носіїв-іноземців. Також вважаємо, що навчання за програмою обміну ліцеїстами з іншими військовими ліцеями країн-членів НАТО є чудовим досвідом не тільки молодому поколінню, а й керівництву Ліцею.

Цікавим питанням є робота з сержантами та молодшими командирами. Загартованість, вишкіл, лідерські якості, гарне навчання – все це має бути присутнім у сержанта, щоб подавати приклад іншим, на нього рівнялись, поважали і прагнули до звання «Сержант».

Нами було започатковано предмет «Курс лідерства» у Ліцеї, взявши за основу деякі аспекти з програми підготовки Курсів лідерства базового рівня країн НАТО. Майбутні військовослужбовці мають розуміти, хто такий лідер, які в нього обов’язки, спробувати себе в ролі лідера, опанувати ті знання, які необхідні лідеру для роботи з особовим складом. Адже потім, навчаючись у вищому військовому навчальному закладі, ці знання обов’язково допоможуть ліцеїсту в його становленні як офіцера, майбутнього командира. Курс: «Формування військових лідерів» складається з двох модулів, які включають теоретичну частину та практичну. Метою вивчення курсу «Формування військових лідерів» є формування лідерської компетентності, навчання практиці лідерського впливу на окремих військовослужбовців і взаємодії з особовим складом боєздатної команди, поведінкових здатностей, які необхідні для результативного виконання функціональних обов’язків на первинній посаді у процесі виконання завдань за призначенням в непередбачуваних (критичних, кризових) ситуаціях.[4]. Такий курс, адаптований до програми Ліцею, допомагає ліцеїстам у їх становленні як лідерів.

Лідерська програма охоплює різну тематику: розвиток лідера та лідерства, прийняття рішень, стійкість, мотивація, влада та вплив, теорія лідерства, консультування, переговори, динаміка команди, згуртованість, розвиток групи, управління конфліктами, організаційний менеджмент, організаційна культура, організаційні зміни, соціалізація, міжкультурна компетентність та лідерство в екстремальних ситуаціях, тощо. Крім теоретичної підготовки ліцеїсти розробляють лідерське портфоліо, яке допомагає в подальшому вдосконалити та сформувати власний підхід до лідерства. Портфоліо включає інформацію про роздуми над лідерством, самооцінку, особистий план розвитку (удосконалення), теоретично обґрунтовану філософію лідерства. До найважливіших умов функціонування лідерства належать:

- позитивне ставлення до лідера з боку керівника;
- підтримка і стимулювання розвитку (вдосконалення) лідерської позиції;
- схильність лідерської позиції керівників усіх рівнів до єдності поглядів і підходів, а також до її практичної реалізації у військовому колективі;
- сприятливий психологічний мікроклімат у військовому колективі (взаємоповага, взаємодопомога);
- наявність здорового конкурентного середовища у військовому колективі, сприяння змагальності між претендентами на статус лідера.

Висновки. На підставі проведеного дослідження щодо діючої системи початкової військової освіти у Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна виявлено, що практична реалізація сучасних принципів та методів початкової військової освіти у ліцеях Збройних Сил України є застосування нових інструментів викладання та креативний підхід до навчання. Існує необхідність застосування стандартів військової освіти країн-членів НАТО, а також впровадження передових технологій навчання, зокрема проведення практичних занять учасниками бойових дій в Україні та іноземними інструкторами і викладачами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Професія військового. URL: <https://slavic-enter.com.ua/uk/navchannya-na-vijskovogo-u-polshhi/>.
2. Вавілова Н. Стандарти якості професійної військової освіти в закладах військової освіти НАТО. Військова освіта: НУОУ, 2023. № 1 (47). С. 28-34.
3. Формування військових лідерів. URL :<https://westudy.ua/umlc/course/6ba2edc5-918d-44a5-bd44-ce58f3b27cab>.
4. Київський військовий ліцей імені Івана Богуна. URL: <https://kvl.mil.gov.ua/>.
5. Громадська організація « ДК Партнер» та гра «Життєвий капітал» <https://www.dkpartner.com.ua/>.
6. Карпенко В. Забезпечення якості професійної військової освіти: досвід США для України. Військова освіта: НУОУ, 2023, № 1 (47). С. 92-99.
7. Вчити сержанта треба за принципом: «Ти неодмінно замінитимеш офіцера». URL: <https://amyinform.com.ua/2022/11/24/vchyty-serzhanta-treba-za-pryncypom-ty-neodnimmo-zaminyatymesh-oficera/>.
8. Для військових ліцеїв затвердили новий стандарт освіти. URL: <https://konkurent.ua/publication/78307/dlya-viyskovih-litseiv-zatverdili-noviy-standart-osviti/>.
9. Стандарт спеціалізованої освіти військового спрямування для військових ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою. URL:https://www.mil.gov.ua/content/education/standart_osvity_220321.docx.

10. Закон України «Про освіту» зі змінами і доповненнями від 02 липня 2023 року № 2145-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

REFERENCES

1. Profesiia viiskovoho. URL: <https://slavic-enter.com.ua/uk/navchannya-na-vijskovogo-u-polshhi/>.
2. Vavilova N. Standarty yakosti profesiinoi viiskovoi osvity v zakladakh viiskovoi osvity NATO. Viiskova osvita: NUOU, 2023. № 1 (47). S. 28-34.
3. Formuvannia viiskovykh lideriv. URL :<https://westudy.ua/umlc/course/6ba2edc5-918d-44a5-bd44-ce58f3b27cab>.
4. Kyivskiy viiskovy litsei imeni Ivana Bohuna. URL: <https://kvl.mil.gov.ua/>.
5. Hromadska orhanizatsiia «DK Partner» ta hra «Zhyttievyy kapital» <https://www.dkpartner.com.ua/>.
6. Karpenko V. Zabezpechennia yakosti profesiinoi viiskovoi osvity: dosvid SShA dlia Ukrainy. Viiskova osvita: NUOU, 2023, № 1 (47). S. 92-99.
7. Vchyty serzhanta treba za pryntsyptom: «Ty neodminno zaminiatymesh ofitsera». URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/24/vchyty-serzhanta-treba-za-prynczypom-ty-neodminno-zaminyatymesh-oficзера/>.
8. Dlia viiskovykh litseiv zatverdily novyi standart osvity. URL: <https://konkurent.ua/publication/78307/dlya-viyskovih-litseiv-zatverdili-noviy-standart-osviti/>.
9. Standart spetsializovanoi osvity viiskovoho spriamuvannia dlia viiskovykh litseiv ta litseiv iz posylenoiu viiskovo-fizychnoiu pidhotovkoiu. URL:https://www.mil.gov.ua/content/education/standart_osvity_220321.docx.
10. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» zi zminamy i dopovnenniamy vid 02 lypnia 2023 roku № 2145-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

SUMMARY

Oksana Prykhodko,
Ivan Bohun Kyiv Military Lyceum, Kyiv

PECULIARITIES OF TRAINING LYCEUM STUDENTS ACCORDING TO THE STANDARDS OF NATO MEMBER COUNTRIES

The article examines the specifics of the training of lyceum students and the main proposals for the organization and implementation of new teaching methods at the Ivan Bohun Kyiv Military Lyceum. The experience of NATO member countries regarding the professional training of future specialists abroad was also studied. The specific features of military education in partner countries regarding the transformation of the military education system of Ukraine on the way to achieving NATO standards are highlighted. The main trend in the training of future specialists in NATO member countries is the professionalization of military education, one of the aspects of which is the training of military personnel.

The peculiarity of the training of lyceum students is the formation of innovative thinking, the acquisition of progressive knowledge, the acquisition of professional skills and the application of practical skills. Therefore, military education should be considered as a system of training military specialists, the effectiveness of which is determined by a clearly defined structure.

Key words: military education; military lyceums; teaching; portfolio; patriotic upbringing.

УДК 350.71.2; 159.9; 316.6

Юрій Приходько,

кандидат педагогічних наук, доцент
Науково-дослідний центр гуманітарних проблем
Збройних Сил України<https://orcid.org/0000-0002-8782-383X>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/228-240

СИСТЕМИ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЇ

В статті на основі досліджень з глобалізації світу, теорії систем і системології, трансформації систем, психологічної структури особистості обґрунтовується Парадигма створення і трансформації в просторі та часі будь-яких мікро-та макро систем – продуктів людської діяльності, визначаються закономірності трансформаційних процесів у системах людської діяльності.

Ключові слова: людська діяльність; система; структура особистості; потреби; мотиви; компетентність; технологія; турбулентність; трансформація.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації сучасного світу з такими факторами як загальна інформатизація, комп'ютеризація, кібербезпека, технологізація, роботизація на основі штучного інтелекту, автократія, дестабілізація, тероризм, агресія постійно та системно впливають на всі сфери життєдіяльності людства і відзначається при цьому глибинними інституціональними трансформаціями. Як свідчать дослідження, зазначені процеси характеризується як негативними перспективами (Е. Губер, Г. Шварц), так і позитивними тенденціями (Г. Гарретт, А. Негрі, Д. Родрік). В цілому ж, на думку науковців, переважають негативні наслідки (В. Корні, М. Чешков).

Інституціональні структури життєдіяльності людства політичного, соціально-економічного, технічного, наукового, освітнього, історичного, культурологічного, військового та іншого походження являють собою певні утворення, тобто системи. Мабуть, цілком слушним буде визнання того, що макро-та мікро світ людської діяльності та функціонування глобального земного середовища представляються безліччю систем різного походження та призначення, що в цілому визначають стан нашої планети та життєдіяльність людства. Як показує перебіг історичних подій, наукові дослідження, функціонування зазначених систем характеризується різними позитивними та негативними результатами: розвиток, успішність, занепад, хаос, руйнація, дисипація, тобто системні утворення з часом змінюються, функціонуючи в оточуючих середовищах під впливом дії та взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників в просторі і часі [16].

Визначальним чинником створення, розвитку та трансформації систем різного походження є людина з притаманними їй психологічними, фізичними, інтелектуальними, лідерськими, вольовими особливостями, якостями та здатністю до реалізації позитивних змін на всіх ієрархічних рівнях діяльності. Людський чинник у створенні та функціонуванні будь-яких систем, по-перше, є важливим пріоритетом національних інтересів України та забезпечення

національної безпеки [6; 7; 9; 11;], по-друге, – визначальним, оскільки впливає на професійну діяльність фахівців на різних ієрархічних функціональних рівнях державотворення, управління, соціуму.

Водночас, механізми трансформації систем людської діяльності, як і сама людина як біологічна система ("самість" по К. Юнгу), не знайшли глибокого наукового висвітлення, обґрунтування, продовжують залишатися проблемними та актуальними для науковців в умовах теперішнього часу і мають досліджуватись на основі загальної теорії систем, системології, теорії трансформації систем, біології, фізіології, генетики, психології, психіатрії.

Теоретичне підґрунтя. Теоретико-методологічну основу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з таких напрямів:

– світові глобалізаційні процеси (А. Аткинсон, З. Бауман, Г. Гарретт, І. Кресіна, В. Корпі, Т. Левітт, Д. Лук'яненко, О. Головащенко, Е. Губер, О. Захаров, Е. Макґрю, А. Негрі, Т. Нільссон, Р. Робертсон, Д. Родрік, С. Удовік, Д. Хелд, Н. Хома, М. Чешков, Ф. Шарпф, Г. Шварц та ін.);

– теорія систем і системологія (Р. Акофф, В. Афанасьєв, Л. Берталанфі, І. Блауберг, О. Богданов, Н. Вінер, Г. Гегель, В. Глушков, У. Ешбі Росс, І. Кант, В. Садовський, Т. Сааті, Е. Юдін та ін.),

– трансформація систем (А. Гальчинський, М. Михальченко, С. Ерохін, Д. Баттен, В. Журавльов, О. Карнух, А. Коваленко, Ю. Приходько, Е. Тоффлер, І. Фішер, В. Цветков, П. Штомка та ін.);

– психологічна структура особистості (Б. Ананьєв, Г. Гарднер, П. Гончарук, О. Ковальов, К. Левін, О. Леонт'єв, О. Лосєв, С. Максименко і С. Мул, А. Маслоу, В. Морґун, Ф. Перзл, К. Платонов, В. Рибалка, К. Роджерс, С. Рубінштейн, К. Спенс, Ю. Трофімов та ін.).

Метою статті є обґрунтування парадигмальних основ створення та динаміки трансформації систем – продуктів людської діяльності.

Методи дослідження. Для реалізації визначеної мети використана система загальнонаукових методів дослідження, а саме: аналіз, індукція, дедукція, синтез, порівняння – для узагальнення нормативно-правових документів, філософських, психолого-педагогічних джерел, теоретичних положень і практичних результатів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо глобалізації світу, теорії систем, їх трансформації, психологічної структури особистості; системного підходу – для обґрунтування Парадигми створення і трансформації в просторі та часі будь-яких мікро-та макро систем – продуктів людської діяльності, закономірностей трансформації систем людської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Світові глобалізаційні та урбанізаційні процеси прискорюють динаміку створення різноманітних систем як продуктів людської діяльності. Їх функціонування, продуктивний, контрпродуктивний розвиток, трансформація визначаються ідеями, підходами, рішеннями, компетенціями творців зазначених систем – людьми, колективами. При цьому стійкість, життєздатність, життєвий продуктивний чи негативний цикл систем залежить від багатьох чинників, але в кінцевому рахунку визначається людиною та застосовуваними нею ресурсами. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що апріорі неможливо передбачити наперед реальний кінцевий

результат такої людської діяльності, хоча він і декларується. Настає час реалізації, визнання деяких помилок, коригувальних дій, кінця чому, як правило, нема. Про декларативні очікування під різним приводом забувається, ресурси втрачаються і все починає керуватись новим складом виконавців, а ще гірше – тим самим, як свідчить практика.

Природа людини ("самості"), людського чинника, соціальної свідомості, незважаючи на значні досягнення в таких галузях знань як біологія, генетика, епігенетика, фізіологія, філософія, соціологія, інформатика, психологія, психіатрія, педагогіка, залишається недостатньо дослідженою і містить безліч таємниць, що яскраво демонструється подіями як минулого, так і сьогодення. Хто ж усе-таки є людина в цілісному, ціннісному вимірі? Обґрунтованої відповіді на нього до цього часу нема.

На що людина здатна? Який має комплексний інтелектуальний потенціал, його складові та напрями реалізації? Яке співвідношення в її психологічній структурі ціннісного та матеріального? Як формувалася та розвивалася в людини екзистенціальна траєкторія життєдіяльності? Яка цілеспрямованість, лідерські та вольові якості людини? Чи володіє людина системним, критичним мисленням? Чому і як змінюється в процесі розвитку та професійної діяльності? Як поводить в критичних ситуаціях? Що таке моральність, психологічна стійкість і послідовність дій людини? Як зовнішні та внутрішні чинники впливають на трансформацію людської свідомості та поведінки? Яка резистентність в особистості до негативного впливу, які чинники стримування? Яка сингурація сприяла трансформації особистості в продуктивному чи контрпродуктивному напрямі? Як апріорі уникнути помилкових призначень і ризиків, що нерідко призводить до жахливих наслідків? Жодні підходи щодо діагностування якостей людини (як системи) за допомогою психологічних тестів, психофізіологічної апаратури, набутої освіти, присуджених наукових ступенів, присвоєних учених звань, наявності нагород, проходження трудової діяльності, реальних чи примарних успіхів, лобістських рекомендацій тощо не відзначаються ефективністю, про що яскраво свідчить численна національна та світова практика, і, здебільшого, пізнається шляхом кадрових процедур – проб, успіхів і помилок.

Відзначимо, що сама природа людини від її походження до теперішнього часу мало в чому змінилася, окрім набутих знань, застосовуваних технологій, що в цілому прискорює (а нерідко і загострює) динаміку як позитивної, так і негативної діяльності людини, продукування нею різноманітних раціональних та ірраціональних систем. Аналізуючи діяльність людини в біосфері, В.І. Вернадський відзначав, що активність людини багаторазово прискорює всі еволюційні процеси, темпи яких швидко зростають з розвитком продуктивних сил, зростанням технічної озброєності цивілізації. Подальший неконтрольований, некерований розвиток людської діяльності приховує у собі небезпеки, які важко передбачити. Проте, якщо спочатку за своїм впливом на природу людина могла розглядатися лише як один із другорядних факторів, в міру розвитку цивілізації та росту її технічної оснащеності її роль стала порівняльною з дією великих геологічних процесів. Ця обставина заставляє як

найсерйозніше ставитися до можливих віддалених наслідків як виробничої, так і природоохоронної діяльності людини. Саме тому незабаром повинен наступити час, коли подальшу еволюцію планети, а отже, і людського суспільства, повинен буде спрямовувати Розум. Біосфера поступово перетворюватиметься в ноосферу Розуму – так звану "ноосферу" [1].

В першу чергу, звернемо увагу на аспект людської діяльності. На жаль, він не знайшов цілісного обґрунтування в сучасній філософії, що свідчить про кризу філософської думки відносно осмислення людини як біологічної системи, створення та трансформації систем людської діяльності як в окремих соціумах, так і в динамічно змінюваному глобалізованому світі з ознаками турбулентності (високим рівнем ентропії в понятті термодинаміки).

Слід відзначити, що на теперішній час фундаментальні наукові досягнення з природничих галузей знань випереджають філософську, метафізичну думку, які, в свою чергу, втрачають певний пріоритет у пізнанні світових процесів і систем людської діяльності, у визначенні загальних закономірностей і принципів існування природи людини, суспільства та свідомості, процесів пізнання та мислення людини, її моральних категорій і цінностей. Виникає питання...Що все це означає? Тенденція розвитку сучасного наукового пізнання? Невизнання філософії як науки, як стверджував В.І. Вернадський?: Чи відсутність особистостей, здатних глибинно, на філософському рівні осмислити та переосмислити перебіг світових тектонічних подій соціально-економічного та гуманітарного рівня в контексті людини як біологічної системи та продукування нею мікро-та макро систем?

Що стосується природничих галузей знань, не викликає сумніву, що відповіді на питання природи людини та її діяльності будуть отримані в недалекій перспективі з появою штучного самоорганізованого, самонавченого, самодостатнього інтелекту, співставленого (або значно переважаючого) за можливостями мозок людини. Це дозволить штучному інтелекту розкрити біолого-фізіологічні, генетичні, квантово-психологічні та інші таємниці людини як біологічної системи незалежно від того, бажає вона такої процедури чи ні, в межах діючих нормативно-правових актів, національних інтересів, національної безпеки та кадрової політики. Штучний інтелект з інструменту людини з часом має стати її партнером.

Провідне місце в системних дослідженнях належить категорії "система" (від грецьк. – ціле, складене з частин; поєднане). Важливою при цьому є думка видатних філософів. І. Кант під системою розумів єдність різноманітних знань, об'єднаних однією ідеєю" [4]. Згідно із визначенням В.І. Вернадського система – це сукупність різних функціональних одиниць (біологічних, людських, інформаційних тощо), які пов'язані із середовищем і слугують для досягнення певної загальної мети шляхом дії над матеріалами, енергією, біологічними явищами та керування ними [1].

Досліджуючи структурну сутність систем, закономірності, умови та етапи їх розвитку, О. Богданов виділяв такі етапи: "комплексії" (система являє собою механічне об'єднання елементів, між якими не існує взаємодії); "кон'югації" (відбувається співробітництво між окремими елементами системи); "інгресії"

(перехід системи до нової якості); "дегресії" (процес деградації системи, її розпад як цілісного утворення). Автор загальної теорії систем Л. Берталанфі критеріальною ознакою будь-якої системи вважав комплекс елементів, що вступають у взаємодію [14].

У системних дослідженнях доцільним є представлення всього масиву системних понять кількома групами, кожна з яких є специфічною для певного кола проблем, що при цьому аналізуються (за Е. Юдіним). На думку дослідника, весь масив таких понять доцільно розбити на такі групи:

- 1) опис внутрішньої побудови системних об'єктів;
- 2) опис функціонування системних об'єктів;
- 3) процеси розвитку системних об'єктів.

Автори посібника-словника "Професійна освіта" систему визначають як порядок, зумовлений правильним розташуванням частин; сукупність принципів, засадових для певного вчення; форма устрою; спосіб побудови; сукупність частин, пов'язаних спільною функцією тощо [8, с. 314].

Відповідно до Міжнародних стандартів серії ISO 9000:2015, система (system) – сукупність взаємопов'язаних або взаємодійних елементів [3, с. 12].

У словникових виданнях містяться такі визначення системи:

– сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – внутрішню форму або структуру системи... [13, с. 583];

– ...сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; ... будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [2];

– постійно взаємодіючі або взаємозалежні елементи групи, які формують єдине ціле; організаційно впорядкована сукупність доктрин, ідей чи поглядів, які зазвичай обґрунтовують механізм функціонування системного цілого [15].

Узагальнюючи та доповнюючи думки вчених, поняття "система" може бути представлена таким чином:

- 1) система обов'язково містить у собі сукупність елементів;
- 2) елементи системи певним чином пов'язані між собою;
- 3) пов'язані елементи системи створюють своєрідну цілісність;
- 4) елементи системи знаходяться у постійній взаємодії шляхом обміну енергією;
- 5) функціонуванню системи притаманні певні закономірності, принципи, суперечності;
- 6) властивості системи відмінні від властивостей окремих елементів сукупності;
- 7) система знаходиться під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників;
- 8) система, залежно від умов, обставин, впливу може набувати стану розвитку, руйнації, хаосу тощо [16, р. 83].

В контексті викладеного вище розроблена та обґрунтована Парадигма створення і трансформації в просторі та часі будь-яких мікро-та макро систем – продуктів людської діяльності (рис. 1).

Діяльність людини значною мірою визначається її психологічною структурою з урахуванням зовнішнього і внутрішнього впливу середовища, суспільства, професійної діяльності. Психологічна структура особистості знайшла ґрунтовне відображення в наукових публікаціях ряду вчених-психологів з різним ступенем деталізації (С. Максименко і С. Мул, В. Рибалка та ін.).

С. Максименко та С. Мул [5] запропонували двовимірну структуру особистості. З огляду на сучасні наукові дані в контексті генетичного підходу, на думку авторів, є підстави виокремлювати в особистості п'ять підструктур (структурних одиниць): біопсихічну; індивідуальні особливості психічних процесів; досвід, спрямованість; здібності, що відповідає динамічності функціонування структури особистості – перший рівень. Проте, особистість має ще й інші якості, які за своєю сутністю є "одиницями аналізу" (гранями), ознаками. На відміну від перелічених, вони значно динамічніші (плинні), ніж структурні, тому не мають окремої "локалізації" – вони охоплюють особистість загалом. Йдеться про внутрішній світ особистості, характер і психічні стани, які утворюють другий рівень властивостей у структурі особистості.

В. Рибалка [10, с. 116] розробив тривимірну структуру особистості. Особистість автор розглядає як складну систему, у якій диференційовано й інтегровано психічні властивості, що розвиваються в індивіді під впливом соціальних факторів в умовах здійснення ним діяльності та спілкування з іншими людьми. Психологічна структура особистості має три базові виміри: перший – соціально-психолого-індивідуальний (спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелектуальні процеси, психофізіологічні властивості; другий – діяльнісний (потребнісно-мотиваційні, інформаційно-пізнавальні, цілеутворювальні, результативні, емоційно-почуттєві); третій – генетичний, що визначає рівень розвитку властивостей особистості, її задатків і здібностей на певному етапі становлення індивіда як особистості (задатки, властивості, здібності).

У психологічній науковій літературі міститься близько п'ятдесяти визначень поняття особистості, в залежності від підходів, окремих якостей, деформацій, які, на думку дослідників, є найбільш важливими в психологічній структурі людини. На нашу думку, особистість є складноорганізованою суб'єктною біологічною системою, продуктом зовнішнього та внутрішнього впливу, квантової теорії поля, синтетичної теорії еволюції, генетики, соціуму, природного середовища, різновидів діяльності.

Під людським чинником у створенні систем будемо розуміти дві суб'єктні дії: а) діяльність виключно особистості; б) діяльність щодо прийняття рішень колективом (колегіальний підхід).

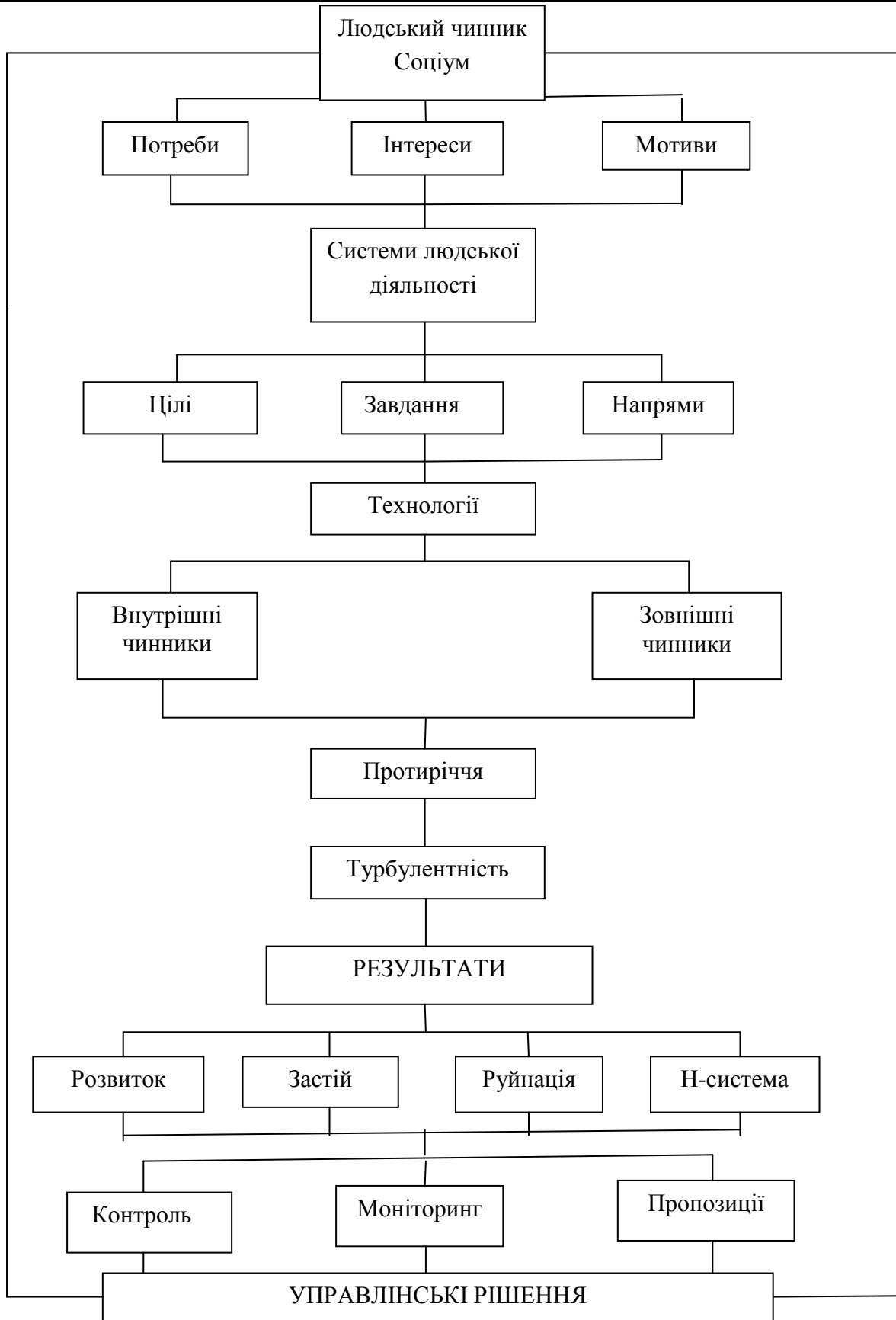

Рис. 1. Парадигма створення і трансформації в просторі та часі будь-яких мікро-та макро систем – продуктів людської діяльності

Щодо діяльності особистості в створенні систем, цілком зрозуміло, що ті, хто приймають відповідні рішення з наслідками продуктивних чи контрпродуктивних результатів, мають адекватно оцінюватись (заохочення, нагороди тощо; відповідальність згідно чинного законодавства).

Що стосується прийняття рішень колегіально – це, на нашу думку, шлях до:

а) зрівнялівки учасників внаслідок досягнення позитивних результатів;

б) уникнення відповідальності за негативні наслідки прийнятих рішень.

Мабуть, слід погодитись з тим, що за однаковою результативністю дій не можуть бути різні оціночні підходи...

Людина, колектив в системі суспільних відносин виступають і як суб'єкти, і як активні діячі з відповідними потребами. Різні психологічні теорії дають різні відповіді щодо активізації людських потреб (фрейдізм, гуманістична теорія, неофрейдізм, диспозиційний підхід, когнітивистсько-біхевіористський підхід, діяльнісний підхід тощо).

Зупинимося на діяльнісному вимірі структури особистості, бо саме цей вимір, переважно, визначає створення та трансформацію систем людської діяльності в контексті потреб. Потреба – це напружений активно-спонукальний стан особистості, створюваний випробовуваною нею нестатком в об'єктах, необхідних для його існування та розвитку. Потреба – джерело потенційної активності. Активність розгортається тоді, коли з'являється предмет, що задовольняє потребу. Це – мотив – безпосередній побудник до активності. У людини формується потребнісно-мотиваційна сфера – сукупність потреб і відповідних мотивів. В діяльнісному вимірі (складова піраміди потреб А. Маслоу) людина відчуває потреби у самореалізації: реалізація своїх цілей, потенційних можливостей, здібностей, розвиток своєї особистості. При цьому, як відзначає дослідник, розвиток особистості відбувається в напрямку від пошуку засобів існування через орієнтацію на зовнішній світ до орієнтації на світ внутрішній. Соціологічні дослідження показують, що відсоток самоактуалізованих людей у світі зростає, що є характерною рисою постіндустріального суспільства. Разом з тим, що має безпосереднє відношення до систем людської діяльності: "...потрібно звернути увагу і на деструктивні тенденції... Паралельно зі зростанням чисельності самоактуалізованих людей ще більш швидкими темпами зростає чисельність людей з психогенними порушеннями..." [12, с. 176].

Потребнісно-мотиваційна сфера людини в діяльнісному вимірі нерідко реалізується шляхом виборчих законодавчих процедур, політичної, соціально-економічної, правоохоронної діяльності, працевлаштування в органи влади, управління, інституції науки, освіти, культури тощо з наступним створенням (відповідно до спроможностей і можливостей) функціональних систем.

Створення людських систем передбачає визначення функцій, які мають бути покладені в її основу, місії, цілей, завдань, напрямів і шляхів їх реалізації.

Функції майбутньої системи в загальному вигляді складають її узагальнену модель. Місію можна трактувати як об'єднувачу ідею, яка допомагає розставити пріоритети в створенні системи, сприяє її поточному та стратегічному розвитку.

Цілі, на відміну від місії системи, фіксують конкретні стани, до яких прагне система, тому ціль трактують як критерій її успіху чи невдачі. Ціль – це конкретний стан системи чи її окремих складових, якого вона прагне досягти протягом певного терміну створення.

Завдання наперед визначають обсяг робіт зі створення системи, що підлягають виконанню. Визначені напрями та шляхи спрямовуються на реалізацію функцій, місії, цілей, завдань щодо створення системи.

Створення будь-якої системи людської діяльності органічно пов'язано із застосуванням відповідних технологій, впливом зовнішніх і внутрішніх чинників об'єктивних і суб'єктивних категорій, їх дією та взаємодією.

Технології соціальних процесів і явищ – це сукупність засобів, методів, підходів організації та впорядкування доцільної практичної діяльності відповідно до місії, мети, специфіки процесу реалізації і трансформації певних ідей, проектів, систем. Необхідною умовою реалізації соціальних технологій стає створення організаційних структур і систем і навіть вироблення політики соціального впливу. В соціальному просторі, здебільшого, застосовуються такі технології: політичні, управлінські, інформаційні, демографічні, економічні, військові; технології конфліктів, катастроф тощо. Соціальні технології формуються під впливом різноманітних теорій соціальної роботи, насамперед, психолого- і соціолого-орієнтованих, а також комплексних. За масштабністю щодо створення систем людської діяльності виділяють такі технології: глобальні, регіональні, колективні, інтелектуальні, індивідуальні, інноваційні.

Застосування технологій, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників породжують протиріччя, від їх урахування, розв'язання залежить динаміка функціонування, стійкість систем.

Відповідно до теореми про мінімум виробництва в системі ентропії (за І. Пригожиним) у стаціонарному нерівноважному стані виробництво ентропії мінімальне. Водночас, внаслідок зовнішнього впливу, в таких системах мають місце флуктуації. У стійкій системі флуктуації, що виникли, з часом самі по собі (спонтанно) зменшуються. Такі внутрішні процеси не ведуть до посилення флуктуацій (розгойдування системи). І навпаки, в нестійкій системі починається наростання амплітуди відхилень (так зване посилення) і система спонтанно, чи з високою вірогідністю, виходить за межі стаціонарного нерівноважного стану. При аналізі нестійких систем використовується теорія турбулентності. Перехід системи в стан турбулентності характеризується виникненням хаосу – зростанням ентропії. Нестійкі структури, які з часом зі стану стаціонарного нерівноважного стану переходять у нерегулярний нерівноважний стан і спонтанно утворюють нову систему, дістали назву дисипативних структур.

Закономірності трансформації, зокрема, систем людської діяльності зумовлюються:

- людським чинником;
- квантовою теорією поля, квантовою психологією;
- об'єктивними процесами теорії синтетичної еволюції;
- енергетичною природою системних змін;

- середовищем створення та знаходження системи;
- впливом зовнішніх і внутрішніх чинників;
- взаємодією внутрішніх чинників;
- взаємодією внутрішніх чинників під впливом зовнішніх чинників;
- рівнем знань, притаманних середовищу, де створюється та знаходиться система;
- соціальними технологіями;
- фізичними та соціальними явищами різної природи, матеріальними ресурсами.

Кінцевими результатами створення і трансформації систем людської діяльності є такі: розвиток; застій, стагнація; руйнація; нова система.

Контрольні, моніторингові процедури, пропозиції, управлінські рішення та юридичні наслідки створення, функціонування і трансформації систем людської діяльності є невід'ємними складовими зазначених процесів і багато в чому визначають продуктивність діяльності людини як біологічної системи.

Будь-які результати людської діяльності щодо створення і трансформації систем знову повертаються до людського чинника на основі управлінських рішень і таким чином людська діяльність продовжується до логічного завершення або все починається спочатку. Позитивно, якщо процес відбувається по висхідній спіралі (продуктивна, стійка система), негативно – у разі створення нестійких, руйнівних систем (траєкторія замкненого кола). Управлінські рішення – це комплекс політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, юридичних, військових та інших положень, заходів, дій, спрямованих на коригування та продуктивний розвиток систем людської діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Процеси глобалізації, урбанізації сучасного світу постійно та системно впливають на всі сфери життєдіяльності людства і відзначаються при цьому глибинними інституціональними трансформаціями, прискорюють динаміку створення різноманітних систем як продуктів людської діяльності.

2. Визначальним чинником створення, розвитку та трансформації систем різного походження є людина, як біологічна система. Функціонування систем, їх продуктивний чи контрпродуктивний розвиток, трансформація визначаються ідеями, підходами, рішеннями, компетенціями, лідерськими, вольовими особливостями та якостями творців зазначених систем на всіх ієрархічних рівнях діяльності – людьми, колективами. Діяльність людини значною мірою визначається її психологічною структурою, потребнісно-мотиваційними, інформаційно-пізнавальними, цілеутворювальними, емоційно-почуттєвими та іншими чинниками з урахуванням генетичних чинників, зовнішнього і внутрішнього впливу середовища, суспільства, професійної діяльності.

3. Механізми трансформації систем людської діяльності, як і сама людина, як біологічна система, не знайшли глибокого наукового висвітлення, продовжують залишатися проблемними та актуальними для науковців в умовах теперішнього часу. Розроблена та обґрунтована Парадигма створення і трансформації в просторі та часі будь-яких мікро-та макро систем – продуктів

людської діяльності, проблемні питання статті мають стати предметом дискусій і подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 10: монографія / Редактори: ред. кол.: А.Г. Загородній, О.С. Онищенко, В.П. Волков та ін. К., 2012. 603 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2003. 1440 с.
3. ДСТУ ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45 с.
4. Кант І. Критика чистого розуму. Переклад з німецької Ігоря Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
5. Максименко С.Д., Мул С.А. Структура особистості: теоретико-методологічний аспект // *Проблеми сучасної психології*. 2009. Вип. 6. Ч. 1. С. 3–13.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України". Указ Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n2>. (дата звернення: 20.03.2023).
7. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
8. Професійна освіта: Словник / Уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало та ін. / За ред. Н.Г. Ничкало. К.: Вища школа, 2000. 380 с.
9. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії: Указ Президента України № 36/2022 від 1 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/-documents/362022-41285>.
10. Рибалка В.В. Психологічна структура особистості / Психологія: підручник / [Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за заг. ред. Ю.Л. Трофімова]. Київ: Либідь, 2000. С. 116–120.
11. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf.
12. Удовик С.Л. Глобалізація: семіотичні підходи. К.: "Ваклер", 2002. 480 с.
13. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
14. Bertalanfy L. (1950). An outline of general system theory. / *Brit. J. Phil. Sci.*, vol. 1, № 2.
15. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary [Електронний ресурс]. Eleventh edition. Merriam-Webster, 2003. 1664 p. URL: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/system>.
16. Prikhodko Yu.I. (2022). Fundamentals of theory and methodology for the study of the transformation of systems of various origins / *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security*, Vol. 12, No. 1. P. 81–94.

REFERENCES

1. Vybrani naukovi pratsi akademika V.I. Vernadskoho. T. 10: monohrafiia / Redaktory: red. kol.: A.H. Zahorodnii, O.S. Onyshchenko, V.P. Volkov ta in. K., 2012. 603 s. [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [ukl. i hol. red. V. T. Busel]. – K., Irpin: VTF „Perun”, 2003. 1440 s. [in Ukrainian].
3. DSTU ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk terminiv. Kyiv: DP «UkrNDNTs», 2016. 45 s. [in Ukrainian].
4. Kant I. Krytyka chystoho rozumu. Pereklad z nimetskoi Ihoria Burkovskoho. Kyiv: Yunivers, 2000. 504 s. (in Ukrainian).
5. Maksymenko S.D., Mul S.A. (2009). Struktura osobystosti: teoretyko-metodolohichni aspekt // *Problemy suchasnoi psykholohii*. Vyp. 6. Ch. 1. S. 3–13 [in Ukrainian].

6. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku "Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy" ["On the Strategy of Military Security of Ukraine"]: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 121/2021 vid 25 bereznia 2021 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n2> [in Ukrainian].
7. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy [About the National Security Strategy of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> [in Ukrainian].
8. Profesiina osvita: Slovnyk. (2000) / Uklad. S.U. Honcharenko, I.A. Ziaziun, N.H. Nychkalo ta in. / Za red. N.H. Nychkalo. K.: Vyshcha shkola. 380 s. [in Ukrainian].
9. Pro pershocherhovi zakhody shchodo zmitsnennia oboronozdatnosti derzhavy, pidvyshchennia pryvablyvosti viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta postupovoho perekhodu do zasad profesiinoi armii: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 36/2022 vid 1 liutoho 2022 roku. URL: <https://www.president.gov.ua/-documents/362022-41285> [in Ukrainian].
10. Rybalka V.V. Psykholohichna struktura osobystosti. (2000) / Psykholohiia: pidruchnyk / [Iu.L. Trofimov, V.V.Rybalka, P.A. Honcharuk ta in.; za zah. red. Yu.L. Trofimova]. Kyiv: Lybid. S. 116–120 [in Ukrainian].
11. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky. URL: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf [in Ukrainian].
12. Udovik S.L. Globalizaciya: semioticheskie podkhody. (2002). K.: "Vakler". 480 s. [in Ukrainian].
13. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. (2002). Kyiv: Abrys. 742 s. [in Ukrainian].
14. Bertalanfy L. (1950). An outline of general system theory. / Brit. J. Phil. Sci., vol. 1, № 2 [in English].
15. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary [Електронний ресурс]. Eleventh edition. Merriam-Webster, 2003. 1664 p. URL: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/system> [in English].
16. Prikhodko Yu.I. (2022). Fundamentals of theory and methodology for the study of the transformation of systems of various origins / Journal of Scientific Papers "Social Development and Security, Vol. 12, No. 1, P. 81–94 [in Ukrainian].

SUMMARY

Yuri Prykhodko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Center for Humanitarian Problems of the
Armed Forces of Ukraine

SYSTEMS OF HUMAN ACTIVITY: PARADIGMICAL BASICS OF CREATION AND TRANSFORMATION

Introduction. *Mechanisms of transformation of systems of human activity, like man himself, as abiological system, have not found deep scientific coverage, justification, continue to remain problematic and relevant for scientists in the conditions of the present time and should be studied on the basis of the general theory of systems, systemology, theory of transformation of systems, biology, physiology, genetics, psychiatry, psychology.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate the paradigmatic foundations of the creation and dynamics of transformation of systems - products of human activity.*

Methods. *A system of theoretical and empirical research methods is applied to justify the Paradigm of creation and transformation in space and time of any micro- and macrosystems - products of human activity, determination of patterns of transformational processes in systems of human activity.*

Results. *On the basis of research on the globalization of the world, the theory of systems and systemology, the transformation of systems, the psychological structure of the individual, the*

foundations of the creation and transformation in space and time of any micro- and macro-systems - products of human activity are substantiated, and the patterns of transformational processes in the systems of human activity are determined.

Originality. *For the first time, the Paradigm of creation and transformation in space and time of any micro- and macrosystems - products of human activity was developed and substantiated, and the patterns of transformational processes in the systems of human activity were determined. The research has both theoretical and practical significance for the analysis of the creation, functioning and transformation of systems of human activity.*

Conclusion. *Man, as a biological system, is a determining factor in the creation, development and transformation of systems of various origins. The functioning of systems, their productive or counterproductive development, transformation are determined by the ideas, approaches, decisions, competencies, leadership, willpower characteristics and qualities of the creators of the specified systems at all hierarchical levels of activity - people, teams.*

The paradigm of creation and transformation in space and time of any micro- and macrosystems - products of human activity should become the subject of discussions and further scientific research.

Key words: *human activity; system; personality structure; need; motives; technology; turbulence; transformation.*

УДК 378.147(045)

Віталій Рахманов,

доктор педагогічних наук, доцент

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-7180-4087>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/241-250

ФОРМУВАННЯ ДІАГНОСТУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦЯХ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто формування діагностувальної компетентності майбутніх фахівців закладу вищої освіти в умовах освітньо-інформаційного середовища. Виявлено, що найбільш дослідженими питаннями є впровадження діагностування: сутність, зміст, вимірювання та наглядне представлення результатів навчання щодо здобуття компетентностей майбутніми фахівцями. Навчальна діяльність складається з послідовних етапів. Вона охоплює діагностування – вихідного, поточного та завершального станів. Діагностувальна компетентність – це процес систематичного розв'язання завдань педагогічного спрямування для досягнення результату. Діагностувальна компетентність слугує важливою освітньою складовою для підготовки майбутніх фахівців та є головним етапом для здобуття професійних знань.

***Ключові слова:** діагностувальна компетентність; майбутні фахівці; освітньо-інформаційне середовище; заклад вищої освіти.*

Постановка проблеми. Проблема підготовки майбутніх фахівців закладу вищою освіти є складним і тривалим процесом. Уміння здійснювати контроль знань та оцінювання навчальних досягнень майбутніх фахівців є важливим аспектом освітнього процесу у сучасному закладі вищої освіти, який пов'язаний із розробкою і застосуванням засобів діагностування. Складання навчальних завдань, в умовах освітньо-інформаційного середовища, їх апробація та використання для об'єктивного контролю та оцінювання компетентностей, розробка критеріїв та показників оцінювання, аналіз та врахування в освітньому процесі результатів діагностування вимагає від педагогів специфічних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз результатів педагогічних досліджень [1 - 6] показав, що науковцями вирішується проблема діагностувальної компетентності майбутніх фахівців та необхідність її формування в них. Зокрема, загальні теоретичні засади компетентнісного підходу у професійній освіті розглядаються у працях С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, І.О. Зимньої, Н.Г. Ничкало, В.О. Радкевич, В.І. Свистун, В.В. Ягупова, J. Volkmer, A. Eichler; проблемні питання щодо формування і розвитку професійної компетентності фахівців – у працях І.О. Зимньої, Г.В. Єльнікової О.І. Мармази, В.І. Свистун, Г.К. Селевка, Т.М. Сорочан, П.І. Третякова, Т.І. Шамової.

Мета статті полягає у формуванні діагностувальної компетентності у майбутніх фахівцях в умовах освітньо-інформаційного середовища закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Діагностувальна компетентність майбутніх фахівців – це етап педагогічної діяльності, який характеризується рівнем сформованості професійно необхідних знань, вмінь і навичок, визначає рівень професійної підготовленості, здатність і готовність майбутніх фахівців успішно виконувати професійні обов'язки.

Діагностувальна компетентність спрямована на особистісно-орієнтований підхід майбутнього фахівця щодо позитивних зміни в процесі індивідуальної діяльності з розвитку і формування власного потенціалу – інтелектуально-творчого, соціально-морального, духовно-естетичного. Ці зміни мають забезпечити перехід майбутнього фахівця з репродуктивного рівня підготовки на продуктивний та переходу на творчий перед закінченням закладу вищої освіти. Така логіка визначає потребу у вивченні навчальних дисциплін в умовах освітньо-інформаційного середовища, за якої майбутнього фахівця можна вивести на вищій рівень компетентності, підготовленості і професіоналізму у вибраній спеціальності, спрямованості на обрану професію, працю, ініціативу, організованість тощо. За допомогою діагностувальної компетентності підготовлений фахівець здатний самостійно виявити прогалини у своїй професійній діяльності, знайти причинно-наслідкові зв'язки, скорегувати та виконати завдання [3].

Майбутній фахівець є головною діючою фігурою освітнього процесу, а саме дійсним і повноправним учасником навчання, учіння, суспільного життя й майбутньої професійної діяльності, який цілком усвідомлює повноту відповідальності за зроблений вибір та ствердження своєї свободи, честі, гідності, фізичної й духовної готовності до праці, засвоєння цінностей, які необхідні для особистісного розвитку та професійного становлення сучасного фахівця [2].

Діагностувальна компетентність надає можливість скоротити час на підготовку майбутнього фахівця або за той же час поглибити знання – фактор найважливішого значення підготовки спеціалістів у системі освіти. Цього можна досягнути тільки у випадку оптимальної організації навчального процесу, підвищення його динамічності й ефективності, глибині засвоєння, складності і кількості завдань, термін навчання, представленню довідкових матеріалів. В залежності від діагностики початкового чи поточного стану системи використання освітньо-інформаційного середовища дозволяє швидко обирати обсяги навчального матеріалу з великої їх сукупності, а також розширити свої можливості, дозволяючи забезпечити для кожного майбутнього фахівця особистісно-орієнтовану послідовність вивчення навчального матеріалу, діагностику і корегування, здобування компетентностей тощо [1].

Діагностувальна компетентність кожного майбутнього фахівця різноманітна, саме тому в умовах освітньо-інформаційного середовища розроблена особистісно-орієнтована стратегія підготовки для кожного здобувача освіти, тобто створені сприятливі умови, які необхідні для вільного розвитку його особистості. При цьому створене освітньо-інформаційне середовище за своїми можливостями може бути, одночасно, сприятливим для одних об'єктів навчання і незрозумілим для інших. Освітнє середовище має

свої власні внутрішні закони функціонування, які за своїми наслідками можуть бути досить значними. Саме тому наше завдання полягає у дослідженні діагностувальної компетентності в умовах освітньо-інформаційного середовища з позицій його аналізу сприяння реалізації особистісно-орієнтованих стратегій навчання. Освітньо-інформаційне середовище буде сприятливим для майбутнього фахівця лише тоді, коли воно найбільшою для даних умов мірою допомагає йому здійснювати ефективну навчальну діяльність. Таким чином, поклавши в основу розробки особистісних стратегій навчання в якості поточного етапу підготовки здійснено діагностування в напрямку виявлення параметрів суб'єктного досвіду підготовки та формування стійкої мотивації до майбутньої діяльності.

В процесі діагностики викладач виявляє характеристики, врахування яких необхідно в побудові адаптованого процесу навчання. На підставі діагностичних тестових завдань, співбесід, анкетування майбутніх фахівців умовно поділяють на групи залежно від рівня їхнього розвитку, а саме: перша група – майбутні фахівці, які потребують допомоги викладача, друга група – майбутні фахівці, яким допомога надавалась від випадку до випадку, третя група – майбутні фахівці, які працювали переважно самостійно, четверта група – майбутні фахівці, у яких ярко виражений творчий підхід до навчання. Наступний етап розроблення планування навчання в умовах освітньо-інформаційного середовища полягав в активній участі (в основному, майбутні фахівці самі планували навчальну діяльність, а викладач виступав у ролі тьютора) самого майбутнього фахівця у всіх етапах формування особистісного розвитку і професійного зростання в процесі підготовки. Планування для кожною майбутнього фахівця ставало визначеним, що дозволяло їм краще осмислити весь процес в цілому й окремих його етапів, процедур чи елементів. Як показали наші дослідження, все це привело до активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Практично було знято питання про примусове відпрацювання окремих тем, вивчення навчальної дисципліни тощо. Майбутні фахівці уточнювали, деталізували окремі питання, виявляючи, при цьому, високу зацікавленість до вивчення предмета. Разом з тим, участь у виконанні операцій з планування дозволила викладачу більш глибоко занурюватись в особливості навчання кожного майбутнього фахівця та ефективно прогнозувати свої подальші кроки [5].

Планування вивчення навчальної дисципліни, як правило, починається з визначення цілей предмету, а саме, досягнення високого рівня компетентності, саморегуляції, творчого підходу до виконання поточних робіт, враховуючи індивідуальність кожної особистості. При цьому стратегічною метою планування було підвищення рівня самостійності при виконанні завдань різної складності на практичних заняттях. За виконану роботу кожен майбутній фахівець отримував відповідні бали. Крім того на практичних заняттях майбутнім фахівцям давалось право самостійно обирати для себе той вид роботи (рольові ігри, використання Вікі-технологій, виконання презентації в програмі Canva тощо), за яку вони отримували поточні бали. При визначенні ефективності навчання враховувались якість та термін виконання завдання. В

результаті самостійної навчальної діяльності майбутні фахівці з високим рівнем самостійності із задоволенням бралися за виконання робіт, які вимагали від них багато зусиль, в той час як учасники освітнього процесу з низьким рівнем самостійності обирали нескладні завдання. Під час виконання завдань враховувалися багатоваріантність і багатоаспектність мережевих зв'язків та взаємовідносин, в які потрапляв суб'єкт навчання в умовах освітньо-інформаційного середовища. Крім того при індивідуальному навчанні питання про некоректність одержаних результатів відпадає саме по собі, адже в кожному випадку максимально враховується суб'єктний досвід майбутнього фахівця. Безумовно, всі майбутні фахівці відрізняються за своїми стартовими можливостями, маючи різний суб'єктний досвід та різний рівень пізнавальної самостійності. Але, в той же час, в результаті самостійного планування навчальної діяльності майбутній фахівець, використовуючи свої внутрішні резерви, збагачує власний досвід, а значить, і нарощує свої навчальні можливості в напрямку зростання рівня самостійності. Таким чином, особистісно-орієнтований розвиток майбутніх фахівців досягаються за рахунок виконання завдань різної складності, застосування діагностувальної компетентності, що сприяє формуванню у майбутніх фахівців творчого мислення [6].

Невід'ємною складовою дослідження були самоконтроль, самооцінка, діагностика знань, результатами яких, майбутній фахівець здійснював аналіз як своєї роботи так і роботи свого товаришів. Виходячи з того, що це дало досить високі результати, можна зробити висновок, що за результатами планування самостійної підготовки, самоконтроль, самооцінка, діагностика своїх результатів привчають майбутніх фахівців до саморегулювання своєї діяльності, дозволяють позбутися амбіціозності, болісної реакції на критику та надають можливість адекватно реагувати на результати учіння [4].

В результаті проведеного дослідження нами було з'ясовано, що відмінність навчальної активності впливала на успіхи майбутніх фахівців більше, ніж будь-яка інша. Так, не дуже підготовлений, але більш активний учасник навчального процесу долає легше труднощі і має добрий результат. В той же час добре підготовлений, але занадто пасивний майбутній фахівець, починає відставати й поступово потрапляє в групу з нижчим рівнем пізнавальної активності. Завданням викладача було створити позитивну морально-психологічну атмосферу, яка б сприяла формуванню високої внутрішньої позитивної мотивації до навчання. Крім того, було виявлено, що пізнавальна активність визначається не тільки своєю інтенсивністю, але й ставленням особистості до зовнішніх впливів. При позитивному ставленні особистості до зовнішніх впливів – потужність їх зростає, при негативному – знижується як відносно окремих зовнішніх дій, так і ситуації в цілому. Додаткові зовнішні перешкоди, які виникають у процесі навчання, вимагають від майбутніх фахівців з негативним ставленням до навчання потреби інтенсивніше мобілізувати свої можливості, щоб досягати поставленої мети. Разом з тим виявлено, що чим більш усвідомлену активність майбутній фахівець проявляв на етапах діагностування, тим активніше він на всіх етапах

підготовки виконував це завдання, незалежно від того, до якого рівня самостійності він належав.

В результаті проведеного дослідження, було доведено, що майбутній фахівець відчуває себе головним учасником навчального процесу, отримуючи задоволення від особистісно-орієнтованого зростання, подолання труднощів і професійного самоствердження з перших днів навчання отримує уявлення про те, що він має знати й уміти і які для цього в нього є можливості. Саме тому педагогічна діяльність формування навичок самостійності у майбутніх фахівців має розпочинатися вже на початкових етапах підготовки та здійснюватися упродовж всього терміну навчання, тому що створює й будує учасника навчального процесу тільки сама його індивідуальність, і ніяка зовнішня сила не в змозі зрощувати людину без участі її внутрішньої сили, тобто її бажання, потреби, воля до перемоги. Саме тому, всі елементи освітньо-інформаційного середовища, існуючи не ізольовано, а взаємодіючи між собою, приводить їх до нової якості. Крім того, результати навчальних завдань, які були виконані майбутніми фахівцями протягом семестру дають змогу зробити висновок не тільки про міцність, глибину й повноту знань майбутніх фахівців, але й про зрушення на рівні їхньої пізнавальної самостійності.

Досліджуючи діагностувальну компетентність майбутніх фахівців як характеристику особистості, яка передбачає позитивне ставлення до майбутньої професії, має необхідні компетентності, спрямованість почуттів, вольових та інтелектуальних зусиль на професійну діяльність. Можна зробити висновок, що застосування діагностувальної компетентності буде відбуватися лише тоді, коли, поряд з формуванням самостійності й творчості, передбачатиме створення умов для нарощування суб'єктного досвіду, розвитку потенційних можливостей майбутніх фахівців та забезпечуватиме позитивне ставлення майбутнього фахівця до особистих досягнень. В той же час, як показали наші дослідження, у багатьох учасників навчального процесу з однаковим рівнем самостійності спостерігалися різні рівні сформованості діагностувальної компетентності, способів діяльності й умінь використовувати ці знання; різні рівні навченості. Також не поодинокими були випадки, коли майбутні фахівці, маючи достатній рівень підготовки і високий рівень пізнавальної самостійності, не виконували завдання, які були їм під силу («не встиг», «забув», «не цікаво», «розраховував, що зроблю пізніше, але не вийшло» тощо). Наприклад (рис. 1), майбутній фахівець не склавши поточний контроль знань з предмету повертається на попередній рівень підготовки. Проекція на вісь $P(t)$ надає можливість майбутньому фахівцю наглядно побачити скільки зусиль та часу марно було втрачено (ΔP), наскільки він відстав від своїх колег (Δt), а викладачу з'ясувати причини прогалин неуспішності.

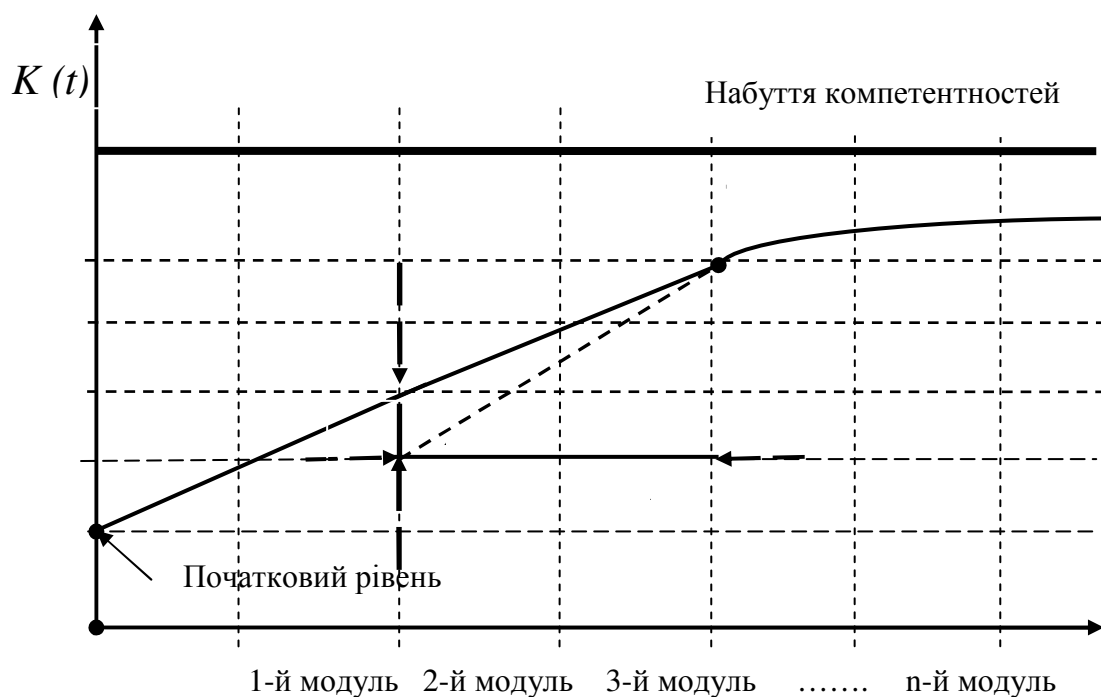

Рис. 1. Діагностування результатів навчальної діяльності

Причину такого стану ми спостерігаємо у низьких рівнях внутрішньої мотивації та особистісної неорганізованості. Тому поєднання внутрішньої позитивної мотивації з організованістю не тільки дозволяє долати негативне ставлення до навчання в конкретній ситуації, але із захопленням просуватись до розв'язання віддаленої в часі науково-пізнавальної проблеми. Таким чином, діагностувальна компетентність майбутнього фахівця – це процес становлення його готовності до здійснення саморозвитку й самореалізації відповідно до виникаючих перед ним задач різного рівня складності, зокрема й таких, що виходять за межі досягнутого. Особливістю таких задач за умов особистісно-орієнтованого навчання є їх спрямованість на суб'єкта, оскільки розв'язання завдань – це спосіб зміни особистості за рахунок засвоєння певних способів, дій.

В освітньо-інформаційному середовищі створена система навчального тестування, яка формує повністю самостійне, індивідуалізоване, адаптивне навчання з наданням майбутнім фахівцям повного самоконтролю за рівнем своїх знань по кожній дисципліні за спеціальністю, а також сприяє формуванню складових професійних компетентностей протягом всього періоду навчання у закладі вищої освіти.

Особливістю розроблених тестових завдань є адаптивна можливість здійснювати самостійну навчальну траєкторію взаємодії майбутнього фахівця з освітньо-інформаційним середовищем для виявлення прогалин у своїх знаннях, тривалої підтримки раніше отриманих професійних знань, формування особистої програми подальшого самонавчання з навчальної дисципліни, а також, за рахунок розширення технології з тестування навчальних дисциплін щодо відповідної галузі професійної підготовки, охоплювати всі навчальні предмети спеціальності з метою побудови інтегральних оцінок якості професійної підготовки.

Діагностування майбутнього фахівця у системі тестування відбувається автоматизовано у формі самостійної роботи, яка передбачена навчальним планом для всіх навчальних дисциплін. Результатом взаємодії системи навчального тестування із майбутнім фахівцем є відображення рівня компетентностей з дисципліни у формі відсотка успішного засвоєння навчального матеріалу. Ця інформація друкується програмою у формі, яка обмежує фальсифікацію, що дозволяє розглядати такий документ як сертифікат. Після кожної взаємодії з освітньо-інформаційним середовищем майбутній фахівець отримує файл з особистими результатами. При цьому мотиваційним компонентом роботи системи навчального тестування для учасника навчального процесу виступають вимоги надання (до початку заліку (іспиту)) результату знань кожного з досліджуваних в поточному семестрі дисциплін на рівні 90-100%. Для цього кожна навчальна дисципліна в системі навчального тестування освітньо-інформаційного середовища відображається кластером з декількох тисяч семантичних об'єктів, що автоматично генеруються питаннями майбутньому фахівцю у вигляді контролю знань, як він, шляхом багаторазового виконання потоку пунктів тестових завдань виявляє особисту ділянку прогалин у знаннях в обсязі поточної дисципліни.

При подальшій роботі з системою навчального тестування завдання майбутнього фахівця полягає в підтримці професійних знань по кожній з раніше пройдених дисциплін (з кожної спеціальності). Мотиваційним компонентом такої роботи виступає передбачуване завершальне тестування знань перед заліками та іспитами тощо. Таким чином, при контролі знань з дисципліни в структуру освітньо-інформаційного середовища реалізується ключова перевага діагностування, а саме: економія часу; збільшення зусиль на формування практичних навичок тощо.

З метою досягнення значущого порога знань на рівні сформованості відповідальної складової професійної компетентності майбутній фахівець має робити декілька спроб виконати повне тестування з навчальної дисципліни, що формує дану складову компетентності. При кожній спробі відомі терміни видаляються зі списку семантичних об'єктів для тестування (чергова спроба істотно коротше). Такий підхід не тільки виявляє галузь «Знання» та «Незнання», а й встановлює ієрархію труднощів семантичних об'єктів для даної людини. Далі, за допомогою зворотного зв'язку, система навчального тестування автоматично генерує індивідуальний результат, з необхідними саме цьому, майбутньому фахівцю інформаційними сегментами, що істотно зменшує час самопідготовки. Кожна чергова спроба виконати тестові завдання з відповідної навчальної дисципліни поступово нарощує ймовірність вільного використання знань.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що при роботі з системою навчального тестування важливо в мінімальний інтервал часу досягти значимого рівня компетентностей, а потім підтримувати рівень підготовки працюючи з тестами пройдених дисциплін. При цьому, тестування можна здійснювати:

— колективно (групова дискусія), з подальшим показом правильної відповіді;

— серіями (наприклад, 10 пунктів), кілька разів в ході будь-якого типу заняття, при будь-якій кількості майбутніх фахівців (пункти пред'являються з великим збільшенням). Оцінку правильності відповідей можна здійснювати як протягом заняття, так в кінці заняття, або самостійно у вільний час тощо. При цьому статистику результатів по групі відразу можливо візуалізувати, що завжди сильно мотивує процес навчання і саморозвитку майбутнього фахівця;

— щоденно, на початку кожного заняття. При показі правильних відповідей майбутній фахівець може самостійно розрахувати правильні відповіді, а викладач лише переконується в коректності результатів та чесності учасника навчального процесу. Крім того, у зв'язку з можливістю пред'явлення кожній групі свого портфоліо, формується окремий набір питань, що унеможливорює використання задіяних вже завдань;

— публічне тестування одного майбутнього фахівця, що має насамперед мотиваційний характер, внаслідок сильного групового тиску уваги глядачів, тим самим інші учасники навчального процесу відчують себе на його місці і виявляють бажання вивчити навчальний матеріал;

— з використанням технологій тестування знань за допомогою великих розмірів екрану, коли комп'ютер за допомогою проектора показує відразу два або чотири варіанти завдань даючи можливість кожному майбутньому фахівцю проявити себе в інтелектуальному змаганні;

— використання міждисциплінарних зв'язків та інших форм навчальної діяльності у вигляді переходу на інформаційну пізнавальну тему навчального предмету через проблемне навчання, що підсилює запам'ятовування.

Таким чином, використання діагностики в освітньому процесі системи навчального тестування знань сприяє сформованості стійких, усталених однозначні знання, а рівень проблемних знань, дискусійних питань, безумовно, краще вимірює викладач. Тому найбільшого ефекту навчання при тестуванні знань можна досягти розподілом завдань – інформаційні системи вимірюють «усталені» знання, а викладач – всі інші типи знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, діагностувальна компетентність унеможливорює покарання майбутнього фахівця та слугує засобом об'єктивного оцінювання їх здобутків, що сприяє визначенню слабких та сильних здібностей, підвищення мотивації до подальшої навчальної діяльності. При цьому необхідно, щоб у майбутніх фахівцях сформувалась професійна значущість діагностичних умінь, позитивне емоційне ставлення до діагностувальної діяльності, застосування коректних методів і сучасних засобів оцінювання. Саме посилення наукових досліджень з підготовки майбутніх фахівців закладів вищої освіти щодо використання методів і технологій сучасної педагогічної діагностики сприяє комплексної організації навчального процесу.

Сьогодні діагностична діяльність не посідає пріоритетного місця. Навчання діагностуванню потребує додаткових знань з галузі математичної статистики та інших суміжних наук. Важливо, щоб володіння практичними методами педагогічного діагностування стало умінням кожного майбутнього

фахівця, яке постійно удосконалюється.

Ще одним проблемним питанням є використання результатів педагогічного діагностування для покращення освітнього процесу у закладах вищої світи та виявлення безпосередніх прогалин у знаннях майбутніх фахівців. Так, дуже часто результати, які отримані після діагностування вказують на те, що зміст та методи викладання і навчання кожного предмету потребують корегування, а майбутні фахівці мають зосередитися на результат. Важливо, щоб діагностування для майбутніх фахівців стало не просто засобом формального оцінювання, але – й об'єктивним індикатором академічної успішності майбутніх фахівців.

Наукове забезпечення цих проблемних питань підвищить якість формування діагностичної компетентності майбутніх фахівців закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика : курс лекцій. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.
2. Кондур О., Фучинська Н. Педагогічна діагностика як чинник забезпечення якості освітнього процесу. Освітній простір України. 2019. № 2 (17). С. 333–338.
3. Ягупов В.В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. Проблеми освіти. 2019. № 92. С. 239-245.
4. Anthony J. Nitko, Susan M. Brookhart. Educational Assessment of Students Pearson Education, 2014, 552 с. Режим доступу <https://anyflip.com/nhsfk/lkvd/basic/101-150>.
5. Ohle A., McElvany N. Teachers' diagnostic competences and their practical relevance. Journal for educational research online. 2015. Vol. 7. P. 5–10. URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2015/11487/pdf/JERO_2015_2_Ohle_McElvany_Editorial_Teachers_diagnostic.pdf.
6. Yahupov V., Zastelo O., Svystun V., Korchynska N., Chorna O., Krykun V. Development of Foreign Language Teachers' Diagnostic Competence in the System of Military Education. TEM Journal. 2020. Volume 9, Issue 3, Pages 1213–1220. URL: <https://doi.org/10.18421/TEM93-49>.

REFERENCES

1. Haluziak V. M., Kholkovska I. L. Pedagogichna diahnostyka : kurs lektsii. Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2015. 155 s.
2. Kondur O., Fuchynska N. Pedagogichna diahnostyka yak chynnyk zabezpechennia yakosti osvitnoho protsesu. Osvitnii prostir Ukrainy. 2019. № 2 (17). S. 333–338.
3. Iahupov V.V. Metodolohichni osnovy kompetentnisnoho pidkходу do profesiinoi pidhotovky ofitseriv zapasu. Problemy osvity. 2019. № 92. S. 239-245.
4. Anthony J. Nitko, Susan M. Brookhart. Educational Assessment of Students Pearson Education, 2014, 552 s. Rezhym dostupu <https://anyflip.com/nhsfk/lkvd/basic/101-150>.
5. Ohle A., McElvany N. Teachers diagnostic competences and their practical relevance. Journal for educational research online. 2015. Vol. 7. P. 5–10. URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2015/11487/pdf/JERO_2015_2_Ohle_McElvany_Editorial_Teachers_diagnostic.pdf.
6. Yahupov V., Zastelo O., Svystun V., Korchynska N., Chorna O., Krykun V. Development of Foreign Language Teachers Diagnostic Competence in the System of Military Education. TEM Journal. 2020. Volume 9, Issue 3, Pages 1213–1220. URL: <https://doi.org/10.18421/TEM93-49>.

SUMMARY

Vitalii Rakhmanov,
Dr. (Pedagogical Sciences), Associate Professor
National Defense University of Ukraine

**FORMATION OF DIAGNOSTIC COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS IN THE
CONDITIONS OF THE EDUCATIONAL AND INFORMATION ENVIRONMENT OF
THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION**

The article examines the formation of diagnostic competence of future specialists of a higher education institution in the conditions of an educational and informational environment. It was found that the most researched issues are the implementation of diagnostics: the essence, content, measurement and visual presentation of training results regarding the acquisition of competencies by future specialists. Educational activity consists of successive stages. It covers diagnostics - initial, current and final states. Diagnostic competence is a process of systematically solving tasks of pedagogical direction to achieve a result. Diagnostic competence serves as an important educational component for the training of future specialists and is the main stage for acquiring professional knowledge.

Key words: *diagnostic competence; future specialists; educational and informational environment; institution of higher education.*

УДК 355:378

Валентина Свистун,доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-7934-023X>**Віталій Поливаний,**доктор філософії (освітні, педагогічні науки),
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-4737-1218>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/251-266

АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ»

В статті здійснено аналіз сутності дефініцій «компетентність» і «професійна компетентність військових фахівців» у науковій літературі, оскільки це поняття є досить складним та багатовимірним.

З'ясовано, що у військовій педагогіці термін «компетентність» не є новим, проте і досі дискусійним залишається його змістове трактування. Аналіз наведених підходів до інтерпретації поняття «професійна компетентність» уможливорює висновок про те, що відмінність у визначеннях простежується не тільки залежно від спеціальності (спеціалізації) військового фахівця, а й у підходах до формулювання дефініцій; здебільшого науковці визначають професійну компетентність крізь призму підготовленості, здатності та готовності.

***Ключові слова:** компетентність; професійна компетентність; військовий фахівець; професійна підготовка; фізична культура і спорт.*

Постановка проблеми. Інтегрування в європейську та євроатлантичну спільноту стимулює реформування Збройних Сил України відповідно до стандартів Організації Північноатлантичного договору (НАТО), що зумовлює вдосконалення системи військової освіти. Досвід ведення бойових дій переконливо засвідчив необхідність посилення вимог до професійної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України. Інтеграція в європейський освітній простір призводить до зміни концептуальних засад військової освіти, що визначається переходом від знанневої до нової результативної парадигми, орієнтованої на формування якісно нового її змісту з урахуванням визначених стандартів освіти і досягнення кінцевого результату як здатності та готовності військового фахівця до успішної військово-професійної діяльності та професійного самовдосконалення впродовж життя. Компетентнісний підхід до освітнього процесу ВВНЗ поєднує вимоги сучасного освітнього стандарту та запиту суспільства до професіоналізму військового фахівця й уможливорює оцінювання його професійних якостей, здатностей та їх відповідності вимогам професійного стандарту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відтак у військовій освіті існує потреба розроблення теоретико-концептуальних основ змісту компетентнісного підходу, узагальнення результатів досліджень щодо розв'язання низки практичних питань і проблем професійної підготовки військових фахівців. Так, ґрунтовні напрацювання щодо теорії, методології та практики військової освіти

України здійснено О. Бойком, О. Капінусом, Л. Олійником, О. Маслієм, М. Нещадимом, О. Торічним, В. Ягуповим та ін.

Упродовж останніх років в Україні з'явилися наукові праці, в яких досліджуються різні види компетентностей військових фахівців, а саме: лідерська (О. Бойко), іншомовна (О. Лагодинський, В. Крикун), інформаційно-аналітична (С. Марченков), управлінська (Т. Мацевко), методична (Л. Олійник), фахова (О. Воронцов, Д. Погребняк, О. Тракалюк, А. Шевченко), прогностична (І. Азаров), комунікативна (Н. Шалигіна), організаційна (І. Беліков) тощо. Проблеми формування й розвитку професійної компетентності військових фахівців різних спеціальностей досліджували Р. Бакуменко, В. Георгієв, О. Євсюков, Л. Заїка, О. Маслій, Н. Мась, С. Нехаєнко та ін. Водночас аналіз та узагальнення напрацювань науковців засвідчив відсутність наукових напрацювань щодо трактування дефініції «професійна компетентність майбутнього офіцера – фахівця з фізичної культури і спорту», що спонукало до аналізу сутності дефініцій «компетентність» і «професійна компетентність військових фахівців» у науковій літературі з метою його визначення.

Мета статті здійснити аналіз сутності дефініцій «компетентність» і «професійна компетентність військових фахівців» у науковій літературі, оскільки це поняття є досить складним та багатовимірним.

Для досягнення мети застосовано такі **методи дослідження** як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, конкретизація.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях міститься достатня кількість різноманітних підходів до обґрунтування поняття «компетентність», яке є досить складним та багатовимірним. Відповідно у науковців є окремі міркування щодо визначення компетентності військових фахівців різних спеціальностей (табл. 1).

Таблиця 1

**Визначення науковцями різних видів компетентностей
військових фахівців**

Науковець	Вид компетентності	Визначення	Військовий фах
1	2	3	4
О. Бойко	лідерська	Інтегрована складова військово-професійної компетентності майбутніх офіцерів, що визначає комплексну характеристику професійної здатності та готовності бути лідером у військовій організації, кваліфіковано провадити військово-професійну діяльність відповідно до фахової кваліфікації на основі системи військово-професійних, фахових і лідерських цінностей, мотивації, знань, навичок, умінь, здатностей, професійно важливих лідерських якостей, корпоративної культури, досвіду лідерської поведінки і діяльності [4, с. 15].	майбутній офіцер

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Л. Олійник	військово-спеціальна	Військово-спеціальна навченість та здатність використовувати професійний потенціал (систему знань, умінь і навичок), професійне мислення, морально-бойові якості, професійно-етичні цінності, опанування яких дозволить забезпечити ефективне морально-психологічне забезпечення діяльності військ (сил), а також самовдосконалення та самореалізацію під час професійної діяльності [22, с. 13].	магістр військово-соціального управління
В. Свистун	полікультурна	Новоутворення, що, формуючись і розвиваючись, набуває внутрішньої визначеності й стає якістю особистості, яка, оволодіваючи військово-професійною діяльністю стає суб'єктом цієї діяльності й в процесі підготовки до виконання військово-професійних завдань з підтримання міжнародного миру і безпеки, набуває здатності ефективно взаємодіяти у військово-професійному середовищі з представниками різних культурних груп й виконувати професійні функції в полікультурному соціумі з метою організації спільної діяльності для розв'язання військово-професійних завдань, взаємодії з представниками інших військових підрозділів, організацій, органів місцевої влади, місцевим населенням для досягнення взаємовигідних рішень [29].	військовослужбовець як суб'єкт діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки
І. Азаров	прогностична	Інтегративна професійно важлива здатність, що ґрунтується на системі прогностичних знань, навичок, умінь, професійно важливих якостей і первинного досвіду, яка сприяє цілеспрямованому випереджувальному плануванню та передбаченню ймовірних змін військово-професійної дійсності, знаходженню альтернативних варіантів діяльності у службово-управлінських ситуаціях і вибір найбільш доцільних варіантів розв'язання професійно-управлінських проблем та завдань у процесі реалізації посадових компетенцій як суб'єктів військово-професійного управління [1, с. 8].	майбутній офіцер
І. Беліков	організаційна	Теоретична та практична види підготовленості, організаційні навички, вміння, здатності та особистісна (суб'єктна), професійна та психологічна види готовності до реалізації посадових компетенцій як менеджерів фізичного виховання та спорту в військових частинах [3].	майбутній офіцер – фахівець із фізичної культури і спорту ЗСУ
В. Крикун	іншомовна професійна	Інтегративне професійне утворення, яке є сукупністю мовних знань, іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь, досвіду їх застосування в іншомовному середовищі й містить професійно важливі якості офіцера, що відображають здатність функціонувати в іншомовному середовищі та готовність до виконання завдань під час проведення спільних бойових дій (операцій) з підрозділами НАТО [12, с. 6].	майбутній магістр військового управління

Продовження табл. 1

1	2	3	4
С. Марченков	інформаційно-аналітична	Інтегративна професійно-діяльнісна характеристика фахівців, що являє собою сукупність знань, умінь, навичок, професійно-важливих якостей військовослужбовців в інформаційній та аналітичній сфері, які забезпечують ефективну інформаційно-аналітичну діяльність при виконанні посадових обов'язків [13, с. 8].	майбутній офіцер
Л. Олійник	методична	Система педагогічних, психологічних і предметних знань зі загальновійськових і військово-спеціальних дисциплін, професійно-методичних навичок і вмінь, професійно важливих якостей, основою яких є практична підготовленість, що реалізує їх суб'єктно-творчий педагогічний потенціал як суб'єкта педагогічної діяльності в підрозділі військ зв'язку [21, с. 7].	офіцер військ зв'язку
Н. Шалигіна	комунікативна	Складне інтегративне професійно важливе утворення, що проявляється у їхній підготовленості, здатності та готовності налагоджувати, встановлювати, підтримувати й розвивати успішну міжособистісну та особистісно-групову професійну взаємодію в різноманітних ситуаціях службово-ділового спілкування в умовах іншомовного військово-професійного середовища [31, с. 8].	офіцер багатонаціональних штабів
О. Воронцов	фахова	Особистісно-фахове утворення, яке є інтегральним проявом їх військово-професійної компетентності в сфері соціально-психологічної діяльності, що демонструє фахову підготовленість, здатність і готовність до реалізації фахових компетенцій як суб'єкта виховної та соціально-психологічної роботи в тактичній ланці управління в ЗС України [5, с. 12].	молодший офіцер органів виховної та соціально-психологічної роботи
О. Тракалюк	фахова	Інтегральне фахове утворення, що містить цінності та мотивацію фахової діяльності, фахові знання, навички, уміння, професійно важливі якості, військово-професійний і фаховий досвід, що забезпечують їхню здатність та готовність самостійно здійснювати фахову діяльність, ухвалювати рішення й нести відповідальність за результати їх реалізації у процесі виконання функціональних обов'язків за посадою [30, с. 7].	посадова особа кадрових органів ЗС України
А. Шевченко	фахова	Інтегральна характеристика професійної готовності, яка передбачає становлення особистості курсанта під час професійної підготовки у ВВНЗ, базується на цілеспрямованій діяльності та дозволить йому в майбутньому продуктивно й кваліфіковано виконувати функціональні обов'язки у військово-професійному середовищі із продовольчого та речового забезпечення та забезпечення ракетним паливом, пальними й мастильними матеріалами [32, с. 6].	майбутній офіцер тилу

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
А. Мірошніченко	фахова командирська	Сукупність знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей, а також досвіду командирської діяльності, набутих у процесі фахової підготовки, що забезпечують здатність здійснювати командування (керівництво) підпорядкованим підрозділом шляхом використання наданих повноважень [17, с. 2].	майбутній офіцер-прикордонник

Аналіз наведених визначень науковців різних видів компетентностей військових фахівців засвідчив поняттєву неоднозначність у його трактуванні. Так, О. Бойко компетентність розуміє як комплексну характеристику професійної здатності та готовності, О. Торічний – як здатність і готовність, Л. Олійник – як навченість та здатність, І. Азаров – як здатність, А. Шевченко – як інтегральну характеристику професійної готовності, О. Воронцов, Н. Шалигіна, О. Тракалюк – як професійне, фахове утворення тощо.

На нашу думку, розуміння суті поняття «компетентність» уможливорює його визначення терміном «здатність». За С. Гончаренком, «це властивість індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певної діяльності... Здатність розвивається, поглиблюється в процесі практичної діяльності» [7, С. 135].

Некоректним, на нашу думку, є ототожнення А. Шевченком компетентності і професійної готовності, оскільки «компетентність» визначають як «якість» [32, с. 6], а також наголошують на тому, що суфікс «ність» в українській мові означає ступінь оволодіння певною якістю [19, с. 178], а готовність до діяльності, як зазначає С. Максименко, – це стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [8, с. 137].

«Чи правильно визначати «компетентність» через поняття «утворення, новоутворення»?». На нашу думку, по-перше, з психологічної точки зору, «особистість являє собою утворення, яке складається з окремих психічних явищ (процесів, станів, властивостей)» [8, с. 1019]. Оскільки компетентність є якістю особистості, то вона також утворюється. По-друге, для розуміння «компетентності» як «новоутворення» важливою ознакою особистості є «незавершеність», оскільки є підґрунтям новоутворень-компетентностей особистості в процесі її життєдіяльності. «Унікальність цілісної структури особистості людини зумовлена постійним саморухом, саморозвитком особистості, в процесі якого весь час змінюється індивідуальний «візерунок» особистісних проявів, набуваючи дедалі своєріднішої та завершенішої форми; між тим особистість завжди залишається незавершеною, відкритою до нових змін. Незавершеність – ознака особистості, притаманна їй однаково як на початку життєвого шляху, так і на завершальному його етапі» [8, с. 1019]. Отже, визначення «компетентності» як «утворення, новоутворення» є прийнятним і можливим [29].

Відтак у військовій педагогіці термін «компетентність» не є новим, проте і досі дискусійним залишається його змістове потрактування.

Система військової освіти, наголошує С. Полторак, має забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професіональної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил [26, с. 72].

Як зазначає О. Євсюков, процес професійної підготовки курсантів підпорядковується певним правилам, має свої закономірності й особливості, а саме: військово-професійна спрямованість; органічна єдність теоретичної й практичної підготовки, а також обумовленість цілей і завдань військової служби соціальним замовленням суспільства і закріплення їх у законах, військових статутах і наказах; сполучення в завданнях різноманіття складових, які визначають поліфункціональність військової праці та інтегративний характер її результатів; відповідність індивідуальних якостей і дій військовослужбовця висунутим цілям, завданням і функціям; екстремальність умов виконання професійних обов'язків; колективний характер військової служби і безпосередня взаємодія військовослужбовців у процесі діяльності. Результатом професійної підготовки, на думку науковця, має бути високий рівень сформованості професійної компетентності [9, с. 5-6].

За останнє десятиліття помітно зросла зацікавленість учених, педагогів-практиків вищої школи у розв'язанні проблеми формування та розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців, оскільки перехід на компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців є актуальним для сучасної освіти, у т.ч. й військової, що свідчить про важливість і соціальну значущість досліджуваної проблеми.

Поняття «професійна компетентність» складається з двох категорій – «професія» і «компетентність». Професія (від лат. *professio* – офіційно вказане заняття) – це вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом теоретичних знань і практичних навичок, отриманих в результаті спеціальної підготовки і досвіду роботи [7, с. 149]. Професійна компетентність проявляється в діяльності, тому не може обмежуватися тільки певними знаннями чи вміннями. Фахівцю необхідно бути професійно та психологічно готовим і здатним до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності [28].

На думку В. Ягупова, професійна компетентність – це підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна), наявність позитивних ставлень і сформованих якостей особи та її готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) як суб'єкта діяльності до певного виду діяльності [34].

Суттєвий інтерес представляють науково-педагогічні дослідження проблем

формування професійної компетентності військових фахівців. Так, наприклад, науковці досліджують формування професійної компетентності майбутніх офіцерів високомобільних десантних військ у процесі фахової підготовки (В. Георгієв [6]), майбутніх офіцерів (О. Євсюков [9]), майбутніх магістрів військового управління із застосуванням технології імітаційного моделювання (Л. Заїка [10]), майбутніх офіцерів служб тилу у процесі вивчення спеціальних дисциплін (С. Каплун [10]), майбутніх військових психологів (Н. Мась [15]), майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння (О. Маслій [14]) та ін.

Для більш поглибленого розуміння сутності поняття «професійна компетентність», нами узагальнено визначення науковцями цієї категорії щодо військових фахівців різних спеціальностей (табл. 2).

Таблиця 2

Поняття «професійна компетентність» військових фахівців різних спеціальностей у дослідженнях науковців

Автор	Визначення	Фах
1	2	3
Ягупов В.	Професійно важлива інтегративна властивість, що є результатом професійної підготовки офіцерів в ВВНЗ, що охоплює сукупність цінностей і настанов, світоглядних поглядів, професійно-важливих якостей, професійних знань, умінь, навичок, що визначають результативність військово-професійної діяльності, а також інтегральне професійно важливе психічне утворення посадових осіб Збройних Сил України, яке характеризує їх професійну та фахову підготовленість, здатність і готовність до реалізації посадових компетенцій у військових підрозділах і частинах [33].	військовий фахівець
Георгієв В.	Якісна характеристика опанування професією військового, готовність виконувати військово-професійну діяльність за визначеною військовою спеціальністю (групою спеціальностей) з високою якістю [6, с. 6].	офіцер
Бакуменко Р.	Професійна підготовленість, здатність і готовність виконувати свої функціональні обов'язки найбільш оптимальним чином, творчо підходити до організації професійної діяльності на оперативній ланці управління, що зумовлюється позитивним ставленням і схильністю до неї, професійними та фаховими знаннями, навичками, уміннями, здатностями, способами, методами, технологіями, методиками та засобами її здійснення [2, с. 15].	офіцер інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності військ (сил)
Георгієв В.	Інтегральна характеристика, що передбачає наявність високого рівня його теоретичної і практичної тактико-спеціальної підготовленості, сформованість відповідних і професійно важливих якостей, що впливають на здатність ефективно виконувати професійні завдання в площині основного призначення зазначеного роду військ (атакування противника з повітря, дії в спеціальних, антитерористичних і миротворчих операціях; дії в якості повітряних десантів; проведення десантних штурмових та аеромобільних дій) і у звичайних, й екстремальних ситуаціях, проводити індивідуальну навчально-виховну роботу з підлеглими під час підготовки та виконання покладених на них різноманітних завдань у мирних і бойових умовах [6, с. 6-7].	офіцер військово-мобільних десантних військ

Закінчення табл. 2

1	2	3
Заїка Л.	Складне інтегроване професійне утворення офіцера оперативно-тактичної ланки управління, що проявляється в його підготовленості, здатності та готовності мобілізувати й застосувати знання, уміння, навички, військово-професійний досвід і професійно важливі якості у процесі виконання посадових обов'язків в умовах бойової та повсякденної діяльності [10, с. 13].	магістр військового управління
Нехаєнко С.	Інтегроване професійно важливе утворення, що поєднує в собі професійну підготовленість, здатність і готовність оптимально виконувати свої функціональні обов'язки як менеджерів середньої ланки управління в ЗС України, творчо підходити до організації морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), що зумовлюється їх позитивним ставленням і схильністю до своєї діяльності, мотивацією, професійно важливими якостями, професійними та фаховими знаннями, навичками, вміннями, здатностями, засвоєними способами, методами, методиками, технологіями та засобами її здійснення [18, с. 14].	офіцер-організатор морально-психологічного забезпечення
Мась Н.	Складне системне утворення, основними структурними компонентами якого є: мотиваційний, когнітивний, етично-професійний та індивідуально-психологічний компоненти, які дозволяють фахівцю успішно здійснювати професійну діяльність спрямовану на: вивчення індивідуально-психологічних особливостей особового складу; вивчення соціально-психологічних процесів і явищ у військових колективах; психологічну профілактику порушень військової дисципліни, суїцидальних подій тощо; психологічну роботу щодо забезпечення бойового чергування (служби), гарнізонної і вартової служб; психологічну підготовку особового складу; професійний психологічний відбір і раціональний розподіл військовослужбовців; психологічну освіту особового складу; психологічну допомогу військовослужбовців та членів їх сімей і цивільного персоналу; протидію негативній інформаційно-психологічному впливу на військовослужбовців [15, с. 29-30].	військовий психолог
Маслій О.	Інтегральна характеристика, що визначає здатність офіцерів ракетно-артилерійського озброєння як військових фахівців вирішувати професійні проблеми й завдання, що виникають у реальних ситуаціях службової діяльності, використовуючи знання, набутий професійний і життєвий досвід, цінності та нахили [14, с. 2-3].	офіцер ракетно-артилерійського озброєння
Євсюков О.	Професійно-особистісна, соціально-значуща якісна характеристика майбутнього офіцера, що вміє не тільки застосовувати знання, уміння, навички в умовах професійної діяльності, але й розуміє соціальне значення й морально усвідомлює свою діяльність [9, с. 13].	офіцер
Окіпняк Д.	Сукупність специфічних властивостей особистості фахівця з розмінування, що забезпечують висококваліфіковане виконання ним функціональних обов'язків з проведення розмінування, як основні риси особистості, які безпосередньо впливають на ефективність виконання службового обов'язку, здійснення основних заходів щодо свого фаху [19, с. 179].	фахівець з розмінування

Аналіз наведених підходів до інтерпретації поняття «професійна компетентність», по-перше, уможлиблює висновок про те, що відмінність у визначеннях простежується не тільки залежно від спеціальності (спеціалізації) військового фахівця, а й у підходах до формулювання дефініцій. По-друге, науковці розуміють цей термін як: «характеристику», «утворення», «професійну підготовленість, здатність і готовність», «сукупність специфічних властивостей». На нашу думку, визначати компетентність через термін «характеристика» є некоректним, оскільки характеристика – це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [19, с. 684], тобто, за логікою науковців, компетентність – це опис. Терміном «компетентність» характеризується особистість, суб'єкт діяльності, фахівець. Чи можна людину характеризувати терміном «опис»? По-третє, здебільшого науковці визначають професійну компетентність крізь призму підготовленості, здатності та готовності. І, по-четверте, як зазначає Н. Мельник, феномен професійної компетентності характеризується широтою тлумачень та полівекторністю підходів щодо його розуміння. Виникнення поняття «компетентність» це той випадок, коли природа поняття провокує не тільки активний розвиток теорії, а й розвиває інтенсивну наукову дискусію серед дослідників [16, с. 54].

У контексті нашого дослідження суттєвий інтерес представляє визначення фахової компетентності начальника фізичної підготовки і спорту потрактоване Д. Погребняком як фахова підготовленість, здатність і готовність оптимально виконувати функціональні обов'язки, творчо підходити до організації своєї фахової діяльності, що зумовлюється їх позитивним ставленням, вмотивованістю до неї, фаховими знаннями, навичками, вміннями, здатностями, засвоєними способами, методами, методиками, технологіями та засобами її здійснення, а також професійно важливими якостями [25, с. 7].

Як слушно зазначають науковці, систематичність, обов'язковість і свідома необхідність військовослужбовців у заняттях фізичної підготовки будуть досягнуті проведенням фізичної підготовки фахівцями фізичної підготовки і спорту [23, с. 23], лише фахівець фізичної підготовки у військовій частині є потенційним носієм професійно-прикладної фізичної культури, який впливає на фізичний, психологічний, духовний, інтелектуальний та етичний розвиток військовослужбовців [27, с. 155]. Особливо важливим є це питання для сучасних ЗС України, де існує суттєвий попит на кваліфікованих фахівців фізичної культури і спорту, здатних на високому рівні спланувати та організувати фізичну підготовку військовослужбовців. Нині всі військові частини (підрозділи) перебувають в постійній бойовій готовності, у результаті чого особовий склад має обмежений час не тільки на відпочинок, відновлення, підтримання боєздатності, а, особливо, на заняття з фізичної підготовки. Саме тому до професійної компетентності посадових осіб, які відповідають за організацію фізичної підготовки і спорту, висувуються суттєво нові вимоги до їхніх моральних, психічних і професійно важливих якостей, оскільки вони як офіцери вирішують складні й різнопланові завдання щодо захисту держави.

Сучасний начальник фізичної підготовки і спорту – це не просто

військовий професіонал, який виконує вузькопрофесійні чи фахові завдання щодо організації фізичної підготовки та спорту у військовій частині (підрозділі), а він, перш за все, начальник відповідної служби. Нині перед ним стоїть завдання не просто забезпечувати необхідний рівень фізичної підготовленості військовослужбовців, а здійснювати всі заходи для успішного виконання військовими підрозділами поставлених бойових завдань зі мінімальними втратами особового складу і військової техніки [24, с. 64].

Відтак згідно з функціональними обов'язками, які виконує начальник фізичної підготовки і спорту, він є не тільки військовим, а й фахівцем з фізичного виховання і спорту, тобто має місце інтеграція двох спеціальностей – військової й фізичної культури і спорту.

У Професійному стандарті професія офіцера характеризується як поліфункціональна – за кількістю покладених на нього різноманітних функціональних обов'язків, а саме: загальновійськові, тактичні, військово-спеціальні, адміністративно-управлінські, психолого-педагогічні.

Таким чином, на підґрунті аналізу визначень професійної компетентності військових фахівців різного фаху, зобов'язань начальника фізичної підготовки і спорту відповідно до Статуту внутрішньої служби ЗС України, Професійного стандарту офіцера тактичного рівня ЗС України (спеціалізація – Фізичне виховання і спорт у Збройних Силах) вважаємо, що професійна компетентність офіцера – фахівця з фізичної культури і спорту ЗС України – це складне інтегративне професійно важливе утворення, що є результатом професійної підготовки у ВВНЗ і проявляється у його підготовленості, здатності та готовності успішно виконувати функціональні обов'язки щодо організації фізичної підготовки і спорту у військово-професійному середовищі, що ґрунтується на його позитивному ставленні і схильності до цієї діяльності, мотивації, професійно важливих якостях, професійних знаннях, вміннях і навичках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відтак професійна освіта майбутніх офіцерів – це процес набуття професійної компетентності, необхідної для ефективного виконання завдань за призначенням незалежно від характеру професійної діяльності та умов, в яких вона реалізується. Військово-професійна діяльність сучасних офіцерів є дуже різноманітною, тому професійну підготовку майбутніх військових фахівців слід сприймати як систему засвоєння військово-професійних знань, опанування військово-професійними вміннями та навичками, що сприятиме формуванню їхньої професійної компетентності, спрямованої на набуття стану готовності до виконання професійних функцій.

Подальших наукових розвідок потребують методологічні, теоретичні й методичні засади формування професійної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців з фізичної культури і спорту ЗС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров І. С. Підготовка майбутніх офіцерів до прогностичної діяльності у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 20 с.
2. Бакуменко Р. О. Розвиток професійної компетентності офіцерів інформаційно-

аналітичного забезпечення у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 21 с.

3. Беліков І. О., Ягупов В. В. Організаційна компетентність фахівців фізичної культури і спорту Збройних сил України: поняття, зміст і структура. *Role of science and education for sustainable development* : monograph 44 / Edited by Magdalena Wierzbik-Strońska and Iryna Ostopolets. Katowice : Publishing House of University of Technology, 2021. S. 682–690.

4. Бойко О. В. Теоретичні та методичні основи формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 40 с.

5. Воронцов О. С. Розвиток фахової компетентності молодших офіцерів органів виховної та соціально-психологічної роботи Збройних сил України в системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 20 с.

6. Георгієв В. М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів високомобільних десантних військ у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 20 с.

7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 366 с.

8. Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

9. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2007. 21 с.

10. Заїка Л. А. Формування професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління із застосуванням технології імітаційного моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 20 с.

11. Каплун С. О. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу у процесі вивчення спеціальних дисциплін: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет”. Ялта, 2010. 23 с.

12. Крикун В. Д. Формування іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 19 с.

13. Марченков С. М. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2021. 21 с.

14. Маслій О. М. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння у вищих військових навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 592 с.

15. Мась Н. М. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Хмельницький, 2011. 238 с.

16. Мельник Н. І. Феномен «професійної компетентності» в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. № 28. С. 54–59.

17. Мірошніченко А. А. Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2018. 284 с.

18. Нехаєнко С. І. Розвиток професійної компетентності офіцерів-організаторів морально-психологічного забезпечення в процесі оперативно-тактичної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 21 с.

19. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Видання друге, виправлене. Київ, 2006. Т. 3. П–Я. 862 с.

20. Окіпняк Д. А. Види професійної компетентності фахівців з розмінування та їх основні професійні вміння. *Збірник наукових праць Національної академії державної Прикордонної служби України*. Серія: педагогічні та психологічні науки. 2014. № 3(72). С. 176–186.

21. Олійник Л. В. Методика формування методичної компетентності майбутніх офіцерів військ зв'язку в процесі практичної підготовки (на прикладі загальновійськових і військово-спеціальних дисциплін) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 20 с.
22. Олійник Л. В. Теоретичні та методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2021. 42 с.
23. Ольховий О. М., Фіногенов Ю. С., Бойко С. С., Чічкан О. М. Експериментальна модель організації фізичної підготовки у Збройних Силах України. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України* : тези IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 21–23.
24. Погребняк Д. В. Розвиток фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 317 с.
25. Погребняк Д. В. Розвиток фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 19 с.
26. Полторак С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 3. С. 70–73.
27. Романюк О. А., Горбач О. О., Івченко А. О. Особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України* : тези IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 154–158.
28. Свистун В. І. Зміст поняття «компетентність» у контексті професійної підготовки фахівців як управлінців. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2005. № 88. С. 180–189.
29. Свистун В. І. Полікультурна компетентність військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 92. С. 154–158.
30. Тракалюк О. Л. Розвиток фахової компетентності посадових осіб кадрових органів Збройних сил України у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 19 с.
31. Шалигіна Н. П. Розвиток комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів у процесі військово-професійної підготовки до участі в міжнародних миротворчих операціях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 20 с.
32. Шевченко А. В. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2017. 20 с.
33. Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти*. 2019. № 92. С. 239–245.
34. Ягупов В. В. Методологія визначення основних видів компетентності випускників професійно-технічної освіти. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: IV всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 18 лист. 2011 р.)*. Хмельницький : вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2011. С. 373–376.

REFERENCES

1. Azarov I. S. Pidhotovka maibutnix ofitseriv do prohnostychnoi diialnosti u protsesi navchannia u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Preparation of future officers for prognostic activity in the process of training in higher military educational institutions]: avtoref.

dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2018. 20 s.

2. Bakumenko R. O. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti ofitseriv informatsiino-analitychnoho zabezpechennia u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of professional competence of information and analytical support officers in the postgraduate education system.]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2021. 21 s.

3. Bielikov I. O., Yahupov V. V. Orhanizatsiina kompetentnist fakhivtsiv fizychnoi kultury i sportu Zbroinykh syl Ukrainy: poniattia, zmist i struktura. [Organizational competence of physical culture and sports specialists of the Armed Forces of Ukraine: concept, content and structure.] *Role of science and education for sustainable development* : monograph 44 / Edited by Magdalena Wierzbik-Strońska and Iryna Ostopolets. Katowice : Publishing House of University of Technology, 2021. S. 682–690.

4. Boiko O. V. Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy u protsesi profesiinoi pidhotovky [Theoretical and methodological foundations of the formation of leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the process of professional training]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2021. 40 s.

5. Vorontsov O. S. Rozvytok fakhovoi kompetentnosti molodshykh ofitseriv orhaniv vykhovnoi ta sotsialno-psykholohichnoi roboty Zbroinykh syl Ukrainy v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii [Development of professional competence of junior officers of the educational and social-psychological work bodies of the Armed Forces of Ukraine in the system of professional development.]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2014. 20 s.

6. Heorhiiev V. M. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv vysokomobilnykh desantnykh viisk u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional competence of future officers of high-mobility landing troops in the process of professional training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2015. 20 s.

7. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, 1997. 366 s.

8. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.

9. Ievsiukov O. F. Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u navchalnomu protsesi vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future officers in the educational process of a military educational institution] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv, 2007. 21 s.

10. Zaika L. A. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia iz zastosuvanniam tekhnolohii imitatsiinoho modeliuvannia [Formation of professional competence of future masters of military management using simulation modeling technology] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2019. 20 s.

11. Kaplun S. O. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv sluzhb tylu u protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future officers of the rear services in the process of training in special disciplines]: avtoref. ... kand. ped. nauk: 13.00.04; Respublikanskyi vyshchyi navchalnyi zaklad „Krymskyi humanitarnyi universytet”. Yalta, 2010. 23 s.

12. Krykun V. D. Formuvannia inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia [Formation of foreign language professional competence of future masters of military management] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2018. 19 s.

13. Marchenkov S. M. Formuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of informational and analytical competence of future officers in the process of professional training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Zhytomyr, 2021. 21 s.

14. Maslii O. M. Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv raketno-artyleriiskoho ozbroiennia u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and

methodical bases of professional training of future officers of missile and artillery weapons in higher educational institutions] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2020. 592 s.

15. Mas N. M. Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh viiskovykh psykholohiv [Psychological and pedagogical conditions for the formation of professional competence in future age psychologists]: dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.07. Khmelnytskyi, 2011. 238 s.

16. Melnyk N. I. Fenomen «profesiinoi kompetentnosti» v ukrainskii ta yevropeiskii pedahohichnii teorii: porivnialnyi aspekt [The phenomenon of "professional competence" in Ukrainian and European pedagogical theory: a comparative aspect]. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. 2017. № 28. S. 54–59.

17. Miroshnichenko A. A. Metodyka formuvannia fakhovykh komandyrskykh kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi vyvchennia zahalnoviiskovykh dystsyplin [Methodology of formation of professional commanding competencies of future border guards officers in the process of training in post-war military disciplines] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Khmelnytskyi, 2018. 284 s.

18. Nekhaienko S. I. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti ofitseriv-orhanizatoriv moralno-psykholohichnoho zabezpechennia v protsesi operatyvno-taktychnoi pidhotovky [Development of professional competence of officers-organizers of moral and psychological support in the process of operational-tactical training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2021. 21 s.

19. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language] : v 3 t. / uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. Vydannia druhe, vypravlene. Kyiv, 2006. T. 3. P-Ia. 862 s.

20. Okipniak D. A. Vydy profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv z rozminuvannia ta yikh osnovni profesiini vminnia [Types of professional competence of demining specialists and their basic professional skills]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi Prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seria: pedahohichni ta psykholohichni nauky. 2014. № 3(72). S. 176–186.

21. Oliinyk L. V. Metodyka formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv viisk zviazku v protsesi praktychnoi pidhotovky (na prykladi zahalnoviiskovykh i viiskovo-spetsialnykh dystsyplin) [The method of forming the methodological competence of future military communications officers in the process of practical training (on the example of general military and military special disciplines)]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv, 2010. 20 s.

22. Oliinyk L. V. Teoretychni ta metodychni zasady navchannia viiskovo-spetsialnykh dystsyplin maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia [Theoretical and methodological principles of training military-special disciplines of future masters of military-social management]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2021. 42 s.

23. Olkhovyi O. M., Finohenov Yu. S., Boiko S. S., Chichkan O. M. Eksperymentalna model orhanizatsii fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [An experimental model of the organization of physical training in the Armed Forces of Ukraine]. Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky ta sportu Zbroinykh Syl Ukrainy, pravookhoronnykh orhaniv, riaduvalnykh ta inshykh spetsialnykh sluzhb na shliakhu yevroatlantychnoi intehtratsii Ukrainy : tezy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19 lyst. 2020 r.). Kyiv : NUOU, 2020. S. 21–23.

24. Pohrebniak D. V. Rozvytok fakhovoi kompetentnosti nachalnykiv fizychnoi pidhotovky i sportu viiskovykh chastyn u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of professional competence of heads of physical training and sports of age groups in the system of postgraduate education]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2021. 317 s.

25. Pohrebniak D. V. Rozvytok fakhovoi kompetentnosti nachalnykiv fizychnoi pidhotovky i sportu viiskovykh chastyn u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of professional competence of heads of physical training and sports of age groups in the system of postgraduate education]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2020. 19 s.

26. Poltorak S. T. Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy ta za kordonom [Development of the system of higher age education in Ukraine and abroad]: derzhavnoupravlinski aspekty. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2016. № 3. S. 70–73.

27. Romaniuk O. A., Horbach O. O., Ivchenko A. O. Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu [Peculiarities of the formation of professional competence of future specialists in physical training and sports]. Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky ta sportu Zbroinykh Syl Ukrainy, pravookhoronnykh orhaniv, riaduvanykh ta inshykh spetsialnykh sluzhb na shliakhu yevroatlantychnoi intehtratsii Ukrainy : tezy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19 lyst. 2020 r.). Kyiv : NUOU, 2020. S. 154–158.

28. Svystun V. I. Zmist poniattia «kompetentnist» u konteksti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv yak upravlintsiv [The content of the concept of "competence" in the context of professional training of specialists as managers]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho aharnoho universytetu. 2005. № 88. S. 180–189.

29. Svystun V. I. Polikultura kompetentnist viiskovosluzhbovtisia yak subiekta diialnosti z pidtrymannia mizhnarodnoho myru i bezpeky [Multicultural competence of a military serviceman as a subject of activities for the maintenance of international peace and security]. Problemy osvity. 2019. Vyp. 92. S. 154–158.

30. Trakaliuk O. L. Rozvytok fakhovoi kompetentnosti posadovykh osib kadrovnykh orhaniv Zbroinykh syl Ukrainy u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of professional competence of officials of personnel bodies of the Armed Forces of Ukraine in the system of post-graduate education]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2020. 19 s.

31. Shalyhina N. P. Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti ofitseriv bahatonatsionalnykh shtabiv u protsesi viiskovo-profesiinoi pidhotovky do uchasti v mizhnarodnykh myrotvorchykh operatsiiakh [Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti ofitseriv bahatonatsionalnykh shtabiv u protsesi viiskovo-profesiinoi pidhotovky do uchasti v mizhnarodnykh myrotvorchykh operatsiiakh]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2019. 20 s.

32. Shevchenko A. V. Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv tylu v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of professional competence of future corps officers in the process of professional training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2017. 20 s.

33. Iahupov V. V. Metodolohichni osnovy kompetentnisnoho pidkhodu do profesiinoi pidhotovky ofitseriv zapasu [Methodological foundations of the competence approach to the professional training of reserve officers]. Problemy osvity. 2019. № 92. S. 239–245.

34. Iahupov V. V. Metodolohiia vyznachennia osnovnykh vydiv kompetentnosti vypusnykiv profesiino-tekhnichnoi osvity [Methodology for determining the main types of competence of graduates of professional and technical education]. Osvitno-naukove zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv i viiskovykh formuvan Ukrainy: IV vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Khmelnytskyi, 18 lyst. 2011 r.). Khmelnytskyi : vyd-vo Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho, 2011. S. 373–376.

SUMMARY

Valentyna Svystun,

Doctor of Pedagogical sciences, Professor
National Defence University of Ukraine

Vitalii Polyvaniuk,

PhD in Education
National Defence University of Ukraine

ANALYSIS OF THE DEFINITION OF “PROFESSIONAL COMPETENCE OF MILITARY SPECIALISTS”

***Introduction.** Integration into the European educational space leads to a change in the conceptual foundations of military education, which is determined by the transition from a cognitive to a new productive paradigm, focused on the formation of qualitatively new content taking into account the defined standards of education and the achievement of the final result as the*

ability and readiness of a military specialist for successful military professional activity and professional self-improvement throughout life.

Purpose: *to carry out an analysis of the essence of the definitions of “competence” and “professional competence of military specialists” in the scientific literature.*

Methods: *analysis, synthesis, generalization, comparison, specification.*

Results. *The essence of the definitions of "competence" and "professional competence of military specialists" in scientific literature is analyzed.*

Originality. *Scientific novelty and practical significance lies in solving the problem of formation and development of professional competence of future specialists, since the transition to the competence approach in the professional training of specialists is relevant for modern education, including military education, which indicates the importance and social significance of the investigated problem.*

Conclusion. *The military-professional activity of modern officers is very diverse, therefore the professional training of future military specialists should be perceived as a system of assimilation of military-professional knowledge, mastering military-professional abilities and skills, which will contribute to the formation of professional competence in them, aimed at acquiring a state of readiness to perform professional duties functions. The methodological, theoretical and methodical foundations of the formation of professional competence of future officers - specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine require further scientific research.*

Key words: *competence; professional competence; military specialist; professional training; physical culture and sport.*

УДК 351.86:355.457>(477)

Олег Цевельов,

кандидат наук з державного управління,
Департамент воєнної політики та стратегічного планування

Міністерства оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-4549-5505>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/267-280

ПРИНЦИПИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В останні роки для України, особливо в умовах повномасштабної війни, актуальним завданням залишається якісне і ефективно здійснення оборонної функції держави. Це пов'язано передусім готовності сил оборони держави чітко та узгоджено діяти під час ведення наступальних і оборонних операцій із захисту територіальної цілісності України.

Відповідно до вимог Конституції України захист території України, яка є основою державності, здійснюється у межах виконання оборонної функції держави. Названа функція займає особливе місце серед інших, покладених на державу, а частини 2 і 3 ст. 17 Основного Закону України встановлюють, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України, а забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України – на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1].

Захист держави здійснюється професійними, високо підготовленими і оснащеними військовими формуваннями, іншими правоохоронними та спеціальними формуваннями, які беруть безпосередню участь в бойових діях з припинення агресії проти України.

Ключові слова: сили оборони; Збройні Сили; інші військові формування; правоохоронні та розвідувальні органи; професійна військова освіта; підготовка військ (сил).

Постановка проблеми. В умовах широкомасштабної війни однією з пріоритетних цілей є ґрунтовна та якісна підготовка військових фахівців сил оборони з належним багажем знань і компетентностей. Беручи до уваги, що у державі функціонує значна кількість військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, система їх інститутів представляє собою особливе утворення, яке відповідним Законом України “Про національну безпеку України” визначено поняттям – “сектор безпеки і оборони”. Водночас, сектор безпеки і оборони України поділяється на дві складові, а саме на “сили оборони” та “сили безпеки”, що реалізують оборонні функції держави. Безпосередньо за оборону та захист територіальної цілісності відповідають сили оборони України [2]. Відтак, актуальним питанням на сьогодні є процеси інтегрованої системи якості професійної військової підготовки сил оборони до спільного виконання бойових завдань та відновлення територіальної цілісності держави.

Аналіз досліджень і публікацій відповідної тематики демонструє певний інтерес науковців до аналізу аспектів спільної підготовки та функціонування сил оборони у межах здійснення оборонної функції держави (В. Александров, В. Рахманий, А. Сиротенко, В. Сокурєнко, В. Оліферук, М. Щербюк). Разом із тим доктринальне положення щодо інтеграції системи якості професійної

військової освіти сил оборони залишаються недостатньо розробленими і потребують поглибленого аналізу.

Мета статті полягає у висвітленні проблем спільної підготовки сил оборони на основі аналізу чинного законодавства, ролі і значення військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів у реалізації оборонної функції держави та безпосередньої участі в бойових діях.

Методи дослідження: системний аналіз, індукція і дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна Росії проти України змінила підходи до створення системи колективної безпеки в Європі та суттєво загострила кризові тенденції у міжнародних відносинах між розвинутими країнами Заходу та державами, що почали швидко розвиватися. Особливо гостро проявила себе безкомпромісна політика Росії та Заходу, яка змусила по-новому сприйняти питання безпеки у світі, висвітлила неефективність існуючих механізмів попередження та врегулювання конфліктів між державами. На сьогодні жоден з постійних членів Ради Безпеки ООН не може в повній мірі гарантувати виконання і дотримання норм міжнародного права.

Отже, головна відповідальність за недопущення розв'язання воєнних конфліктів покладається на національні держави і важливу роль в цьому відіграють добре підготовлені та оснащені збройні сили, громадянське суспільство і дієздатні органи державної влади.

Слід врахувати, що Україна, яка веде визволену війну, так й не отримала чіткого та однозначного сигналу від колективного Заходу щодо свого членства в ЄС і НАТО, а її інтеграційні процеси на сьогодні багато в чому залежатимуть від міжнародного безпекового середовища. З одного боку, результати російсько-української війни впливають на країни Заходу, що шукають нові підходи до дотримання правил безпеки у світі, з іншого – бачення всіма країнами світу перспектив реформування основних міжнародних органів безпеки за підсумками цієї війни.

Враховуючи те, що Україна за роки своєї незалежності опинилась поза систем колективної безпеки, що в умовах повномасштабної агресії значно підвищує необхідність в інтеграційних процесах сектору безпеки і оборони держави та набуває нового змісту. Одною з причин інтеграції зусиль сектору безпеки і оборони України є мета забезпечити перемогу у війні, відновлення боєздатності та гарантування безпеки в регіоні у майбутньому. Для цього потрібно мали не лише боєздатні Збройні Сили України, а також сили оборони, що будуть посилювати армію, та сили безпеки, які здатні забезпечити підтримування дій сил оборони держави.

За рік війни, що минув від часу вторгнення 24 лютого 2022 року, Збройні Сили України показали дивовижні бойові результати, продемонстрували спроможність перемагати. “Україна виграє цю війну, але це коштуватиме країні великої крові, війська стікають кров’ю”, – нагадав Головнокомандувач Збройних Сил України генерал Валерій Залужний. Ці втрати мають змусити уряд України, парламент і військове керівництво ретельно переосмислити деякі

чинні військові стратегії, закони та підходи до інтеграції сил оборони в одно ціле перед обличчям загрози втрати своєї незалежності та країни [3].

Враховуючи перші поразки, які сили оборони України зазнали в період 2014 – 2015 років у ході ведення бойових дій на сході України, недоліки в спільному застосуванні Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, була кардинально змінена система підготовки як окремо військовослужбовців, так й бойових підрозділів і з'єднань в цілому. Особливо це стосувалось безпосередньо підготовки бойових частин і з'єднань Збройних Сил України, а саме за допомогою військових спеціалістів держав-членів НАТО.

Наразі в Міністерстві оборони України триває інтенсивний процес формування сучасних підходів до інтеграції якості професійної військової освіти сектору оборони. Все це робиться для підтримання належного рівня підготовки особового складу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, зокрема для забезпечення взаємосумісності між собою, оскільки від цього залежить обороноздатність держави, її подальший розвиток.

Так, в період 2015 – 2022 років значно було збільшено кількість курсів і зборів з офіцерським складом, навчань з бойовими підрозділами, на яких безпосередньо відпрацьовувалися питання застосування сил і засобів у сучасних збройних конфліктах, водночас вони ґрунтувалися на досвіді ведення бойових дій арміями західної коаліції під час участі у локальних війнах в Лівії, Іраку, Афганістану, Сирії та інші проти терористичних формувань чи національних армій, що не мали на озброєнні новітніх систем ураження. Особлива увага приділялась персональній підготовки кожного військовослужбовця бойових підрозділів, а злагодження та взаємодія відточувалась на полігонах і навчальних центрах за програмами боротьби з терористичними (незаконними) військовими формуваннями.

До початку повномасштабної війни з Росією на ротаційній основі всі частини Збройних Сил України пройшли через зону Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил на сході України, набули достатній досвід ведення бойових дій як низької, так і високої інтенсивності. Також слід врахувати те, що в цей же період на території України проводилися спільні навчання із підрозділами збройних сил держав-членів НАТО, що сприяло навчанню тактики й способам прийняття рішень в бойовій обстановці, які використовуються у арміях держав-членів Північноатлантичного альянсу.

З початком агресії тисячі українських солдат пройшли навчання на полігонах Німеччини, Польщі та Великобританії. Тренування та нові підходи до ведення бойових дій від західних інструкторів надали можливість підготувати бойові частини, що надало змогу провести успішні наступальні операції на харківському та херсонському напрямках в осіні 2022 року. Українські військовослужбовці пройшли курси підготовки за програмами COIN (“Коин”) – “контрпартизанская война”; Orbital (“Орбиталь”) та Unifier (“Объединитель”) – що включали в себе надання медичної допомоги пораненим та їх евакуація, стрільбі, саперній справі та ведення бою проти бронетехніки. З листопада 2022 року почалась чергова тренувальна програма для Збройних Сил

України – EUMAM Ukraine. Водночас, навчання та злагодженість підрозділів саме сил оборони України потребує постійного вдосконалення і врахування змін, що відбуваються у тактиці дій противника, особливо що стосується наступальних дій у містах Соледар та Бахмут [4].

Сили оборони, а саме – підрозділи Держприкордонслужби, Національної гвардії, Служби безпеки України та інші залучалися до Антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил) для виконання специфічних завдань, що включали суто їхнє функціональне призначення. Прикордонні підрозділи виконували завдання з організації пропуску осіб, транспортних засобів і вантажів у контрольних пунктах в'їзду-виїзду через лінію зіткнення у визначених для цього місцях, а в подальшому (із блокуванням окремих регіонів Донбасу) – здійснення боротьби з контрабандною діяльністю. Органи Національної гвардії України – до виконання завдань на блокпостах для забезпечення безпеки на шляхах забезпечення угруповань військ (сил) та охорони важливих об'єктів. Служба безпеки України та інші правоохоронні формування з різними статусами, що відносять себе до сил оборони, були представлені частково та залучалися суто до обмежувальних завдань.

Натомість рівень спільної підготовки сил оборони України залишався недостатнім. Так, на спільні навчання з питань ведення загальновійськового бою, як правило, від інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів залучалось обмежена кількість військовослужбовців, які під час навчань також вирішували в основному суто відомчі завдання без створення більш складної обстановки, що спонукала останніх діяти не за їх лише функціональним призначенням, а спільно чи у взаємодії з підрозділами Збройних Сил України.

Таки сили оборони, як підрозділи Держприкордонслужби та Національної гвардії України, озброєнні, в основному, стрілецькою зброєю, як правило, складали загальновійськовий резерв чи виконували завдання у тилу бойових частин для боротьби з розвідувально-диверсійними групами (залучення до зачистки території чи проведення фільтраційних заходів). При цьому необхідно враховувати, що під час виконання завдань прикордонники та нацгвардійці нерідко знаходилися безпосередньо на лінії зіткнення в проміжках між механізованими підрозділами, що оборонялися. У разі виникнення активних бойових дій під час раптового наступу противника, дані підрозділи відразу опинялися безпосередньо у гущі складної обстановки, що складалась, тому від них також вимагалось не лише вміння володіти стрілецькою зброєю, а й виконання суто бойових завдань з відбуття наступу противника та володіння іншими засобами озброєння.

На сьогодні війна – це протиборство сторін, що набуло стадії воєнного конфлікту високої інтенсивності із залученням всього спектру зброї, бойової техніки та мобілізації існуючих ресурсів сил оборони України. Отже, у ході бойових дій персоналу сил оборони треба звертати особливу увагу на знання тактики ведення бою як на відкритій місцевості, так в умовах міської забудови та активного застосування противником різного роду артилерійських систем, високоточної зброї, безпілотних літальних апаратів і авіації. Штурми та

утримання будівель, пересування міськими вулицями, правила вибору позиції, ведення вогню з використанням природних укриттів – це далеко не повний перелік того, що доводиться опановувати силам оборони для того, щоб максимально ефективно виконувати бойові завдання разом із Збройними Силами України.

Що стосується частин і підрозділів Територіальної оборони України, то відповідно до Закону України “Про основи національного спротиву” вони були сформовані на передодні та у ході повномасштабної агресії Росії проти України. Комплектування даних частин і підрозділів в основному проводилась за рахунок патріотично налаштованого персоналу та мобілізованого ресурсу, якій в більшості не проходив навчання (курсів) військової підготовки і не мав відповідних знань та навичок воєнної справи, що потребує від командирів всіх ланок глибокого розуміння порядку планування залучення таких підрозділів до бойових дій та організації взаємодії у ході практичного виконання спільних завдань на полі бою [5].

Однією з основним проблем в питаннях спільного залучення сил оборони України до ведення бойових дій стала підготовка молодшого офіцерського складу інших військових формувань та правоохоронних органів. Звичайно, офіцери Збройних Сил України готувалися до безпосереднього керівництва своїми підрозділами в умовах ведення загальновійськового бою, тому їх навчання було направлено саме на вивчення способів, методів і форм ведення сучасних бойових дій з противником. Натомість, офіцери інших військових формувань та правоохоронних органів, що входять до сил оборони, готувалися за окремими програмами навчання, що стосуються лише безпосередньо виконання функцій і завдань того відомств до яких вони належать. Отже, програма підготовки даних офіцерів не передбачала повного оволодіння знаннями і навичками у питаннях планування, організації та ведення загальновійськового бою, що вимагає сучасна повномасштабна війна на території України. Такі відмінності в підготовці офіцерів молодшої ланки не сприяло покращенню взаємодії та веденню спільних бойових дій підрозділами сил оборони, особливо це стосувалось порядку організації системи вогню, взаємодії, управління в ході ведення бойових дій та маневрування на полі бою.

Практика залучення підрозділів інших військових формувань та правоохоронних органів до виконання завдань в районах бойових дій частин Збройних Сил України доводила про те, що через відсутність спільної підготовки та певних знань і вмінь офіцерами в організації управління та взаємодії, багато командирів не враховували в системі організації бою придані та передані в оперативне підпорядкування підрозділи інших сил оборони, що призводило до дезорганізації управління та втрат особового складу. На сьогодні досвід спільного застосування підрозділів сил оборони України вказує на те, що недоліки у підготовці та порядку спільних дій досі існують, що негативно відбувається на виконанні бойових завдань в цілому.

Всеохоплююча оборона України передбачає координацію спроможностей Збройних Сил та сил оборони з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України. З метою забезпечення готовності сил оборони

України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій Збройних Сил та інших складових сил оборони під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів, комплектування їх вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом, поступового переходу до засад професійної армії є необхідним застосування нових підходів до формування структури і змісту системи професійної військової освіти [6].

Аналізуючи досвід першого року повномасштабної війни та залучення сил оборони до відсічі агресії, слід ретельно розібратися, як ідуть справи в усьому секторі оборони, й оцінити, де саме нові напрями та підходи (стратегії), що відбулися під час запеклих боїв, можуть дати кращі оперативні результати у питаннях інтегрованої системи військової освіти та професійної підготовки сил оборони. У державах-членах НАТО існує багато прикладів позитивних практичних підходів до спільного використання коаліційних сил, які варто запозичити під час підготовки та застосування сил оборони України. Результати можуть бути не миттєвими, але сам процес навчання породить нові ідеї та думки, нове мислення серед керівників та персоналу. Водночас, не варто відкидати накопичений досвід, який показав себе на практиці в ході участі сил оборони України з відсічі повномасштабної агресії проти України, а продовжувати його вдосконалювати.

На сьогодні в умовах воєнного конфлікту високої інтенсивності багато спеціалістів сходиться на думці, що при наявності достатньої кількості високоточної зброї, літальних апаратів, бронетехніки та боєприпасів, не потрібно мати великої кількості піхотних підрозділів для утримання території та проведення наступальних операцій. В сучасних умовах це досягається за рахунок:

- підвищення автоматизації військової техніки, у тому числі за рахунок дистанційно керованими і навіть частково автоматизованих систем;

- радикальним збільшенням кількості використання високоточного озброєння;

- збільшення ролі авіаційної та безпілотної складової (на лінії фронту та вглибині території противника);

- використання методикі сетецентричної війни для швидкої взаємодії різних підрозділів сил оборони.

Такій підхід потребує не просто змін, а вироблення абсолютно нових підходів до вдосконалення законодавства з питань оборони, підготовки та застосування сил оборони України в сучасному воєнному конфлікті.

З метою покращення системи військової освіти та підготовки сил оборони України необхідно створити інтегровану модель, яка б забезпечувала чітку градацію підготовки військовослужбовців за основними військовими предметами та визначала основні кваліфікаційні вимоги до військовослужбовця та офіцера сил оборони України. Отже імплементація інтегрованої моделі системи забезпечення якості професійної військової освіти сил оборони України повинна забезпечити в кінцевому підсумку поєднання підходів всіх силових структур до єдиного розуміння порядку системи управління, взаємодії

та способам ведення бойових дій під час участі в об'єднаних операціях.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1410 «Про трансформацію системи військової освіти» (у редакції від 30 грудня 2022 року № 1490) наголошено, що реалізація стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору потребує досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил та інших складових сил оборони з відповідними структурами держав – членів НАТО, суттєвої активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО [7].

Для більш раціонального уявлення питання щодо інтеграції спільної професійної військової освіти сил оборони необхідно розуміти, які силові та правоохоронні органи України на сьогодні, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» входять до складу сил оборони та відповідність їхніх функцій щодо участі у виконанні спільних бойових завдань із Збройними Силами України під час повномасштабної агресії, а також необхідність їх реформування з метою досягнення відповідних критеріїв військовим структурам держав – членів НАТО.

Відповідно до вимог статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» до сил оборони входять – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави [2].

Відтак, враховуючи вимоги даного Закону України до сил оборони входять: Збройні Сили України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Національна поліція України, Державна спеціальна служба транспорту Міністерства оборони України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Служба безпеки України та Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

Отже, враховуючи покладені на відповідні державні органи, що включені до складу сил оборони, функції та завдання згідно із відповідними Законами України та положеннями про державні органи, безпосередньо завдання оборони держави визначено для Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби спеціального транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України та Служби зовнішньої розвідки України (рис. 1).

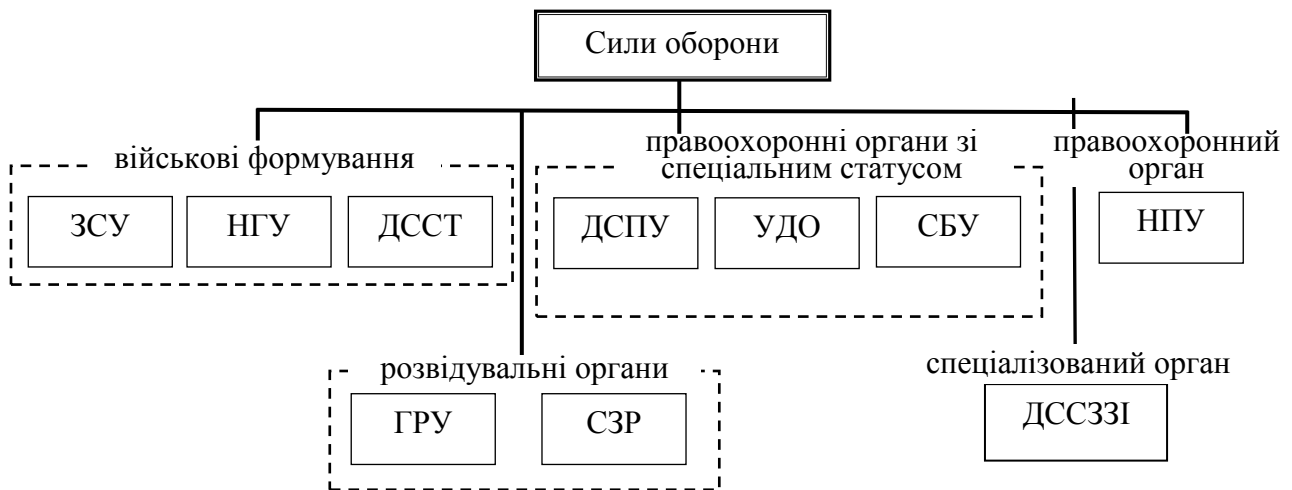

Рис. 1. Державні органи, що включені до складу сил оборони

Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Національна поліція України та Антитерористичний центр при Службі безпеки України відповідно до вимог відомчих законодавчих актів не мають безпосередніх завдань щодо прийняття участі в обороні держави, при цьому виконують специфічні функції та завдання із захисту національних інтересів держави і комплектуються військовослужбовцями, крім Національної поліції України.

Водночас, у разі розгляду практичного питання щодо побудови оборони на оперативному напрямку, слід врахувати, що безпосередньо до участі в плануванні операції та веденні бойових дій будуть залучені сили і засоби Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби спеціального транспорту, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, які не лише за нормами відповідних законів повинні виконувати функцію оборони і захисту держави, а й практично беруть участь.

Сили і засоби Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України будуть залучені для забезпечення сил оборони засобами зв'язку, захистом інформації та проведення спеціальних операцій у кіберпросторі, що в сучасних умовах є одною з складових планування і проведення військових операцій.

Сили і засоби Служби зовнішньої розвідки України, Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Національної поліції України та Антитерористичного центру при Службі безпеки України виконуватимуть лише специфічні завдання, основу яких будуть складати завдання з фільтрації районів, що прилигають до операційної зони, боротьба з тероризмом, забезпечення правопорядку у тилкових районах, забезпечення захисту вищих посадових осіб держави та інформації тощо.

Таким чином, для здійснення підготовки персоналу сил оборони України слід розуміти наступне, по-перше – професійна освіта і підготовка персоналу сил оборони, що безпосередньо приймає участь в операції та веде бойові дії; по-друге – підготовка персоналу сил оборони на оперативному та

стратегічному рівнях з метою отримання знань і розуміння щодо побудови оборони в операційному районі та порядку надання допомоги і забезпечення заходів захисту проведення військової операції.

Отже, досвід спільного застосування сил оборони України вказує на те, що на сьогодні сили оборони залишаються роз'єднані в питаннях підготовки, оснащенні та озброєнні. Так, надто багато силових відомств працюють окремо одна від одної, а іноді навіть в опозиції, але входять в сили оборони. По-перше, всі вони відрізняються рівнем якості озброєння, де одні підрозділи належно оснащені та мають на озброєнні важку зброю і броньовану техніку, а інші озброєні лише стрілецькою зброєю. По-друге, рівень навченості та підготовленості підрозділів сил оборони також відрізняється, що під час організації бойових дій впливає на боєздатність всього військового колективу. Одной із серйозних проблем на сьогодні залишається готовність та оснащеність підрозділів Територіальної оборони, що є окремим видом Збройних Сил України, а на практиці в багатьох аспектах, особливо щодо добору командирів і навчання підрозділів, мають великий комплекс проблем, хоча де-факто повинні бути національним оперативним резервом.

За частую підрозділи Територіальної оборони, Держприкордонслужби та Національної гвардії України перебувають на передовій без належної підготовки та ресурсів, що призводить до втрат особового складу. Отже, майбутня військова політика імплементації інтегрованої моделі професійної військової освіти та підготовки сил оборони України має передбачати, що будь-хто у військовій формі має бути керований, навчений і оснащений так само, як і Збройні Сили України. Потрібна зміна політики та законів, щоб гарантувати, що інші сили оборони стануть надіним резервом Збройних Сил України.

Що стосується таких структур сил оборони, як Головне управління розвідки Міністерства оборони України (далі – ГУР Міноборони) та Сили спеціальних операцій Збройних Сил України (далі – ССО), то під час свого застосування в операціях Об'єднаних сил, нерідко мають нечіткі та змішані ролі. ГУР Міноборони займається централізованою розвідкою, але це окрема від армії організація, яка має підтримувати безпосередньо Збройні Сили України. Немає належної військової організації за стандартом, тому розвідувальні дані часто не надають тим, хто їх потребує, у тій формі, яку можна використати. Повітряна та космічна розвідка від інших підрозділів так само є проблемою. До того ж передбачено, що ССО є силами глибоких атак (і були навчені спеціалістами армії США саме для цього), яка працює в тилу ворога, щоб руйнувати і знищувати його тили. Але через відсутність належної доктрини глибокої атаки для ССО, цю роль взяла на себе ГУР. ССО, як і Держприкордонслужбу, Національну гвардію часто використовують як легку піхоту, тому втрачають роки дорогого професійного навчання. Тому, також потрібні зміни у законодавстві, політики і доктринах для децентралізованої військової розвідки та ССО, а також для забезпечення чіткості та розмежування ролей обох цих організацій, а про статус Держприкордонслужби вже давно назріло практичне питання щодо переведення її у період правового режиму воєнного стану суто до військового формування.

На сьогодні для всіх командирів сил оборони України під час організації бойових дій є дві основні складові, як основа спільних дій – щільніша підтримка артилерії та належно навчена і оснащена піхота. Перша складова в сучасних умовах залежить від постачання системами артилерії та боєприпасами до них від західних партнерів, особливо від держав-членів НАТО. Водночас, навіть маючи обмежену кількість нової важкої техніки, друга складова може бути покращена, зосередивши більшу увагу на підготовці та розвитку військовослужбовця, як ключового потенціалу спроможності сил оборони України. Тому підготовка військовослужбовців сил оборони України в умовах правового режиму воєнного стану повинна здійснюватися за єдиними програмами, а безпосередньо перед застосуванням – спільно на тактичних навчаннях.

Таким чином, перед керівництвом Збройних Сил України на сьогодні постає один з головних принципів, а саме готовність якісної та мотивованої піхоти, яка була би насичена засобами розвідки, зв'язку, ударними дронами та посиленням. Отже, одним з варіантів такого підходу керівництво Збройних Сил України за допомогою західних партнерів та враховуючи оснащеність української армії західними зразками бойової броньованої техніки, дійшло до висновку, що потрібно реформувати піхотні підрозділи та створювати легку піхоту на легких маневрених бронемашинах, та важку – озброєну сучасними БМП “Бредлі”, “Мардер” і посилену сучасною самохідною артилерією із засобами розвідки (включаючи безпілотні літальні апарати). Відтак, ні для кого не секрет, на сьогодні Збройні Сили України формують для проведення повномасштабних наступальних дій з відновлення своєї території як легкі (піхотні, мотопіхотні), так і механізовані частини. Відповідно, крім створення таких різного типу піхотних підрозділів, серйозної уваги потребує перегляд відношення до озброєння цих підрозділів та порядку їх логістичного забезпечення.

Щодо застосування прикордонних підрозділів та частин Національної гвардії України, то їх потрібно готувати як для виконання штурмових завдань, так і спеціальних, а само боротьби з диверсійно-розвідувальними підрозділами, прикриття флангів наступаючих частин легкої чи механізованої піхоти, забезпечення бойової охорони артилерійських і ракетних систем. Але, їх підготовка та забезпечення озброєнням повинна відповідати підрозділам Збройних Сил України.

Досвід повномасштабної війни вказує, що спадщина локальних війн та невеликих збройних конфліктів уходить в минуле, коли на протязі більш ніж 30 років незалежності, ми реформували сили оборони не враховуючи реалії нових технічних можливостей, скорочуючи одне, при цьому створюючи підрозділи та частини за старими лекалами. Це стосувалося не лише Збройних Сил України, а також інших сил оборони України.

Ще одною проблемою в питаннях підвищення якості професійної військової освіти та підготовки сил оборони є не достатня матеріально-технічна база, озброєння та обладнання процесу навчання. Так, наприклад, з протитанкових систем як “NLAW” та “Javelin” навчають стріляти на

спеціальних тренажерах, яких не має в достатньої кількості, а про реальні боєприпаси навіть і речі не ведеться. Теж саме відбувається з іншими видами сучасного озброєння західного виробництва та бойової техніки, що поступає на комплектування новосформованих частин і підрозділів. Враховуючи те, що в арміях держав-членів НАТО висока насиченість сучасними приборами і електронікою на рівні стрілецького відділення (взводу), потребує кваліфікована індивідуальна підготовка всіх спеціалістів військового підрозділу не лише Збройних Сил України, а персоналу сил оборони держави.

Дійсно, процес навчання і підготовки військових кадрів потребує багато часу та засобів, тому в умовах повномасштабної війни про повноцінну та всеохоплюючу підготовку сил оборони України говорити не приходиться, це стосується будь-якої сторони, що вступає в гостру стадію воєнного конфлікту, коли існує нехватка людського ресурсу не лише на розгортання нових повноцінних частин, але і для поповнення втрат вже розгорнутих. Водночас, Збройні Сили України доволі успішно апробували тактику дій малих мобільних підрозділів на швидкісних броньованих автомобілях, які наносять слабо організованим загальновійськовим з'єднанням противника серйозні вогневі удари. Отже у подальшому необхідно розвивати та доповнювати досвід таких дій для інших сил оборони України.

Відтак, ще одним з принципів інтегрованої системи якості професійної військової освіти сил оборони повинно стати капіталізація досвіду повномасштабної війни, тобто збір, узагальнення такого досвіду, відбудова системи і розвиток методології навчання, впровадження в практику для створення ще міцніших сил оборони України. Тому кожне заняття повинне спиратися виключно на досвід, тобто будь-який теоретичний матеріал обов'язково порівнюється з реальним практичним досвідом.

Другим принципом інтегрованої системи якості професійної військової освіти сил оборони повинно стати підготовка кваліфікованих спеціалістів, які здатні організувати бойові дії та вміло управляти підрозділами під час бою, швидко реагувати на зміни стану обстановки у взаємодії з іншими складовими сил оборони. Отже, це потребує узагальнення та впровадження єдиних кваліфікаційних стандартів до професійної військової освіти випускників вищих навчальних закладів військової освіти всіх складових сил оборони держави.

Враховуючи активне використання різного роду безпілотних літальних апаратів, дронів, баражуючих боєприпасів, засобів зв'язку та радіоелектронної боротьби, роботизованих систем в умовах сучасного бою слід швидко реагувати на питання введення нових спеціальностей та розробки спільних програм навчання для всіх складових сил оборони, тобто впроваджувати принцип новаторства. Новаторами та замовниками в цьому питанні повинні стати Збройні Сили України. Вважаємо, що спеціалістів застосування безпілотних літальних апаратів сил оборони необхідно готувати за загальними програмами та в одному з спеціалізованих вищих військових навчальних закладів (окремому факультеті тощо). У подальшому проводити (періодично)

курси підвищення кваліфікації за єдиними програмами, враховуючи специфіку завдань, що виконують сили оборони.

Систему підготовки спеціалістів тилу, фінансів, авіаторів, моряків, інженерів, технічних фахівців, зв'язківці сил оборони продовжити на базі вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України, а по закінченню термінів навчання відповідно до державного замовлення за квотами сил оборони України розподіляти встановленим порядком. При цьому державні кошти на підготовку даних категорій спеціалістів для сил оборони України виділяти з Державного бюджету до Міністерства оборони України на загальну кількість курсантів на рік, що потребувалось для комплектування сил оборони.

Висновки. Враховуючи вимоги законодавства України на сектор безпеки і оборони держави покладаються завдання, пов'язані з реалізацією оборонної функції. Водночас, як вказує досвід сучасної повномасштабної війни саме Збройні Сили України, Національна гвардія України та Державна прикордонна служба виконують функції, що відповідають передусім сутності оборонної функції та безпосередньо беруть участь в оборонних і стабілізаційних операціях.

Поряд із тим, певну проблему становить відсутність єдиної системи професійної військової освіти та підготовки, яка би регламентувала налагодження взаємодії між складовими сил оборони у межах реалізації завдань із забезпечення оборони держави. Підпорядкування військових формувань та правоохоронних органів зі спеціальним статусом різним міністерствам і органам державної влади є чинником, який може негативно відобразитися на їх взаємодії у процесі виконання передбачених законодавством завдань з оборони держави. Тому, питання імплементації інтегрованої моделі якості професійної військової освіти сил оборони потребує глибокого осмислення та впровадження всіма силовими відомствами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII “Про національну безпеку України”: // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Офіційне видання VSN “Волинська служба новин”. Наші війська зараз стікають кров'ю: повне інтерв'ю Залужного “The economist”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vsn.in.ua/news/nashi-viyska-zaraz-stikayut-krovyu-povne-intervyu-zaluzhnogo-the-economist-16077>.
4. Офіційне видання LB.ua І. Лисогор. ЄС офіційно запустив місію тренування ЗСУ: навчать 15 000 військових, програма триватиме два роки. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lb.ua/world/2022/11/15/535963_ies_ofitsiyno_zapustiv_misiyu.html.
5. Закон України від 03 травня 2022 року № 2237-IX «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву». : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/documents/z-2237-ix.pdf>.
6. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1410 «Про трансформацію системи військової освіти» (у редакції від 30 грудня 2022 року № 1490). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п>.

REFERENCES

1. Konstutytsia Ukraine priniata na piatoi sesii Verchovnoi Radu Ukraine 28 chervnia 1996 r. // Vidomosti Verchovnoi Radu Ukraine. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Zakon Ukraine vid 21 chervnia 2018 roky № 2469-VIII “Pro natsionalny bezpeky Ukraine” : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Ofitsiine vudania VSN “Volunska slygba novin”. Nashi viyska zaraz stikayut krovyu: povne intervyyu Zaluzhnogo “The-economist” : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : <https://vsn.in.ua/news/nashi-viyska-zaraz-stikayut-krovyu-povne-intervyyu-zaluzhnogo-the-economist-16077>.
4. Ofitsiine vudania LB.ua I. Lisogor. EC ofitsiino zapystiv misi trenyvania ZSY: navchat 15 000 viiskovux, programa truvatume dva roki. : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : https://lb.ua/world/2022/11/15/535963_ies_ofitsiyno_zapustiv_misiyu.html.
5. Zakon Ukraine vid 03 travnia 2022 roky № 2237-IX “Pro vnesenia zmin do Zakony Ukraine “Pro osnovu natsionalnogo sprotuvy”. : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : <http://www.golos.com.ua/documents/z-2237-ix.pdf>.
6. Ykaz Prezidenta Ukraine vid 25 bereznia 2021 roky № 121/2021 “Pro richenia Radu natsionalnoi bezpeki I oboronu Ukraine vid 25 bereznia 2021 roky “Pro strategiu voenoi bezpeki Ukraine”. : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
7. Postanova Kabinety Ministrov Ukraine vid 15 grydnia 1997 roky № 1410 “Pro transformatsiu sistumu viiskovoi osvitu” (y redaktsii vid 30 grydnia 2022 roky № 1490). : // [Elektronui resyrs]. – Regim dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п>.

SUMMARY

Oleh Tsevelyov,
PhD Public Administration,
Department of Military Policy and Strategic Planning
Ministry of Defense of Ukraine

**PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF THE INTEGRATED
MODEL PROFESSIONAL QUALITY ASSURANCE SYSTEMS
MILITARY EDUCATION OF THE DEFENSE FORCES OF UKRAINE**

***Introduction.** Ukraine now faces an urgent priority to execute national defense capabilities with utmost effectiveness, especially amidst the demands of full-scale war. This is primarily due to the readiness of the state defense forces to act clearly and coherently during offensive and defensive operations to protect the territorial integrity of Ukraine. In accordance with the requirements of the Constitution of Ukraine, the protection of the territory of Ukraine, which is the basis of statehood, is carried out within the framework of the defense function of the state.*

The protection of the state is carried out by professional, highly trained and equipped military formations, other law enforcement and special formations, which take a direct part in combat operations to stop aggression against Ukraine.

***Purpose.** Amidst large-scale warfare, a top priority is comprehensively training defense forces with exceptional expertise and skillsets suited to military demands. Taking into account that a significant number of military formations, law enforcement and intelligence agencies operate in the state, the system of their institutes is a special entity, which is defined by the concept – “security and defense sector”. Implementing integrated quality assurance across professional military training programs proves vital presently. This will enable defense forces to effectively coordinate joint combat operations and bolster national territorial integrity.*

***Methods:** system analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

***Results.** consist in highlighting the problems of joint training of defense forces based on the*

analysis of current legislation, the role and significance of military formations, law enforcement and intelligence agencies in the implementation of the defense function of the state and direct participation in hostilities.

Conclusion. *The experience of modern full-scale conflict is that the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine and the State Border Service perform functions that correspond primarily to the essence of the defense function and directly participate in defense and stabilization operations.*

Along with that, a certain problem is the lack of a unified system of professional military education and training, which would regulate the establishment of cooperation between the components of the defense forces within the framework of the implementation of tasks to ensure the defense of the state.

The subordination of military formations and law enforcement agencies with special status to various ministries and state authorities is a factor that can negatively affect their interaction in the process of fulfilling the state defense tasks provided for by law. Therefore, the issue of implementing an integrated model of the quality of professional military education of the defense forces requires deep understanding and implementation by all law enforcement agencies.

Key words: *defense forces; Armed Forces; other military formations; law enforcement and intelligence agencies; professional military education; training of troops (forces).*

УДК 371.315.6:51

Юрій Черних,кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка<https://orcid.org/0000-0002-0780-6627>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/281-287

ПРОФЕСІЙНА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ

В статті розглядається проблема уточнення дефініцій щодо визначення складових у системах військової освіти та професійної військової освіти в існуючій законодавчій базі. Проаналізовано зміни, що внесені останнім часом до деяких законів України стосовно військової освіти. З'ясовано, що в існуючих редакціях Законів України “Про освіту” та “Про основи національного спротиву” у визначеннях складових системи військової освіти є певні розбіжності. З урахуванням того, що система військової освіти побудована на засадах її інтеграції до загальної системи освіти України, є невід’ємною складовою та базується на засадах єдиної законодавчої бази, обґрунтовано актуальність додаткового внесення відповідних змін до існуючої редакції Закону України “Про освіту”. В основу поділу на складові системи військової освіти пропонується покласти критерій щодо розподілу громадян України на певні групи у залежності від рівня їх підготовки до оборони держави.

Ключові слова: законодавство; військова освіта; професійна військова освіта; існуючі вади; пропозиції.

Постановка проблеми. За часи незалежності в Україні створено систему військової освіти (СВО), яка є важливим компонентом сектору безпеки та оборони держави. Головним завданням СВО є надійне забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань та окремих складових сектору безпеки та оборони професійно підготовленим офіцерським та сержантським складом.

Зазначимо, що відповідно до Концепції трансформації системи військової освіти в Україні вона ґрунтується на засадах інтеграції СВО до загальної системи освіти України, залишається її невід’ємною складовою та базується на засадах єдиної законодавчої бази [1]. Загальна кількість нормативно-правових актів, що розроблено та видано Міністерством оборони України з питань військової освіти та підготовки військових фахівців за останні 30 років, становить близько 600 документів. Більшість з них своєчасно виконані або втратили чинність. Разом з цим, понад 80 діючих законодавчих і нормативно-правових актів на цей час стосуються різних питань підготовки військових фахівців [2].

Проте в умовах російської збройної агресії та інших потенційних гібридних загроз суверенітету нашої держави, необхідності своєчасного поповнення сектору безпеки професійним та вмотивованим офіцерським і сержантським складом потребують подальшого оновлення засадничих положень державної політики у сфері військової освіти і підготовки особового складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати проведеного аналізу педагогічної та військової літератури надали можливість виокремити наукові праці військових педагогів і психологів з питань національної безпеки та оборони. Загальним проблемам розвитку СВО присвячені наукові праці

вітчизняних вчених В. Артамошенка, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, І. Козубцова, В. Мірненка; М. Нещадима, Л. Олійника, В. Осьодло, Ю. Приходька, В. Рахманова, В. Рижикова, В. Стасюка, В. Ягупова та інших науковців. У публікаціях зазначених науковців розглядаються теоретичні та методологічні засади функціонування СВО як цілісної системи, застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій і сучасних методик, місце моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі, завдання системи управління змінами в СВО як складової оборонного планування, розробці та впровадження стандартів вищої освіти, тощо.

Мета статті. Аналіз останніх змін, які внесені до Законів України, що супроводжують розвиток СВО і процес підготовки військових фахівців, розробка пропозицій щодо внесення змін до статті 21 Закону України “Про освіту” стосовно уточнення визначення складових системи військової освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо підготовки військових фахівців, порівняння, узагальнення, індукція та дедукція, використанні системного підходу.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час правовою основою подальшої трансформації СВО є нові редакції або відповідні зміни до певних Законів України, а саме: “Про національну безпеку України” [3]; “Про військовий обов’язок і військову службу” [4]; “Про основи національного спротиву” [5]; “Про освіту” [6]; “Про повну загальну середню освіту” [7]; “Про професійно-технічну освіту” [8]; “Про фахову передвищу освіту” [9]; “Про вищу освіту” [10]; “Про наукову і науково-технічну діяльність” [11] тощо.

На цей час Міністерством оборони України продовжується робота щодо вдосконалення законодавства з питань військової освіти шляхом внесення змін у відповідні закони та інші нормативно-правові акти. Так, Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти і науки” [12] опрацьовані зміни до певних законів з метою врегулювання питання надання освітніх послуг та здійснення наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах, закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, військових наукових установах. Зокрема, у Законі України “Про освіту” [6] частину четверту статті 21 викладено у новій редакції, якою визначено нові складові, що належать до структури військової освіти, у тому числі введено новий термін “професійна військова освіта”, як спеціалізована освіта військового спрямування, яка здобувається за освітніми програмами на відповідних рівнях військової освіти з метою вдосконалення професійного рівня військового фахівця та набуття фахових компетенцій, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Відповідно до частини четвертої статті 21 закону [6] визначені наступні складові, що належать до структури військової освіти: допризовна підготовка, що передбачає здобуття особами первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей; підготовка осіб за військово-технічними та військово-

медичними спеціальностями; військово-професійна підготовка військовослужбовців рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом; підготовка військовослужбовців офіцерського складу для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний); військова підготовка офіцерів запасу; професійна військова освіта.

Разом з цим, статтею 6 Закону України “Про основи національного спротиву” [5] визначено, що “...основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову військову підготовку”.

У роботі [2] нами проведено порівняльний аналіз зазначених у законах [5] та [6] складових військової освіти та встановлено, що вони мають певні розбіжності.

Треба також зазначити, що деякі науковці-освітняни [13-15] ототожнюють професійну військову освіту із системою L-курсів підвищення кваліфікації офіцерського складу відповідного рівня (L-1 - L-5, які мають назву “лідерських курсів”, при цьому, на нашу думку, їх краще іменувати “кар’єрними курсами”). Ми вважаємо, що система професійної освіти повинна охоплювати всі складові підготовки військових фахівців, для яких військова справа є професією, починаючи з підготовки осіб рядового складу військової служби за контрактом, включаючи підготовку осіб сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом, та, безумовно, підготовку осіб офіцерського складу.

З метою уточнення місця професійної військової освіти у загальній системі військової освіти пропонуємо частину четверту статті 21 “Спеціалізована освіта” Закону України “Про освіту”, яка є базовою для визначення побудови системи військової освіти в Україні та організації підготовки військових фахівців, викласти у наступній редакції:

“4. Військова освіта передбачає набуття особою комплексу професійних компетентностей відповідно до військової спеціалізації, формування та розвитку її індивідуальних здібностей та може здобуватися одночасно з профільною середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою. Особливості здобуття військової освіти можуть визначатися законодавством.

До структури військової освіти належать:

підготовка громадян України до національного спротиву, що спрямована на забезпеченні воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави;

професійна військова освіта, що здобувається за освітніми програмами на відповідних її рівнях з метою набуття особою фахових компетентностей та вдосконалення професійних якостей військового фахівця, які забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка полягає в опануванні базовими

загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову підготовку.

Початкова військова підготовка проводиться у закладах загальної середньої освіти та може проводитися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Базова військова підготовка проводиться з громадянами України, які досягли 18-річного віку та не проходять військову службу в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, або службу в правоохоронних органах, шляхом проведення періодичних навчальних зборів, занять, курсів.

Освітні програми з підготовки громадян до національного спротиву розробляються центральним органом виконавчої влади у сфері оборони разом з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

До структури професійної військової освіти належать:

підготовка військовослужбовців рядового складу;

підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців сержантського (старшинського) складу;

підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців офіцерського складу.

Підготовка військовослужбовців рядового складу включає базову загальновійськову підготовку та фахову підготовку за певною військово-обліковою спеціальністю.

Підготовка та підвищення кваліфікації військовослужбовців сержантського (старшинського) складу включає багаторівневу (базовий, середній, підвищений та вищий рівні) підготовку та підвищення кваліфікації, що проводиться за певними освітніми програмами професійної військової освіти, які можуть проводитися у межах освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти.

Підготовка військовослужбовців офіцерського складу здійснюється за освітніми програмами професійної військової освіти у межах освітніх програм, розроблених відповідно до стандартів вищої освіти, переліку галузей знань і спеціальностей за визначеними ступенями вищої освіти (науковими ступенями) та рівнями професійної військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний). Підвищення кваліфікації військовослужбовців офіцерського складу здійснюється за відповідними освітніми програмами підвищення кваліфікації.

Підготовка осіб за програмами професійної військової освіти може проводитися у військових навчальних підрозділах закладів передвищої та вищої освіти.”

Висновки та перспективи подальших досліджень. В статті пропонуються лише окремі зміни до Закону України “Про освіту”. Трансформаційні процеси в системі підготовки військових фахівців на теперішній час мають бути спрямованими, по-перше, на реалізацію вимог діючих основоположних нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики держави, по-друге, на подальше вдосконалення

законодавчої бази щодо ефективного функціонування всіх структурних складових військової освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень може бути інтегральний аналіз стану, напрямів вдосконалення та ефективності законодавчої бази військової освіти, а також розробка пропозицій щодо внесення відповідних змін до законів України “Про військовий обов’язок і військову службу” [3]; “Про повну загальну середню освіту” [7]; “Про професійно-технічну освіту” [8]; “Про фахову передвищу освіту” [9]; “Про вищу освіту” [10]; “Про наукову і науково-технічну діяльність” [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про трансформацію системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97%D0%BF#Text>.

2. Кільдеров Д.Е., Приходько Ю.І., Черних Ю.О. Законодавство у галузі військової освіти України: стан, проблеми та шляхи реформування. *Військова освіта*. 2022. №2 (46). С. 114-126.

3. Про військовий обов’язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-cgibin/laws/-main.cgi?nreg=2232-12#Text>.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246919#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1702-20#n83>.

6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show-/2145-19#Text>.

7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.

8. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgibin/-laws/main.cgi?nreg=-103%2F98-%E2%F0#Text>.

9. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274519#Text>.

10. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556#Text>.

11. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?-nreg=1977-12#Text>.

12. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти і науки. Закон України від 26 листопада 2019 р № 1986-IX URL:<https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1986-20#n39>.

13. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку /Л. Руснак, та інш. *Військова освіта*. 2021. №2(44). С. 9-20.

14. Рахманов В. С. Основні підходи до системи професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2021. №1(43). С. 279-288.

15. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*. 2020. №1(41). С. 81-90.

REFERENCES

1. “Pro stvorennya yedynoyi systemy viyskovoyi osvity” [About creation of a unified system of military education] (1997).“Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 hrudnya 1997 r. № 1410”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97%D0%BF#Text>, (in Ukrainian).

2. Kilderov, V., Prykhodko, Y., Chernykh, Y. (2022) "Zakonodavstvo u haluzi viyskovoyi osvity Ukrayiny: stan, problemy ta shlyakhy reformuvannya" [Legislation in the field of military education of Ukraine: state, problems and ways of reform] *Viyskova osvita*, №2 (46), 114-126, (in Ukrainian).
3. "Pro viyskovyy obovyazok i viyskovu sluzhbu" [About military duty and military service] (1992). "Zakon Ukrayiny № 2232-XII" <https://zakon.rada.gov.ua/cgi/laws/-main.=2232-12#Text>, (in Ukrainian).
4. "Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny". [About National Security of Ukraine] (2018). "Zakon Ukrayiny № 2469-VIII". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/246919#Text>, (in Ukrainian).
5. "Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu" [About the foundations of national resistance] (2021) "Zakon Ukrayiny № 1702-IX" <https://zakon.rada.gov.-ua/laws/170220#n83> (in Ukrainian).
6. "Pro osvitu" [About education] (2017). "Zakon Ukrayiny № 2145-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>, (in Ukrainian).
7. "Pro povnu zahalnu serednyu osvitu" [About complete general secondary education] (2020). "Zakon Ukrayiny № 463-IX" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/463-20#n984> (in Ukrainian).
8. "Pro profesiyno-tekhnicnu osvitu" [About professional and technical education] (1998). "Zakon Ukrayiny № 103/98-BP" <https://zakon.rada.gov.ua/-cgibin/laws/main.cgireg-103%2F98%E2%F0#-Text>, (in Ukrainian).
9. "Pro fakhovu peredvyshchu osvitu" [About vocational preliminary education] (2019). "Zakon Ukrayiny № 2745-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/274519#Text> (in Ukrainian).
10. "Pro vyshchu osvitu" [About higher education] (2014) "Zakon Ukrayiny № 1556-VII" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556#Text>, (in Ukrainian).
11. "Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diyalnist" [About the scientific and the scientific and technical activity] (2015) "Zakon Ukrayiny № 848-VIII" <https://zakon.rada.gov.ua/cgiibin/laws/-main.cgi?nreg=197712#Text>, (in Ukrainian).
12. "Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo viyskovoyi osvity ta nauky" [On making changes to some laws of Ukraine regarding military education and science] (2021). "Zakon Ukrayiny № 1986-IX" <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1986-20#n39>, (in Ukrainian).
13. Rusnak, I., Mirnenko, V., Kasyanenko, M., Oliferuk, V. and Viter, D. (2021) "Innovatsiyna viyskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku" [Innovative military education: state and prospects of development] *Viyskova osvita*, № 2 (44), 9-20, (in Ukrainian).
14. Rakhmanov, V., (2021) "Osnovni pidkhody do systemy profesiynoyi viyskovoyi osvity v Ukrayini" [Basic approaches to the system of professional military education in Ukraine] *Viyskova osvita*, № 1 (43), 279-266, (in Ukrainian).
15. Viter, D., Mityahin, O. (2020) "Profesionalizatsiya viyskovoyi osvity v Ukrayini: holovni napryamky, zmist ta perspektyvy" [Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects] *Viyskova osvita*, № 1 (41), 81-90, (in Ukrainian).

SUMMARY

Yuri Chernykh,

PhD (Technical Sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko
National University of Kiev

PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION: A NEW LOOK AT THE DEFINITION

The article examines the problem of clarifying the definitions of the components in the systems of military education and professional military education in the legislative framework. The changes made recently to some laws of Ukraine regarding military education are analyzed. It was found that there are significant discrepancies in the existing editions of the Laws of Ukraine "On Education" and "On the Foundations of National Resistance". These disagreements concern the definition of the components of the military education system and the system of professional

military education. The relevance of additional amendments to the existing editions of the Law of Ukraine "On Education" is substantiated. As a basis for the division of military education and professional military education into components, it is proposed to put a criterion for the distribution of citizens of Ukraine into certain groups. It is proposed to divide the groups depending on the level of preparation of citizens for the defense of the state. The military education system is built on the principles of integration into the general education system of Ukraine. Recently, the Ministry of Defense of Ukraine has taken certain steps in the direction of transforming the system of training military specialists. The existing legal gaps, imperfections, terminological defects, duplication, inconsistencies between the relevant regulatory and legal acts have been eliminated. Further improvement of legislation is one of the priority tasks of the military education system. At the same time, the term "egislation" is considered in the broadest sense. Legislation is a system of normative acts that regulate public relations, namely: laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, Decrees of the President of Ukraine, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, as well as normative acts of ministries and departments. The result of the research is proposals for a new version of the fourth part of Article 21 "Specialized education" of the Law of Ukraine "On Education". This part is basic for determining the construction of the military education system in Ukraine and the organization of training of military specialists. The new edition of the article allows to define in a new way the place of professional military education in the general system of military education.

Key words: *legislation; military education; professional military education; existing disabilities; offers.*

УДК: 355.23(477):378.5

Дмитро Чопа,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0003-3267-1645>

Анатолій Дерев'янчук,
кандидат технічних наук, професор,
Сумський державний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6881-560X>

Наталія Федотова,
кандидат технічних наук, доцент,
Сумський державний університет
<https://orcid.org/0000-0001-9304-1693>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/288-297

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У статті досліджуються актуальні проблеми підготовки військових фахівців у ВВНЗ і ВНП ЗВО України і пропонуються основні напрямки інноваційного розвитку освіти. Методи дослідження, які були використані під час дослідження: бібліографічний аналіз, евристичні методи, експертні оцінки і самооцінка, педагогічний експеримент та співбесіда з учасниками експерименту. Дослідження проходило за трьома окремими групами. Перша група - 100 курсантів другого та третього курсів Військової академії (м. Одеса), друга та третя - 189 студентів другого курсу кафедр військової підготовки Військової академії (м. Одеса) та Сумського державного університету. Для досягнення мети дослідження та підтвердження запропонованих напрямків були використані мультимедійні навчальні артилерійські комплекси, комп'ютерні навчальні системи, віртуальні сховища навчального контенту та мультимедійні віртуальні симулятори. Особлива увага була приділена опануванню слухачами практичних навичок у поводженні з озброєнням, а також впровадженню інноваційних методів під час навчальних занять. Аналіз успішності груп, де були застосовані вищезазначені інформаційні технології та активні методи навчання, показав значне підвищення рівня успішності, зацікавленості у навчанні та мотивації стосовно обраної професії. Висвітлення цих результатів дослідження в статті допоможе розкрити проблематику підготовки військових фахівців у ВВНЗ і ВНП ЗВО та запропонувати розвиток інноваційних підходів у сучасній військовій освіті.

Ключові слова: інформаційні технології; мультимедійні артилерійські комплекси; віртуальні симулятори; комп'ютерні системи; віртуальні сховища.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження процесу та динаміки розвитку системи підготовки військових фахівців в Україні обумовлена низкою зовнішніх та внутрішніх факторів. По-перше, це воєнно-політична ситуація в країні, що пов'язана з відбиттям агресії з боку Росії та вимагає підвищення готовності та ефективності Збройних Сил України. По-друге, реформування Збройних Сил України та зміни в національній законодавчій базі стосовно освіти потребують перегляду підходів щодо підготовки військових фахівців. По-третє, інформатизація освіти та науки вимагає впровадження нових технологій та підходів до навчання [1].

Низький рівень підготовки військових фахівців, зокрема в галузі ракетно-артилерійського озброєння, є серйозною проблемою, що виникла через обмежене фінансування Збройних Сил України та тривалий період стагнації. Це призвело до знищення багатьох зразків ОВТ, погіршення стану навчальної матеріально-технічної бази та втрати великої кількості спеціалістів-експертів.

Тому розв'язання зазначених проблем вимагає інноваційних підходів у військовій освіті. Це включає в себе забезпечення якості освіти та відповідності світовим стандартам, використання нових дидактичних підходів, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та кредитно-модульних систем навчання. Також потрібно розробити відповідні програми підготовки, що відповідають потребам слухачів, які навчаються за програмами кадрових офіцерів та офіцерів запасу [2].

Успішне вирішення цих проблем буде сприяти підвищенню ефективності функціонування системи військової освіти в Україні та забезпеченню якісної підготовки військових спеціалістів. Це має важливе значення для зміцнення обороноздатності країни та успішного виконання завдань, поставлених перед Збройними Силами України.

Мета дослідження – дослідити актуальні проблеми підготовки військових фахівців у ВВНЗ і ВНП ЗВО України і запропонувати основні напрямки інноваційного розвитку військової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вітчизняні, так і іноземні вчені, відзначають необхідність підвищення рівня знань і практичних навичок в області військово-професійної діяльності і вказують на його невідповідність сучасним вимогам [5,7,8]. В деяких дослідженнях [6,9,10] відображено важливість застосування різних методів, таких як теоретичні методи (бібліографічний метод джерелознавства, порівняльний аналіз, дедуктивний і індуктивний методи, структурний і системний аналіз, метод теоретичного моделювання), емпіричні методи (анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, тестування, метод експертних оцінок, самооцінка), педагогічний експеримент (констатуючий і формуючий етапи) для оцінки ефективності педагогічної системи, описаної в дослідженні, і методи математичної статистики для обробки результатів та визначення якісних і кількісних залежностей між явищами і процесами. Але кожен з цих методів допомагає отримати лише обмежену частину результатів. Питання системного підходу щодо використання навчального інструментарію, який побудований на основі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, для підготовки військових фахівців ракетно-артилерійського озброєння, як стратегічний напрямок якісної підготовки, не розглядалися.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення низки проблем у системі підготовки військових фахівців в Україні, особливо в галузі ракетно-артилерійської озброєння, необхідно застосовувати інноваційні підходи. По-перше, важливо забезпечити відповідність рівня освіти світовим стандартам шляхом перегляду змісту освіти, впровадження сучасних підходів до навчання та оновлення освітньо-професійних програм. Це передбачає розробку нових навчальних матеріалів, використання інформаційно-комунікаційних технологій

та віртуальних симуляторів для покращення процесу навчання та практичного тренування [3].

По-друге, необхідно змінити підходи до фінансування та матеріально-технічного забезпечення освіти та науки. Це означає збільшення інвестицій у військову освіту, приділення уваги розвитку сучасних навчальних комплексів та забезпеченню доступу до сучасного обладнання та інструментів навчання. Крім того, важливо створити ефективну систему управління, яка забезпечуватиме ефективне використання ресурсів та відповідність освіти потребам Збройних Сил України.

По-третє, активне впровадження інноваційних дидактичних підходів та методів навчання. Це може включати в себе застосування активних навчальних методів, взаємодію з експертами та практиками з військової сфери, організацію практичних тренувань з використанням різноманітних систем імітаційного моделювання (віртуальних, конструктивних), 3D моделей тощо. Такі підходи забезпечать більш глибоке засвоєння матеріалу, розвиток практичних навичок та підвищення мотивації слухачів щодо майбутньої військової спеціальності [4].

Крім того, варто звернути увагу на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що займаються підготовкою військових фахівців. Забезпечення їхньої професійної підготовки та ознайомлення з сучасними методиками та підходами буде сприяти якісному навчанню та підготовці майбутніх військових спеціалістів.

Враховуючи події на сході України та потребу у вирішенні складних завдань на полі бою, важливо вживати невідкладні заходи для покращення підготовки військових спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння. Це може включати в себе інтенсивні тренування, використання сучасних технологій навчання та підвищення мотивації військових фахівців для досягнення успішних результатів.

Дослідження за проблематикою, яка розглядається в статті, проводились відповідно до основних концептуальних принципів Військової доктрини Збройних Сил України з метою покращення рівня підготовки військових фахівців. Ця робота також відповідала вимогам Доктрини підготовки сил оборони держави, затвердженої наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 21.01.2020 № 18, Доктрини з підготовки у Збройних Силах України, затвердженої Начальником ГШ ЗСУ 01.07.2020 року.

Відомо, що специфіка вивчення артилерійського озброєння (АО), зокрема артилерійських комплексів (АК), вимагає застосування інноваційних підходів щодо вирішення цих проблем. Наприклад, для дослідження структури АК була розроблена структурна схема, розглянута можливість використання методу 3D моделювання для кожного елемента комплексу, розроблена методика оцінки знань курсантів (студентів) і оцінена доцільність її використання [11]. Для розроблення комп'ютерних систем навчання були проведені експерименти як у ВВНЗ, так і на оборонних підприємствах, що дало можливість коригувати структуру комп'ютерних систем навчання і методики навчання [3]. Головним результатом цього дослідження є методика розроблення і впровадження мультимедійних віртуальних симуляторів з використанням віртуального сховища навчального матеріалу.

У зв'язку з пандемією і загальним карантинном стало неможливим для слухачів отримувати практичні навички в роботі з озброєнням в звичайних умовах. Для вирішення цього питання було розроблено систему дистанційного навчання [9]. Таким чином, на цьому етапі була підтверджена доцільність використання запропонованих методів, а проведені експерименти підтвердили нашу гіпотезу про успішне впровадження цих методів у самостійному навчанні.

В рамках інших досліджень авторами статті було також проведено аналіз можливостей використання мобільних додатків і віртуальних тренажерів для самостійних навчальних сеансів, як засобів підвищення мотивації та стимулювання зацікавленості до вивчення військово-технічних дисциплін.

Отримання автентичних результатів у нашому дослідженні стало можливим завдяки впровадженню розробленої блок-схеми алгоритму наукової співпраці з науково-педагогічними працівниками (рис. 1). З метою досягнення стратегічних результатів були проведені експериментальні дослідження, які тривали чотири роки і були розподілені на декілька етапів.

Кожен етап був проведений двічі за участю студентів кафедри військової підготовки, що пройшли дворічний цикл підготовки. Це гарантувало отримання достовірних результатів дослідження.

Відповідно до рис. 1, була розроблена структурно-функціональна схема АК.

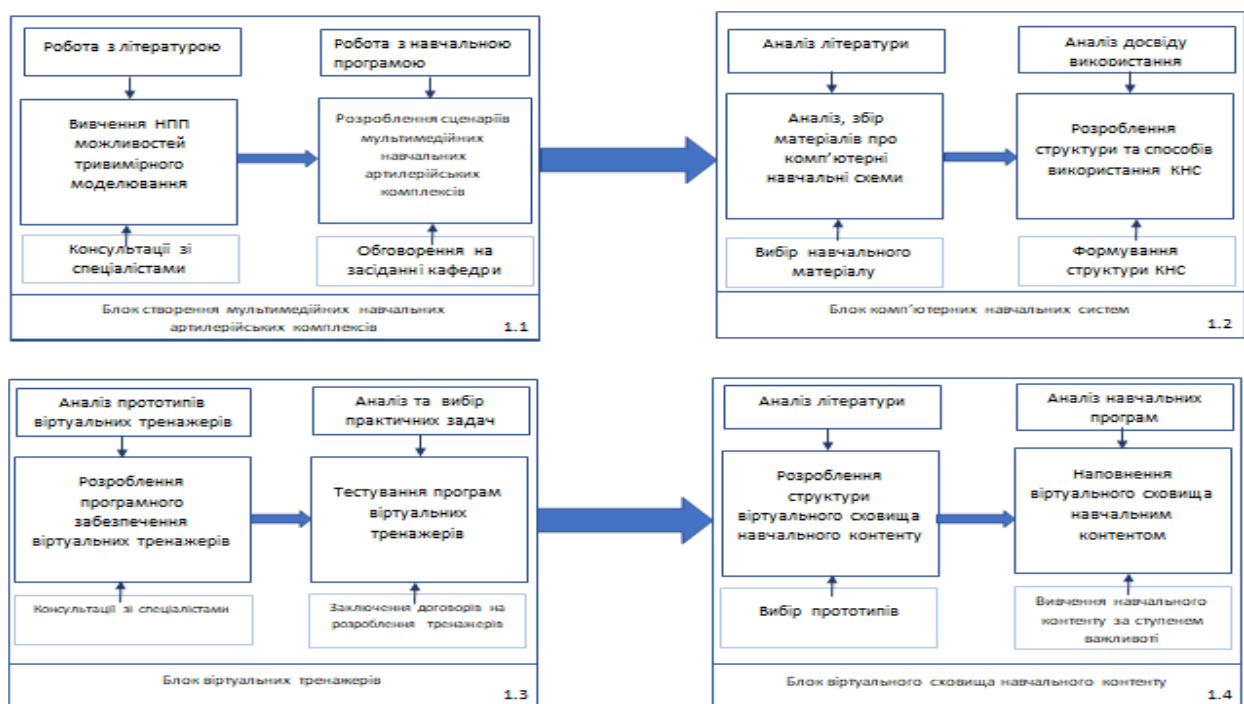

Рис. 1. Блок-схема алгоритму наукової співпраці з науково-педагогічними працівниками

Було визначено його складові частини для подальшого визначення етапів та розроблення сценарію проектування з використанням 3D моделювання (рис. 2).

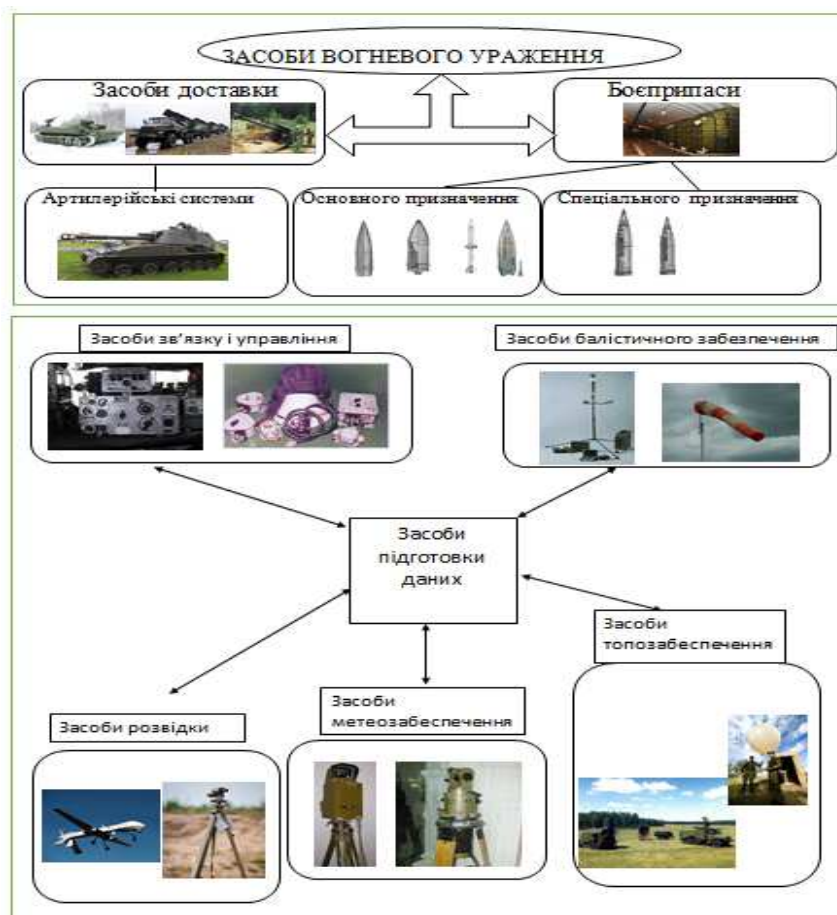

Рис. 2. Структурно-функціональна схема артилерійського комплексу

Розроблення відповідних комп'ютерних 3D моделей складалося з декількох етапів (рис. 3). Методика створення комп'ютерних 3D моделей, що запропонована авторами, була успішно реалізована та вдосконалена під час розроблення навчальних 3D моделей зразків АО для використання в процесі підготовки студентів кафедри військової підготовки Сумського державного університету (КВП Сум ДУ) та курсантів Військової академії (м. Одеса) [12].

Розроблений комплекс має загальну програмну оболонку, до якої підключені окремі структурні частини, що відображаються у вигляді анімаційних відеороликів. Кожна структурна частина будується на однаковому принципі і включає в себе інформацію про будову та функціонування зразка АО, а також будову та застосування боєприпасів.

Етапи створення комп'ютеризованих 3D моделей.

Етап I: Проектування 3D моделі зразка АО – визначаються ціль та завдання, які повинна виконувати модель у процесі підготовки військових спеціалістів. Етап II: Вибір необхідного програмного забезпечення для створення 3D моделі зразка АО. Це є критичним рішенням, оскільки від вибору залежать можливості та інструменти для подальшого проектування.

Етап III: Вибір різних методів задля створення 3D моделей, що дозволить надати моделі реалістичну фізичну поведінку та складні форми об'єкту.

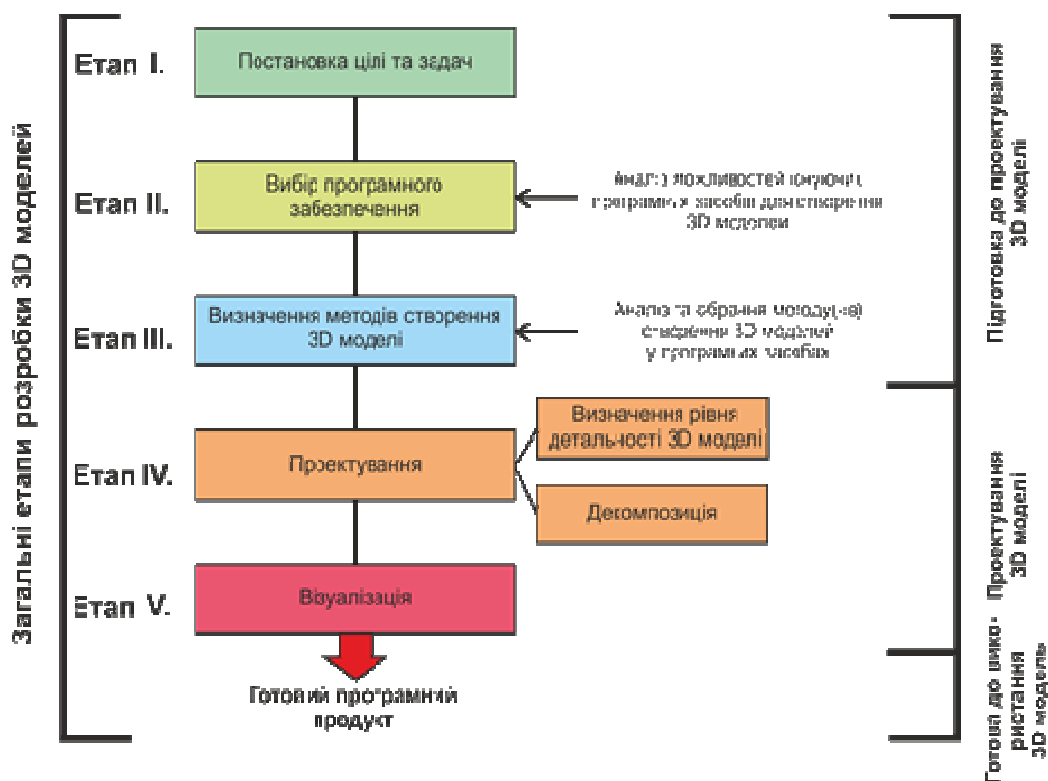

Рис. 3. Етапи створення навчальних комп’ютерних 3D моделей артилерійського комплексу

Етап IV: Проектування 3D моделі з використанням інформаційного матеріалу, такого як креслення, фотографії або навчальні плакати і визначається рівень деталізації моделі, який впливає на вартість, час візуалізації та вимоги до апаратної частини комп’ютера.

Етап V: Візуалізацію або рендерінг із застосуванням технології паралельних обчислень та використання обчислювального кластеру.

Результати експериментального дослідження щодо визначення рівня володіння теоретичними знаннями та практичними навичками представлені на рис. 4, 5.

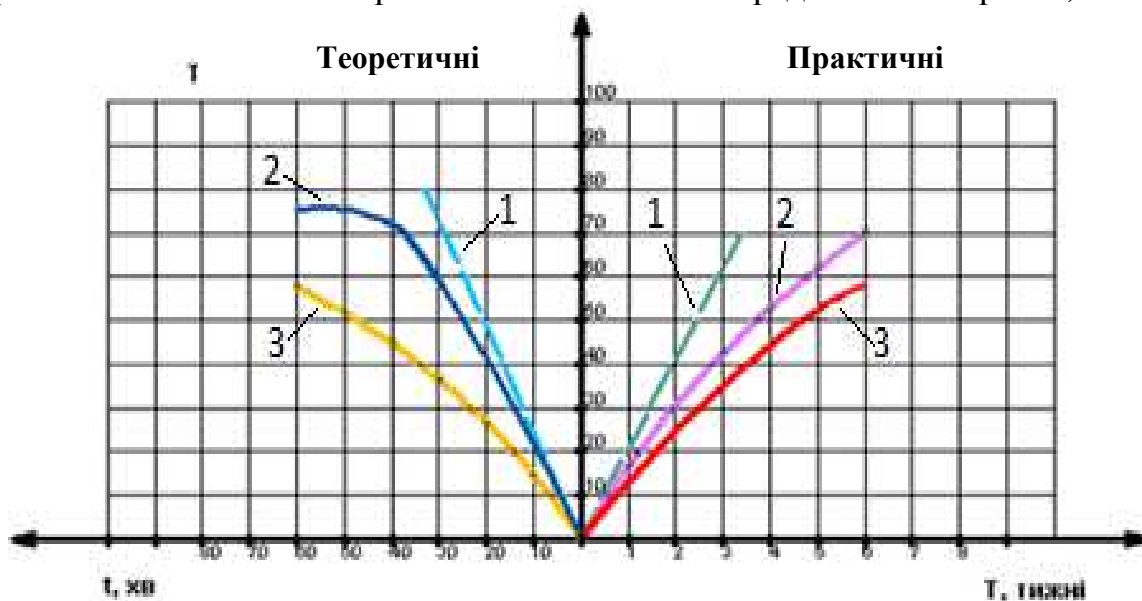

Рис. 4. Результати теоретичних знань і практичних навичок:

1, 2, 3 групи, що мають добру, середню і низьку загально-інженерну підготовку відповідно

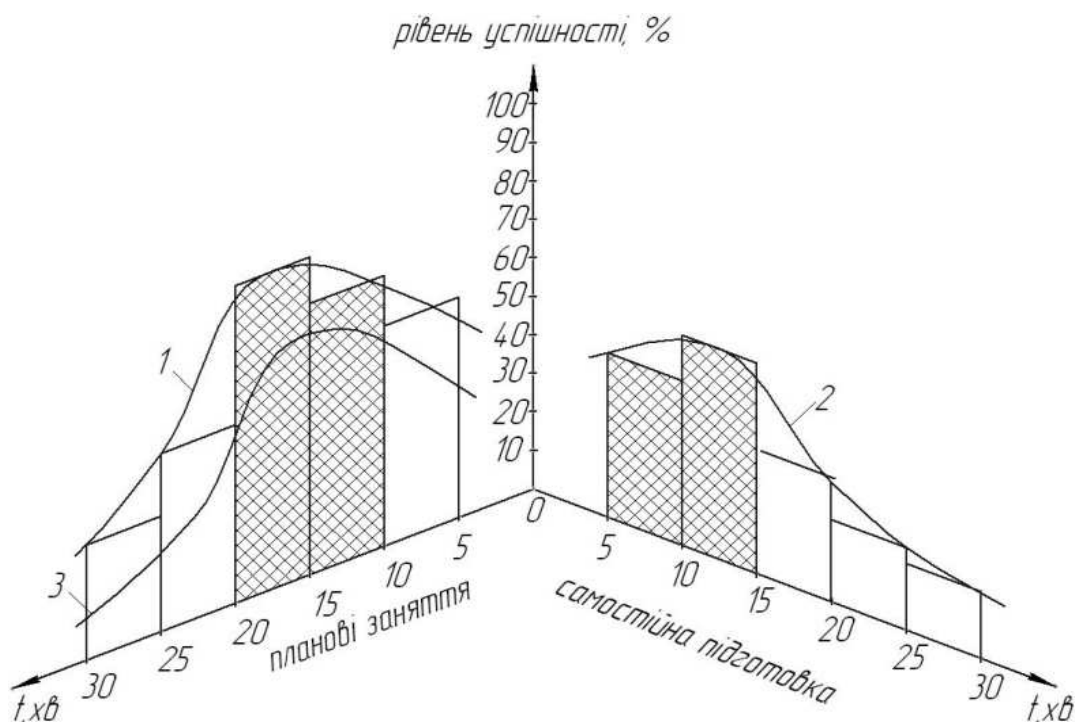

Рис. 5. Порівняльна характеристика рівня успішності засвоєння навчального матеріалу в залежності від тривалості застосування методики з використанням 3D моделей зразків АО: 1,2 – криві рівня успішності з використанням 3D моделей на планових заняттях і самостійній підготовці відповідно; 3 – крива рівня успішності за відсутності закріплення матеріалу на самостійній підготовці.

Отримані результати дозволяють зазначити, що використання комп'ютерних 3D моделей у військовій освіті є важливим та перспективним кроком у забезпеченні якості освітнього процесу у ВВНЗ та ВНП ЗВО. Вони створюють можливість реалістичної візуалізації будь-яких військових об'єктів та ситуацій, що сприяє підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу.

Процес розроблення навчальних 3D моделей зразків ОВТ вимагає комплексного підходу. Це включає визначення конкретних цілей та завдань, вибір відповідного програмного забезпечення, впровадження методів твердотілого та поверхневого моделювання.

Висновки. Проведені експериментальні дослідження свідчать про позитивний вплив використання навчальних 3D моделей на процес навчання. Студенти та курсанти, які використовували зазначені програмні продукти, демонстрували вищий рівень теоретичних знань та практичних навичок. Сучасні вимоги до випускників ВВНЗ та ВНП ЗВО передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно виконувати свої обов'язки в умовах сучасних бойових дій. Використання навчальних 3D моделей допомагає тим, хто навчається розуміти реальні аспекти своєї майбутньої професійної діяльності. Розроблення та вдосконалення навчальних 3D моделей військового призначення є невід'ємною частиною сучасної військової освіти. Вони сприяють підвищенню мотивації майбутніх військових фахівців до вивчення дисциплін та формуванню високого рівня професійної компетентності. Усі ці аспекти підкреслюють важливість використання комп'ютерних 3D моделей в освітньому процесі ВВНЗ та ВНП ЗВО.

Подальші дослідження автори вбачають у створенні навчального контенту та розробленні віртуальних тренажерних комплексів зразків ОВТ, які надаються західними партнерами та у перспективі стануть штатними зразками ОВТ у Збройних Силах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці “Букрек”.2022. 140 с.
2. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 “Про Стратегію воєнної безпеки України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
3. Чопа Д.А., Дерев’янчук А.Й., Дегтярьов В.В. Інформаційні технології як технічна основа розвитку сучасних методів викладання військово-технічних дисциплін. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. НУОУ. 2019. №2(35).
4. Чопа Д.А., Дерев’янчук А.Й., Франчук Ю.В., Козир Н.М. Мобільний додаток як засіб підвищення мотивації під час вивчення військово-технічних дисциплін з використанням технологій дистанційного навчання в особливих умовах. Вісник Національного університету оборони України. 2020. № 3.
5. Бобрівник К.Є., Гладка М.В. Проектування віртуальної навчальної лабораторії для студентів технічно-технологічних спеціальностей “Енергетика і автоматика”. 2014. №3.
6. Образцов І.В., Белов В.В. Віртуальні тренажери у практиці технічної освіти.
7. Моца А. А. Інноваційні технології навчання у вищій військовій освіті України: практичне застосування. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2017. № 5 (27).
8. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2015. № 1.
9. Чопа Д.А., Дерев’янчук А.Й., Дерев’янчук В.А. Методичний підхід щодо створення та доступу до віддалених віртуальних сховищ навчального контенту для підготовки фахівців РВ і А. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. НУОУ. 2021. №1(40).
10. Чопа Д.А., Дерев’янчук А.Й., Дерев’янчук В.А. Інформаційні технології як засіб підвищення якості вивчення військово-технічних дисциплін. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. НУОУ. 2022.- № 1(43).
11. Чопа Д.А., Москаленко Д.Р., Дерев’янчук А.Й. Використання навчального мультимедійного комплексу “артилерійське озброєння і боєприпаси” для ефективного навчання студентів – артилеристів. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. НУОУ. 2015.- № 3(24).
12. Дерев’янчук А.Й. Москаленко Д.Р. Загальний методичний підхід до створення навчальних комп’ютерних 3d моделей військово-технічного призначення. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. НУОУ. 2014.- 3(21).

REFERENCES

1. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: Naukovo-metodychnyi zbirnyk/ za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv-Chernivtsi “Bukrek”.2022. 140 s. [in Ukrainian]
2. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku № 121/2021 “Pro Stratehiuu voiennoi bezpeky Ukrainy”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>. [in Ukrainian]
3. Derevyanchuk A., Chopa D., Dehtiarov V. (2019). Informatsiyni tehnologiyi yak tehnicna osnova rozvitku suchasnih metodiv vikladannya viyskovo-tehnicnih distsiplin [Information technologies as a technical basis for the development of modern methods of teaching military-technical subjects]. Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony. NUOU. №2(35). [in Ukrainian]
4. Chopa D., Derevyanchuk A., Franchuk Yu., Kozyr N. (2020). Mobilnyi dodatok yak zasib pidvyshchennia motyvatsii pid chas vyvchennia viiskovo-tekhnicnykh dystsyplin z vykorystanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia v osoblyvykh umovakh [Mobile application as a means of increasing motivation in the study of military-technical disciplines using distance

- learning technologies in special conditions]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 2020. № 3. S.147...155. [in Ukrainian]
5. Bobrivnyk K., Gladka M. (2014). Proektuvannia virtualnoi navchalnoi laboratorii dlia studentiv tekhnichno-tekhnolohichnykh spetsialnostei "Enerhetyka i avtomatyka" [Design of a virtual training laboratory for students of technical and technological specialties "Energy and Automation"]. №3. 18–23. [in Ukrainian]
6. Obraztsov I., Belov V. Virtualnyie trenazheryi v praktike tehnicheskogo obrazovaniya [Virtual simulators in the practice of technical education].
7. Motsa A. (2017) Innovatsiini tekhnolohii navchannia u vyshchii viiskovii osviti ukrainy: praktychne zastosuvannia [Innovative learning technologies in higher military education in Ukraine: practical application]. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka" // № 5 (27). 26-34. [in Ukrainian]
8. Bystrova Y. (2015). Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy [Innovative teaching methods in higher education in Ukraine]. Pravo ta innovatsiine suspilstvo: elektron. nauk. vyd. № 1. <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.Pdf>. [in Ukrainian]
9. Derevyanchuk A., Chopa D., Derevyanchuk V. (2021). Metodychnyi pidkhid shchodo stvorennia ta dostupu do viddalenykh virtualnykh skhovyshch navchalnoho kontentu dlia pidhotovky fakhivtsiv RV i A. [Methodological approach to creation and access to remote virtual storage of educational content for the training of artillery specialists] Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony. NUOU. №1 (40). [in Ukrainian]
10. Derevyanchuk A., Chopa D., Derevyanchuk V. (2022). Informatsiini tekhnolohii yak zasib pidvyshchennia yakosti vyvchennia viiskovo-tekhnichnykh dystsyplin [Information technologies as a means of increasing the quality of studying military technical disciplines]. Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony. NUOU. №1 (43). [in Ukrainian]
11. Derevyanchuk A., Chopa D., Moskalenko D. (2015). Vykorystannia navchalnoho multymediinoho kompleksu "artyleriiske ozbroiennia i boieprypasy" dlia efektyvnoho navchannia studentiv – artylerystiv. [Use of educational multimedia complex "artillery armament and ammunition" for effective training of students - gunners]. Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony. NUOU. №3 (24). [in Ukrainian]
12. Derevyanchuk A., Moskalenko D. (2014). Zahalnyi metodychnyi pidkhid do stvorennia navchalnykh komp'uternykh 3d modeli viiskovo-tekhnichnoho pryznachennia [Common methodical approach to creating educational computer 3d model of military and technical use]. Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony. NUOU. №3 (21). [in Ukrainian]

SUMMARY

Dmytro Chopa,

PhD (Technical Sciences), Senior Research Fellow,
National Defense University of Ukraine

Anatolii Derevianchuk,

PhD (Technical Sciences), professor,
Sumy State University

Nataliia Fedotova,

PhD (Technical Sciences), assistant professor,
Sumy State University

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF MILITARY EDUCATION AS A STRATEGIC DIRECTION FOR QUALITY TRAINING MILITARY SPECIALISTS

***Introduction.** The military-political situation in the country, which is associated with aggression from the side of Russia, implies an increase in the readiness and effectiveness of the Armed Forces of Ukraine. Reform of the Armed Forces of Ukraine and changes in the national legislative base will absolutely require a reconsideration of approaches to the preparation of*

military specialties. Informatization of knowledge and science requires the advancement of new technologies and approaches to training.

Solving these problems requires innovative approaches in military education. This includes ensuring the quality of education and compliance with international standards, the use of new didactic approaches, the introduction of information and communication technologies and credit-modular training systems. It is also necessary to develop appropriate training programs that meet the needs of students studying under the programs of career officers and reserve officers.

Purpose. *To explore current problems of training military specialists in Higher Military Educational Institutions and departments of military training in Ukraine and suggest the main directions for the innovative development of military education.*

Methods. *During the writing of the article the following research methods were used: bibliographic analysis, heuristic methods, expert assessments and self-assessment, pedagogical experiment and interview with experiment participants.*

Originality. *To solve a number of problems in the system of training military specialists in Ukraine, especially in the field of missiles and artillery weapons, it is necessary to apply innovative approaches. It is important to ensure that the level of education meets international standards by revising the content of education, introducing modern approaches to learning and updating educational and professional programs. This involves the development of new educational materials, the use of information and communication technologies and virtual simulators to improve the educational process and practical training.*

It is necessary to change approaches to financing and logistics of education and science. This means increasing investment in military education, focusing on developing modern training facilities and providing access to modern equipment and training tools. It is necessary to create an effective management system that ensures the efficient use of resources and compliance of education with the needs of the Armed Forces of Ukraine.

Active implementation of innovative didactic approaches and teaching methods. This is the use of active training methods, interaction with experts and practitioners in the military field, organization of practical training using various simulation systems (virtual, constructive), 3D models, etc. Such approaches will ensure deeper assimilation of the material, development of practical skills and increased motivation of students regarding their future military specialty.

The possibility of using the 3D modeling method for each element of the artillery complex was considered, a methodology for assessing the knowledge of cadets (students) was developed and the feasibility of its use was assessed.

To develop computer training systems, appropriate experiments were carried out, which made it possible to adjust the structure of computer training systems and teaching methods. The main result of the study is a methodology for the development and implementation of multimedia virtual simulators using a virtual storage of educational material.

Due to the pandemic and general quarantine, it has become impossible for students to gain practical skills in working with weapons under normal conditions. To solve this issue, a distance learning system was developed. The feasibility of using the proposed methods was confirmed, and the experiments carried out confirmed the hypothesis about the successful implementation of these methods in independent learning.

The authors of the article also analyzed the possibilities of using mobile applications and virtual simulators for independent training sessions, as a means of increasing motivation and stimulating interest in studying military-technical disciplines.

Conclusion. *Conducted experimental studies testify to the positive influence of the use of educational tools, built on the basis of modern information and telecommunication technologies, on the learning process. The development and improvement of military training 3D models is an integral part of modern military education. They help increase the motivation of future military specialists to study disciplines and develop a high level of professional competence.*

Key words: *multimedia artillery systems; virtual simulators; computer systems; virtual storages, 3D modeling.*

УДК 355(477):002.1

Надія Шабатіна,

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-5066-9517>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/298-307

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Роль і значення військової освіти в системі національної безпеки визначається й тим, що вона є середовищем і механізмом збереження, відтворення національної (цивільної та етнічної) ідентичності соціуму та його складових. Система військової освіти виступає в якості ресурсу та інструменту забезпечення національної безпеки і водночас в якості середовища та механізму збереження та відтворення кадрового потенціалу. Основні стратегічні документи держави роблять акцент на трьох аспектах національної безпеки (політичний, геополітичний, військовий), які у контексті пріоритетів розвитку вищої військової освіти поєднуються з вимогами створення та функціонування такої системи військового навчання і виховання, яка має забезпечувати надійне функціонування серед елементів національної безпеки саме військової безпеки.

Ключові слова: національна безпека; сектор безпеки; система військової освіти; військова освіта.

Постановка проблеми. Функціонування військової освіти як цілісної системи здійснюється на основі концептуальних засад її розвитку та діючих нормативно-правових актів у сфері освіти. Варто зазначити, що чинну Концепцію військової освіти затверджено у 1997 р. За минулі майже чверть століття з цього моменту багато що докорінно змінилося і в Україні, й у світі, в тому числі зазнали суттєвих змін погляди на розвиток сектору безпеки і оборони України, оборонне планування та підготовку військ (сил), змінилися також пріоритети і напрями щодо модернізації самої системи військової освіти. Отже, на теперішньому етапі свого розвитку система військова освіти України (далі – СВО) потребує визначення ролі та місця військової освіти в системі забезпечення національної безпеки і оборони України в аспекті основних стратегічних документів держави.

Метою статті є визначення ролі та місця військової освіти в системі забезпечення національної безпеки і оборони України в аспекті основних стратегічних документів держави.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Будь-яка сфера життєдіяльності держави поєднується з національною безпекою по кількох напрямках – виступає як властивість об'єкту безпеки, як ресурс і засіб забезпечення безпеки, як основа і умова забезпечення різних видів безпеки і як джерело небезпеки. Військова освіта в системі національної безпеки вирішує три групи завдань:

по-перше, вона озброює кожного військовослужбовця знаннями, уміннями і навичками, формує компетентності, які необхідні для забезпечення особистої безпеки, виконання своїх функціональних обов'язків на посаді у військах (силах) з урахуванням забезпечення інтересів військової безпеки. Це досягається в результаті всебічного навчання і виховання;

по-друге, в системі військової освіти готуються фахівці, професійно підготовлені до забезпечення конкретних видів і напрямів безпеки. Зрозуміло, що виявлення і відстеження тих або інших видів небезпек, розробка і здійснення заходів по їх попередженню, нейтралізації, усуненню вимагає різних інструментів і засобів, різних знань і досвіду та різних структур і фахівців. Фахівці для збройних сил готуються за різними програмами, методиками, алгоритмами. Тому, система військової освіти в Україні містить відомчі освітні установи і організації або навпаки – різні відомства мають власні освітні установи, в яких готують кадри для себе та інших структур, що потребують фахівців відповідного профілю. Мережа таких установ та координація їх взаємодії особливо важлива у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки різних сфер життєдіяльності держави;

по-третє, надзвичайно актуальною є підготовка і перепідготовка кадрів в області організації системи безпеки та оборони держави. Йдеться про фахівців, посадових осіб, завданням яких є організація і забезпечення безпечного функціонування того або іншого об'єкту безпеки – підприємства (установи), групи (спільності), території або держави в цілому.

Роль і значення військової освіти в системі національної безпеки визначається й тим, що вона є середовищем і механізмом збереження, відтворення національної (цивільної та етнічної) ідентичності соціуму та його складових. Система військової освіти своєю позитивною діяльністю з формування соціально активної і відповідальної особи, в якій високорозвинуте відчуття власної гідності реалізується в патріотичному служінні Батьківщині, виступає потужним механізмом нейтралізації загроз і, отже, сприяє зміцненню національної безпеки України.

Військова освіта сьогодні належить до найважливіших напрямів державної політики, адже вона є стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету і формування позитивного іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [1].

Забезпечення національної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. Відповідно до статті 17 Конституції України оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Отже, військову освіту та її подальший розвиток слід розглядати в контексті стратегії національних інтересів і національної безпеки та оборони України. В Указі Президента України №392/2020 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” (далі – Стратегія) розглянуто основні складові Стратегії, що є основою удосконалення системи військової освіти [2].

Основними засадами Стратегії національної безпеки України є:

стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;

стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стаке функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;

взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Основним завданням у сфері воєнної безпеки є розвиток потенціалу стримування, зокрема:

нарощування боєздатні Збройні Сили України, підготовка і мотивація кадрів військового резерву;

ефективна територіальна оборона у поєднанні зі спроможностями інших органів сектору безпеки і оборони;

врахування уроків гібридної агресії проти України, бойових дій на Близькому Сході у нових доктринальних підходах до забезпечення воєнної безпеки;

запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз, зокрема:

оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей;

ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО;

налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України;

дієва координація та чітка взаємодія органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій, поширення необхідних знань і навичок у цій сфері.

Серед іншого, до основних напрямів та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони віднесено такі:

підвищення якості та інтенсивності підготовки військ (сил);

трансформації професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки та освіти країн НАТО;

професіоналізації військової служби, розвитку територіальної оборони і служби в резерві;

модернізації системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді [2].

Для ефективної реалізації Стратегії державою планується посилення фінансової стійкості, ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги, а також коштів з інших джерел, не заборонених законодавством, які

залучатимуться для гарантування національної безпеки України, шляхом підвищення прозорості та впровадження сучасного фінансового менеджменту.

Відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року № 2469-VIII під національними інтересами розуміються життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [3].

У Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року №56/2022 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки” зазначається, що основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки є розвиток спроможностей суб’єктів системи забезпечення державної безпеки щодо своєчасного попередження, виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці України, запобігання та протидії таким загрозам [4].

Одними із основних шляхів формування національних оборонних спроможностей є:

створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони з урахуванням досвіду держав – членів НАТО, цивільного сектору і бізнесу;

реформування системи військової освіти і підготовки кадрів, підвищення престижу військової служби, поліпшення фінансового і соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей;

реформування державної системи мобілізації та мобілізаційної підготовки на основі базових європейських підходів та з урахуванням набутого досвіду у формуванні оперативного мобілізаційного резерву першої черги, що дасть змогу швидко нарощувати сили під час кризової ситуації, із завчасним передбаченням необхідних для цього витрат.

Аналіз нормативних документів у галузі національної безпеки свідчить про значну роль військової освіти в забезпеченні системи національної безпеки. Ця залежність носить двобічний характер:

національна безпека створює необхідні умови формування, розвитку і функціонування СВО – визначає необхідну кількість ВВНЗ, структуру і зміст освіти, галузі і спеціальності підготовки військових кадрів, державне замовлення на їх підготовку, терміни навчання;

СВО виступає як ресурс та інструмент забезпечення національної безпеки і як середовище та механізм збереження та відтворення кадрового потенціалу – здійснює підготовку (навчання і виховання), перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів для Збройних Сил України та силових відомств, проводить наукові дослідження за відповідною тематикою.

Три аспекти національної безпеки (політичний, геополітичний, військовий) у контексті вищої військової освіти поєднуються вимогами створення та функціонування такої системи військового навчання і виховання, яка має забезпечувати надійне функціонування серед елементів національної безпеки

саме військової безпеки, що, зокрема, протистоїть загрозам “моральної та духовної деградації в суспільстві, у воєнній сфері” шляхом створення надійного інтелектуального потенціалу військової безпеки [1]. Відповідно, взаємодія системи військової освіти та системи національної безпеки передбачає такі напрями:

система національної безпеки з погляду змістових компонентів має дотичну до СВО інтелектуальну складову, яка в найширшому сенсі включає в себе широке й творче стратегічне мислення вищого керівного складу, високу кваліфікацію офіцерів, достатній рівень освіти та культури особового складу для ведення сучасної збройної боротьби;

СВО служить меті підвищення рівня інтелектуального компоненту національної безпеки; вона висвітлює, прояснює такі кардинальні теоретичні питання, як характер майбутніх збройних змагань, основні напрями підготовки до них держави і війська.

Найголовнішим завданням СВО в контексті національної безпеки є формування потужного кадрового потенціалу сил оборони в єдності його науково-інтелектуального, морального та вольового компонентів. При цьому ідеологію інтеграції військової і цивільної освіти визначають принципи:

системного підходу, суть якого полягає, насамперед, у тому, що процес інтеграції військової і цивільної освіти має базуватися на системному (комплексному) аналізі всіх об'єктів інтеграції. Це означає, зокрема, що слід визначити цілі та критерії ефективності функціонування об'єднаних об'єктів (разом з органами управління) і здійснити повну структурування процесу інтеграції, яка розкривала б увесь комплекс питань організаційного, науково-педагогічного, психологічного, економічного та матеріально-технічного характеру, тобто охоплювала б усі аспекти військової і цивільної освіти;

єдиної законодавчої та правової бази;

єдності управління об'єктами інтегрованої системи;

єдності змісту і технології фундаментальної та загальнокультурної підготовки фахівців;

комплексного ефективного використання науково-педагогічного, навчально-методичного та матеріально-технічного потенціалу об'єктів інтеграції;

спільної розробки випереджальних державних стандартів освіти стосовно освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм;

урахування специфіки підготовки військових фахівців;

підтримки й оновлення навчально-матеріальної бази цивільних ЗВО за рахунок господарської, науково-технічної діяльності та платних послуг;

економічної доцільності інтеграції за критерієм “ефективність – вартість”;

відкритості для цивільного контролю;

неперервного розвитку інтегрованої системи в процесі її розширення та модернізації [5].

За роки незалежності в Україні створено єдину систему військової освіти, що є складовою державної системи освіти і являє собою соціальний інститут, покликаний забезпечити процес військової освіти та складається з організованої сукупності закладів освіти, які реалізують військову освіту згідно

з чинною нормативно-правовою базою, освітніми рівнями та ступенями, встановленими державою, та органів управління освітою, що здійснюють керівництво діяльністю цих закладів.

Характерною ознакою функціонування СВО на сучасному етапі є те, що вона виступає водночас й інструментом, й об'єктом реформування Збройних Сил України. Власне, розвиток СВО є складовою та одним із пріоритетних напрямів у побудові Збройних Сил України, оскільки від професійної підготовки військових фахівців, їх відданості Вітчизні й спроможності ефективно виконати військовий обов'язок залежить боєздатність ЗСУ та боєготовність військ. Саме з цієї причини провідні країни світу приділяють надзвичайно велике значення підготовці військових фахівців для збройних сил. Для цього створені розгалужені, потужні та всебічно забезпечені національні системи військової освіти. Типовим для більшості систем військової освіти є наявність таких структурних складових, як: початкова військова підготовка; підготовка молодшого командного складу; підготовка кадрових офіцерів та офіцерів резерву; система неперервного підвищення кваліфікації офіцерського складу шляхом відповідної курсової підготовки.

Зasadничими принципами функціонування систем військової освіти розвинутих держав є такі:

а) стратегічні напрями розвитку СВО (стратегія розвитку СВО перебуває в органічному зв'язку зі змінами, що відбуваються в політиці, збройних силах, економіці, соціальних відносинах і суспільній свідомості):

системність, інтегративність, неперервність освіти, включення в цю систему позаінституціональних форм освіти;

випередження військовою освітою практики застосування військ (сил);

поєднання загальної та професійної освіти;

фундаменталізація, інформатизація, демократизація, гуманізація, технологізація, стандартизація;

запровадження дистанційного, кореспондентського навчання;

створення всебічних умов для доступності навчання;

стимулювання мотиваційної сфери;

менеджмент в освітній сфері;

управління якістю підготовки військових фахівців;

б) нормативно-правове забезпечення:

відсутність, переважно, централізованого нормативно-правового та науково-методичного забезпечення;

значна кількість джерел з підготовки та комплектування офіцерського складу;

різноманітність форм підготовки та перепідготовки військових фахівців;

в) мережа військових навчальних закладів:

широка інфраструктура закладів для підготовки офіцерського складу тактичної ланки (на первинні посади):

курси, школи, училища;

у вищій та післядипломній освіті (курси, школи, центри, коледжі, інститути, академії, університети);

наявність мережі військових навчальних підрозділів при цивільних вищих навчальних закладах;

використання спеціалізованих навчальних центрів, центрів практичної підготовки, відповідних курсів, полігонів для здобуття практичних умінь і навичок за функціями посадового призначення;

г) управління військовою освітою:

підпорядкування військових навчальних закладів командувачам видів збройних сил, відносно широка діяльнісна автономія;

оптимальність функцій і структур управління;

акцентованість та гнучкість управління;

чіткість ієрархічної структури органів управління, відсутність функціонального дублювання;

широкий спектр автономних повноважень ієрархічних структур управління;

д) зміст військової освіти:

пріоритет національних інтересів і національної безпеки при визначенні змісту військової освіти;

відсутність жорсткої стандартизації змісту навчання;

орієнтація на базову теоретичну підготовку з гуманітарних, соціально-економічних, природничих та інженерних дисциплін з обмеженою вузькою спеціалізацією (у вищих навчальних закладах) та на прикладну військово-спеціальну спрямованість (у закладах загальної середньої освіти);

наближення підготовки військових фахівців (особливо практичної) до реальних потреб військ у мирний та воєнний час;

підготовка військових фахівців з вищою освітою на інтеграційних засадах з відповідними цивільними спеціальностями з пріоритетним урахуванням специфіки військово-професійної діяльності;

психолого-фізіологічна виваженість обсягу та змісту навчальних програм;

е) організація навчального процесу та повсякденної діяльності:

створення максимально можливих умов щодо комфортності оволодіння знаннями, побуту та відпочинку;

престижність навчання, повага до історії, традицій та ритуалів;

напруженість, інтенсивність навчання, особливо з фізичної підготовки;

висока вимогливість до військової дисципліни та виконання розпорядку дня;

практика підготовки військових фахівців за індивідуальними навчальними планами (у визначених межах);

диференціація та інтеграція навчання;

цільова та ґрунтовна спрямованість навчально-методичних документів щодо підготовки військових фахівців;

пріоритет практичних видів занять;

невелика питома вага в навчальних планах лекційних форм занять;

спрямованість на самостійне оволодіння знаннями;

висока дидактична та матеріально-технічна забезпеченість;

використання інформаційних технологій, значна тривалість самостійної підготовки та використання за прямим призначенням відведеного на неї часу;

сувора система дотримання графіка навчального процесу, звітності та контролю навчальної діяльності з виконання навчальних планів і програм;
рейтингове оцінювання навчальної діяльності майбутніх фахівців;
великий відсоток відрахувань у процесі навчання;
прагматичний стиль діяльності викладацького складу;
ж) особистісна орієнтованість військової освіти:
велика увага професійно-орієнтаційній роботі за напрямками підготовки військових фахівців;
комплексний військово-професійний відбір кандидатів на навчання;
високий коефіцієнт співвідношення кандидатів на навчання і тих, хто зараховується до військового навчального закладу;
орієнтація в підготовці військових фахівців на їх інтелектуальні здібності, лідерські якості, особистісні навчальні та наукові потреби [6].

Результатами реформування системи військової освіти повинні бути системні ефекти:

загальнонаціональний ефект – повне задоволення освітніх потреб Збройних Сил України як основного замовника СВО та сфери безпеки й оборони держави;

соціальний ефект – підвищення якості підготовки військових фахівців за рахунок застосування інноваційних технологій у вищій військовій освіті, набуття випускниками компетенцій у різних галузях знань, необхідних для виконання функціональних обов'язків за займаною посадою та на перспективу;

інноваційний ефект – синтез фундаментальних і прикладних досліджень, упровадження їх у сферу вищої військової освіти та практичну діяльність;

структурно-організаційний ефект – уніфікація процесу управління СВО, скорочення дублювання функцій органів управління СВО.

Таким чином, процес розвитку системи військової освіти на державному рівні пов'язаний з необхідністю урахування та закріплення у нормативно-правових документах стратегічного рівня залежності військової освіти від здатності держави забезпечувати національну безпеку, формувати державну освітню політику та спрямованості державної політики на реалізацію інтересів всіх стейкхолдерів.

Висновки. Особливостями взаємозв'язків, що визначають роль і місце військової освіти у системі національної безпеки держави є необхідні умови формування, розвитку і функціонування СВО, що визначає основні елементи мережі закладів військової освіти, їх структуру, галузі знань, спеціальності і основний зміст щодо підготовки військових кадрів, державне замовлення на їх підготовку, терміни навчання тощо. СВО виступає в якості ресурсу та інструменту забезпечення національної безпеки, виступає середовищем і механізмом збереження, відтворення кадрового потенціалу сил оборони на основі здійснення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полторак С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 3. – С. 70–73.
2. [Указ Президента України](#) “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”” від 14.09.2020 № 392/2020.
3. Закон України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.
4. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки” від 16 лютого 2022 року №56/2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.
5. Нещадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика / М. І. Нещадим. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 852 с.
6. Тимошенко Р. І. Теоретико-методологічні засади сучасного етапу розвитку військової освіти / Р. І. Тимошенко, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – К. : МОУ, 2011. – № 2. – С. 50–55.

REFERENCE

1. Poltorak S. T. Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy ta za kordonom: derzhavnoupravlinski aspekty // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2016. – № 3. – S. 70–73.
2. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” vid 14.09.2020 № 392/2020.
3. Zakon Ukrainy “Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy” vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.
4. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku “Pro Stratehiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky” vid 16 liutoho 2022 roku №56/2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.
5. Neshchadym M. I. Viiskova osvita v Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka / M. I. Neshchadym. – K.: VPTs “Kyivskiy universytet”, 2003. – 852 s.
6. Tymoshenko R. I. Teoretyko-metodolohichni zasady suchasnoho etapu rozvytku viiskovoi osvity / R. I. Tymoshenko, Yu. I. Prykhodko // Nauka i oborona. – K. : MOU, 2011. – № 2. – S. 50–55.

SUMMARY

Nadiya Shabatina,
National Defense University of Ukraine

MILITARY EDUCATION IN THE SYSTEM OF THE NATIONAL SAFETY AND DEFENSE OF UKRAINE ENSURING

Introduction. *The development of the security and defense sector of Ukraine, defense planning and training of troops (forces), changing priorities and directions of the military education system modernization necessitate the determination of the role and place of military education in the system of national security and defense of Ukraine ensuring in the aspect of the main strategic documents of the state.*

Purpose. *Determine the role and place of the military education in the system of the national safety and defense of Ukraine ensuring in the aspect of the main strategic document of the state.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The role and significance of military education in the system of national security is determining by the fact that it is an environment and a mechanism for preserving and reproducing the national (civilian and ethnic) identity of society and its components. The military education*

system, with its positive activity of forming a socially active and responsible person, in which a highly developed sense of self-worth is realizing in patriotic service to the Motherland, is a powerful mechanism for neutralizing threats and, therefore, contributes to strengthening the national security of Ukraine.

Originality. *The military education system is a resource and tool for ensuring the national security and an environment and mechanism for preserving and reproducing personnel potential - it carries out training, retraining and advanced training of personnel for the Armed Forces of Ukraine and enforcement agencies, conducts scientific research on relevant topics. The three aspects of national security (political, geopolitical, military) in the context of higher military education are combined by the requirements for the creation and functioning of such a system of military training and education, which should ensure reliable functioning among the elements of national security, specifically military security.*

Conclusion. *Features of relationships that determine the role and place of military education in the national security system of the state are the necessary conditions for the formation, development and functioning of the military education system, which determines the main elements of the network of military education institutions, their structure, fields of knowledge, specialties and the main content of training military personnel, state order for their training, terms of training, etc.*

Key words: *national safety; security sector; military education system; military education.*

УДК 159.9:316.624 (355.11)

Оксана Шемчук,

кандидат психологічних наук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-0641-0313>**Вадим Шемчук,**

кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Національний університет оборони України, Київ

<https://orcid.org/0000-0001-8873-0443>**Руслан Торчевський,**

кандидат педагогічних наук

Національний університет оборони України, Київ

<https://orcid.org/0000-0003-0676-3634>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/308-322

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті досліджуються причини та різноманітність проявів девіантної поведінки військовослужбовців, які виконують бойові завдання за призначенням. Особливу увагу приділено виокремленню видів девіацій, детермінант девіантної поведінки, підходам щодо попередження її виникнення в умовах російсько-української війни. Під час здійснення теоретичного аналізу наукових джерел із зазначеної проблематики сучасних та інших дослідників виокремлено та схарактеризовано дефініції “девіантна поведінка”, “види девіантної поведінки”, “прояви девіантної поведінки”, “заходи із попередження девіантної поведінки” у військових підрозділах Збройних Сил України. Досліджуване питання є надзвичайно важливим у системі морально-психологічного забезпечення; профілактика девіантної поведінки та влучно підібрані методики її раннього виявлення у бойових підрозділах є запорукою створення “здорового” психолого-педагогічного клімату у військових колективах та збереження їх обороноздатності.

Ключові слова: девіантна поведінка; види девіантної поведінки; прояви девіантної поведінки; заходи із попередження девіантної поведінки; психологічна діагностика девіантної поведінки.

Постановка проблеми. У процесі реформування української армії, поширення демократичних начал її функціонування соціально-психологічний аспект набуває дедалі більшого значення. Останній об’єктивно пов’язаний із підвищенням вимогливості до особистості військовослужбовця, його соціальних якостей і соціально обумовленої поведінки. Даний факт з одного боку зумовлений реформуванням всіх ланцюгів армійської системи, а з іншого – поширенням кордонів свобод і особистої відповідальності військовослужбовців під час виконання ними службових обов’язків [2, с. 35].

Слід зазначити, що військовослужбовці, схильні до девіантної поведінки, створюють конфліктні та проблемні ситуації у колективах, в яких проходять службу. Данна ситуація набуває особливої актуальності під час ведення бойових дій, тому що особовий склад із схильністю до девіацій є справжнім тягарем не лише для командирів, а і для всього колективу підрозділів, в яких вони проходять службу. Найбільш проблемними із даного питання є особи мобілізовані під час війни, тому що їм складно сприймати обмеження, пов’язані

із проходженням військової служби, багато з них не мають достатньо часу для адаптації у військовому середовищі, їх вмотивованість щодо проходження військової служби перебуває на дуже низькому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відхилень у поведінці військовослужбовців та їх наслідки привертала увагу дослідників в різних галузях науки, набуваючи дедалі більш розширеного та різноаспектного відображення у працях як українських, так і зарубіжних дослідників. Її досліджували Б. Алмазов, А. Александров, С. Болтівець, Н. Абдюкова, І. Булах, Л. Виготський, М. Дідора, О. Змановська, І. Кон, В. Клименко, А. Кочетов, Ю. Клейберг, Н. Максимова, Л. Орбан-Лембрик, О. Матвійчук, В. Моргун, В. Менделевич, О. Ніколенко, В. Оржеховська, А. Реан, М. Ярошевський, В. Татенко, М. Савчин, Т. Титаренко, В. Тюріна, Д. Фельдштейн, С. Шацький та інші вчені. Актуальним питанням у вивченні девіантної поведінки військовослужбовців залишається з'ясування її детермінованості (причин, мотивів, чинників). Найбільш ґрунтовні висновки з цього приводу здійснили науковці С. Белічева, А. Бесєдін, О. Змановська, Ю. Клейберг, О. Наконечна, Г. Шевчук, А. Шевчук, Н. Максимова та ін, які виокремили біологічні, соціально-психологічні, педагогічні, соціальні фактори формування девіантної поведінки, але у своїх дослідженнях зосереджуються саме на соціально-психологічних факторах. Розглядаючи детермінанти девіантної поведінки, вони акцентують увагу передусім на внутрішньо психологічних та особистісних факторах формування девіантної поведінки.

У ракурсі соціально-психологічного погляду на девіантну поведінку цікавими є напрямки, запропоновані деякими вченими, які частково пояснюють причини її виникнення. Наприклад, Р. Мертон, використовуючи висунуте Е. Дюркгеймом поняття “аномія” (аномія – стан суспільства, коли старі норми і цінності вже не відповідають реальним відносинам, а нові ще не затвердилися), причиною поведінки, що відхиляється вважає неузгодженість між цілями, висунутими суспільством, і засобами, які воно пропонує для їхнього здійснення. Відповідно до теорії конфлікту А. Коена, культурні зразки поведінки відхиляються, якщо вони засновані на нормах іншої культури. Злочинець розглядається як носій певної субкультури, конфліктної стосовно пануючого в даному суспільстві типу культури [7, с. 21].

У сучасній вітчизняній соціології безсумнівний інтерес представляє думка Я. Гілінського, який вважає джерелом девіації на соціальному рівні наявність у суспільстві соціальної нерівності, високого ступеня розходжень у можливостях задоволення потреб для різних соціальних груп, а на індивідуальному рівні - соціальну невлаштованість. Така форма поведінки характерна для людей які погано адаптуються до швидкої зміни життєвих обставин, прагнуть у зв'язку з цим швидше і простіше досягти психофізіологічного комфорту. Складні життєві ситуації, стан психологічного дискомфорту можуть провокувати адиктивну реакцію у деяких індивідів. До неї можуть підштовхнути такі різноманітні фактори, як особливості виховання особистості, установки, культурний рівень, соціальне середовище, зміна звичних умов життя.

Слід зазначити, що вивченням питань проявів девіантної поведінки у військовослужбовців займалися наступні дослідники: С. Балашова, А. Боднар, С. Васильєв, Г. Дубровинський, Н. Макаренко, Я. Мельник, С. Невенчаній, О. Овчар. Так, А. Боднар і Н. Макаренко в своєму дослідженні встановили, що делінквентній поведінці в збройних силах сприяють наступні соціальні фактори: труднощі при проходженні військової служби, її кардинальна відмінність від соціально – трудових відносин у цивільному житті молоді до призову на військову службу, травматичні життєві обставини, вплив девіантних груп, які вже склалися у військовому колективі [2, с. 38]. Вони зазначали, що девіації у військовому колективі з одного боку можуть бути наслідком особистої дезадаптованості військовослужбовців, а з іншої – проявлятися в малих групах для підтримання внутрішньо-групових норм поведінки і впливати на більшість сфер життєдіяльності військових колективів, особливо на їхню згуртованість, керованість, рівень боєздатності, готовності до виконання завдань за призначенням. Цікавим є дослідження О. Овчара, який зазначив схильність військовослужбовців строкової служби до проявів девіантних відхилень в залежності від їх психологічних особливостей та строку проходження служби. Так, було встановлено, що джерелами відхиленої поведінки у військовослужбовців можуть виступати неадекватні рівні розвитку його потреб, їх розбалансованість чи деформація, порушення функціонування окремих елементів підструктур в динамічній функціональній структурі особистості [7, с. 17)]. На думку дослідника існують три типи девіацій: соціально-пасивна (здійснення девіантного вчинку залежить від гостроти переживання фруструючої ситуації), адитивна (прояви девіантної поведінки у цих осіб залежать від ситуацій і носять спорадичний характер) та асоціальна (властива зацикленість на досягненні цілей гедонічного та утилітарного характеру). Він встановив також, що девіантність військовослужбовців строкової служби в переважній більшості випадків підлягає корекції. Не менш цікавим є дослідження Я. Мельника, який в своїй роботі описав результати експериментальної дослідження, що наглядно довело ефективну мінімізацію девіацій за умов комплексного впливу на особистісні й організаційно-групові процеси на рівні інтеграції інтересів і потреб у системі “особистість військовослужбовця – соціальне середовище” [5]. Дослідники С. Балашова, С. Васильєв, Г. Дубровинський зазначають, що визначальну роль серед чинників, які сприяють формуванню девіантної поведінки, займають соціальні фактори, що впливають на формування особистості військовослужбовця - правопорушника, а саме: виховання в неповній сім’ї; алкоголізм батьків; аморальний спосіб життя батьків; систематичні конфлікти в сім’ї; систематичне биття дитини; злочинність серед батьків; неблагополучні матеріально-побутові умови сім’ї; вплив неформальної групи з антисоціальними тенденціями [1, с. 163]

Із урахуванням описаного вище перерахованими вченими досвіду в даній науковій публікації поглянемо на проблему девіантної поведінки військовослужбовців в умовах російсько-української війни.

Мета статті на основі теоретичного аналізу наукових джерел сучасних та інших дослідників із зазначеної проблематики виокремити та теоретично

обґрунтувати дефініції “девіантна поведінка”, “види девіантної поведінки”, “прояви девіантної поведінки”, “заходи із попередження девіантної поведінки” у військовому підрозділі в умовах російської агресії. Визначити та схарактеризувати заходи з попередження девіантної поведінки у військових колективах, виокремити найоптимальніші та найефективніші методи психодіагностики військовослужбовців, схильних до девіацій в умовах ведення бойових дій.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дозволило забезпечити достовірність отриманих результатів, досягнення сформульованих мети і завдань дослідження.

Загальнонаукові методи – аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, порівняння і формалізація, що надало можливість дослідити загальні тенденції розвитку понять “девіантна поведінка”, “види девіантної поведінки”, “прояви девіантної поведінки”, “заходи із попередження девіантної поведінки” у військовому підрозділі в умовах російської агресії.

Серед спеціальних методів, які були використані під час дослідження, відзначимо: спостереження, аналіз спеціальної літератури, експертні оцінки, які не лише допомогли дати визначення наведеним дефініціям, а і виокремити чинники, зазначені в меті нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на те, що психологія девіантної поведінки є міждисциплінарною галуззю наукового знання, що вивчає механізми виникнення, формування динаміки і відхилень від норм поведінки, а також способи і методи їх корекції і терапії. на стику клінічної психології та психіатрії, її зв'язок із педагогікою та соціологією є безперечно доведеним. Слід зазначити, що поняття “девіантність” та “девіація” асоційовано з іменем французького соціолога Еміля Дюркгейма (1998), а девіантологічне знання виникло як спеціальна теорія в межах соціології на початку ХХ століття. Важливе місце у дослідженні девіантності посідали питання злочинності.

Поведінка девіантна (лат. *deviatio* – відхилення) – дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні та правові норми, що призводить до її покарання зазначеної людини, її ізоляції, психокорекції або лікування.

Психологічний підхід, на відміну від соціального, розглядає девіантну поведінку у ракурсі внутрішньоособистісного конфлікту, індукованого деструкцією і саморуйнуванням особистості. Мається на увазі той факт, що суттю девіантної поведінки слід вважати блокування особистісного зростання і навіть деградацію особистості, що і є наслідком, а іноді й метою поведінки, що відхиляється. Девіант, відповідно до цього підходу, усвідомлено або неусвідомлено прагне руйнувати власну самоцінність, позбавити себе унікальності, не дозволити собі реалізувати наявні природні задатки.

Виникає питання, яку ж тоді поведінку слід вважати нормальною, і як розуміти поняття “норми”? Які бувають норми? Схарактеризуємо поняття “нормальної поведінки”. За К. Платоновим поведінковою нормою слід вважати явище групової свідомості у вигляді розділених групою уявлень із вимогами

членів групи до загальної поведінки із врахуванням їх соціальних ролей, які створюють оптимальні умови побуту, з якими ці норми взаємодіють, і відтворюючи формують його.

Відповідно до цього визначення виокремлюють такі норми: правові, моральні та естетичні [11, с. 7-8]. Правові норми регламентовані законом, порушення яких передбачає покарання. Моральні та естетичні – не регламентовані законом, саме тому про їх порушення можна говорити тільки, як про суспільний осуд. У першому випадку мається на увазі, що людина поступає не згідно з законом, в іншому – не “за-совістю”.

Говорячи про військові колективи слід звернути увагу на те, що нормальна поведінка в них обумовлена ще й статутними вимогами і нормами, яких військові повинні неухильно дотримуватись. Важливим є також факт, що наявність певних психологічних особливостей не є гарантією виникнення девіантної поведінки. Велике значення також мають фактори схильності до соціальної дезадаптації та власні соціальні установки особистості.

Відомо, що військовослужбовці, які не “вписуються” у загальноприйняте поняття норми, повинні бути зараховані до групи посиленої психологічної уваги у військових підрозділах, їх психологічні особливості треба досліджувати, корегувати і спрямовувати на недопущення проявів девіантної поведінки, але слід розуміти, що лише наявність певних психологічних особливостей у військовослужбовців не є підґрунтям виникнення у них девіантної поведінки. Велике значення мають також схильність до соціальної дезадаптації та власні соціальні установки особистості. Розберемо детально зазначені категорії.

Дезадаптація – небажання визнавати або невміння виконувати вимоги соціального середовища, а також реалізувати свою індивідуальність у конкретних соціальних умовах.

Загальні прояви соціальної дезадаптації за Н. Максимовою, можна класифікувати наступним чином:

- постійна неуспішність у навчанні або нездатність заробляти власною працею;

- виражена неуспішність у життєво важливих сферах спілкування (у сім'ї, навчальній або виробничій групі, міжособистісних стосунках);

- порушення моральних і правових норм;

- ізоляція від оточення у поєднанні з ворожим ставленням до нього. Слід враховувати, що *форма соціальної дезадаптації та ступінь її вираженості є визначальними характеристиками девіантної поведінки.*

Для психології девіантної поведінки важливим є питання про механізми впливу соціальних норм на особистість. Згідно із загальними психологічними уявленнями, норми відображені в індивідуальній свідомості у формі соціально-психологічних установок.

Установка як готовність, схильність суб'єкта сприймати чи діяти певним чином має різні форми (Д. Н. Узнадзе, 1997).

Соціальна установка (атитюд) (У. Томас, Ф. Знанецькі) має три компоненти:

- когнітивний (уявлення, знання про об'єкт чи явище);

- афективний (емоційно-оціночне ставлення до об'єкта);

- поведінковий (готовність особистості реалізувати певну поведінку стосовно об'єкта).

Люди сприймають соціальні установки, як особистісне ставлення до чого-небудь, як значення об'єкта чи явища для певної особистості, її особистісний сенс. Вони формують готовність людини до певного виду соціальної поведінки.

Особи схильні до дезадаптації мають поведінкові патерни, які заважають їм повноцінно адаптуватись у суспільстві, що проявляється у вигляді їх конфліктності, незадоволенні під час взаємодії з іншими людьми, протистоянні реальності, соціально-психологічній ізоляції. Крім адаптації, спрямованої назовні (міжособистісна дезадаптація), існує внутрішньо-особистісна дезадаптація, за якої поведінка людини відображає незадоволеність собою.

Патологічні поведінкові стереотипи сприяють дезадаптації в більшості ситуацій, в які потрапляє людина. Стабільність відображає тривалість вияву дезадаптивних якостей поведінки, а не їх ситуативність. Поведінкова (психічна) патологія може бути спричинена психопатологічними виявами (симптомами і синдромами), а також базуватися на патології характеру, сформованого під час соціалізації.

В залежності від способів взаємодії з реальністю та порушенням тих чи інших норм суспільства прояви девіантної поведінки у військовослужбовців поділяються на 5 основних видів, схарактеризованих у табл. 1.

Таблиця 1

Види девіантної поведінки

№ з/п	Назва	Чим характеризується
1	<i>Делінквентний</i>	характеризується сукупністю протиправних вчинків та злочинів, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та юридичним нормам
2	<i>Адиктивний</i>	характеризується поведінкою, яка обумовлена залежністю від різних хибних пристрастей
3	<i>Патохарактерологічний</i>	характеризується поведінкою, що зумовлена патологічними змінами характеру, що сформувалися в процесі виховання
4	<i>Психопатологічний</i>	ґрунтується на психопатологічних симптомах та синдромах, що являють прояви тих чи інших психічних порушень та захворювань
5	<i>Надціннісний (суперціннісний)</i>	базується на суперцінностях, виявлення обдарованості, таланту, геніальності в якійсь сфері діяльності, які проявляються виходом за межі загальноприйнятої поведінкової норми

Важливим є також факт, що по відношенню до загальноприйнятої норми девіантна поведінка може проявлятися як у людей без ознак психопатології (умовно психологічно здорових) так і у осіб на фоні наявності психіатричного захворювання. Основними психопатологічними розладами, які можуть провокувати розлади девіантної поведінки є наступні: параноїдний, шизоїдний, дисоціативний, емоційно-нестійкий, істеричний, obsесивно-компульсивний,

тривожний, залежний. Девіантна поведінка може також виникати у людей, які вживають психоактивні або наркотичні речовини.

Основними проявами девіантної поведінки у військових колективах слід вважати її наступні форми:

а) вчинок (бійка, приниження, нестатутні відносини);

б) діяльність (девіантна поведінка превалює в житті складається в певну діяльність – проституція, рекетирство) яку індивід вважає нормальною

в) спосіб життя (девіантна діяльність еволюціонує у спосіб життя).

До найбільш розповсюджених видів девіантної поведінки у військових підрозділах слід віднести:

- *злочинність* (бандитизм, крадіжки, шахрайство, вбивство);

- *суїцид* (на фоні депресії або психічного зриву – доведення до суїциду);

- *агресивну* поведінку (спрямована на співслужбовців – бійки, нецензурна брань; аутоагресія – нанесення собі фізичних травм (каліцтв). Вона може виявлятися у прямій та непрямій формі. За наявності прямої форми агресії людина погрожує або виявляє агресію в дії. За непрямой – виявляє недобррозичливе ставлення до іншої особи з особистісним її несприйняттям);

- *дезертирство*. Причинами дезертирства під час військових дій, і це має підтвердження під час російсько-української війни, можуть бути ідеологічна невідповідність особового складу в результаті відсутності проведення відповідної підготовки, страх бути пораненим чи вбитим, відсутність обіцяної оплати, відсутність моральної готовності, переосмислення цінностей, наявність успішних випадків дезертирства серед особового складу в минулому. Так, у випадку втрати ідеологічної підготовки є приклад з дезертирства серед терористичних угруповань під час операції АТО в результаті якого відбулось додаткове введення окупаційних російсько-терористичних військ на територію України;

- *розлади* сексуальних потягів (до порушень волі і потягів належить і порушення сфері інстинктів – харчового і статевого). Порушення харчового інстинкту проявляється у зниженні апетиту, аж до анорексії з відмовою від прийому їжі, або розвиток булемії; Розладами потягів вважають так звані імпульсивні потяги, що виявляються в непереборних намаганнях реалізувати їх. До них належать: дромоманія – потяги до бродяжництва; клептоманія – потяги до крадіжок без корисливих цілей; піроманія – потяги до підпалювання. У практиці до розладів вольової сфери належать і сексуальні збочення, серед яких: мазохізм – бажання відчувати фізичний біль або моральне приниження, яких завдає сексуальний партнер, садизм – статевого задоволення досягають у процесі завдання партнерові фізичного болю, гомосексуалізм сексуальний потяг до осіб своєї статі, зоофілія – здійснення статевого акту з тваринами);

- залежності (наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, ігроманія).

До проявів девіантної поведінки військовослужбовців можуть спонукати деякі фактори, так звані детермінанти девіантної поведінки, які і виступають її альтеруючими факторами.

За Є.В. Змановською фактори, що детермінують девіантну поведінку можна розподілити на чотири основні групи, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Детермінанти девіантної поведінки

Слід зазначити, що прояви девіантної поведінки у військових колективах є небезпечними не лише тому, що підривають військову дисципліну та статутні відносини між його членами, а ще і тому, що знижують обороноздатність військового підрозділу за рахунок збільшення випадків дезертирства, пияцтва та суїцидальних випадків. У зазначених умовах надзвичайно актуальною та важливою є робота командирів щодо виявлення, профілактики та недопущення проявів зазначеної поведінки.

Профілактика девіантної поведінки – це сукупність державних, громадських, соціально-медичних та організаційно-виховних заходів, спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію та компенсацію основних причин і умов, що викликають різного роду соціальні відхилення в поведінці людини.

Профілактика девіантної поведінки класифікується на загальну та спеціальну. Загальна профілактика спрямована на удосконалення соціального життя, усунення його негативних факторів, а також формування позитивно орієнтованої особистості. Спеціальна профілактика включає економічні, виховні, правові, організаційні та інші заходи, безпосередньо спрямовані на усунення, нейтралізацію та попередження причин конкретних форм девіацій. Існує інша класифікація профілактики девіантної поведінки (запропонована ВООЗ), відповідно до якої вона поділяється на первинну – спрямовану на усунення несприятливих факторів/чинників виникнення девіантної поведінки та вторинну – спрямовану на раннє виявлення схильності та роботу з групою ризику, вона спрямована на лікування нервово-психічних розладів (у разі їх

наявності) які супроводжуються порушеннями поведінки та на попередження рецидивів у осіб з вже сформованою девіантною поведінкою.

Основні підходи попередження виникнення випадків девіантної поведінки схарактеризовані в табл. 2.

Таблиця 2

Підходи щодо попередження виникнення девіантної поведінки у військових колективах

№ з/п	Назва підходу	Чим характеризується
1	<i>інформаційний</i>	полягає в інформуванні особового складу про форми відхилення в поведінці від соціальних норм, тому що іноді військовослужбовці їх просто не знають.
2	<i>соціально-профілактичний</i>	характеризується виявленням, усуненням та нейтралізацією причин і умов, які породжують різного роду негативні явища.
3	<i>медико-біологічний</i>	включає попередження можливих відхилень від соціальних норм за допомогою заходів лікувально-профілактичного характеру по відношенню до осіб, які страждають різними психічними аномаліями.
4	<i>соціально-педагогічний</i>	акцентує увагу на відновленні або корекції особливо моральних чи вольових якостей особистості людини з девіантною поведінкою.
5	<i>підхід, пов'язаний із застосуванням санкцій</i>	покарання людини, яка вчинила правопорушення

На нашу думку успішною в військових колективах робота з профілактики девіантної поведінки може бути у разі поєднання нижче наведених умов:

- зусиль військових керівників та різноспрямованих фахівців (педагогів, психологів, медичних працівників, юристів) та членів родини, суспільства, держави;
- зосередження уваги (пріоритету) командирів до проблеми первинної профілактики відхильної поведінки у підрозділах.
- спрямування заходів із профілактики девіантної поведінки у військових підрозділах як на командирів, так і на підлеглих військовослужбовців.

Йдеться про те, що під час підбору кадрового потенціалу та призначення військовослужбовця на керівні посади, слід розуміти, що командири підрозділів повинні бути соціально зрілими особистостями, здатними керувати підлеглим особовим складом; вони мають бути взірцем поведінки; прямо чи опосередковано (за допомогою підлеглого особового складу) вміти виявляти, адаптувати, соціалізувати військовослужбовців девіантів, інтегрувати їх у повсякденну діяльність підрозділу; розуміти психологічний стан та стан здоров'я підлеглих, у разі виявлення проблемних ситуацій залучати до їх вирішення фахівців за профілем; "проблемний" схильний до девіацій особовий склад повинен бути віднесений до групи постійної психологічної уваги (ГППУ) та забезпечений психологічним супроводом.

З метою недопущення проявів девіантної поведінки у підлеглого особового складу військового підрозділу необхідно застосувати до нього комплекс заходів спрямованих на те, що *підлеглі* військовослужбовці повинні розуміти “межі дозволеної поведінки”, з ними має бути встановлений так званий “психологічний кордон”; військовослужбовці мають знати круг своїх функціональних обов’язків та розуміти, як їх виконувати; мати усвідомлення про те, що у разі девіантних вчинків буде притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності і застосування до порушника дисциплінарного статуту. Надзвичайно актуальним є також те, що військовослужбовець повинен відчувати справедливе ставлення до себе з боку командирів та колег по службі, в колективі панувати довіра, військовослужбовець має відчувати що його “почують” у разі виникнення будь яких проблемних питань.

Слід розуміти, що не всі прояви девіантної поведінки в умовах бойових дій потребують профілактики. Існують корисні девіації, наприклад таке явище, як героїзм. Крім того деякі прояви девіацій, навіть у осіб із психопатією можуть вдало із користю застосовуватись командирами на полі бою. Так, шизоїдний психопат з огляду на те, що є емоційно тупим, логічним, холоднокривним може бути ідеальним кілером – снайпером у підрозділі. Демонстративний психопат, у разі вдалої мотивації і добре сформованому авторитеті поведе за собою людей на важливе завдання. Його мотивом буде бажання бути першим, у центрі уваги, але в такому випадку поряд повинен бути хтось, хто у разі паніки і хаоса у нього візьме ситуацію “до своїх рук”.

Перед відправкою на війну всі військовослужбовці повинні проходити скринінг на предмет виникнення у них девіантної поведінки. Командир має володіти інформацією про наявність у своєму підрозділі військовослужбовців схильних до девіантної поведінки і у разі необхідності вчасно на неї відреагувати. Слід враховувати також, що деякі військовослужбовці за результатами психологічного обстеження можуть потребувати психологічного супроводу до, під час та після їх участі у бойових діях. Виходячи із вищесказаного становиться зрозумілим необхідність проведення якісної психологічної діагностики військовослужбовців на різних етапах проходження ними служби.

Психологічна діагностика військовослужбовців повинна включати декілька етапів: спостереження; опитування; тестування, схарактеризованих у табл. 3.

Таблиця 3

Етапи психологічної діагностики військовослужбовців на предмет девіантної поведінки

Назва методу	Що діагностує
спостереження	<ul style="list-style-type: none"> - вербальні та невербальні прояви поведінки - мовну діяльність (зміст, послідовність, тривалість, частоту, спрямованість, інтенсивність) - експресивні реакції (виразні рухи обличчя та тіла) - положення тіла у просторі (переміщення, нерухомість, відстань, швидкість, напрямок руху) - фізичні контакти (торкання, поштовхи, удари, передачі, спільні зусилля).

опитування (інтерв'ю або бесіда)	<ul style="list-style-type: none"> - визначення ставлення респондента до певних проблем - його ціннісні орієнтації, - з'ясувати факти з його біографії, плани на майбутнє - реєстрацію й аналіз відповідей на запитання - вивчення особливостей невербальної поведінки досліджуваних.
тестування за допомогою опитувальників, проєктивних методик	визначення наявності, особливостей і рівня розвитку певних психічних характеристик досліджуваного, статусу в міжособистісних стосунках. Велике значення має аналіз поведінки досліджуваного під час тестових завдань, зокрема його емоційний стан.

Психологічна діагностика військовослужбовців на предмет виникнення девіантної поведінки передбачає:

- всебічний і поглиблений аналіз особистості;
- виявлення недоліків у її поведінці та їх причин, наявність позитивних аспектів;
- спрямованість на вирішення практичних завдань – гармонізацію розвитку особистості, сприяння її особистому зростанню.

Водночас обстеження особистості з девіаціями поведінки має здійснюватись на основі прийняття досліджуваного, гуманного ставлення до нього, співпраці з ним і має характеризуватися:

- цілеспрямованістю, чітким визначенням предмета і мети спостереження;
- системним підходом, що дозволить відрізнити випадкове від типового, закономірного, врахувати всі ознаки девіантної поведінки, розглядати всі чинники девіантної поведінки в їхньому взаємозв'язку;
- планомірністю й аполітичністю, що передбачає наявність чітко визначеної мети, засобів, послідовності дій, не тільки з констатацією фактів, а й їхнім поясненням, виявленням психологічної природи;
- реєстрацією результатів, що дозволяє виключити помилки пам'яті, зменшити тим самим суб'єктивізм висновків і узагальнень;
- оперуванням системою однозначних понять, спеціальних термінів, що сприяють чіткому, недвозначному позначенню матеріалу, який спостерігається, а також забезпеченню єдиного підходу до інтерпретації результатів;
- прогностичним характером, що дозволить визначити умови і засоби надання психологічної допомоги особистості тощо.

Необхідність зарахування деяких військовослужбовців до групи посиленої психологічної уваги визначається за наступними критеріями:

- низьким рівнем їх інтелектуального та фізичного розвитку, військово-професійної спрямованості та стійкості до бойового стресу;
- розладами особистості;
- дезадаптаційними порушеннями;
- схильністю до девіантної та деліквентної поведінки;
- вживанням шкідливих речовин;
- спробами до скоєння суїциду;
- сімейними негараздами та складними сімейними обставинами;

- проблеми зі здоров'ям (закритою черепно-мозковою травмою (ЧМТ), облік у психоневрологічному диспансері);

- булінг з боку колективу або конфлікти із командирами (начальниками).

Найбільш ефективними, із власного досвіду застосування, методиками та опитувальниками діагностування девіацій у військовослужбовців є:

опитувальник Басса-Дарки; опитувальник для визначення рівня тривожності (Д. Тейлора);

характерологічний опитувальник К. Леонгарда;

“Схильність до залежної поведінки” (В. Менделевич), скринінгова діагностика комп'ютерної залежності (Л. Юрьєва, Т. Больбот);

стандартизовані самозвіти військовослужбовців;

використання проєктивних карт за якими досліджуваний має сформувати певну розповідь “Стресстоп” (О. Блінова); комплекс методик “Неіснуюча тварина”, “Дім, дерево, будинок”, “Намалюй людину”, “Малюнок сім'ї”; методика вивчення фрустрації, розроблена С. Розенцвейгом; соціометричні методики; метод незалежних характеристик.

Бажаним є застосування для діагностики девіантної поведінки у військовослужбовців комбінації проєктивних та непроєктивних психодіагностичних методик, тому що у непроєктивних методик є ефект “соціальної бажаності”, коли під час відповіді на тестові запитання військовослужбовці намагаються виглядати кращими, ніж вони є на справді. Перевагою проєктивних методик є можливість дослідити неусвідомлювану сферу особистості. Водночас тлумачення результатів є доволі суб'єктивним, крім того, існує ймовірність, що дослідник може зосередитися насамперед на даних, що мають особливу значущість не для досліджуваного, а для нього особисто (через існування власних неусвідомлюваних проблем)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином в ході нашого психолого-педагогічного дослідження було розглянуто психологію поведінки військовослужбовців – девіантів в сучасних умовах російсько-української війни. схарактеризовано поняття “нормальна поведінка”, “девіантна поведінка”, визначено види девіантної поведінки та виокремлено особистісні характеристики військовослужбовців із різними видами девіантної поведінки, вивчено основні прояви девіантної поведінки у військовослужбовців; особливу увагу ми приділили проблемі роботи командира щодо попередження девіантної поведінки серед військовослужбовців; визначили, що заходи з її попередження у військових підрозділах повинні бути спрямовані не лише на підлеглий особовий склад, а також і на командирів, довели, що психодіагностика військовослужбовців девіантів має бути багатостадійною, із залученням проєктивних та непроєктивних психодіагностичних методик, стандартизованою та спрямованою на недопущення виникнення девіантних вчинків серед військовослужбовців. Сподіваємось на подальше дослідження зазначеної тематики, а саме практичної її складової, набуде відображення у наших наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. (2013). Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Ч. 2. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 172.
2. Боднар, А.Я., Макаренко, Н. Г. (2011). Особливості проявів делінквентної поведінки в Збройних Силах України // Наукові записки НаУКМА. Т. 123. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. К., 35–39.
3. Комарова, Н. М., Пеша, І. В. (2006). Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання, К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 92.
4. Кравець, В.П., Говорун, Т.В., Кікінежді, О. М. та ін. (2013). Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія, за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 448.
5. Мельник, Я. І. (2015). Результати психопрофілактики девіантної поведінки військовослужбовця. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України № 1(74), серія: педагогічні та психологічні науки, Хмельницьк, 456-458.
6. Овчар, О.М. (2003). Психологічні особливості військовослужбовців строкової служби з ознаками девіантної поведінки : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук., Одеса.
7. Орбан-Лембрик, Л.Е. (2010). Соціальна психологія: Підручник: у 2 кн. Кн.1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Чернівці : Книги – ХХІ, 464.
8. Охременко, О. Р. (2000). Девіантна поведінка військовослужбовців. К. : ВГІ НАОУ, 72.
9. Шемшученко, Ю. С. та ін. (2003). Протиправна поведінка. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, Т. 5, 736.
10. Романишин, А.М., Мацевко, Т.М. та ін. (2017). Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців: навчально-методичний посібник. Львів: НАСВ, 322.
11. Штейн, Н. Г. (2012). Психологічні механізми формування адиктивної особистості. Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, Вип. 4 (29). 280-285.
12. Шемчук, В., Хацаюк, О., Соколовський, В., Ковтуненко А., Корнієнко, О., Муштатов, Ю. (2021). Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки, Київ : Військова освіта, № 1 (43), 360-381.
13. Шемчук, В. А. (2015). Психолого-педагогічні аспекти виживання, як особиста безпека військовослужбовця в антитерористичній операції. Спеціальна спрямованість фізичної підготовки як складова особистої безпеки військовослужбовців : матеріали наук.-метод. сем., м. Київ, 17 бер. 2015 р. / Нац. ун-т оборони України, К., 31–32.
14. Шемчук, О. М., Шемчук, В. А., Курбакова, С. М. (2021). Організація медико-психологічної профілактики та реабілітації військовослужбовців. Теоретико-методичні засади системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у вищих військових навчальних закладах : матеріали міжвуз. наук.-практ. сем., м. Київ, 23 лист. 2021 р. Нац. ун-т оборони України, К., 96–98.
15. Oleniev, D. G., Petrachkov, O. V., Verbyn, N. B., Shemchuk, V. A., Tiazhyna A. M. (2021). Dynamics of the Professional Endurance Indicators in Officers of the Operational Level in a Higher Military Educational Institution During Training / – *Canada (Lifescience Global) : Journal of Intellectual Disability-Diagnosis and Treatment*, № 5 (Т. 9). 495-503.
16. Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity : self and society in late modern age.* - Cambridge: Polity Press.

REFERENCES

1. Balashova S.P., Vasyliiev S.P., Dubrovynskyi H.R. (2013). *Praktychnyi kurs viiskovoi psykholohii: Navchalnyi posibnyk. Ch. 2.* K.: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 172.

2. Bodnar, A.Ia., Makarenko, N. H. (2011). Osoblyvosti proiaviv delinkventnoi povedinky v Zbroinykh Sylakh Ukrainy // Naukovi zapysky NaUKMA. T. 123. Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota. K., 35–39.
3. Komarova, N. M., Piesha, I. V. (2006). Metodychni rekomendatsii dlia sotsialnykh pratsivnykiv, derzhavnykh sluzhbovtiv shchodo rozvytku simeinykh form vykhovannia, K. : Derzhavnyi instytut problem simi ta molodi, 92.
4. Kravets, V.P., Hovorun, T.V., Kikinezhdii, O. M. ta in. (2013). Genderni doslidzhennia : prykladni aspekty : monohrafiia, za nauk. red. V. P. Kravtsia. Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan, 448.
5. Melnyk, Ya. I. (2015). Rezultaty psykhoprofilaktyky deviantnoi povedinky viiskovosluzhbovtiv. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy № 1(74), seriia: pedahohichni ta psykholohichni nauky, Khmelnytsk, 456-458.
6. Ovchar, O.M. (2003). Psykholohichni osoblyvosti viiskovosluzhbovtiv strokovoï sluzhby z oznakamy deviantnoi povedinky : avtorefer. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand.. psykhol. nauk., Odesa.
7. Orban–Lembryk, L.E. (2010). Sotsialna psykholohiia: Pidruchnyk: u 2 kn. Kn.1: Sotsialna psykholohiia osobystosti i spilkuvannia. Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 464.
8. Okhremenko, O. R. (2000). Deviantna povedinka viiskovosluzhbovtiv. K. : VHI NAOU, 72.
9. Shemshuchenko, Yu. S. ta in. (2003). Protypravna povedinka. Yurydychna entsyklopediia : [u 6 t.] K. : Ukrainiska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, T. 5, 736.
10. Romanyshyn, A.M., Matsevko, T.M. ta in. (2017). Profilaktyka vidkhylnoi povedinky u viiskovosluzhbovtiv: navchalno-metodychnyi posibnyk. Lviv: NASV, 322.
11. Shtein, N. H. (2012). Psykholohichni mekhanizmy formuvannia adyktivnoi osobystosti. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Zb-k nauk. prats. K.: NUOU, Vyp. 4 (29). 280-285.
12. Giddens, A. (1991). Modernity and self-identity : self and society in late modern age. - Cambridge: Polity Press.
12. Shemchuk, V., Khatsaiuk, O., Sokolovsky, V., Kovtunencko, A., Kornienko, O. (2021). Formuvannia profesiinykh kompetentnosti maibutnykh ofitseriv do dii v umovakh radiatsiinoi, khimichnoi ta biolohichnoi nebezpeky [Formation of professional competencies of future officers to act in conditions of radiation, chemical and biological danger]. Viiskova osvita, Vyp. 1 (43), 360-381.
13. Shemchuk, V. A. (2015). Psykholoho-pedahohichni aspekty vyzhyvannia, yak osobysta bezpeka viiskovosluzhbovtiv v antyterorystychnii operatsii. Spetsialna spriamovanist fizychnoi pidhotovky yak skladova osobystoi bezpeky viiskovosluzhbovtiv : materialy nauk.-metod. sem., m. Kyiv, 17 ber. 2015 r. / Nats. un-t oborony Ukrainy, K., 31–32.
14. Shemchuk, O. M., Shemchuk, V. A., Kurbakova, S. M. (2021). Orhanizatsiia medyko-psykholohichnoi profilaktyky ta reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv. Teoretyko-metodychni zasady systemy vnutrishnoho zabezpechennia yakosti osvithoi diialnosti ta yakosti vyshchoi osvity u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh : materialy mizhvuz. nauk.-prakt. sem., m. Kyiv, 23 lyst. 2021 r. Nats. un-t oborony Ukrainy, K., 96–98.
15. Oleniev, D. G., Petrachkov, O. V., Verbyn, N. B., Shemchuk, V. A., Tiazhyna A. M. (2021). Dynamics of the Professional Endurance Indicators in Officers of the Operational Level in a Higher Military Educational Institution During Training / – Canada (Lifescience Global) : Journal of Intellectual Disability-Diagnosis and Treatment, № 5 (T. 9). 495-503.
16. Giddens, A. (1991). Modernity and self-identity : self and society in late modern age. - Cambridge: Polity Press.

SUMMARY

Oksana Shemchuk,

Candidate of Psychological Sciences,
National Defence University of Ukraine

Vadym Shemchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, senior researcher
National Defence University of Ukraine

Ruslan Torchevskyi,
Candidate of Pedagogical Sciences,
National Defence University of Ukraine

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL VIEW OF THE PROBLEM OF DEVIANT BEHAVIOR OF MILITARY SERVICEMEN IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Introduction. *In the process of reforming the Ukrainian army, spreading the democratic principles of its functioning, the socio-psychological aspect is gaining more and more importance. The latter is objectively related to increased demands on the personality of a serviceman, his social qualities and socially determined behavior.*

Purpose is to *on the basis of the theoretical analysis of the scientific sources of modern and other researchers on the specified issues, to single out and theoretically substantiate the definitions of “deviant behavior”, “types of deviant behavior”, “manifestations of deviant behavior”, “measures to prevent deviant behavior” in a military unit under conditions of Russian aggression. To define and characterize the measures to prevent deviant behavior in military teams, to single out the most optimal and effective methods of psychodiagnosis of military personnel prone to deviations in the conditions of combat operations.*

Methods. *The methodological basis of the research is a set of general scientific and special methods of scientific knowledge, the application of which allowed to ensure the reliability of the obtained results, the achievement of the stated goals and objectives of the research.*

Results. *The article examines the causes and variety of manifestations of deviant behavior of servicemen who perform combat tasks as assigned. Particular attention is paid to identifying types of deviations, determinants of deviant behavior, approaches to preventing its occurrence in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The investigated question is extremely important in the system of moral and psychological support; prevention of deviant behavior and well-chosen methods of its early detection in combat units are the key to creating a “healthy” psychological and pedagogical climate.*

Conclusion. *Thus, in the course of our psychological-pedagogical research, the psychology of the behavior of servicemen - deviants in the modern conditions of the Russian-Ukrainian war was considered. the concepts of “normal behavior” and “deviant behavior” are characterized.*

Key words: *deviant behavior; types of deviant behavior; manifestations of deviant behavior; measures to prevent deviant behavior; psychological diagnosis of deviant behavior.*

УДК 378.14

Василь Ягупов,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-8956-3170>

Ілля Беліков,
доктор філософії,
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0003-3490-8546>
DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/323-330

ВПЛИВ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ НА ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

***Анотація.** Стаття присвячена висвітленню результатів розрахунків які дають змогу виявити вплив формувального етапу педагогічного експерименту на формування організаційної компетентності у майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту Збройних Сил України. Представлено алгоритм визначення відносного ступеня залежності результуючого показника від факторного за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, менеджерським, індивідуально-психічним та суб'єктивним критеріями. Дослідження проводилось повторно із курсантами навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України.*

Було з'ясовано наступне за результатами повторної діагностики: 30,2% мають низький рівень сформованості ціннісно-мотиваційного критерію організаційної компетентності, 53,5% – середній, 16,3% – високий, загальний коефіцієнт сформованості – 1,8; 34,9% мають низький рівень сформованості когнітивного критерію, 55,8% – середній і 9,3% мають високий рівень, загальний коефіцієнт – 1,74; 23,3% мають низький рівень сформованості діяльнісного критерію організаційної компетентності, 44,2% – середній, 32,6% – високий, загальний коефіцієнт сформованості – 2; 58,1% мають низький рівень сформованості менеджерського критерію, 41,9% – середній, жоден курсант не продемонстрував високий рівень, загальний коефіцієнт сформованості – 1,42; 41,9% мають низький рівень індивідуально-психічного критерію, 55,8% – середній, 2,3% – високий, загальний коефіцієнт сформованості – 1,6; 55,8% мають низький рівень суб'єктивного критерію, 37,2% – середній, 7% – високий рівень, загальний коефіцієнт – 1,5. Переважна кількість респондентів змогла набрати низький та низький з динамікою зростання до середнього рівня сформованості за даними компонентами. Це дало змогу, з одного боку, встановити ефективність визначених умов, які позитивно впливають на її формування, а з іншого – акцентувати увагу на систематичному впровадженню додаткових педагогічних умов її формування в ході фахової підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: організаційна компетентність; формувальний етап педагогічного експерименту; методи; критерій; показник; рівні; методологія дослідження.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Матеріали статті є експериментальними даними, отримані в процесі педагогічного експерименту (далі – експеримент) щодо формування організаційної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної культури і спорту Збройних сил України (далі – МОФФК), які дають змогу побачити вплив експерименту на формування організаційної компетентності у МОФФК. Для визначення впливу

формування етапу педагогічного експерименту на формування організаційної компетентності у МОФФК використаємо такий метод аналізу, як парна кореляція, встановивши відносний ступінь залежності результуючого показника від факторного. Для цього використаємо рівняння, що характеризує прямолінійну залежність між двома показниками – рівняння прямої:

$$Y_x = a + b \cdot x$$

a – коефіцієнт, що показує усереднений вплив на результуючу ознаку факторів, що не враховані; *b* – параметр, який показує середню зміну результуючого показника при зміні факторного на одиницю.

Це рівняння описує такий зв'язок між двома ознаками, при якому із зміною факторного показника на певну величину спостерігається рівномірне зростання чи зменшення значень результуючої ознаки. Значення коефіцієнтів *a* і *b* знаходимо із системи рівнянь, отриманих за методом найменших квадратів. В даному випадку вона буде мати такий вигляд:

$$n \cdot a + b \cdot \sum x = \sum y \quad a \cdot \sum x + b \cdot \sum x^2 = \sum x \cdot y,$$

де *n* – кількість критеріїв (в даному випадку *n*=7). Значення $\sum x$, $\sum y$, $\sum xy$, $\sum x^2$ розраховуємо з таблиці 1.

Таблиця 1

Вхідні дані для впливу формування етапу педагогічного експерименту на формування організаційної компетентності у майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту

Критерій	Вклад у формування організаційної компетентності, %	Вклад у формування організаційної компетентності констатувального експерименту, %
Ціннісно-мотиваційний	0,90	0,31
Когнітивний	0,77	0,09
Діяльнісний	0,76	0,10
Менеджерський	0,74	0,22
Індивідуально-психологічний	0,72	0,19
Суб'єктний	0,72	0,19
Організаційна компетентність	0,71	0,32

Таким чином, рівняння зв'язку, що описує залежність відсотка компетентності у МОФФК у констатувальному та формуальному етапах педагогічного експерименту буде мати вигляд:

$$Y_x = 0,024 + 1,00 x$$

Підставивши в рівняння регресії відповідні значення *X*, можна отримати теоретичні значення результуючого показника *Y*. Для виміру тісноти зв'язку між факторними і результуючими показниками визначаємо коефіцієнт кореляції. У випадку прямолінійної форми зв'язку між показниками коефіцієнт кореляції визначається:

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}},$$

Підставивши значення в дану формулу, отримаємо $r \neq 1,0$. Це означає, що між рівнем компетентності у МОФФК та його показником у констатувальному та формувальному етапах дослідження не існує тісний зв'язок, оскільки, чим ближче коефіцієнт кореляції до 1, тим тісніше зв'язок між факторною та результуючою ознаками.

Якщо коефіцієнт кореляції піднести до квадрату, отримаємо коефіцієнт детермінації. В нашому випадку він не дорівнює 1. Це показує, що рівень компетентності у МОФФК не чітко залежить від результатів констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту. Варто врахувати, що інші фактори також мають суттєвий вплив на результуючий показник.

Для виявлення залежності між етапами дослідження (X) та рівнем компетентності у МОФФК на 1 та 2 етапі (Y) проведемо побудову кореляційної моделі та графічне зображення регресії.

Будуємо поле кореляції, емпіричну лінію регресії (у вигляді ламаної) та визначаємо форму зв'язку між ознаками X та Y . Розраховуємо параметри кореляційної моделі a_0 і a_1 оцінки параметрів моделі. Невідомі параметри кореляційної моделі a_0 і a_1 знаходимо із системи нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} n \cdot a_0 + a_1 \cdot \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{i=1}^n y_i; \\ a_0 \cdot \sum_{i=1}^n x_i + a_1 \cdot \sum_{i=1}^n x_i^2 = \sum_{i=1}^n (x_i \cdot y_i). \end{cases}$$

У випадках, коли функція є нелінійною (але не є поліномом), її зводять до лінійної шляхом логарифмування та наступною заміною нелінійних змінних на лінійні (показникова та степенева функції) або просто однією заміною в залежності від виду функції. Цей метод приведення нелінійної функції до лінійного виду називають лінеаризацією рівняння регресії. Лінеаризуємо задану функцію $y = a_0 \cdot x^{a_1}$.

Логарифмуючи дане рівняння, отримаємо:

$$\ln y = \ln(a_0 \cdot x^{a_1}); \quad \ln y = \ln a_0 + \ln(x^{a_1}); \quad \ln y = \ln a_0 + a_1 \ln x.$$

Заміною змінних $y' = \ln y$, $x' = \ln x$, $a'_0 = \ln a_0$ отримуємо рівняння:

$$y' = a'_0 + a_1 x'.$$

Система нормальних рівнянь при даних перетвореннях буде мати вигляд:

$$\begin{cases} n \cdot \ln a_0 + a_1 \cdot \sum_{i=1}^n \ln x_i = \sum_{i=1}^n \ln y_i; \\ \ln a_0 \cdot \sum_{i=1}^n \ln x_i + a_1 \cdot \sum_{i=1}^n (\ln x_i)^2 = \sum_{i=1}^n \ln x_i \cdot \ln y_i. \end{cases}$$

Для визначення параметрів кореляційної моделі a_0 і a_1 у робочій таблиці накопичуємо суми:

$$\sum_{i=1}^n \ln x_i = 18,195 ; \quad \sum_{i=1}^n (\ln x_i)^2 = 28,502 ;$$

$$\sum_{i=1}^n \ln y_i = 58,288 ; \quad \sum_{i=1}^n \ln x_i \cdot \ln y_i = 77,289$$

і підставляємо їх у систему нормальних рівнянь. Всі необхідні розрахунки наводимо в таблиці 2. Отримуємо такий математичний вигляд:

$$\begin{cases} 14 \cdot \ln a_0 + 18,195 \cdot a_1 = 58,288; \\ 18,195 \cdot \ln a_0 + 28,502 \cdot a_1 = 77,289. \end{cases}$$

Розв'язавши дану систему, маємо: $\ln a_0 = 3,75241$; $a_0 = 42,62369$, $a_1 = 0,31625$

Таким чином, кореляційна модель має вигляд: $y = 42,62369 \cdot x^{0,31625}$.

Розраховуємо теоретичні значення \hat{y}_i результативного показника і будуємо теоретичну лінію регресії. Даний розрахунок наводимо в таблиці 2. Середнє значення прогнозу показника y_p визначаємо методом математичної екстраполяції шляхом підстановки в кореляційну модель замість x його відносного прогнозованого значення x_p .

$$\text{Тобто } \hat{y}_p = 42,62369 \cdot 8,5^{0,31625} = 83,865.$$

Такий прогноз називається точковим. Оскільки у нас зв'язок нелінійний, то тісноту зв'язку між ознаками X та Y оцінюємо кореляційним відношенням (індексом кореляції) за формулою:

$$\eta_{xy} = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}} = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n u_i^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

де y_i – фактичні (емпіричні) значення результативного показника; \hat{y}_i – теоретичні (розрахункові) значення результативного показника; \bar{y} – середнє значення y .

Для розрахунку η_{xy} у робочій таблиці знайдемо суми:

$$\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2 = 351,190 ; \quad \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 = 2153,429.$$

$$\text{Тоді } \eta_{xy} = \sqrt{1 - \frac{351,190}{2153,429}} = 0,915.$$

Оскільки $\eta_{xy} = 0,915$, то зв'язок між факторами сильний.

Оцінимо значущість кореляційного відношення за t-критерієм Вілкоксона. Емпіричне значення критерію Вілкоксона – це сума рангів елементів однієї з вибірок. Рангом є порядковий номер варіанта вибірки у спільному варіаційному ряду, або середнє арифметичне номерів, якщо варіанти вибірок однакові.

Для перевірки гіпотези дослідження H_0 про однорідність (таб. 1): x_i – вклад у формування організаційної компетентності, y_i – вклад у формування організаційної компетентності констатувального експерименту. За конкуруючу

гіпотезу $H1$ прийняти $F1(x) \neq F2(x)$.

$$x_i: 0,90 \ 0,77 \ 0,76 \ 0,74 \ 0,72 \ 0,72 \ 0,71$$

$$y_i: 0,31 \ 0,09 \ 0,10..0,22 \ 0,19 \ 0,19 \ 0,32$$

Оскільки конкуруюча гіпотеза $F1(x) \neq F2(x)$, то знайдемо границі двосторонньої критичної області: $k1 = W_{\text{нижнє кр.}}(0,05/2, 6, 7) = 27$, $k2 = (6+7+1) \cdot 6 - 27 = 57$. Розташуємо варіанти обох вибірок у спільному варіаційному ряді (перший рядок), пронумеруємо його члени (другий рядок), вкажемо їх ранги (третій рядок):

$$0,09 \ 0,10 \ 0,22 \ 0,19 \ 0,19 \ 0,32 \ 0,77 \ 0,76 \ 0,74 \ 0,72 \ 0,72 \ 0,71$$

$$1 \ 2 \ 3 \ 4 \ 5 \ 6 \ 7 \ 8 \ 9 \ 10 \ 11 \ 12$$

$$1 \ 2 \ 3 \ 4,5 \ 4,5 \ 6 \ 7 \ 8 \ 9,5 \ 9,5 \ 11 \ 12$$

Тоді емпіричне значення критерію Вілкоксона $W=3+4,5+7+8+9,5+11=43$, знаходиться в області прийняття гіпотези: $27 < 43 < 57$. Відтак, нема підстав відхилити нульову гіпотезу про однорідність вибірок при оцінці вкладу у формування організаційної компетентності констатувального експерименту.

Проведемо оцінку довірчих границь базисних середніх значень \hat{y}_i та прогнозу Δy_p за нижче приведеною формулою і заносимо в таблицю 2:

$$\Delta \hat{y}_i = \frac{t_{\alpha,k} \cdot \sigma_u}{\sqrt{n}} \cdot \sqrt{1 + \frac{(x'_i - \bar{x}')^2}{\sigma_x^2}}. \quad \Delta \hat{y}_p = \frac{2,18 \cdot 5,008}{\sqrt{14}} \cdot \sqrt{1 + \frac{1,689}{4,854}} = 3,388.$$

Тоді оцінка кожного базисного середнього складе: $\tilde{y}_i = \hat{y}_i \pm \Delta \hat{y}_i$, а оцінку середнього значення прогнозу показника – за формулою: $\tilde{y}_p = \hat{y}_p \pm \Delta \hat{y}_p$.

Таблиця 2

Параметри кореляційної моделі при оцінці впливу критеріїв організаційної компетентності у майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту

№	x_i	y_i	$\ln x_i$	$(\ln x_i)^2$	$\ln y_i$	$\ln x_i \cdot \ln y_i$	\hat{y}_i	$(y_i - \hat{y}_i)^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$	$(x'_i - \bar{x}')^2$	$\Delta \hat{y}_i$	Довірчі границі	
													$\hat{y}_i - \Delta \hat{y}_i$	$\hat{y}_i + \Delta \hat{y}_i$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	0,51	0,19	-0,67	0,45	-1,64	1,10	34,4	1173	0,0003	1172	0,036	1,7	32,8	36,1
2	0,53	0,30	-0,63	0,40	-1,21	0,77	34,9	1195	0,0074	1201	0,023	1,7	33,2	36,5
3	0,53	0,15	-0,63	0,40	-1,90	1,21	34,9	1206	0,0039	1201	0,023	1,7	33,2	36,5
4	0,53	0,48	-0,63	0,40	-0,74	0,47	34,9	1183	0,0718	1201	0,023	1,7	33,2	36,5
5	0,54	0,26	-0,62	0,38	-1,33	0,82	35,1	1212	0,0028	1216	0,018	1,7	33,4	36,7
6	0,54	0,19	-0,62	0,38	-1,65	1,02	35,1	1217	0,0004	1216	0,018	1,7	33,4	36,7
7	0,54	0,41	-0,62	0,38	-0,89	0,55	35,1	1202	0,0404	1216	0,018	1,7	33,4	36,7
8	0,55	0,19	-0,60	0,36	-1,67	1,00	35,3	1232	0,0005	1230	0,013	1,6	33,6	36,9
9	0,56	0,24	-0,58	0,34	-1,44	0,84	35,5	1242	0,0006	1244	0,009	1,6	33,8	37,1
10	0,57	0,06	-0,56	0,32	-2,80	1,57	35,7	1269	0,0225	1258	0,006	1,6	34,0	37,3
11	0,57	0,10	-0,56	0,32	-2,31	1,30	35,7	1266	0,0126	1258	0,006	1,6	34,0	37,3
12	0,57	0,09	-0,56	0,32	-2,43	1,37	35,7	1267	0,0151	1258	0,006	1,6	34,0	37,3
13	0,57	0,14	-0,56	0,32	-2,00	1,13	35,7	1264	0,0058	1258	0,006	1,6	34,0	37,3

Закінчення табл.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
14	0,58	0,21	-0,54	0,30	-1,58	0,86	35,9	1272	0,0000	1272	0,004	1,6	34,2	37,5
15	0,58	0,18	-0,54	0,30	-1,71	0,93	35,9	1274	0,0009	1272	0,004	1,6	34,2	37,5
16	0,58	0,17	-0,54	0,30	-1,79	0,97	35,9	1275	0,0019	1272	0,004	1,6	34,2	37,5
17	0,58	0,15	-0,54	0,30	-1,90	1,03	35,9	1277	0,0037	1272	0,004	1,6	34,2	37,5
18	0,59	0,06	-0,53	0,28	-2,83	1,49	36,1	1297	0,0231	1286	0,002	1,6	34,4	37,7
19	0,6	0,23	-0,51	0,26	-1,47	0,75	36,3	1299	0,0004	1300	0,001	1,6	34,6	37,9
20	0,6	0,06	-0,51	0,26	-2,75	1,40	36,3	1311	0,0216	1300	0,001	1,6	34,6	37,9

З'єднавши на графіку плавною лінією усі значення $\max \tilde{y}_i = \hat{y}_i + \Delta\hat{y}_i$ та відповідно $\min \tilde{y}_i = \hat{y}_i - \Delta\hat{y}_i$, отримаємо так звану довірчу зону рівняння регресії (рис. 1).

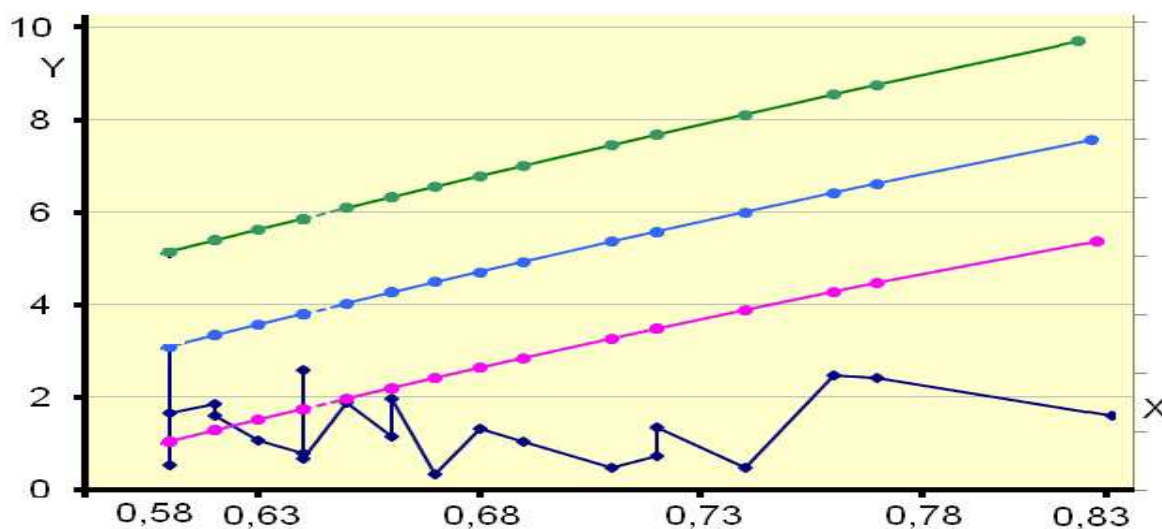

Рис. 1. Графік емпіричної, теоретичної лінії регресії та довірчих границь базисних середніх

Отже, використавши такий метод аналізу, як парна кореляція, було встановлено, що між рівнем впливу формувального та констатувального етапу педагогічного експерименту на формування організаційної компетентності у МОФК не існує суттєвий зв'язок.

Ці результати дають змогу зробити висновок, що коефіцієнти за кожним критерієм на констатувальному та формувальному етапах експерименту мають значні відмінності в рівнях сформованості організаційної компетентності у МОФК, особливо враховують обсяг впливу на формувальному етапі. Відповідно після проведення формувального етапу дослідження спостерігається позитивна динаміка обраних критеріїв.

Труднощі, які виникли на етапі констатувального діагностування менеджерського, когнітивного та суб'єктного критерію, на формувальному етапі експерименту виявлені не були. Більшість респондентів змогла набрати середній рівень сформованості за даними компонентами.

Висновки. Таким чином, результати формувального етапу педагогічного експерименту відображають позитивну динаміку сформованості організаційної компетентності у МОФК. Аналіз, узагальнення та систематизація результатів

діагностувального зрізу на формувальному етапі педагогічного експерименту засвідчили, що запропонований формат та змістовне наповнення занять, які розроблені в рамках дослідження, є в повній мірі орієнтованими на формування їх організаційної компетентності.

Отримані емпіричні результати підтверджують необхідність акцентувати увагу МОН України, ЗВО і ВВНЗ на вдосконалення стандарту вищої освіти 017 – фізична культура та спорт та розробку навчальних курсів, спрямованих на змістовне формування організаційної компетентності у майбутніх фахівців за спеціальністю 017, оскільки унікальність їх майбутньої професійної діяльності значною мірою має організаційну спрямованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беліков І. О. Методика формування організаційної компетентності у майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної культури і спорту Збройних сил України. Молодь і ринок. 2022. № 3–4. С. 164–173. (Наукометричні бази даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); ERIH PLUS; Index Copernicus). <https://doi.org/10.24919/2617-0825.3/201.2022>
2. Беліков І. О. Критерії та показники діагностування сформованості організаційної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 38. С. 94–102.
3. Беліков І. О. Стан сформованості організаційної компетентності в майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту Збройних сил України. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки: науковий журнал. 2022. Вип. 1 (108). С. 61–78. (Наукометричні бази даних: Ulrich's Periodicals Directory (#); CiteFactor та Index Copernicus International і Google Scholar). DOI 10.35433/pedagogy.1(108).2022.61-78.
4. Ягупов В. В. Методи навчання військовослужбовців. *Збірник наукових праць Військового гуманітарного інституту Національної академії оборони України*. 2000. № 4 (17). С. 80–85.
5. Ягупов В. В. Неімітаційні активні методи навчання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Педагогіка і психологія*. 2000. № 5. С. 78–85.
6. Pii Bielikov (2021). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ORGANIZATIONAL COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORT. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(52). doi: 10.26886/2414-634X.8(52)2021.3

REFERENCES

1. Belikov, I. O. Methodology of formation of organizational competence among future officers - specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. Youth and the market. 2022. No. 3–4. P. 164–173. (Scientometric databases: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); ERIH PLUS; Index Copernicus). <https://doi.org/10.24919/2617-0825.3/201.2022>
2. Belikov I. O. Criteria and indicators for diagnosing the formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. Innovative pedagogy. 2021. Issue 38. P. 94–102.
3. Belikov I. O. State of formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical sciences: scientific journal. 2022. Issue 1 (108). P. 61–78. (Scientometric databases: Ulrich's Periodicals Directory (#); CiteFactor and Index Copernicus International and Google Scholar). DOI 10.35433/pedagogy.1(108).2022.61-78.

4. Yagupov V. V. Methods of training military personnel. Collection of scientific works of the Military Humanitarian Institute of the National Defense Academy of Ukraine. 2000. No. 4 (17). P. 80–85.
5. Yagupov V. V. Non-imitation active methods of learning. Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Pedagogy and psychology. 2000. No. 5. P. 78–85.
6. Iliia Bielikov (2021). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ORGANIZATIONAL COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORT. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(52). doi: 10.26886/2414-634X.8(52)2021.3

SUMMARY

Vasyl Yahupov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Physical Education, Special Physical Training and Sports Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the National Defence University of Ukraine

Iliia Belikov,

Doctor of Philosophy, Teacher of the Department of Physical Education, Special Physical Training and Sports Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the National Defence University of Ukraine

THE INFLUENCE OF THE FORMATIVE STAGE OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT ON THE FORMATION OF ORGANIZATIONAL COMPETENCE AMONG FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Introduction. *The article is devoted to highlighting the results of calculations that make it possible to identify the influence of the formative stage of a pedagogical experiment on the formation of organizational competence among future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. An algorithm is presented for determining the relative degree of dependence of the resulting indicator on the factor indicator according to value-motivational, cognitive, activity, managerial, individual-mental and subjective criteria. The study was conducted with cadets of the educational and scientific institute of physical culture and sports and health technologies of the National Defense University of Ukraine.*

The following was established based on the results of repeated diagnostics: 30.2% have a low level of formation of the value-motivational criterion of organizational competence, 53.5% - average, 16.3% - high, the overall coefficient of formation is 1.8; 34.9% have a low level of development of the cognitive criterion, 55.8% have an average level and 9.3% have a high level, the overall coefficient is 1.74; 23.3% have a low level of formation of the activity criterion of organizational competence, 44.2% - average, 32.6% - high, the overall formation coefficient is 2; 58.1% have a low level of development of the managerial criterion, 41.9% have an average level, not a single cadet demonstrated a high level, the overall development coefficient is 1.42; 41.9% have a low level of individual mental criterion, 55.8% have an average level, 2.3% have a high level, the overall development coefficient is 1.6; 55.8% have a low level of subjective criterion, 37.2% have an average level, 7% have a high level, the overall coefficient is 1.5. The overwhelming number of respondents were able to score low and low with growth dynamics towards the average level of formation for these components. This made it possible, on the one hand, to establish the effectiveness of certain conditions that positively influence its formation, and on the other hand, to focus on the systematic introduction of additional pedagogical conditions for its formation during the professional training of future specialists.

Key words: *organizational competence; the formed stage of the pedagogical experiment; methods; criterion; indicator; levels; research methodology.*

УДК 371.398:378.147

Василь Ягулов,доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8956-3170>**Денис Коновалов,**Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8563-1121>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/331-342

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті запропоновано педагогічну модель формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ (далі – СВ) Збройних сил (далі – ЗС) України до військово-професійної діяльності в ВВНЗ із таких блоків: цільово-методологічного (відображає мету та підпорядковані їй основні завдання щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ згідно з провідними положеннями системного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного методологічних підходів); змістовного (містить вимоги до формування фізичної готовності); суб'єктного (містить процес взаємодії суб'єкта викладання – викладача (-ів) і суб'єкта навчальної діяльності – курсанта (-ів); методично-процесуального (містить методичну послідовність формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ до професійної діяльності, методи, методичні прийоми та методика її формування у ВВНЗ); результативного (містить критерії і показники діагностування сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів; рівні її сформованості (низький, достатній, середній, високий).

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення наукової літератури та інформації, педагогічне спостереження.

Ключові слова: педагогічне моделювання; модель; формування; блоки; майбутні офіцери; військово-професійна діяльність; фізична готовність.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року російський агресор розпочав повномасштабну війну проти нашої суверенної держави та народу України. Нині агресор регулярно обстрілює українські міста, які перебувають у межах досяжності їхніх ракет, артилерії та реактивних систем залпового вогню. На полі бою кожен день наші військові демонструють силу духу, майстерність володіння зброєю та технікою, але викликає більшу занепокоєність їх стан здоров'я, фізичної підготовленості та готовності до бойової діяльності, коли вони перебувають в екстремальних умовах бойових дій. Водночас жорсткі реалії російсько-української війни чітко вказують на необхідність суттєвого покращення фізичного стану всіх категорій військовослужбовців і загалом фізичної підготовленості та готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності, на що слід звернути увагу в процесі їх професійної підготовки у ВВНЗ.

Роль фізичного стану військовослужбовців для ефективного здійснення ними військово-професійної діяльності доведено результатами багатьох наукових досліджень і багатовіковим досвідом війн. Результати проведеного наукового аналізу свідчать, що фізичний стан офіцерів вважається

фундаментом для інших компонентів їх боєздатності. Це зумовлено тим, що рівень сформованості та розвиненості тих чи інших професійно важливих фізичних якостей майбутніх офіцерів значною мірою визначає загальну фізичну їх здатність виконувати як окремі рухові дії, так різну за характером і складністю рухові дії в процесі військово-професійної діяльності. Водночас, велике значення для виконання тих чи інших різноманітних завдань військово-професійної діяльності залежить від фізичної підготовленості курсантів – майбутніх офіцерів. Нині значення фізичної підготовленості майбутніх офіцерів у структурі їхньої бойової здатності та готовності впливає з наукового розуміння сутності людської природи, що ґрунтується на необхідності різноманітних фізичних властивостей, якостей і здатностей для успішної військово-професійної діяльності за бойових умов.

Проблема забезпечення загальної фізичної підготовленості в майбутніх офіцерів у ВВНЗ є надзвичайно актуальною як у теоретичному, так і в прикладному аспектах. Давно відомий лозунг «Готувати солдатів до того, що потрібно під час бою!» – ще раз використовується фахівцями підготовки військ армій найбільш розвинених країн світу. «Вчитися солдатам саме тому, як вони будуть воювати» – така нова філософія інноваційного формування фізичної готовності військовослужбовців, яка реалізується Управлінням навчання та доктрин СВ армії США. У зв'язку з цим розвиток основних професійно важливих фізичних якостей і закладення фізичного фундаменту майбутніх офіцерів на молодших курсах дає змогу цілеспрямовано формувати, розвивати та вдосконалювати професійно-прикладні фізичні якості курсантів як майбутніх фахівців СВ ЗС України. Їх фізична підготовленість відіграє важливу роль у складі бойової майстерності, військово-професійної працездатності як військовослужбовців і застосуванні ними всіх засобів у процесі виконання навчально-бойових і бойових завдань. Важливою початковою умовою формування фізичної підготовленості та готовності є здоров'я, рухова активність та рівень фізичної підготовленості майбутніх офіцерів. Важливим компонентом здоров'я, основою високої працездатності та життєздатності, базою, на якій відбувається вся рухова діяльність майбутніх офіцерів, є безумовно рівень фізичної підготовленості.

У зв'язку з цим забезпечення фізичної підготовленості майбутніх офіцерів є одним із першочергових завдань фахівців фізичного виховання в ВВНЗ. Окрім того, сучасні методики фізичної підготовки не задовольняють природну потребу курсантів в руховій активності.

Відповідно до вимог керівних документів основною метою фізичної підготовки військовослужбовців є забезпечення їх фізичної готовності до професійної діяльності.

Аналіз, систематизація та узагальнення результатів основних досліджень і публікацій із проблеми фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності показав, що педагогічне моделювання у педагогічній теорії та практиці знаходить своє відображення у педагогічних дослідженнях. Педагогічне моделювання розуміється як непрямої, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання

(безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене чи недоцільне) шляхом дослідження їхніх моделей [10, 393].

До педагогічного моделювання в остатні роки приділяється достатня увага, зокрема, це наукові напрацювання М. Анісімова [1], М. Лазарева [3], Є. Лодатка [4], О. Мещанінова [5], А. Семенової [8], В. Ягупова [9; 19], М. Якубовського [16], а щодо фахівців фізичного виховання – І. Белікова [17], С. Костіва [2], Д. Погребняка [6] та ін.

Так, R. Sierra слушно наголошує, що педагогічна модель представляє теоретичний інструмент цілеспрямованого дослідження в спрощеному вигляді різних педагогічних процесів і явищ, які проектуються для їх ідеального відтворення [20]. Він вважає, що така модель є формальною теоретичною конструкцією досліджуваного педагогічного явища, яка відображає певний аспект педагогічного процесу та явища згідно з метою його формування, розвитку і коригуванню.

А. С. Гончаренко термін «модель» тлумачить, як еталон, стандарт, зразок, примірник чогось; схему для пояснення якогось явища або процесу [7, с. 195].

Науковці слушно наголошують, що «Педагогічне моделювання дає можливість створити модель спеціаліста на основі його компетенцій, обґрунтувати модель професійної компетентності, а також створити модель її формування в процесі набуття професійної освіти» [11, 146], тобто розкривають основні напрями реалізації педагогічного моделювання в педагогічній теорії та практиці.

Філософський енциклопедичний словник зазначає, що «модель» – це предметна, знакова чи мисленнєва (уявна) система, що відтворює, імітує або відображає якісь визначальні характеристики, тобто принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості чи ознаки об'єкта пізнання (оригіналу), пряме, безпосереднє вивчення якого з якихось причин неможливе, неефективне або недоцільне, і може замінити цей об'єкт у процесі, що досліджується, з метою отримання знань про нього [10, 105].

Науковці щодо моделювання дидактичного процесу слушно зазначають, що модель є знаковою системою, «за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження» [21, 31].

На основі узагальнення наукових джерел можна зауважити такі аспекти педагогічного моделювання:

по-перше, що таке моделювання – це дослідження різних педагогічних явищ і процесів за допомогою проектування їх моделей;

по-друге, у процесі педагогічного моделювання можна досягти, на думку науковців [9, 67], чітких дослідницьких цілей;

по-третє, науковцями педагогічне моделювання використовується для формування та розвитку різних видів компетентності військових фахівців у системі військової освіти [2–6; 8–9; 14; 19 тощо]. Слід зазначити, що у спеціальній літературі сучасні вчені та практики шукають різні оптимальні підходи щодо створення стійкої моделі нормативно-практичного формування

готовності офіцерів СВ до професійної діяльності в її різних аспектах, формах і режимах здійснення.

Але також наголошуємо, що проблема саме теми педагогічного моделювання щодо теми нашої статті продовжує залишатися поза увагою науковців, що актуалізує необхідність таких наукових пошуків.

Метою дослідження є педагогічне проектування моделі формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до військово-професійної діяльності в процесі військово-професійної підготовки в ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. «Наукова цінність» педагогічного моделювання полягає у тому, що воно дає можливість досліджувати різні педагогічні явища на спроектованій моделі для системного дослідження щодо предмета наукового пошуку, у тому числі й безпосередньо педагогічних аспектів формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ у ВВНЗ. У нашому дослідженні педагогічне моделювання містить такі етапи:

1) формування чіткого уявлення про проектування моделі формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ, визначення її місця, ролі та функцій у системі їх військово-професійної підготовки в ВВНЗ;

2) отримання структурного уявлення про формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ як важливого контекстного педагогічного явища, а також про педагогічні аспекти її цілеспрямованого формування, розвитку та вдосконалення в системі їх військово-професійної підготовки – виокремлення її змісту та структури, визначення мети, змісту, методик, засобів і результату її формування, розвитку та вдосконалення; розроблення та обґрунтування критеріїв і показників діагностування її сформованості, розвиненості та вдосконаленості;

3) проектування системних, взаємозв'язаних і водночас послідовних блоків педагогічної моделі формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ – цільово-методологічного, теоретичного, суб'єкт-суб'єктного, методично-процесуального та результативного;

4) розроблення відповідної контекстної професійно орієнтованої моделі формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ: на основі теоретичного та емпіричного дослідження щодо предмета дослідження встановлюються відомості щодо їх фізичної готовності як майбутніх фахівців ЗС України;

5) визначення основних педагогічних аспектів – цільових, змістовних, суб'єктних, організаційно-методичних і результативних – формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ у системі військової освіти, що конкретизується в її змісті, методиках, засобах і основних етапах формування;

б) встановлення причинно-наслідкових зв'язків педагогічного моделювання – ефект впровадження моделі у військово-педагогічний процес ВВНЗ щодо формування фізичної готовності курсантів як майбутніх офіцерів СВ.

Запропонована нами модель реалізує такі функції:

аксіологічну (формує у майбутніх офіцерів як суб'єктів екстремального виду діяльності цінності фізичної культури та спорту, здорового способу життя, фізичної досконалості як військового професіонала та мотивацію цілеспрямованого формування фізичної готовності);

пізнавальну (спрямована на формування системи знань про фізичну культуру та спорт, здоровий спосіб життя, фізичну досконалість як військового професіонала);

поведінково-діяльнісну (формує фізичні навички та уміння, а бажано – фізичні здатності щодо майбутньої управлінської діяльності; формує наукові уявлення про фізичну культуру та спорт, здоровий спосіб життя, фізичну досконалість як військового професіонала – суб'єкта військового управління);

рефлексивну (розвиває здатність до самооцінювання, самоконтролю та самодетермінації як своєї фізичної готовності як суб'єкта військового управління в системі фізичного виховання та спорту в ЗС України).

На підставі проведеної теоретичної розвідки наукової літератури та основі урахування провідних ідей і положень системного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх військових фахівців, а також специфіки посадового призначення офіцерів СВ пропонуємо таку контекстну модель, яка включає цільово-методологічний, змістовний, суб'єкт-суб'єктний, методично-процесуальний і оцінно-результативний блоки формування їх фізичної готовності в процесі військово-професійної підготовки (рис. 1).

ЦІЛЬОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БЛОК		
МЕТА: формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до військово-професійної діяльності у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ.		
Методологічні підходи до формування фізичної готовності – системний, компетентнісний, контекстний і суб'єктно-діяльнісний.		
Принципи: науковості, наочності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, свідомості й активності, контекстності, системності і послідовності.		
ЗМІСТОВНИЙ БЛОК		
Зміст формування фізичної готовності майбутніх офіцерів та її основних компонентів – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, поведінково-діяльнісного, індивідуально-психічного та суб'єктного.		
СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИЙ БЛОК		
Викладач →	СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ	← Курсант як майбутній офіцер
МЕТОДИЧНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ БЛОК		
Методика	Методи	Види навчальних занять
Основні етапи: діагностувально-мотиваційний; поведінково-діяльнісний; результативний.	словесні (усний виклад навчального матеріалу та його обговорення; наочні (<i>показ, ілюстрація, демонстрація</i>); практичні (<i>вправи, практичні заняття, інструктажі, практика, стажування тощо</i>); самостійна робота (<i>робота з друкованими джерелами, виконання усних, письмових вправ, самостійне тренування та ін.</i>); педагогічного діагностування: <i>залік, іспит.</i>	лекція, практичне, семінарське та групове заняття, групова вправа, індивідуальне заняття, тактичне (тактико-спеціальне) заняття, самостійна робота, консультація, залік, іспит.
ОЦІННО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ БЛОК		

Діагностування рівнів сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ.			
Критерії оцінювання сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів		Рівні	низький
			достатній
ціннісно-мотиваційний	діяльнісний		середній
інтелектуальний	психологічний		
суб'єктний			високий
Результат: сформованість фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до військово-професійної діяльності у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ			

Рис. 1. Модель формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до військово-професійної діяльності у процесі військово-професійної підготовки у ВВНЗ

Цільово-методологічний блок моделі відображає мету та методологічні підвалини формування фізичної готовності у майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності з урахуванням їх майбутніх військово-професійних, фахових і фізичних знань, умінь і навичок, здібностей і здатностей, цінностей і досвіду діяльності як суб'єкта військово-професійної діяльності. Відповідно до формування їх фізичної готовності нами виокремлено відповідні компоненти, які в сукупності дають можливість враховувати їх службову, фахову, у тому числі найголовніше – військово-професійну діяльність у військах у бойових умовах.

Мета полягає у забезпеченні сформованості їх фізичної готовності як суб'єктів екстремального виду діяльності до професійної діяльності.

Принципи формування: науковості, послідовності та системності навчання, доступності та дохідливості викладання, свідомості й активності, наочності та змодельованості, контекстності чи прикладної спрямованості.

Змістовний блок моделі відображає зміст фізичної готовності до військово-професійної діяльності у майбутніх офіцерів СВ і містить змістовні вимоги до її формування в процесі набуття військово-професійної освіти. Крім цього, зміст їх фізичної підготовки має враховувати вимоги сучасної гібридної війни, досягнення в галузях військової освіти, інформаційних технологій, охорони здоров'я та військових наук. Вважаємо, що зміст їх військово-професійної підготовки має бути також безпосередньо спрямованим на формування їх фізичної готовності до військово-професійної діяльності та включати її ціннісно-мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, індивідуально-психічний і суб'єктний компоненти.

Запропонована нами модель реалізує такі функції:

ціннісно-мотиваційну (цінності здорового способу життя, зайняття спортом, мотивація до формування, розвитку та вдосконалення своєї фізичної готовності до успішної військово-професійної діяльності);

пізнавальну (формує систему знань, умінь і навичок фізичної готовності до успішної військово-професійної діяльності);

адаптивну (формує фізичні навички та вміння для успішної реалізації посадових компетенцій у складних умовах військово-професійної діяльності на конкретній посаді в СВ);

нормативну (формує та закріплює уявлення про соціально-моральні та військово-професійні норми, цінності, знання керівних документів зі фізичної підготовки військовослужбовців взагалі та до своєї фізичної підготовленості й готовності до успішної військово-професійної діяльності як суб'єкт військового управління зокрема);

рефлексивно-оцінну (формує суб'єктність майбутнього офіцера в сфері фізичного виховання, самовиховання та самовдосконалення як суб'єкта майбутньої військово-професійної діяльності).

Формування фізичної готовності курсантів до успішної військово-професійної діяльності як майбутніх офіцерів СВ – суб'єктів військового управління проходить послідовно у три етапи:

діагностувально-мотиваційний (спрямований на визначення початкового рівня сформованості їх фізичної готовності до військово-професійної діяльності як майбутніх офіцерів, усвідомлення проблем і труднощів, з якими зустрічаються вони у процесі її формування в ВВНЗ, а також на формування цінностей і мотивації до фізичної підготовки, здорового способу життя, зайняття військово-прикладними видами спорту);

– поведінково-діяльнісний (забезпечує конкретні дії, вчинки курсантів щодо формування своєї фізичної готовності до військово-професійної діяльності як майбутніх офіцерів, активну участь у спортивно-масових заходах, зайняття військово-прикладними видами спорту, участь у спортивно-оздоровчих заходах, цілеспрямоване формування і вдосконалення основних професійно-важливих фізичних якостей як військового професіонала СВ ЗС України);

результативний (спрямований на формування курсантів як суб'єктів фізичної підготовки та фізичної готовності в ВВНЗ і з'ясування результативності сформованості їх фізичної готовності до військово-професійної діяльності як майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності як суб'єктів військового управління).

Суб'єкт-суб'єктний блок є головним, оскільки від суб'єктного ставлення та суб'єктної позиції як військових педагогів, так і курсантів як суб'єктів навчальної та майбутньої військово-професійної діяльності залежить сформованість фізичної готовності курсантів як майбутніх офіцерів – суб'єктів військово-професійної діяльності в СВ. Наголошуємо, що «...у процесі військово-професійної підготовки офіцера слід збагачувати його соціальну суб'єктність – особистість, формувати та розвивати культуру навчальної діяльності, результатом якого є навчальна суб'єктність офіцера, а інтегральним результатом набуття професійної освіти є формування військово-професійної суб'єктності – професіонала військової справи» [13, 226]. Блок забезпечує взаємодію як мінімум двох суб'єктів – викладача і курсанта, підвалину якої складає суб'єктно-діяльнісний підхід до формування фізичної готовності до військово-професійної діяльності майбутніх офіцерів СВ. Для цього необхідно дотримуватися суб'єкт-суб'єктної взаємодії між військовими педагогами та курсантами в ВВНЗ, оскільки без неї не можливе формування професійної суб'єктності майбутнього офіцера взагалі та в сфері фізичного виховання та

самовиховання курсантів, зокрема. При цьому маємо на увазі, що суб'єкт має в повному обсязі оволодіти структурою своєї навчальної діяльності, в якій він приймає участь, із врахуванням його мотивів і мети до отримання результату, здатності його оцінювати, рефлексувати і корегувати. Відтак, він усвідомлює та сприймає основні якості суб'єкта – самосвідомість, саморегуляцію, автономність, здатність нести відповідальність за свої дії (вчинки) і ймовірний результат своїх дій [12].

Отже, основний смисл і призначення цього блоку – зробити кожного курсанта як майбутнього військового професіонала суб'єктом фізичного виховання та самовиховання.

Методично-процесуальний блок забезпечує поступове формування у майбутніх офіцерів СВ фізичної готовності до майбутньої військово-професійної діяльності, що реалізується за обґрунтованою нами методикою. Головне у методичному блоці – це зробити їх активними суб'єктами фізичного вдосконалення, формування та вдосконалення своєї фізичної готовності до майбутньої військово-професійної діяльності. З цією метою основна увага приділяється практичному методу формування їх фізичної готовності як майбутніх суб'єктів управлінської діяльності в СВ ЗС України. А при цьому враховуємо, що «Багатство проявів особистості військового фахівця та її психологічна структура залежать від конкретних історичних, культурних, соціальних і військово-професійних відносин в українському суспільстві, оскільки вона безпосередньо розвивається і вдосконалюється в процесах активної соціальної взаємодії, військово-професійної та інших видів діяльності, особистісного, військово-професійного та суб'єктного самоствердження та самоактуалізації у військовому середовищі» [15, 120].

Даний блок представлений сукупністю різноманітних організаційних форм фізичного виховання, військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів, власне з застосуванням контекстних методів, практичних вправ і засобів, які спроектовані в методику формування їх фізичної готовності. Основними етапами методики є діагностувально-мотиваційний, поведінково-діяльнісний і результативний.

Методичну складову методики складають основні методи навчання курсантів, до яких відносимо усне викладення матеріалу, показ, обговорення матеріалу, що вивчається, практичні заняття, самостійна робота, контроль, до видів навчальних занять – лекції, семінарські та практичні заняття, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, ділові й рольові ігри, вправи, вирішення ситуаційних завдань, пошук інформації у мережі Інтернет, підготовка мультимедійних презентацій, практичне виконання вправ, діагностування, обмін досвідом, зустріч із видатними спортсменами та тренерами, індивідуальну і самостійну роботу, навчальну практику, іспити, до засобів – підручники, навчальні посібники, фізичні вправи, сили природи та чинники гігієни, тестові завдання, спортивне обладнання та інвентар.

Результативний блок передбачає реалізацію таких функцій, як діагностувальну, регулювальну і прогнозувальну, які в свою чергу дають можливість здійснювати контролювання/самоконтролювання та

оцінювання/самооцінювання засвоєних теоретичних і практичних знань майбутніми офіцерами сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ. Зміст блоку містить обґрунтовані нами критерії та показники діагностування сформованості їх фізичної готовності.

Блок включає результат сформованості їх фізичної готовності як власне майбутніх військових професіоналів та з'ясування рівнів сформованості її компонентів із використанням визначених нами критеріїв і показників.

Основною функцією цього блоку є констатувальна – констатування актуальної динаміки та рівнів сформованості (низький, достатній, середній, високий) фізичної готовності за конкретними компонентами – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, поведінково-діяльнісного, індивідуально-психічного, суб'єктного – за допомогою розробленої методики їх діагностування. На підставі встановлених рівнів сформованості фізичної готовності аналізується інформація для внесення відповідних і необхідних змін до її формування в процесі їх військово-професійної підготовки.

Висновки. З'ясовано, що педагогічна модель формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ є ідеальним відображенням мети, завдань, принципів, умов і блоків її формування як у майбутніх військових професіоналів, критеріїв і показників діагностування рівнів її сформованості, а також з'ясування зв'язків між ними.

Визначено, що педагогічне моделювання є дієвим науково-педагогічним методом щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ до військово-професійної діяльності, а відповідна спроектована контекстна професійно орієнтована модель реалізує насамперед організаційно-управлінську функцію щодо її формування.

Доведено, що педагогічне моделювання щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ до військово-професійної діяльності передбачає дотримання вимог і принципів сучасних методологічних підходів – системного, контекстного, компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків – розроблення контекстної методики формування фізичної готовності майбутніх офіцерів СВ до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах. Київ–Кіровоград : ПОЛІУМ, 2011. 464 с.
2. Костів С. Ф., Ягупов В. В. Педагогічне моделювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління на етапі оперативно-тактичної підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. № 28. Т. 2. С. 172–180. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208670>
3. Лазарєв М. І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін : монографія. Харків : Вид-во НФаУ, 2003. 356 с.
4. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 2010. 148 с.
5. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика : дис. ... д-ра наук : 13.00.04. 2005. 509 с.
6. Погребняк Д. В. Педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності

начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних сил України у системі післядипломної освіти. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. 2019. Вип. 18 (2). С. 67–72.

7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.

8. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія. Одеса : Юридична література, 2009. 504 с.

9. Тракалюк О. Л., Ягупов В. В. Модель розвитку спеціальної компетентності посадових осіб кадрових органів Збройних Сил України. *Вісник Удмуртського університету. Філософія. Соціологія. Психологія. Педагогіка* : електронний науковий журнал. 2013. Вип. 4. С. 67–74. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>.

10. Філософський словник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. / За ред. В. І. Шинкарука. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

11. Ягупов В. В. Моделювання професійної компетентності випускників професійних навчальних закладів. *Нові технології навчання* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 76. С. 144–152.

12. Ягупов В. В. Студент, який навчається у професійному навчальному закладі як суб'єкт педагогічного процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 4. С. 365–377. URL: http://nbuv.gov.ua/j_pdf/znpnparv_ppn_2014_4_34.pdf.

13. Ягупов В. В. Професійна суб'єктність, суб'єкт військово-професійної діяльності як інтегральний результат професійної підготовки офіцерів. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання*: монографія / за заг ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 223–233.

14. Ягупов В. В. Управлінська культура офіцерів як системна психолого-педагогічна проблема. *Військова освіта*. 2013. № 2. С. 205–213. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_2_25.pdf.

15. Ягупов В. В., Ягупова О. В. Чинники становлення особистості військового професіонала. *Креативна педагогіка* : наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. 2011. № 1. С. 120–125.

16. Якубовські М. А. Теоретико-методологічні основи математичного моделювання професійної діяльності вчителя : автореф. ... д-ра пед. наук 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2004. 40 с.

17. Bielikov I. Pedagogical modeling of the formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2022. 5 (50). P. 4–8. URL: DOI: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.265102>.

18. Campbell T., Oh P. S., Maughn M., Kiriazis N., Zuwallack R. A Review of Modeling Pedagogies: Pedagogical Functions, Discursive Acts, and Technology in Modeling Instruction. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technological Education*. 2015. Vol. 11, № 1. P. 159–176.

19. Kyva V. Yu., Yahupov V. V. Pedagogical modelling of development of information and communication competence of professors of distance learnin military education system. *Applied Researches in Technics, Technologies and Education* : Journal of the Faculty of Technics and Technologies. 2019. No 7(3). P. 224–232.

20. Sierra R. Modelo teórico para el diseño de una estrategia pedagógica en la educación primaria y secundaria básica : Tesis presentada en opción al grado científico de Doctor en Ciencias Pedagógicas. Ciudad de La Habana, 2004. 202 p.

21. Ягупов В. В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : наук. метод. журнал / гол. ред. С. Сисоєва. 2003. Вип. 1. С. 28–37.

REFERENCES

1. Anisimov M. V. Theoretical and methodological bases of forecasting models in vocational and technical educational institutions. Kyiv-Kirovohrad: POLIUM, 2011. 464 p.
2. Kostiv S.F., Yagupov V.V. Pedagogical modeling of the development of psychophysical endurance of future military management professionals at the stage of operational-tactical training. *Current issues of humanitarian sciences*. 2020. Issue No. 28. T. 2. P. 172–180. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208670>
3. Lazarev M. I. Polysystemic modeling of the content of technologies of teaching general engineering disciplines: monograph. Kharkiv: NFaU Publishing House, 2003. 356 p.
4. Lodatko E. O. Modeling of pedagogical systems and processes: monograph. Sloviansk: SDPU, 2010. 148 p.
5. Meshchaninov O. P. Modern models of development of university education in Ukraine: theory and methodology: diss. ... Doctor of Science: 13.00.04. 2005. 509 p.
6. Pogrebnyak D. V. Pedagogical modeling of the development of professional competence of chiefs of physical training and sports of military units of the Armed Forces of Ukraine in the system of postgraduate education. *Innovative pedagogy: scientific journal*. 2019. Issue 18 (2). P. 67–72.
7. Goncharenko S. U. *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. K.: Lybid, 1997. 376 p.
8. Semenova A. V. Paradigmatic modeling in professional training of future teachers: monograph. Odesa: Legal Literature, 2009. 504 p.
9. Trakalyuk O. L., Yagupov V. V. Model of the development of special competence of officials of the personnel bodies of the Armed Forces of Ukraine. *Bulletin of the Udmurt University. Philosophy. Sociology. Psychology. Pedagogy: an electronic scientific journal*. 2013. Issue 4. P. 67–74. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>.
10. *Philosophical dictionary*. Kind. 2nd, revised and additional / Under the editorship V. I. Shinkaruk. K.: Chairman. ed. URE, 1986. 800 p.
11. Yagupov V. V. Modeling of professional competence of graduates of professional educational institutions. *New learning technologies: coll. of science pr*. 2013. Issue 76. P. 144–152.
12. Yagupov V. V. A student in a professional educational institution as a subject of the pedagogical process. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical and psychological sciences*. 2014. No. 4. P. 365–377. URL: http://nbuv.gov.ua/j_pdf/znpnapv_ppn_2014_4_34.pdf.
13. Yagupov V. V. Professional subjectivity, the subject of military-professional activity as an integral result of professional training of officers. *Theory and practice of professional skills in the conditions of lifelong learning: monograph / under the editorship. O. A. Dubasenyuk*. Zhytomyr: Ruta Publishing House, 2016. P. 223–233.
14. Yagupov V. V. Management culture of officers as a systemic psychological and pedagogical problem. *Military education*. 2013. No. 2. P. 205–213. URL: http://nbuv.gov.ua/j_pdf/vios_2013_2_25.pdf.
15. Yagupov V.V., Yagupova O.V. Factors in the formation of the personality of a military professional. *Creative pedagogy: science and method. journal / Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy*. 2011. No. 1. P. 120–125.
16. Yakubovski M. A. Theoretical and methodological foundations of mathematical modeling of the teacher's professional activity: autoref. ... Dr. Ped. Sciences 13.00.04 / Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education of the Academy of Sciences of Ukraine. K., 2004. 40 p.
17. Bielikov I. Pedagogical modeling of the formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2022. 5 (50). R. 4–8. URL: DOI: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.265102>.
18. Campbell T., Oh P. S., Maughn M., Kiriazis N., Zuwallack R. A Review of Modeling Pedagogies: Pedagogical Functions, Discursive Acts, and Technology in Modeling Instruction. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology, Education*. 2015. Vol. 11, No. 1. P. 159–176.
19. Kyva V. Yu., Yagupov V. V. Pedagogical modeling of development of information and

communication competence of professors of distance learning in military education system. *Applied Researches in Technics, Technologies and Education: Journal of the Faculty of Technics and Technologies*. 2019. No. 7(3). P. 224–232.

20. Sierra R. Modelo teórico para el diseño de una estrategia pedagógica en la educación primaria y secundaria básica: Thesis presented en option al degree científico de Doctor en Ciencias Pedagógicas. Ciudad de La Habana, 2004. 202 p.

21. Yagupov V. V. Modeling the educational process as a pedagogical problem. *Continuing professional education: theory and practice: Science. method. journal / ch. ed. S. Sysoeva*. 2003. Issue 1. P. 28–37.

SUMMARY

Vasyl Yahupov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Defence University of Ukraine

Denys Konovalov,

National Defence University of Ukraine

A MODEL FOR FORMING THE PHYSICAL READINESS OF FUTURE OFFICERS OF THE GROUND FORCES FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

Introduction. *The article proposes a pedagogical model for the formation of the physical readiness of future officers of the Ground Forces (hereinafter referred to as the Army) of the Armed Forces of Ukraine for military-professional activities at the VVNI from the following blocks: target-methodological, substantive, subjective, methodical-procedural, effective.*

Purpose. *The article is a pedagogical design of a model for the formation of the physical readiness of future officers of the Ground Forces for military-professional activity in the process of military-professional training at the VVNIZ.*

Originality. *The "scientific value" of pedagogical modeling lies in the fact that it provides an opportunity to study various pedagogical phenomena on the designed model for systematic research on the subject of scientific research, including directly pedagogical aspects of the formation of the physical readiness of future officers of the JI in VVNIZ.*

Conclusion. *The pedagogical model of the formation of the physical readiness of future officers of the JI is an ideal reflection of the purpose, tasks, principles, conditions and blocks of its formation as in future military professionals, criteria and indicators for diagnosing the levels of its formation, as well as clarifying the connections between them.*

It was determined that pedagogical modeling is an effective scientific-pedagogical method for the formation of the physical readiness of future officers of the Soviet Union for military-professional activities, and the corresponding projected contextual professionally oriented model implements, first of all, the organizational and management function in relation to its formation. It has been proven that pedagogical modeling regarding the formation of the physical readiness of future officers of the JI for military-professional activity involves compliance with the requirements and principles of modern methodological approaches - systemic, contextual, competence-based and subject-activity.

Key words: *pedagogical modeling; model; formation; blocks; future officers; professional activity; physical readiness.*

УДК 378.046.4

Василь Ягулов,

доктор педагогічних наук, професор,
Науково-методичний центр кадрової політики
Міністерства оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8956-3170>

Олег Яцино,

кандидат педагогічних наук,
Департамент кадрової політики
Міністерства оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-5340-8355>

Олег Тракалюк,

кандидат педагогічних наук,
Науково-методичний центр кадрової політики
Міністерства оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-3489-9969>

DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/343-355

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КАДРОВИХ ОРГАНІВ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розв'язано системну психолого-педагогічну проблему щодо підвищення кваліфікації посадових осіб кадрових органів засобами дистанційного навчання в системі військової освіти, яка насамперед стосується психолого-педагогічних аспектів забезпечення їх суб'єктності у навчальній діяльності. З'ясовано, що результативність функціонування системи дистанційного навчання та її засобів безпосередньо залежать від забезпечення їх навчальної суб'єктності, яка є основною детермінантою навчальної успішності як суб'єктів навчальної діяльності. Викладено методологічні та теоретичні аспекти забезпечення навчальної суб'єктності посадових осіб кадрових органів у системі підвищення кваліфікації, які служать науковою підвалиною для опрацювання конкретних методик і технологій їх реалізації.

Ключові слова: суб'єкт; суб'єктність; суб'єктні прояви; дистанційна освіта; засоби та технології дистанційної освіти; посадові особи кадрових органів; розвиток.

Вступ. Актуальність проблеми суб'єктності посадових осіб кадрових органів (далі – ПОКО) у навчальній діяльності в системі підвищення кваліфікації полягає, з одного боку, в тому, що інтегральною метою сучасної професійної освіти є розвиток студентів, курсантів, слухачів як суб'єктів діяльності – спочатку навчальної, а згодом і професійної, а іншого – в формуванні та розвитку творчого суб'єкта професійної діяльності, який здатний вчитися протягом усього життя. Взагалі набуття професійної суб'єктності військовими фахівцями та утвердження суб'єкта кадрової роботи має стати провідним методологічним принципом всієї системи військово-професійної освіти щодо ПОКО. Успішність усіх провідних видів їх фахової діяльності насамперед зумовлений становленням суб'єктами як військово-професійної та фахової діяльності, а також і безпосередньо навчальної діяльності. Для цього вони мають стати суб'єктами пізнання самого себе, знаходження смислу військово-

професійного, у тому числі й фахового буття та його сприйняття, становлення суб'єктом власної життєдіяльності, суб'єктом у системі суб'єкт-суб'єктних взаємин з іншими військовослужбовцями та держслужбовцями, інтегрованим проявом яких є становлення суб'єктом фахової діяльності в кадрових органах. Власне ці етапи визначають їх життєві, військово-професійні та фахові орієнтири, сприяють автономності у фаховій діяльності, осмисленню динаміки своєї життєдіяльності як суб'єкта фахового буття.

Мета статті: обґрунтування навчальної суб'єктності ПОКО у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційного навчання.

Методи (теоретичні основи). Для вирішення поставлених у роботі дослідницьких завдань були використані теоретичні методи дослідження – системний аналіз наукових джерел із проблеми статті, синтез та узагальнення наукової літератури, класифікація та конкретизація результатів дослідження.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Проблема суб'єкта та суб'єктності в педагогічному середовищі досліджували В. Зеньківський, П. Зінченко, О. Запорожець, І. Сікорський, Г. Челпанов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, Б. Ананьєв, Г. Костюк, В. Роменець, А. Брушлінський, а продовжують досліджувати К. Абульханова-Славська, А. Бекірова, С. Максименко, О. Капінус, В. Петровський, В. Татенко, В. Ягупов та ін. На необхідності забезпечення суб'єктності учнів вказували А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Генеza суб'єктності учнів у педагогічному процесі пройшла такі етапи:

перший етап – це 20-х роки ХХ ст., який виник як альтернатива безсуб'єктній парадигмі в суспільстві, яка абсолютизувала матерію без людини, а пізнання і діяльність пояснювала без суб'єкта (С. Рубінштейн);

другий – це 40-60 рр. і 70-80 рр. ХХ ст., який пов'язаний натурпсихологією і культурно-історичною теорією у психологічній науці С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, Б. Ананьєв);

третій – це кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст., на якому учні та послідовники С. Рубінштейна продовжили розв'язання проблеми суб'єкта та суб'єктності в психологічній науці (К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський, С. Максименко, В. Татенко тощо);

четвертий – сучасний етап, коли у вітчизняній педагогіці та психології проводяться достатньо глибокі методологічні та теоретичні дослідження, які стосуються проблеми суб'єктності, в тому числі і навчальної та професійної (А. Бекірова, О. Капінус, В. Осьодло, В. Ягупов тощо).

Водночас існує також необхідність з'ясування сутності поняття «навчальна суб'єктність» щодо ПОКО, які переважно підвищують свою кваліфікацію в дистанційній формі освіти та її засобами. Особливо ця проблема стає актуальною в інформаційному суспільстві, в якому набуття професійної освіти неможливе без ІКТ та їх засобів, за допомогою яких організовується дистанційне та змішане навчання. Ці проблеми містяться в наукових напрацюваннях В. Бикова, А. Гуржія, А. Довгялла, М. Жалдака, Т. Коваль, В. Кухаренка, Н. Морзе, В. Олійника, С. Семерікова, Є. Смірнової-

Трибульської, О. Спіріна, Ю. Тріуса, Б. Шуневича та ін., які дають характеристику педагогічному потенціалу дистанційного навчання, обґрунтовують теоретичні та методичні аспекти використання сучасних ІКТ у професійній підготовці фахівців.

Педагогічні засади застосування ІКТ у педагогічному процесі закладів освіти містяться у наукових напрацюваннях В. Бикова, А. Гуржія, Р. Гуревича, М. Жалдака, Н. Кухаренка, С. Литвинової, Н. Морзе, О. Спіріна, С. Семерікова, М. Смульсон, М. Шишкіної, В. Ягупова, Т. Батеса (Т. Bates), М. Розенберга (М. Rosenberg), С. Тренхольм (S. Trenholm) та ін. Так, В. Биков під інформатизацією освіти розуміє сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб (та інших потреб, що пов'язані із впровадженням ІКТ) учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом управляє та його забезпечує, у тому числі здійснює його науково-методичний супровід і розвиток [2].

Водночас В. Биков вважає, що «Однією із сучасних тенденцій розвитку е-навчання є поширення систем дистанційного навчання у вищій... освіті. Важливий комплекс проблем, що стосуються організації електронного навчання пов'язаний із забезпеченням засобів управління навчальним курсом. Суттєвою особливістю хмарних технологій є перспектива створення єдиної інфраструктури паралельних і розподілених обчислень для розробки й інтеграції систем і ресурсів різних типів на цій основі. Це уможливорює використання хмарних обчислень в аспекті різних напрямів управління системами електронного навчання» [1, 196].

З урахуванням наукових напрацювань цих науковців, а також свого наукового та педагогічного досвіду щодо застосування засобів ІКТ і дистанційної форми підвищення кваліфікації військових фахівців виокремлюємо такі методологічні засади щодо творчого використання засобів дистанційного навчання ПОКО з урахуванням їх навчальної суб'єктності в підвищенні кваліфікації як суб'єктів кадрової роботи – гуманістична і водночас фахова спрямованість чи контекстність, відкритість та індивідуалізованість, інформаційна та технологічна насиченість, суб'єктність. Їх врахування сприяє гнучкості, модульності, паралельності, доступності, економічності та технологічності підвищення кваліфікації ПОКО. Дотримання цих методологічних ідей і творче застосування засобів ІКТ і змішаного навчання в системі дистанційного навчання містить чіткі переваги для розвитку фахової компетентності ПОКО, оскільки вони забезпечують у процесі підвищення їх кваліфікації такі переваги:

індивідуалізацію: вони можуть самостійно визначати швидкість і час опанування навчальної програми та персонально спроектувати для себе індивідуальну освітню траєкторію в системі підвищення кваліфікації в дистанційній формі навчання;

гнучкість: можливість підвищення кваліфікації без відриву від виконання

посадових обов'язків, а також можливість комбінування навчального контенту для формування різноманітних навчальних програм, які адаптовані під освітні потреби конкретної ПОКО;

контекстність і результативність: можливість одержання набагато більшого обсягу навчального матеріалу для розвитку відповідної, тобто фахової компетентності як суб'єкта кадрової роботи;

вартість: використання засобів дистанційного навчання та ІКТ є значно дешевшим у порівнянні з традиційним очним підвищенням кваліфікації;

доступність: надання доступу до підвищення кваліфікації тим ПОКО, які з тих чи інших причин не мають можливості вчитися за традиційною очною формою навчання тощо [1–3; 8–12].

Найголовнішою провідною їх методологічною вимогою є забезпечення навчальної суб'єктності ПОКО у системі підвищення кваліфікації в дистанційній формі набуття освіти, що передбачає дотримання методологічних засад суб'єктно-діяльнісного підходу до військово-професійної підготовки військових фахівців, який «визнає» активну роль їх внутрішніх умов у визначенні зовнішніх умов діяльності як навчальної, так і професійної [9; 12].

Водночас сучасна система підвищення кваліфікації ПОКО в інформаційному суспільстві не може відбутися, практично, без засобів і технологій дистанційного навчання взагалі та засобів ІКТ зокрема: «У технологічному компоненті педагогічних систем виділяють ІКТ навчання – комп'ютерно орієнтовану складову педагогічної технології, яка відображає деяку формалізовану модель певного компонента змісту навчання і методики його подання у навчальному процесі, яка представлена в цьому процесі педагогічними програмними засобами і яка передбачає використання комп'ютера, комп'ютерно орієнтованих засобів навчання і комп'ютерних комунікаційних мереж для розв'язування дидактичних завдань або їх фрагментів» [2]. Цьому сприяє рівень розвиненості сучасних ІКТ і змішана форма набуття професійної освіти в Україні. Ці аспекти відображені в Концепції розвитку дистанційного навчання в Україні, Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст., якими передбачається широке впровадження дистанційної форми навчання в Україні.

Водночас вважаємо, для їх творчого застосування в системі освіти взагалі та щодо ПОКО зокрема необхідно забезпечувати їх навчальну суб'єктність. Суттєвим аспектом є те, що **суб'єкт у повному обсязі володіє структурою навчальної діяльності**, яку організовує та здійснює – від усвідомлення її цінностей, мотивів і мети до отримання результату, а також здатністю об'єктивно оцінювати її результативність, рефлексувати і своєчасно відкорегувати, тобто **основними якістьми суб'єкта навчальної діяльності** є самосвідомість, навчальна суб'єктність, самостійність, автономність і здатність нести відповідальність за свої навчальні дії, вчинки, а також за ймовірні наслідки своїх помилкових дій.

Але як традиційне, так і дистанційне навчання нині мають, на жаль, спільний недолік – це їх безособистісність, відсутність суб'єкт-суб'єктної

взаємин між суб'єктами військово-педагогічного процесу в ВВНЗ: «...традиційна система освіти і виховання була і залишається безособистісною, «бездітною», «безлюдною», бо вона “...ґрунтується на соціоцентричному підході, в межах якого мета розвитку особистості – її соціалізація і професіоналізація з позицій максимальної суспільної корисності. У межах даної моделі реалізуються уявлення про те, що основною метою освіти... є оволодіння певними знаннями, уміннями і навичками» [5, 52–53], тобто відбувається формальна соціалізація особи за задалегідь заданими нормативними шкалами, а не заохочується суб'єктна позиція в процесі навчання, суб'єктна роль у навчальній діяльності.

А основною передумовою забезпечення реалізації парадигми освіти ПОКО впродовж життя є створення таких умов у системі військової освіти, коли вони відчують себе суб'єктом військово-професійної та безумовно і навчальної діяльності, що їм водночас забезпечує буття суб'єктом фахової діяльності. Методологічною підвалиною такого підходу є гуманістична філософія освіти, а основним методологічним підходом – суб'єктно-діяльнісний, які орієнтовані на постать ПОКО, а основні принципи спрямовані на підтримання їх суб'єктної позиції як у фаховій, так і в навчальній діяльності в процесі підвищення кваліфікації взагалі, а в дистанційній формі навчання, зокрема.

Видатний гуманіст і автор педагогіки добра І. Зязюн таким чином підкреслював важливість забезпечення суб'єктності учня у навчальному процесі: “Важливим і складним завданням є переведення змісту освіти у внутрішній світ особистості. Для цього необхідно організувати психологічно обґрунтовану діяльність двох рівнозначних у відношеннях суб'єктів: учитель – учень...” [4, 15].

Тут суттєвим аспектом є проблема формування та розвитку культури навчальної діяльності тих, хто вчиться, оскільки від них вимагається творча здатність самостійно вчитися в системі професійної освіти в інформаційному суспільстві. Тут навчальна діяльність має набути системного, послідовного, осмисленого та професійно спрямованого самокерованого характеру, тобто той, хто вчиться, має стати, на думку науковців, суб'єктом навчальної діяльності [11].

Вважаємо, що суб'єктно-діяльнісний підхід з урахуванням вимог контекстного підходу до підвищення кваліфікації ПОКО в дистанційній формі навчання буде сприяти їх становленню також суб'єктами інформаційного суспільства. У зв'язку з цим система підвищення їх кваліфікації має стимулювати та підтримувати суб'єктність у навчальній діяльності, що є основною умовою, з одного боку, їх успішності в підвищенні кваліфікації, а з іншого – системної здатності вчитися протягом усього життя. Для цього вони мають опанувати культуру навчальної діяльності, що практично означає становлення її суб'єктом: «Культура навчальної діяльності є інтегративною діяльнісною характеристикою особистості студента, що передбачає високий рівень розвиненості та взаємодії основних компонентів його навчальної діяльності та забезпечує її цілісність, стимулює його творчий потенціал і відображає системну здатність успішно опанувати професійною

компетентністю в контексті сучасної та професійної культури, а також і майбутньої професійної діяльності» [11, 37].

Відповідно, виникає запитання «Що означає суб'єкт навчальної діяльності щодо ПОКО?» Вихідною характеристикою суб'єкта та головною його ознакою є активність на протигагу пасивності об'єкта, що актуалізується в свідомому й самосвідомому характері його навчальної активності, а підсумковою характеристикою є його унікальність у цій діяльності, що проявляється в навчальній суб'єктності, самостійності, продуктивності та автономності в підвищенні своєї кваліфікації. Кожна ПОКО має бути, практично, суб'єктом учіння та навчальної діяльності, що є надійною підвалиною її військово-професійної та фахової успішності в кадрових органах Збройних сил і Міністерства оборони України.

Водночас система підвищення кваліфікації ПОКО повинна мати суб'єктну, військово-професійну та фахову спрямованість, що передбачає реалізацію таких виховних ідей:

- ідею суб'єктного та фахового розвитку ПОКО;
- розвиток суб'єкта військово-професійної та фахової діяльності;
- поглиблення професійної та фахової соціалізації як суб'єкта кадрової роботи;
- олюднення взаємин між ПОКО та науково-педагогічними працівниками;
- індивідуалізацію та диференціацію змісту, темпів і методики їх навчальної діяльності;

стимулювання суб'єктної поведінки та діяльності та ін.

Суб'єктом навчальної діяльності має бути кожна ПОКО у системі підвищення кваліфікації в дистанційній формі навчання, яка потенційно має свідомість і самосвідомість, є носієм предметно-практичної діяльності, військово-професійного та фахового пізнання та розвитку, чия активна діяльність має чітко спрямовану фахову орієнтованість і спрямована на розвиток суб'єкта фахової діяльності в кадрових органах.

Основним інтегральним проявом суб'єктності ПОКО в системі підвищення кваліфікації є її навчальна суб'єктність як військово-професійного та фахового суб'єкта. Вважаємо, що кожна ПОКО практично є суб'єктом навчальної діяльності, але вона цього не завжди усвідомлює та сприймає. Для цього науково-педагогічні працівники в системі дистанційного навчання мають сприяти усвідомленню їх суб'єктності у навчальній діяльності та цілеспрямовано її розвивати та підтримувати. Тут особливо позитивно впливають психологічні механізми суб'єкт-суб'єктної взаємодії між ними в навчальному процесі, а також, що немаловажно, і між самими ПОКО в системі підвищення кваліфікації. Достатньо високу роль у формуванні таких взаємин має суб'єктний чинник, тобто педагогічна та професійна майстерність науково-педагогічних працівників. Залишається своєчасною та актуальною думка К. Ушинського про те, що у вихованні все має ґрунтуватися на особистості вихователя, бо виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості та суб'єктного буття. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, як би він добре не був осмислений, не може заступити особистість у

вихованні. Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання, яке проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати, на думку К. Ушинського, на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер [7, 41].

Бути суб'єктом навчальної діяльності для ПОКО означає її перетворення із пасивної істоти в активну, тобто ініціатора власних навчально-пізнавальних дій і зацікавленого учасника їх здійснення. Сприйняття та підтримання такої їх суб'єктної позиції у системі підвищення кваліфікації означає, що в центр уваги цього процесу навчання ставиться ПОКО насамперед не як об'єкт педагогічного впливу з боку науково-педагогічних працівників, а як його творчий суб'єкт, який стає зацікавленим, активним і повноправним учасником процесу навчання в системі підвищення кваліфікації засобами дистанційного навчання. Такий методологічний підхід водночас сприяє реалізації гуманістичної ідеї освіти – *«олюднення Людини» у сфері професійної освіти, бо смислом і ціллю освіти*, – на думку І. Зязюна, – є Людина у постійному (впродовж життя) розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин із собою та іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, учіння – самоосвіти всіх і кожного [6].

Власне застосування засобів і технологій дистанційного навчання взагалі та ІКТ, зокрема, суттєво змінює традиційні форми взаємодії науково-педагогічних працівників і ПОКО як учнів, формуються нові моделі їх взаємодії, насамперед суб'єкт-суб'єктні. Але суттєвим аспектом є те, що головним суб'єктом у системі підвищення кваліфікації в дистанційній формі навчання є ПОКО та основна форма її навчальної діяльності – суб'єктна. Вона має вчитися за індивідуальним графіком згідно зі освітньою програмою та індивідуальною траєкторією підвищення кваліфікації, оскільки інтенсивність, темп, швидкість, час занять «дистанційний учень» визначає сам, регулює самостійно, конкретизує індивідуальний темп опанування навчального матеріалу. Отже, він повністю автономний у своїй навчальній діяльності, що й є інтегральним проявом його навчальної суб'єктності в системі підвищення кваліфікації. Водночас засоби ІКТ, змішана форма підвищення кваліфікації дають можливість додатково задовольняти індивідуальні потреби в отриманні фахових знань, користуватися електронними джерелами навчальної інформації, можливість самоконтролю ступеня опанування навчального матеріалу, а також оперативно отримувати консультацію з боку науково-педагогічних працівників.

Вважаємо, що педагогічний потенціал використання у підвищенні кваліфікації ПОКО засобів і технологій дистанційного навчання необмежений. Головне – це актуалізація суб'єктності ПОКО як учнів, від творчої ініціативності яких залежить успіх навчальної діяльності. Але суттєвий аспект – це наявність активної міжсуб'єктної взаємодії між науково-педагогічними працівниками та ПОКО як учнями, оскільки в протилежному випадку ефект їх застосування буде невисоким. Творча форма їх використання називається змішаним навчанням (*blending learning*), яка об'єднує традиційні

підходи та нові можливості дистанційного навчання в підвищенні кваліфікації ПОКО. Але вибір конкретних засобів ІКТ і методики їх реалізації мають бути визначені виключно змістом і методикою вивчення конкретного навчального матеріалу та індивідуальними можливостями кожної ПОКО, а не тільки інформаційними та технологічними можливостями ІКТ. Це означає, що в основі їх вибору мають лежати конкретні педагогічні завдання, зміст навчального матеріалу та специфіка навчальної дисципліни, характер і необхідність взаємодії між науково-педагогічним працівниками та ПОКО як з суб'єктами навчальної діяльності, а також інші ситуативні обставини та вимоги. Безумовно, тут потребується суттєвий обсяг інформаційної та методичної роботи науково-педагогічних працівників, якісне опрацювання ними методичного матеріалу, навчально-методичного та організаційно-технологічного забезпечення підвищення кваліфікації ПОКО взагалі та навчальної діяльності кожної з них, зокрема. Необхідно створювати інформаційно-освітні середовища ВВНЗ, адаптувати до них сучасні засоби ІКТ, залучати мережеві технології – Інтернет-технології, веб технології, поштові технології, інтерактивні та інші сучасні технології, які експлуатуються за допомогою локальних і глобальних електронних мереж.

Вважаємо, що спектр застосування засобів і технологій дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації ПОКО необмежений. Але, існує суттєва передумова їх ефективного та педагогічно доцільного застосування – це забезпечення їх суб'єктності в навчальній діяльності. Основними напрямками забезпечення їх суб'єктності є такі:

цілеспрямоване їх стимулювання до постійного розвитку своєї військово-професійної та фахової видів компетентності, одним із перспективних організаційних форм якого є підвищення кваліфікації;

сучасною та водночас перспективною організаційно-методичною формою підвищення їх кваліфікації є дистанційна та змішана форми навчання, а безпосереднім інформаційно-технологічним інструментарієм їх реалізації є сучасні засоби ІКТ;

психічним механізмом реалізації дистанційної та змішаної форм підвищення кваліфікації ПОКО є їх навчальна суб'єктність чи становлення суб'єктом навчальної діяльності;

актуалізація професійної суб'єктності науково-педагогічних працівників у навчально-виховному процесі шляхом підтримання суб'єкт-суб'єктної взаємодії у системі «педагог-учень» (суб'єкт викладання – суб'єкт навчальної діяльності) є важливою педагогічною передумовою стимулювання суб'єктної позиції ПОКО у навчальній діяльності;

надання суб'єктної форми змісту підвищення кваліфікації ПОКО в контексті їх навчальної та фахової діяльності, а також збільшенням у ньому людського виміру, загальнолюдської, національної та професійної видів культури;

гуманізація і демократизація системи підвищення їх кваліфікації, що означає перехід у педагогічній діяльності науково-педагогічних працівників від

монологу до діалогу, від соціального контролю за слухачами до розвитку, від управління до самоуправління, стимулювання автономності ПОКО у навчальній діяльності;

встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі «науково-педагогічний працівник – ПОКО як учень», діалогізація процесу їх взаємодії шляхом творчого застосування суб'єктно-діяльнісних і контекстних методів, методик і технологій підвищення кваліфікації за допомогою засобів ІКТ;

культурна, професійна, фахова і суб'єктна ідентифікація ПОКО спочатку як суб'єктів і навчальної, і фахової діяльності в кадрових органах Збройних сил і Міністерства оборони України, а потім – допомога власне фаховій самоідентифікації ПОКО як суб'єктів фахової – кадрової – діяльності, що є суттєвим поштовхом до їх суб'єктної поведінки в системі підвищення кваліфікації.

Головний прояв ПОКО як суб'єкта в навчальній діяльності – це навчальна суб'єктність, що дозволяє їй управляти собою на основі самооцінювання, саморефлексії та самодетермінації своєї поведінки, спілкування та навчальної діяльності.

Прояви суб'єктності та суб'єкта в навчальній діяльності щодо ПОКО такі:

усвідомлення необхідності військово-професійного та фахового зростання як суб'єкта кадрової роботи, професійного вдосконалення для професійної самоактуалізації у фаховій діяльності як кадровика;

усвідомлення необхідності післядипломної військово-професійної освіти як одного важливих напрямів подолання професійних і вікових криз;

здатність самостійно формувати свої професійні та фахові потреби як суб'єкта фахової діяльності в системі кадрової роботи та свідомо шукати способи їх задоволення;

здатність обрати організаційну форму військово-професійної освіти для розвитку фахової компетентності;

свідоме прийняття тієї чи іншої позиції в навчально-виховному процесі ВВНЗ – суб'єктної або об'єктної;

здатність до ціннісно-мотиваційної, інтелектуальної, діяльнісної та емоційно-вольової саморегуляції своєї навчальної діяльності в системі дистанційного навчання.

Основні прояви суб'єктності ПОКО у навчальній діяльності такі:

усвідомлення своїх військово-професійних, фахових і навчальних потреб як суб'єкта кадрової роботи;

свідома включеність у систему військово-професійної освіти як її суб'єкта; самостійність і автономність у навчальній діяльності;

військово-професійна та фахова спрямованість пізнавальних дій.

Провідними якостями, рисами та прояви навчальної суб'єктності ПОКО є такі:

свідома активність, яка безпосередньо спрямована на навчальну діяльність;

включеність у систему військово-професійних взаємин шляхом актуалізації навчальної компетентності у системі підвищення кваліфікації як

суб'єкта навчальної діяльності;

ступінь сформованості провідних психічних властивостей та якостей як слухача: сформованість свідомості та самосвідомості, наявність фахової Я-концепції, системи індивідуальних цінностей фахової діяльності;

свідома цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація своєї навчальної діяльності у системі підвищення кваліфікації;

здатність і готовність нести усвідомлено повну відповідальність за результати, а також і наслідки своїх дій, вчинків, поведінки і діяльності як суб'єкта навчальної діяльності;

навчальна суб'єктність, тобто підготовленість, суб'єктна готовність і здатність бути суб'єктом навчальної діяльності у ВВНЗ.

Висновки. З'ясовано, що для реалізації основних напрямів забезпечення навчальної суб'єктності ПОКО необхідно визнати кожної кожного з них суб'єктом як своєї життєдіяльності, так і фахової діяльності в кадрових органах, поважати їх як суб'єктів військово-професійного буття, професійну, фахову та суб'єктну позицію та право бути самим собою в системі підвищення кваліфікації, стимулювати їх суб'єктну поведінку та діяльність засобами дистанційного навчання, цілеспрямовано виховувати професійно важливі якості як суб'єкта кадрового органу, допомогти опанувати основи професійної майстерності за допомогою засобів ІКТ, а все це сумарно буде стимулювати їх суб'єктну культуру навчальної діяльності в системі підвищення кваліфікації.

Доведено, що інтегральним проявом є їх здатність вчитися, працювати, бути та жити активним життям як суб'єкта у військово-професійній і фаховій діяльності в кадрових органах Збройних сил і Міністерства оборони України в інформаційному суспільстві. Для цього необхідна творча актуалізація природньої суб'єктності кожної ПОКО як учня у системі підвищення кваліфікації в дистанційній формі навчання.

Обґрунтовано суттєвий аспект щодо суб'єкта навчальної діяльності: він у повному обсязі володіє структурою навчальної діяльності, в якій приймає участь – від усвідомлення її цінностей, мотивів і мети до отримання результату, а також здатності його адекватно оцінювати, об'єктивно рефлексувати і відкорегувати.

З'ясовано основні якості ПОКО як суб'єкта навчальної діяльності: самосвідомість, самостійність, автономність, навчальна суб'єктність і здатність нести відповідальність за свої дії, вчинки, можливі наслідки своїх помилкових дій у навчальній діяльності.

Доведено, що головним проявом ПОКО як суб'єкта в навчальній діяльності є навчальна суб'єктність, що дозволяє їм управляти собою на основі самооцінювання, саморефлексії та самодетермінації своєї поведінки, спілкування та навчальної діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень: напрацювання конкретних методик реалізації основних висновків статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю., Спірін О.М., Пінчук О. П. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики* (до 25-річчя НАПН України). Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. С.191–198.
2. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 1 (15). URL: DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v15i1.25>.
3. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти : монографія / авт. кол. В. В. Ягупов, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець та ін. / За наук. ред. В. В. Ягупова. Житомир : «Полісся», 2019. 234 с. URL: DOI: <https://doi.org/10.32835/978-966-655-917-6/2019>.
4. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / За ред. І. А. Зязюна. К. : Віпол, 2000. С.11–57.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
6. Зязюн І. А. Сучасна освіта в контексті гуманістичної філософії. *Діалог культур: Україна у новому контексті: філософія освіти*. Львів : Світ, 1999. С. 5–12.
7. Ушинський К. Д. Твори: в 6-ти томах. Київ : Радянська школа, 1954–1955. Т. 1: Педагогічні статті, 1954. 264 с.
8. Ягупов В. В., Кива В. Ю. Критерії та показники діагностування розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Том 71, № 3. С. 248–266. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2916/>.
9. Ягупов В. В., Кушов В. Г. Суб'єктно-діяльнісний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ. *Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє* : тези доповідей 3 міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, листопад 2007 р.) / Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. С. 213–214.
10. Ягупов В. В. Методологічні засади дистанційного навчання у системі післядипломної освіти в Збройних силах України. *Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітній процес вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення* : збірник матеріалів I міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2018 р.). Київ, 2018. С. 206–214. URL: http://adl.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Mater_conf_Kyiv.
11. Ягупов В. В., Свистун В. І. Студент як суб'єкт навчальної діяльності. *Нові технології навчання* : зб. наук. пр. 2009. Спеціальний випуск № 58. У 2 ч. Ч. 1: Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах. С. 32–39.
12. Ягупов В. В. Суб'єктність учнів як основна детермінанта дистанційного навчання в системі професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. 2015. № 11. С. 29–36.

REFERENCES

1. Bykov V. Yu., Spirin O.M., Pinchuk O.P. Problemy ta zavdannia suchasnoho etapu informatyzatsii osvity. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyku* (do 25-richchia NAPN Ukrainy). Kyiv : Vydavnychiy dim «Sam», 2017. S.191–198.
2. Bykov V. Yu. Suchasni zavdannia informatyzatsii osvity. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2010. № 1 (15). URL: DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v15i1.25>.
3. Dystantsiine navchannia v systemi profesiino-tekhnichnoi osvity : monohrafiia / avt. kol. V. V. Yahupov, L. M. Petrenko, S. H. Kravets ta in. / Za nauk. red. V. V. Yahupova. Zhytomyr : «Polissia», 2019. 234 s. URL: DOI: <https://doi.org/10.32835/978-966-655-917-6/2019>.
4. Ziaziun I. A. Intelektualno-tvorchyi rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoi osvity. *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy* : monohrafiia / Za red. I. A. Ziaziuna. Kyiv : Vipol, 2000. С.11–57.

5. Ziaziun I. A., Sahach H. M. Krasa pedahohichnoi dii : navch. posib. / Instytut pedahohiky i psykholohii prof. osvity APN Ukrainy. Kyiv : Ukrainsko-finskyi instytut menezhmentu i biznesu, 1997. 302 s.
6. Ziaziun I. A. Suchasna osvita v konteksti humanistychnoi filosofii. Dialoh kultur: Ukraina u novomu konteksti: filosofii osvity. Lviv : Svit, 1999. S. 5–12.
7. Ushynskyi K. D. Tvory: v 6-ty tomakh. Kyiv : Radianska shkola, 1954–1955. T. 1: Pedahohichni statti, 1954. 264 s.
8. Yahupov V. V., Kyva V. Yu. Kryterii ta pokaznyky diahnostuvannia rozvynenosti informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti vykladachiv systemy viiskovoi osvity. Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia. 2019. T. 71, № 3. S. 248–266. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2916/>.
9. Yahupov V. V., Kushchov V. H. Subiektno-diialnisnyi pidkhid do pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u VVNZ. Viiskova osvita ta nauka: sohodennia ta maibutnie : tezy dopovidei 3 mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, lystopad 2007 r.) / Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2007. S. 213–214.
10. Yahupov V. V. Metodolohichni zasady dystantsiinoho navchannia u systemi pisliadyplomnoi osvity v Zbroinykh sylakh Ukrainy. Problemy vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v osvitnomu protsesi vyshchych viiskovykh navchalnykh zakladiv ta mozhlyvi shliakhy yikh vyrishennia : zbirnyk materialiv I mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 16 lystopada 2018 r.). Kyiv, 2018. S. 206–214. URL: http://adl.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Mater_conf_Kyiv.
11. Yahupov V. V., Svystun V. I. Student yak subiekt navchalnoi diialnosti. Novi tekhnologii navchannia : zb. nauk. pr. 2009. Spetsialnyi vypusk № 58. U 2 ch. Ch. 1: Dukhovnomoralne vykhovannia i profesionalizm osobystosti v suchasnykh umovakh. S. 32–39.
12. Yahupov V. V. Subiektnist uchniv yak osnovna determinanta dystantsiinoho navchannia v systemi profesiino-tekhnichnoi osvity. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. 2015. № 11. S. 29–36.

SUMMARY

Vasyl Yahupov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
the Scientific and Methodological Centre of
Personnel Policy of Ministry of Defence of Ukraine

Oleh Yatsino,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Department of Personnel Policy of
Ministry of Defence of Ukraine

Oleh Trakaliuk,

Candidate of pedagogical Sciences, the
Scientific and Methodological Centre of Personnel
Policy of Ministry of Defence of Ukraine

ENSURING THE EDUCATIONAL SUBJECTIVITY OF OFFICIALS OF HUMAN RESOURCES AUTHORITIES AS THE PRIMARY DETERMINANT OF THEIR QUALIFICATION ENHANCEMENT BY MEANS OF DISTANCE LEARNING TOOLS IN THE MILITARY EDUCATION SYSTEM

Article objective: resolving the systemic psychological and pedagogical problem of increasing the qualification of officials of human resources authorities by the means of distance learning tools in the military education system, primarily focusing on the psychological and pedagogical aspects of ensuring their subjectivity in the learning process within the context of distance education.

Research methods: analysis, synthesis, generalization, specification, and systematization.

Research Findings: it is proven that the successful professional development and qualification enhancement of officials of human resources authorities usually occur within the framework of individual training, distance learning, and blended learning. This trajectory involves the subject of the military professional activity as a commander (chief), the subject of specialized – human resources – activity, a subject of one’s own mental activity and the subject of the learning process in the context of qualification improvement, the subject of specialized – human resources – activity. Specialized and educational subjectivity is minimal necessary conditions for both successful specialized activity and the enhancement of the qualifications of officials of human resources authorities by means of information and communications technology in the system of distance learning.

Scientific Novelty: it is clarified that the distance learning system and its tools in the context of qualification enhancement of officials of human resources authorities directly depend on the provision of their learning subjectivity, which is the main determinant of their educational performance as subjects of the learning process. It is demonstrated that the creative mixed use of distance learning tools and technologies is an extremely important psychological and pedagogical condition for the success of their qualification enhancement as well as for their specialized activities within the information society. Simultaneously, learning and specialized subjectivity are obligatory prerequisites for the success of their continuous professional education as subjects of the human resource activity in an information society.

Practical significance of the study: methodological and theoretical aspects of ensuring the learning subjectivity of officials of human resources authorities in the context of qualification enhancement are outlined, serving as the scientific basis for the development of specific methodologies and technologies for their implementation.

Conclusion: it is proven that the development of learning subjectivity for officials of human resources authorities is a systemic scientific problem with multiple manifestations: psychological, pedagogical, information technological, methodological, theoretical, and methodical. The comprehensive solution of this problem determines their subjective attitude toward both human resource activity and educational activities within the framework of qualification enhancement.

Prospects for future research: developing specific methodologies for implementing the main findings of the article.

Key words: subject; subjectivity; subjective manifestations; distance education; tools and technologies of distance education; officials of human resources authorities; development.

Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України, м. Київ

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р, серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті, наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу

в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8) відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;

не відповідає тематиці збірника;

виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;

не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);

порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. Кожній статті збірника присвоюється DOI: 10.33099/2617-1775/2023-01/ – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI: 10.33099/2617-1775/2023-01/) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI: 10.33099/2617-1775/2023-01/ використовується для «сталого ідентифікації зразків

інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. REFERENCES (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. Порядок рецензування статей, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України, м. Київ. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271-09-76; e-mail: nuou_str@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,

доктор педагогічних наук, професор

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-8890-1580>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.**ЛІТЕРАТУРА**

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrainy", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedahohichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchychk pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

SUMMARY**Bogdan Petrenko,**doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine**Transformation of higher education in Ukraine...***Summary (1850-1900 знаків).***Key words (6-8).***Структура Summary з абзацними відступами:***Introduction (проблема)****Purpose (мета статті)****Methods (методи дослідження)****Results (основні результати дослідження)****Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)****Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)**

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ**РЕЦЕНЗІЯ**

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

(підпис)

“__” _____ 20__ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України, м. Київ

№ 2 (48)

Відповідальний за випуск *Н.О. Шабатіна*
Коректор *Н.О. Шабатіна*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2205 від 02.06.2005

Підписано до друку 26. 12. 23. Формат 60x84 1/16
Зам. 444. Обл-вид. арк. 10,064. Друк. арк. 22,5. Тираж 100 прим.
Друкарня НУОУ
